

Szunomár Ágnes

Kínai nagyhatalmiság

Világgazdasági Tanszék

Témavezető: Dr. Blahó András
egyetemi tanár

© Szunomár Ágnes

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola

Világgazdasági alprogram

Kínai nagyhatalmiság

**A Kínai Népköztársaság nagyhatalmi ambíciói, szerepvállalása, és
partnerei a XXI. században**

Ph. D. értekezés

Szunomár Ágnes

Budapest, 2012

Köszönetnyilvánítás:

Ezúton köszönöm meg témavezetőmnek, Dr. Blahó Andrásnak hasznos, előremutató tanácsait és támogatását.

Őszinte hálával tartozom továbbá Dr. Tálas Barnának és dr. Jordán Gyulának mindazért a segítségért és iránymutatásért, melyet – közvetett vagy közvetlen módon – az elmúlt évtized során tőlük kaphattam.

Tartalomjegyzék

ÁBRÁK JEGYZÉKE	6
1. BEVEZETÉS	7
1.1. A TÉMA RELEVANCIÁJA ÉS KÖRÜLHATÁROLÁSA	7
1.2. A KUTATÁS HÁTTERE, CÉLKITŰZÉSEI ÉS FŐ KÉRDÉSEI	8
1.3. AZ ALKALMAZOTT MÓDSZEREK ÉS FORRÁSOK	15
1.4. KÍNA A NEMZETKÖZI RENDSZERBEN – ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK	21
2. KÍNAI KÜLPOLITIKA, HATALMI POLITIKA 1949-TŐL	26
2.1. SZOVJET ORIENTÁCIÓ ÉS ELSZIGETELŐDÉS (1949-1970)	27
2.2. A KÜLPOLITIKA REFORMJA (1970-1989)	30
2.3. ALKALMAZKODÁS AZ ÚJ VILÁGRENDHEZ (1989-2001)	36
2.4. GLOBÁLIS HATALMI POLITIKA (2001-)	40
3. KÍNA A NEMZETKÖZI PORONDON: POTENCIÁLIS PARTNEREK	44
3.1. EGYESÜLT ÁLLAMOK	45
3.1.1. <i>A kapcsolat története</i>	46
3.1.2. <i>A partnerséget meghatározó témakörök</i>	53
3.1.2.1. A kereskedelmi deficit és az árfolyamvita	55
3.1.2.2. A kínai haderőfejlesztés	61
3.2. EURÓPAI UNIÓ	66
3.2.1. <i>A kapcsolat története</i>	67
3.2.2. <i>A partnerséget meghatározó témakörök</i>	72
3.2.2.1. A piacgazdasági státusz kérdése	73
3.2.2.2. Fegyverembargó és emberi jogok	79
3.2.2.3. Fenntartható fejlődés	85
3.3. FEJLŐDŐ ORSZÁGOK	89
3.3.1. <i>A kapcsolatok áttekintése</i>	91
3.3.2. <i>A partnerséget meghatározó témakörök</i>	102
3.3.2.1. Kereskedelem és befektetések	103
3.3.2.2. A kínai energiaéhség	114
3.3.3. <i>A BRIC-együttműködés</i>	121
4. A KÍNAI NAGYHATALMISÁG ÉRTELMEZÉSE, JELLEMZÉSE	130
4.1. IDEOLÓGIÁK ÉS ESZMÉK A KÜLPOLITIKÁBAN: NACIONALIZMUS ÉS KONFUCIANIZMUS	131
4.2. A NAGYHATALOM ESZKÖZEI: PUHA HATALOM ÉS GAZDASÁGI ERŐ	138
4.3. A NAGYHATALOM BELSŐ ÁTALAKULÁSA	145
4.3.1. <i>Gazdasági átalakulás: modellváltás?</i>	146
4.3.2. <i>Politikai átalakulás: sinokrácia?</i>	152
5. KONKLÚZIÓ	158
5.1. NAGYHATALMI CÉLOK ÉS AMBÍCIÓK	158
5.2. A HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELÉSE	163
IRODALOMJEGYZÉK	168
A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	180

Ábrák jegyzéke

2.1. Kína külkereskedelmi termékforgalma, 1978-1989	34. oldal
2.2. Kína külkereskedelmi termékforgalma, 1990-2000	39. oldal
2.3. Kína külkereskedelmi termékforgalma, 2000-2011	41. oldal
3.1. Az Egyesült Államok kereskedelme Kínával, 1981-2011	56. oldal
3.2. Az Európai Unió kereskedelme Kínával, 2006-2011	74. oldal
3.3. Kína kereskedelme az ASEAN-nal, 1993-2011	105. oldal
3.4. Kína kereskedelme Afrikával, 1993-2011	108. oldal
3.5. Kína kereskedelme Latin-Amerikával, 1993-2011	112. oldal
4.1. Kína gazdasági növekedése százalékban, 1990-2011	147. oldal

1. Bevezetés

1.1. A téma relevanciája és körülhatárolása

Kína a XVIII. század végéig még sok szempontból Európa előtt járt, s a világ többi részétől, főként a Nyugattól, szinte teljes mértékben elzártan fejlődött. Az első, majd a második ópiumháború (1840-42, 1856-60) következményeként azonban az ország kénytelen volt megnyitni kikötőit és piacait a Nyugat számára, olyan kedvezőtlen szerződések kíséretében, melyek tulajdonképpen egy félfedális, félgymarmati státuszba taszították az addig izoláltan létező országot. A XX. században a polgárháború és a japán megszállás éveitől megtépázva Kína szerepe még inkább háttérbe, a nyugati gondolkodás periferiájára szorult. A Kínai Népköztársaság 1949-es kikiáltását követően önmaga építésén fáradozott, önként vállalt izolációba burkolózva ez idő alatt, de a nyitás politikájának meghirdetése, majd a hidegháború vége és Teng Hsziao-ping dél-kínai körútjának tanulságai olyan útra terelték Kínát, mely napjainkra a világ élvonalába vezette e távol-keleti óriást.

Kína ma a világgazdaság leggyorsabban növekvő országa, egyben a világ második legnagyobb gazdasága. Ha ezt a Kínát összevetjük azzal, honnan indult bő három évtizeddel ezelőtt, a fejlődés több mint szembetűnő. A kommunista ország valódi piacgazdasági folyamatokat indított el, az árak és bérek szabad mozgásának engedélyezésén át, a magántulajdon részleges elismerésén keresztül, a profit alapvető szerepének hirdetéséig. Az elmúlt évtizedekben a rendszer többszázezer embert emelt ki a szegénységből, új távlatok nyíltak kis- és nagyvállalkozóknak egyaránt, melyet a kínaiak ki is használnak. Az ország megnyitotta kapuit a tengerentúli befektetők előtt, csökkentette a vámokat és a Kereskedelmi Világszervezet szabályainak elfogadásával valódi nyitott gazdasággá vált. Vállalatok százai telepítik oda gyártásukat, mivel az alacsony bérek és fenntartási költségek kiváló infrastruktúrával párosulnak. Ráadásul Kína önmagában is hatalmas piac, ahol a most felemelkedő és megerősödő városi középosztály tagjainak vásárlási szokásai már nem sokban különböznek a nyugatiakétól.

Kína ma új faktor a globális politikában is, sőt, Kína felemelkedésével a globalizáció is új szakaszba lépett, ahol kormányzatoktól a vállalatokon át a kisemberekig ma

mindenki számol ezen új hatalommal. Miközben Kína gazdasága nagy ütemben fejlődik, úgy válik fokozatosan az ország a nemzetközi élet kikerülhetetlen szereplőjévé, mely egyrészt folyománya e gazdasági fejlődésnek, másrészt azonban tudatos lépés eredménye is: Kína a korábbi izolációt félretéve nagyhatalmiságra tör, bele akar és – méreténél, feltörekvő gazdaságánál fogva – bele is tud szólni minden, számára fontos nemzetközi kérdésbe, világ gazdasági folyamatba.

Dolgozatunk fókuszában a fenti folyamatok eredményeként létrejövő kínai nagyhatalmiság kialakulása, jellemzése, természetének vizsgálata áll. Ennek érdekében megkíséreljük végigkövetni, hogyan alakult ki a külgazdaság és külpolitika kettősebből a kínai hatalmi politika, hogyan működött együtt korábban, s hogyan kooperál ma Kína más hatalmakkal, térségekkel, illetve milyen eszmék, eszközök és célok emelik az egykori Középső Birodalmat 21. századi nagyhatalommá. A munka végső soron arra keresi a választ, milyen nagyhatalom lesz Kína, milyen lesz a kínai nagyhatalmiság, motiválják-e a gazdasági befolyás- és haszonszerzésen túl politikai, világhatalmi célok is.

Az értekezés során „nagyhatalom” fogalma alatt olyan államot értünk, amely nagyságánál, gazdasági, politikai, katonai erejénél és kulturális befolyásánál fogva vezető szerepet játszik a nemzetközi életben. Kína esetében az itt felsorolt tényezők közül globálisan a gazdasági és kulturális erő a domináns, saját régiójában és a fejlődő országok között pedig ezek mellett a politikai befolyás is jelentős. Az Egyesült Államok esetében használt „szuperhatalom” megjelölés Kína vonatkozásában éppen azért nem szerencsés (lásd Tálas [1998]), mert abban a katonai erő és ütőképesség jelenléte dominál, holott a mai Kína katonai erejét jellemzően nem használja befolyási övezetének építése során.

A tanulmányban a kínai szavak, személynevek, valamint a városok és tartományok neveinek említésekor a magyar átírást, azaz a Magyar Tudományos Akadémia „népszerű átírását” használjuk. A megértést könnyítendő, egyes esetekben a pinyin forma zárójelben szerepel.

1.2. A kutatás háttere, célkitűzései és fő kérdései

Az értekezés koncepciójának összeállításakor, a hipotézisek megfogalmazásakor elsődleges célunk a téma elfogulatlan, pártatlan megközelítése volt, mivel a

nemzetközi szakirodalom jelentős része Kínával, Kína felemelkedésével kapcsolatban valamilyen irányba elfogult.

A kínai gazdasági csodát, vagy az ország nemzetközi előretörését a nyugati szakirodalom széleskörűen vizsgálja. Számos magas színvonalú elemzés bizonyítja a téma kiemelkedő jelentőségét (lásd Kurlantzick [2007], Bergsten-Freeman-Lardy-Mitchell [2009], Halper [2010]). Az olyan jelentősebb bilaterális relációk, mint Kína és az Egyesült Államok (lásd Harding [1992], Sutter [2010], Halper [2010]), vagy Kína és az Unió viszonya (lásd Barysch-Grant-Leonard [2005], Holslag [2006], Geeraerts [2011]) kiemelt szerepet kapnak az észak-amerikai és nyugat-európai kutatásokban. E megközelítések többségének sajátossága, hogy az elemzés az aktuális folyamatokra és problémákra koncentrálnak, miközben a kapcsolatok átfogó, komplex bemutatása és a kínai saját-utasság kiemelése elmarad. Az amerikai szerzők Kína növekedését jellemzően fenyegetésként élik meg, annak bizonyos szintű feltartóztatását szorgalmazzák (lásd Shirk [2007], Halper [2010]), illetve Kína „nyugatosodásában” látják az ország jövőjét (lásd Hutton [2007]).

Európában a Kínával foglalkozó szakértők, kutatók között ma már megfigyelhető egyfajta kettősség. Míg a szerzők egy része – amerikai társaihoz hasonlóan – azt hangsúlyozza, Kína miben marad el a fejlett világtól, számon kérve rajta az európai értékek érvényesülését (lásd Fox-Godement [2009]), addig egy kisebb kör nagyobb empátiával, megértéssel fordul Kína felé, s a kooperációra helyezi a hangsúlyt (lásd Möller [2002], Erixon-Messerlin-Sally [2010]). Közülük is kiemelkednek azok, akik pályájuk során éltek, oktattak, kutattak Kínában (Bell [2008], Jacques [2009]), az ő munkáik elsősorban azt hangsúlyozzák, hogy eltérő gyökerei, több ezer éves történelme okán Kína soha nem válhatna olyanná, mint a Nyugat, éppen ezért a Kínával kapcsolatos várakozások csakis a kínai értékek és történelem figyelembevételével alakíthatók ki. Utóbbi anyagok fő hiányossága ugyanakkor az, hogy szinte kizárólag a kultúra, történelem és politikaelmélet felől közelítik meg a Kínával kapcsolatos folyamatokat, míg a gazdasági aspektus részletesebb bemutatása elmarad.

Kína nagyhatalommá válásával kapcsolatban természetesen kínai oldalról – a Kínában, vagy külföldön élő kínai szerzők részéről – is megfigyelhető a tudományos érdeklődés fokozatos erősödése. Az amerikai és részben a nyugat-európai szerzők esetében hiányolt, a kínai sajátosságokat is figyelembe vevő látásmód ez esetben

kifejtésre kerül (lásd például Yu [2009]), e munkák egy része azonban továbbra is nélkülözi a komplex megközelítést, s nehezen szakad el a kínai-amerikai reláció szempontjából fontos kérdések vizsgálatától (lásd Chang [1990], Zhao [2008]). Néhány kínai szerző kísérletet tesz Kína globális szándékainak értelmezésére is (lásd Deng [2008], Chan [2008]), mely elemzések jól használhatók a munka során, de csak azzal a kritikai megkötéssel, hogy azokban egyértelműen a kínai nézőpont dominál.

A dolgozat témája szempontjából kevésbé érintett térségben, Közép-Kelet-Európában is van említésre méltó Kína-kutatás (lásd Gregusová [2005], Pleschová [2007]), melyek közül kiemelkedik a hazai sinológusok – *Tálas, Jordán, Polonyi, Juhász, Vámos, Mészáros*,... – munkája. A magyar Kína-kutatás korábban is jelentős volt, de az utóbbi években új aranykorát éli. A Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézetében 2006 és 2010 között folyó kutatás – melyben magam is részt vehettem – kiemelkedő jelentőségű, mivel magyar nyelven soha korábban nem készült ilyen aktuális, mindenre kiterjedő és terjedelmes anyag Kínáról (lásd Inotai-Juhász [2008], [2009], [2010], [2011]). E munkák elsősorban tanulmánykötetek, a benne szereplő írások feldolgoznak számos aspektust Kínával kapcsolatban, azonban ezek összekapcsolására, a köztük lévő összefüggések feltárására még nem került sor.

Jelen dolgozattal ezeknek a hiányoknak a leküzdéséhez szeretnénk hozzájárulni, egy olyan munkával, mely egyrészt komplex módon, a lehető legtöbb aspektus figyelembevételével közelíti meg Kína felemelkedését, nagyhatalmi szerepvállalását és szándékait, másrészt pedig mindezt független szemszögből, pártatlanul, a nagyhatalmi játszmáktól kevésbé érintett térség kutatójaként vizsgálja. A fejlett világ eszméi, ideológiai szempontjából nehéz megérteni Kínát, az ott zajló folyamatokat. Kína történelme és kultúrája – melynek bemutatása jelen értekezés keretei között természetesen nem lehetséges – pedig nagyon is más, mint Európáé, vagy szélesebb értelemben a Nyugaté. Kína nem nemzetállam, hanem civilizáció-állam, a civilizációs tudata formálja (Jacques [2009] pp. 414-435). Az ország rendkívül sokszínű, de mégis egységes, hiszen az egység itt a legfőbb politikai érték, mely közel kétezer éve tartja össze ezt a hatalmas civilizációt.

A témával kapcsolatos hipotéziseink a következők:

I. A kínai nagyhatalom nem lesz egyeduralomra törő hegemon. Módszereit, viselkedését és hozzáállását tekintve is különbözik az előző századok nagyhatalmaitól.

Nye felhívja a figyelmet a kínai puha hatalom erősödésére, de nem tartja elég felkészültnek Kínát arra, hogy az Egyesült Államok versenytársa legyen akár gazdasági, akár katonai, akár kulturális téren: Kína nem lesz világhatalom, nem lesz belőle új hegemon, mert belső problémáinak megoldatlansága nem teszi ezt lehetővé (Nye [2005]). Ez az állítás azonban csak részben igaz. Kínából valóban nem lesz egyedüli hegemon hatalom, de nem csupán azért, mert még maga is fejlődő ország, katonai ereje pedig messze elmarad az Egyesült Államokétól, hanem azért sem, mert nem is tör ilyen babérokra (lásd Yu [2008], Jacques [2009]).

Bár sokan tartanak tőle, nincs szó Kína-fenyegetésről, „csupán” egy méreténél és teljesítményénél fogva magának nagyhatalmi helyet követelő országról, mely felelősen kíván viselkedni, a „békés növekedés” ideológiáját követve. E nagyhatalom abban is eltér a többitől, hogy a kemény erő (hard power) eszközei helyett jellemzően a puha erő (soft power) eszközeit részesíti előnyben a más régiókkal, országokkal történő kapcsolatépítés során (lásd Ramo [2004], Kurlantzick [2007], Jordán [2010]). Nagyhatalmi ambíciói között tehát nem szerepel a világhatalom, ellenben célja a további növekedés, célja, hogy Kínát megismertesse a világgal, eloszlassa a kínai (gazdasági) növekedéssel kapcsolatos félelmeket, megakadályozza az ilyen jellegű félelmekből, félreértésekből adódó Kína-ellenes szövetségek felsorakozását, és biztosítsa a status quo-t (lásd Bergsten-Freeman-Lardy-Mitchell [2009]).

II. Kína nagyhatalomként keresi az együttműködés lehetőségét más nagyhatalmakkal, ennek során multipoláris hatalmi egyensúlyra törekszik. E kapcsolatépítés folyamán mind az Egyesült Államokkal, mind az Európai Unióval ápolt reláció fontos Kína számára, azonban az Unió sokkal inkább partner lesz, míg az Egyesült Államok versenytárs marad.

Geeraerts már számol Kína világhatalmi státuszával, s egy kétrétegű multipoláris rendszerről ír, ahol az első réteget az Egyesült Államok, Kína, és esetleg az Unió alkotja, míg a második rétegen belül olyan regionális hatalmak találhatók, mint India, Brazília, Dél-Afrika, Oroszország, Japán, és a nagy nyugat-európai államok (Geeraerts [2011] pp. 58-62). Hozzá hasonlóan Leslie Gelb is többszintű nemzetközi

rendszert képzel el, egy piramist, melyben továbbra is az Egyesült Államok dominál, de nem úgy, mint korábban: a piramis csúcsán az USA helyezkedik el, de közvetlenül alatta, a „globális birodalom ügyvezető igazgatóiként” ott van Kína, a BRIC másik három tagja, Németország, Franciaország, Nagy Britannia és Japán (Gelb [2009] pp. xiv-xv). Kína is a multipolaritásban hisz, ahol az Egyesült Államok, Európai Unió és a BRIC-csoport másik három tagja mellett maga is önálló hatalmi pólus lehet.

Zbigniew Brzezinski Geostratégia Eurázsia számára (Brzezinski [1997]) című, Foreign Affairs-ben megjelent cikkében Kínát mint keleti erőt („Eastern anchor”) írja le, kiemelve, hogy nem lehet Eurázsiaiban hatalmi egyensúly Kína és az Egyesült Államok közötti stratégiai megállapodás, illetve Japán geopolitikai helyzetének tisztázása nélkül. Feltételezi egy kínai befolyási övezet kialakulását, melyben a gyengébb államok gazdasági és politikai értelemben alárendelődnek Kína politikai akaratának, akárcsak korábban a Szovjetunió és Közép-Kelet-Európa viszonyrendszere esetében, ezt segítik majd – politikai támogatásukkal – a kelet-ázsiai térség kínai diaszpórái. E „Nagy Kína” geopolitikai befolyása pedig a szerző szerint nem áll szemben Amerika érdekeivel és az Eurázsiaiban megvalósítható geopolitikai pluralizmussal, sőt, akár tökéletes párost is alkothatnak e téren. Míg *Brzezinski* egyik állítása vitathatatlanul igaz, hiszen a régió országai lassanként valóban felsorakoznak Kína mögé, s még a hagyományosan problémás japán-kínai kapcsolatok is nyugodtabbak az utóbbi években, addig a kínai-amerikai összefogás véleményünk szerint kevésbé valószínű, a hatalmi egyensúly megvalósulása ugyanakkor korántsem kizárt.

Ahogy a dolgozatban látni fogjuk, Kína és az Egyesült Államok viszonyát számos probléma feszíti szét, melyek megoldásában évek, évtizedek óta kevés az előrelépés, ezzel szemben az Unió és Kína viszonyában – bár ugyancsak akadnak feszültségek – a felek nyitottabbak az együttműködésre, s a stratégiai partneri viszony valódi partnerséget, együttműködést takar. A BRIC-országok tagjai szintén felismerték az együttműködésben rejlő lehetőségeket, melynek érdekében – egyelőre elsősorban bilaterális szinten – mindnyájan hajlandóak engedményekre is.

III. *Kína nagyhatalomként a fejlődő országok hangadója, szócsöve, egyre jelentősebb befektetője, s egyre inkább vezető hatalma is. Közép- és Kelet-Ázsiában Kína szerepe már most meggingathatatlan, latin-amerikai és afrikai kapcsolatai során*

pedig nem csupán energia- és nyersanyagigényét elégíti ki, hanem e térségek gazdasági növekedéséhez is jelentősen hozzájárul.

Ami a délkelet- és kelet-ázsiai kapcsolatokat illeti, a térség stratégiai fontossága vitathatatlan, s egyes esetekben Kína számára itt még a közös gyökerek is könnyítik az együttműködést. A szoros kapcsolat kialakítása kezdettől fogva – még részben az izolacionalista külpolitika időszakában is – megfigyelhető. Ennek jegyében nyújtottak segítséget a délkelet-ázsiai gazdaságoknak 1997/98-ban, és ennek jegyében vesznek részt az ASEAN+3, illetve az ASEAN+6 folyamatban (lásd pl. Lum-Morrison-Vaughn [2008], Mitchell-Harding [2009], Tran [2010]). Közép-Ázsia esetében sokáig úgy tűnt, hogy az az Egyesült Államok és Oroszország közti növekvő verseny helyszíne lesz, de ma már egyre valószínűbb az a scenárió, amely – az előbbi két hatalom háttérbe szorításával – Kína befolyásának további erősödésével számol. E megváltozott helyzet számos geopolitikai vonatkozású kérdést vet fel, a politikailag sokáig csak sodródó közép-ázsiai államok ugyanis ma főszerepet játszhatnak olyan jelentős kérdések eldöntésében, mint az energiapolitika, vagy a terrorizmus elleni háború (lásd pl. Dwiwedi [2006], Chow [2009]).

A fejlődő világ többi, elsősorban afrikai és latin-amerikai országa számára pedig Kína egyrészt hatalmas lehetőséget jelent a szegénységből és elszigeteltségből való kitörésre, az európai vagy észak-amerikai külpolitikai és külgazdasági függés csökkentésére, másrészt ezen országok szívesebben hallgatnak egy olyan hatalomra, amely a Nyugattól eltérő, és mégis sikeres fejlődési utat járt be, részben még maga is fejlődő, s a gazdasági befolyás szerzésén túl nincsenek politikai elvárásai (lásd pl. Lehoczki [2008], Alterman [2009], Kiss-Tétényi [2009], Alden [2010]).

IV. A nagyhatalmi változást Kínában belső átalakulás is kíséri, a saját-utas kínai fejlődés sajátosan modernizált kínai államot hoz létre. E „demokratizáció” oka nem csupán belpolitikai jellegű, hanem a nagyhatalmi szerepvállalásra való felkészülés is, az ily módon átalakuló Kína ugyanis nemcsak a Nyugat számára lesz elfogadhatóbb partner, hanem adott esetben alkalmazhatóbb modellt kínál a világ többi része számára is.

A globális alkalmazkodás Kína számára is szükségszerűen együtt jár gazdasági és politikai kényszerűségekkel. Gazdasági kényszer például a Kereskedelmi Világszervezet szabályainak elfogadása, az hogy a magántulajdon egyre

elfogadottabbá válik, illetve, hogy a külföldi cégek kínai megtelepedése ma lényegesen egyszerűbb, mint pár évvel ezelőtt. A gazdasági mellett politikai kényszerűség is, hogy Kínának meg kell küzdenie a gazdasági fejlődéssel együtt járó belső problémákkal, kezelnie kell a periférián tengődő néptömegek problémáit. Korai lenne azonban temetni a kínai egypárti uralmat, hiszen a rendszer három évtizede sikeresen újul meg időről időre. Az ország külgazdasági és külpolitikai sikerei büszkeséggel töltik el a kínai népet, az eredményeket őszintén magukénak érzik, hazájuk nagyhatalmi felemelkedésében a korábban megszakadt folyamat jogos folytatását látják. Persze van még hova fejlődni, hiszen a főként nyugati piacokra gyártott ruhák, játékok, műszaki cikkek előállítását fél milliárd ember végzi hihetetlenül alacsony fizetésért, a szociális háló kérdése egyelőre megoldatlan és a fejlett-fejletlen területek közötti különbség is jelentős, a kínai ember azonban előre tekint, távlatokban gondolkodik. E problémák valóban égetőek, de nem megoldhatatlanok, ha a megfelelő reformok a nép türelmével, alkalmazkodásával párosulnak, erre pedig talán Kína esetében tényleg megvan az esély.

A belső politikai átalakulás azonban már nem csupán Kína globalizálódásából adódó kényszer, hanem egy nagy ívű stratégia része, melynek alapjait még Teng Hsziao-ping fektette le, sőt, valójában már Mao is gondolkodott egy új típusú demokrácia kialakításán. A 2007-es pártkongresszuson a politikai reformok már nem lehetőségként, hanem szükségszerűségként szerepeltek, a párt ugyanis elkötelezte magát a demokrácia – hangsúlyozottan sajátos úton és értelemben megvalósuló – fejlesztése mellett (Yu [2008] pp. 27-33). *Jü Ko-ping* (Yu Keping) szerint „a demokrácia jó dolog, de ez nem jelenti azt, hogy annak minden része jó”, belső elégtelenségekkel és ellentmondásokkal teli, de még sincs szocializmus demokrácia nélkül, ahogy – Hu Csin-taot idézve – a modernizáció sem képzelhető el demokrácia nélkül (Yu [2008] pp. 3-5). A könnyebb, nyugati megértés érdekében a kínai „demokratizáció” folyamatát a dolgozatban – szerzői szóképzéssel – „sinokratizációnak”, eredményét „sinokráciának” nevezzük, amely tulajdonképpen – tengi terminussal szólva – demokrácia kínai jellemvonásokkal. E folyamat már elkezdődött, a helyi politikában már számos esetben ténylegesen a nép dönt és választ, de az igazságszolgáltatás is modernizálódik (lásd: Cheng Li [2007], Tsai [2007], Cheng J. Y. S. [2011]), míg a társadalom „szerény jóléte”, a hsziaokang (xiaokang) deklarált politikai cél.

1.3. Az alkalmazott módszerek és források

A dolgozat alapvetően háromféle forrásra támaszkodik. Ezek közül az egyik fontos forrategyüttest a vonatkozó tudományos irodalom képezi. Ez egyrészt jelenti a Kína fejlődésével, gazdasági térhódításával, és külpolitikai ambícióival összefüggő külföldi – elsősorban angol nyelvű – nyugati kutatásokat, tanulmányokat, másrészt az angol nyelven is elérhető kínai szakirodalom feldolgozását. Különös hangsúly esik a kínai és a nyugati megközelítések közötti különbségekre, az ütköző nézetek elválasztására. Mivel a dolgozat alapvetően független, közép-kelet-európai látószögből íródik, sor kerül a közép-kelet-európai országok, elsősorban Magyarország kutatói, szakértői által készített tanulmányok és cikkek feldolgozására is. Minthogy az értekezés számos kérdés vizsgálatára terjed ki, e források köre meglehetősen széles. Természetesen nem ismerhetjük a téma minden egyes aspektusával kapcsolatban rendelkezésre álló összes tanulmányt, kutatást és elemzést, de arra törekedtünk, hogy a lehető legtöbbet dolgozzuk fel ezek közül.

Másodsorban, a dolgozat megírásához – főként a bi- és multilaterális relációk esetében – szükségesnek tartottuk a Kína és adott térség (pl. Európai Unió, Egyesült Államok, Afrika, ASEAN,...) közötti viszonyt szabályozó, megalapozó dokumentumok elemzését is (pl. A Sanghaji Kommuniké, az Európai Unió Kína-stratégiája, illetve a Kína-Afrika Együttműködési Fórum nyilatkozata, stb.). E dokumentumok, stratégiák, nyilatkozatok a témához illeszkedően, de szubjektív módon kerültek kiválasztásra, azaz nem teljes egészében, és nem is azonos arányban fedik le Kínának a dolgozatban vizsgált viszonyrendszerét.

Harmadik forrásként a gazdasági kapcsolatok jellemzésére alkalmas hivatalos statisztikákat használtuk. A dolgozatban szerepelnek mindazok az alapvető gazdasági adatok, amelyek egyrészt a kínai gazdaság állapotát, fejlődési útját jellemzik, valamint azok a statisztikai adatok, illetve az ezek felhasználásával készült ábrák, grafikonok, amelyek segítségével a kétoldalú gazdasági kapcsolatrendszerek – például EU, USA, Afrika, ASEAN,... – elemzésre kerültek. Ehelyütt megjegyzendő, hogy a statisztikai adatok összevetésénél sokszor előállt az a probléma, hogy a különböző forrásból származó adatok nem egyeztek. A Kínai Statisztikai Hivatal adatai sokszor nem egyeznek például az Eurostat, a Világbank, az IMF, vagy épp az UNCTAD által szolgáltatott adatokkal, az egyes bilaterális relációkban pedig néha egészen szélsőséges - Kína és Közép-Ázsia esetében például tízszeres! - eltérések is

előfordulnak. Ezek részben az eltérő számítási módszerekre vezethetők vissza, de a „jótékony” elhallgatás is jellemző. Az egységesség kedvéért jellemzően a Kínai Statisztikai Hivatal adatait használjuk, mivel egyes adatsorok csak kínai forrásokban találhatók meg, s a nemzetközi szervezetek is sokszor ezeket használják. Az adatok eredetét, illetve az esetleges statisztikai bizonytalanságokat külön jelezzük a szövegben, vagy lábjegyzetben.

A disszertáció további forrásaként jelölhető meg a személyes tapasztalat, melynek alapját egyrészt a téma iránti, bő egy évtizedes érdeklődés adja, másrészt a munkatapasztalatként – a magyar-kínai kapcsolatokért felelős miniszterelnöki megbízott, Dr. Huszty András munkatársaként, majd az MTA Világgazdasági Intézetének kutatójaként – megszerzett információk, benyomások képezik.

A kutatás metódusát illetően, mivel a disszertáció a nemzetközi kapcsolatok témakörében íródott, az elemzés során multidiszciplináris megközelítést alkalmaz, azaz ötvözi a nemzetközi politikaelmélet, a nemzetközi gazdaságtan, a történelem és esetenként a nemzetközi jog tudományterületeit. Az értekezés időbeli kerete 1949-től napjainkig terjed, de alapvetően a hidegháború utáni időszakra, azon belül is az ezredfordulót követő évtizedre és napjainkra koncentrál. Az elemzés párhuzamosan három síkon zajlik, az összehasonlítás, a történeti elemzés és a statisztikai adatok értékelésének módszerével. Az elemzés három síkja nem különül el élesen egymástól, és lehetőség szerint a dolgozat egészét jellemzi, ezzel segítve elő a kínai nagyhatalmisággal kapcsolatban a reális kép megrajzolását, a megalapozott következtetések levonását.

A kutatás elsősorban összehasonlító vizsgálatokat alkalmaz, midőn mások írásait, kutatási eredményeit veti össze egyrészt egymással, másrészt saját elgondolásokkal, kutatásokkal. A korábbi oldalakon részletezett eltérés az észak-amerikai, nyugat-európai, kínai és közép-kelet-európai nézőpontok között különösen szükségessé teszi ezek ütköztetését annak érdekében, hogy átfogó képet kaphassunk Kína nagyhatalmi kvalitásairól és lehetőségeiről. Az elemzés következő szintje történeti, amely diplomáciai események, korábbi és mai dokumentumok, nyilatkozatok felhasználásával vizsgálja, hogyan változott Kína világképe és a világ Kína-képe az elmúlt évtizedekben. E történeti síkkal összefüggésben kerül sor a statisztikai adatok elemzésére is. E két elemzési sík összekapcsolásával érdekes következtetések vonhatók le az egyes országok, régiók Kínához való hozzáállásának változásáról. Ily

módon mutatható ki például összefüggés egyes uniós tagországok kínai fegyverembargóval kapcsolatos álláspontjának puhulása, finomodása és ugyanezen országok Kínába irányuló fegyverexportjának (az embargó nem terjed ki a nem-halálos fegyverekre) növekedése között, de ugyanígy a kínai piacgazdasági státusszal kapcsolatos pozitív vélekedés is a kínai befektetések térségbeli növekedésével párosul.

A dolgozat több oldalról közelíti meg témáját, koncepciója, hogy a külpolitikai, külgazdasági előzmények figyelembevételével, azok tükrében mutassa be a kínai nagyhatalmiság kialakulását, mibenlétét. Az egyes világgazdasági régiókkal ápoltt korábbi kapcsolatok, a kapcsolatépítés módja és változásai nagyban hozzájárulnak annak megértéséhez, hogyan is képzei el Kína a nagyhatalmi szerepet, kivel és milyen mértékben kíván együttműködni a jövőben: kiből lehet valódi stratégiai partner, ki lesz a nagyhatalmat kiszolgáló „csatlós” és lesz-e egyáltalán versenytárs.

Az értekezés öt főbb egységből áll. A bevezetőt követő fejezet történelmi visszatekintés, a kínai külpolitika, külgazdaság-politika fejlődését, kinyílását mutatja be, a kezdeti befelé forduló, izolacionalista politikán át, a reform és nyitás alapozó külgazdasági lépésein keresztül a „békés felemelkedés” doktrínájáig. A fejezet célja, hogy bebizonyítsa, Kína kezdettől fogva¹ tudatosan, a hetvenes évek végétől pedig tervszerűen készült a nagyhatalmi szerepre, de nem esett abba a hibába, hogy mindezt azonnal akarja, hanem a fontolva haladás útját választotta (lásd Vámos [2006], Sutter [2010]). A robusztus gazdasági fejlődés érdekében tanulmányozott más – többek között külföldi – gyakorlatokat, előretolt bátyaként különleges gazdasági övezetekben tesztelte a külföldi tőke hatásait, külpolitikája pedig lassanként túlment csupán a gazdasági célok elérésén, s hatalmi tényezőként jelent meg előbb a saját régióját érintő nemzetközi kérdésekben, majd globálisan is (lásd Tálás [1995], Meisel-Somai-Vígvári-Völgyi [2009]).

A következő fejezet három alfejezetben foglalkozik a nagyhatalmi Kína potenciális partnereivel, az Egyesült Államokkal, az Európai Unióval és a fejlődő világgal. Mindhárom alfejezet esetében a kapcsolatok rövid történeti áttekintését követően a

---

¹ Kína nagyhatalmi szerepének hangsúlyozása nem a hetvenes évek terméke, s még csak nem is a kommunista Kína sajátja, hiszen ilyen jellegű törekvések már jellemzőek voltak Mao Ce-tung előtt is, Szun Jat-szen és Csang Kaj-sek regnálásának idején.

partnerséget meghatározó témakörök kerülnek kidolgozásra, azaz olyan kérdések, melyek hátráltatják, vagy éppen elősegítik az együttműködés szorosabbra fűzését.

Az Egyesült Államok esetében a kínai haderő feltételezett fejlettsége, és ezzel összefüggésben Tajvan kérdése mellett számos gazdasági jellegű vita teremt feszültséget a két ország között. A fejezetben kifejtett feszültségforrások száma és mélysége alapján arra következtethetünk, hogy Kína és az Egyesült Államok stratégiai szövetsége nem fog túllépni a rivalizáló hatalmi partnerségen, nem lesz együttműködő G2, e két hatalom nem lehet valódi partner, csak versenytárs, még ha stratégiai is (lásd Chan [2008], Csáki [2011]).

Az Európai Unió és Kína kapcsolata szintén nem mentes a feszültségektől, melyek egy része – emberi jogok, Tibet, fegyverembargó – ugyancsak politikai természetű, azonban ezek egyre inkább csupán a retorika szintjén vannak jelen, köszönhetően a relációt egyre szorosabbra fűző gazdasági érdekeknek. Jó néhány gazdasági jellegű kérdésben az EU és Kína sem ért egyet – piacgazdasági státusz, szellemi tulajdonjogok védelme, fenntartható fejlődés – azonban a felek itt sokkal rugalmasabbak, hajlanak a kooperációra (lásd Inotai [2008], Geeraerts [2011]). E fejezet végkövetkeztetése, hogy Kína és az Unió – bár még számos kérdésben mindkettejüknek külön-külön és közösen is fejlődniük kell – partneri viszonya távlatilag lényegesen valószínűbb, mint egy szoros Kína-USA együttműködés.

A harmadik fejezet utolsó alfejezete az előbbieknél összetettebb kapcsolatokat, Kína és a fejlődők viszonyát vizsgálja. Bár több, egymástól sok szempontból eltérő országról, országsoportról, régióról esik szó, Kínával ápolts kapcsolataikban számos közös vonás mutatható ki (lásd Ding [2008], Chow [2009]). Az itt felsorolt régiók, országok nagy részére igaz például, hogy korábban más államok fennhatósága alá, illetve gazdasági övezetébe tartoztak, vagy a gyarmati múltból, vagy egyéb történelmi okokból eredően. Ez a korábbról eredeztethető függés a modern korban is egyfajta alá-fölérendeltségi viszonyt eredményezett, ahol a fejlett, vagy fejlettebb állam továbbra is diktált, a saját szabályait, rendszerét kívánta érvényesíteni a relációban. Latin-Amerikában az Egyesült Államok és Európa, Közép-Ázsiában Oroszország, Kelet-Ázsia egyes részein Japán, míg Afrikában elsősorban Európa korábbi vezető szerepe kérdőjeleződik meg napjainkban a kínai térnyerés révén.

Kína baráti-partneri együttműködést kínál a fejlődőknek, s lépten-nyomon hangoztatja, hogy egyenrangú partnerként tekint rájuk. Még ha ez ténylegesen nincs is mindig így, a kínai fél valóban ügyel arra, hogy az együttműködés mindkét fél számára hozzon hasznot, és a kínai jelenlét maradandó értékeket teremtsen. Kína olyan csomaggal jelenik meg a fejlődő országok gazdaságában, amely tartalmazza például különböző koncessziós jogok megvásárlását, a helyi infrastrukturális fejlesztéseket, továbbá kedvezményes hiteleket, adósság-elengedésről szóló megállapodásokat, segélyeket, illetve kedvezményes feltételeket az adott fejlődő ország exportja számára (lásd Lehoczki [2008], Vári [2009], White [2009], Tran [2010]).

Az alfejezet – a nagyhatalmi kapcsolatépítés jegyében – foglalkozik Kína BRIC-csoportban betöltött szerepével, az együttműködés esélyeivel, lehetőségeivel is.

A konklúziót megelőző utolsó fejezet az előbbi fejezetek következtetéseit, tanulságait levonva a kínai nagyhatalmiság jellemzését, értelmezését adja, kiragadva és elemelve annak főbb vonásait. Az első alfejezet (Ideológiák és eszmék a külpolitikában) azt vizsgálja, hogyan egyeztethetők össze a nagyhatalmisággal – illetve hogyan járulnak hozzá ahhoz – az olyan ideológiák és tanok, mint a nacionalizmus, vagy a konfucianizmus. Ahogyan történelmileg a kínai államépítés is elválaszthatatlannak bizonyult a nemzetépítéstől, úgy a nagyhatalmiság-tudatnak is szerves része a nacionalizmus és viszont. Míg a kínai nacionalizmus korábban vitatott ideológia volt, ma az egész nemzetet szolgálja, s etnikum-feletti jellegű értelmezést nyert (lásd Jordán [2007] és [2008]). A kínai nacionalizmus nem mások ellen irányul, hanem egyfajta „felsőbbrendűség-tudat” a világ többi részével szemben, bár tény, hogy ennek megnyilvánulásai – például a Japánnal, vagy az Egyesült Államokkal szembeni megmozdulások – néha a megfélemlítés szándékának látszatát keltik. A konfucianizmus mint állami ideológia korábban szoros kapcsolatot teremtett az egymást váltó dinasztiák között, ezáltal biztosította a folyamatosságot. A császárságnak azóta vége lett, de a konfuciánus tanok és elvek nem tűntek el, sőt, újra felfedezték, újra alkalmazzák azokat (lásd Bell [2008]).

A következő alfejezet (A nagyhatalom eszközei: puha hatalom és gazdasági erő) arra világít rá, hogy Kína mai hatalmi politikája nem csak saját korábbi külpolitikájától különbözik, hanem más nagyhatalmakétól is, hiszen a kemény hatalommal (hard power) szemben egyre inkább a puha hatalom (soft power) eszközei kerülnek

előtérbe. Bár Kína a katonai fejlesztéseket sem hanyagolja el, ezek – legalábbis a hivatalos kínai álláspont szerint – elsősorban az ország védelmét szolgálják, csupán tudatni kívánják a világgal, hogy ők is rendelkeznek a modern hadászat teljes eszköztárával. A puha hatalom fogalma Kína esetében már túlmegy a Nye által meghatározott körön (Nye [2004]), hiszen a kultúrán, oktatáson, bel- és külpolitikai lépéseken kívül ahhoz szorosan kapcsolódnak a pénzügyi befektetések, infrastrukturális beruházások, segélyek is (lásd Ramo [2004], Kurlantzick [2007], Glaser-Murphy [2009]). E gondolatmenetet folytatva tulajdonképpen a 97/98-as ázsiai pénzügyi válság idején nyújtott kínai segítség, illetve az utóbbi időszakban Európában eszközölt állampapír-vásárlások és befektetések is e folyamat részének tekinthetők. Igaz, egyik esetben sem beszélhetünk jószolgálati tevékenységről, hiszen Kína mindkét esetben igencsak jól járt.

A harmadik alfejezet (A nagyhatalom belső átalakulása) bemutatja a nagyhatalom belső átalakulásának folyamatát, egyrészt a gazdasági modellváltás, másrészt a demokratizáció – saját szóképzéssel élve sinokratizáció – jeleit. Kínában már ma is több választást bonyolítanak le, mint a világon bárhol, bár tény, egyelőre a folyamat csak a falubizottságok szintjein van jelen, ugyanakkor deklarált cél, hogy a szabad választás lehetősége magasabb kormányzati szinteken is érvényesüljön (lásd Gallagher [2002], Cheng Li [2007], Yu [2008]). E fejezetből kiderül, hogy a demokrácia egyes vonásainak sajátos érvényesítése egyben annak elfogadását is jelenti, hogy a gazdasági reformokat előbb-utóbb – megint csak sajátos értelemben vett – politikai reformok is követni fogják, elsősorban a párt legitimációjának fenntartása érdekében.

A Konklúzió a fentiekben leírtak összegzésén túl azzal foglalkozik, milyen céljai vannak és lehetnek Kínának nagyhatalomként, milyen új világrendet képzel el. Az unipolaritás mellett a bipoláris világ visszajövedele sem tükrözi Kína igényeit, sokkal inkább a multipolaritásban hisz, ahol az Egyesült Államok és az Európai Unió ugyanúgy hatalmi pólusok lehetnek, mint a BRIC országok tagjai. Az itt felsorolt fejezetekben bemutatásra kerülő relációk, jellemzők, és folyamatok elemzése kapcsán szembetűnik az a kettősség, mellyel talán egyik korábbi nagyhatalom sem rendelkezett: Kína egyszerre fejlődő és fejlett ország, magán viseli a fejlődés és a fejlettség főbb vonásait, így megtalálja a közös hangot mindkét világ szereplőivel (lásd Bell [2008], Jacques [2009]). Ezen tulajdonságokat egészíti ki a sajátos

nagyhatalmiság-tudat, mely határozott és öntudatos, mégis tisztelettel és elfogadással felruházott hatalmat eredményez, olyat, amelyik eszközeiben és a nemzetközi rendszerhez való hozzáállásában is különbözik más hatalmaktól (Jakobson [2006], Peng [2007], Rácz [2011]). Ha a nemzetközi rendszer egyik meghatározó szereplője a korábbiaktól eltérő tulajdonságokkal bír, az hatással lesz magára a nemzetközi rendszerre is. Míg egyes országoknak ez maga a Kína-fenyegetés, addig másoknak remény és lehetőség.

1.4. Kína a nemzetközi rendszerben – elméleti megközelítések

A Tienanmen téri eseményeket, majd a hidegháború végét követően a Kínai Népköztársaság olyan nemzetközi környezetben találta magát, amilyenben soha korábban nem volt, s azóta sem került. Bár az országot övező nemzetközi elutasítottság viszonylag rövidnek bizonyult, ahhoz mindenképp elég volt, hogy a kínai vezetés tudja, többé nem akar hasonlóba kerülni. A sarokba szorított, izolált ország, dacolva a hazai és nemzetközi kritikákkal, aggodalmakkal és bizonytalanságokkal, elindult a nagyhatalmi felemelkedés útján, s olyan diplomáciai sikereket ért el, hogy napjainkra mindenki arról beszél, a 21. század Kína évszázada. Míg a 90-es években Kína nemzetközi környezetét külső szereplők politikai döntései alakították, addig most maga formálja azt, s a kínai felemelkedés ma kétségkívül a világpolitika legfontosabb realitása.

Egy kialakulóban lévő nagyhatalommal foglalkozó elemzésben az elméleti háttér felvázolásánál a nemzetközi politikaelmélet főáramába tartozó realista(-neorealista) iskola alaptételeiből célszerű kiindulni. Ha azonban Kínát megpróbáljuk elhelyezni a realista paradigmában, nehézségekbe ütközünk. Az Egyesült Államokban oktató, kínai származású *Jung Teng* (Yong Deng) például több szempontból is elutasítja a kínai felemelkedés realista irányzatán belül történő elhelyezhetőségét. A realizmus szuverén államai a hatalomért és a túlélésért küzdenek egymással, Kínának ezzel szemben felemelkedése során tulajdonképpen a „hatalom és autoritás hierarchiája által gerjesztett” világpolitikával kellett megbirkóznia (Deng [2008] p. 2). E sort folytatva, míg a realizmus az államot egyéni szereplőnek tekinti, melynek viselkedése a nemzetközi rendszer függvénye, addig Kínát csak részben

befolyásolta/befolyásolja a globális politika, külpolitikája sokkal inkább a hazai és a nemzetközi politika interakciójának folyományaként alakul.

A realista iskola szerint az állam elsősorban a nemzeti érdekből és nemzeti biztonságból kiindulva cselekszik, motivációja a hatalom vagy a biztonság maximalizálása, a kínai külpolitika azonban már többször bizonyította, mennyire dinamikus és rugalmas, s egyszerre képes reagálni a belső fejlődésre és a külső változásokra. *Kenneth Waltz* szerint a hatalom szempontjából a meghatározó képességek a következők: a lakosság és a terület nagysága; erőforrásokkal való ellátottság; gazdasági erő; katonai erő; politikai stabilitás (*Waltz [2006]*). Kína esetében ezek egy része adott csupán, s épp a legfontosabbnak tartott katonai erő nem, hiszen – bár jelentős kínai haderőfejlesztésekről hallani – a katonai képességek messze elmaradnak például az Egyesült Államokétól. A realista logika – és a *Mearsheimer*-féle nagyhatalmi politika tragédiája – szerint Kína egy hatalmi szempontból átalakulóban lévő ország, mely tragikus véget ér majd, akárcsak a jelenlegi hegemon Egyesült Államok (*Mearsheimer [2001]*). Kína és az Egyesült Államok útja azonban nehezen összehasonlítható, s Kína szétesését is évtizedek óta jósolják már, mégsem következett be, miközben az ország tovább menetelt a fejlődés útján.

Ha a neorealizmus – többek között *Modelski* és *Gilpin* által képviselt – hegemonia-, vagy hegemoniaciklus-elméleteit vesszük alapul, az anarchia helyébe a hegemonia lép, s a hegemon felemelkedése annak köszönhető, hogy egy ország egy-egy ágazatban különösen innovatívnak bizonyul. Egy-egy ciklusnak gazdasági, hatalmi felosztási konfliktus, háború vet véget. Jelenleg az Egyesült Államok a második hegemonia-ciklusát tölti, de a hegemon hatalmak kialakulásának folyamata még nem fejeződött be. Korábban Japán felemelkedésével számoltak, de az iskola képviselői már felhívták a figyelmet a kínai hegemonia-igényre is, amely az utóbbi időben egyre jelentősebb gazdasági erőforrásokkal is alátámasztható. (*Kiss J. [2003]* pp. 164-167) Ebbe az irányzatba már könnyebb beleilleszteni Kínát, de alapvetően itt is probléma, hogy Kína nem akarja kezelni a világ minden gondját s baját, legfeljebb csupán regionális hegemoniát épít.

A liberális megközelítések a realista felfogástól eltérő válaszokat keresnek ugyan az új világrendre, illetve annak kihívásaira, de alapvetően ez a paradigma sem alkalmazható Kína komplex törekvéseinek meghatározására. A liberálisok szerint a

nemzetközi kooperáció megvalósítható, és annak gyümölcseként jönnek létre és működnek a nemzetközi intézmények, a nemzetközi rendszer tehát nem anarchikus, hanem strukturált, amelyben a nemzetközi jognak, szokásoknak kitüntetett szerep jut (Kiss J. [2001]). A liberalizmus elvei alapján a kínai változások a kialakult hatalmi rendszer értékeinek és érdekeinek irányába tartanak, melyet a nemzetközi intézmények felé való kínai elköteleződés és beágyazottság tovább erősít. E megközelítés szerint tehát a kínai elit a kialakult nagyhatalmi rendszerbe való betagozódás érdekében hajlandó lesz elhagyni régi bel- és külpolitikai módszereit, gyakorlatát. Ebbe az irányba azonban kevés jel mutat, a kínaiak büszkék saját fejlődési útjukra, módszereikre, s ha egyszer le is cserélik azokat, semmiképp sem az általuk kevésbé alkalmazhatónak tartott nyugati módszereket fogják választani alternatívaként.

További problémaként vetődik fel a liberális elmélet alkalmazhatóságával kapcsolatban, hogy Kínának hagyományosan éppen azon szereplőkkel – az Egyesült Államokkal, Japánnal, vagy Tajvannal – a legproblémásabb a viszonya, amelyekkel a legszorosabb interdependenciák kapcsolják össze (Deng [2008] p. 15). A realista és liberális iskolák tehát teljes egészében nem alkalmazhatók Kína esetében, önmagában egyikük sem alkalmas arra, hogy megmagyarázza a kínai felemelkedés komplex természetét, a kínai nagyhatalmiság céljait, érdekeit.

Mivel Kína a multipolaritást hirdeti, érdemes megvizsgálni, milyen szerepet szánnak ezek az elméletek Kínának. A multipolaritást feltételező ún. hatalmi összjáték (koncert típusú) modellben a nagyhatalmak közös érdekek talaján megvalósuló együttműködése a biztonság legjobb garanciája (Kiss J. [2001] p. 92). *Kissinger* már a 70-es években is egy pentagonális rendszerben gondolkodott, ahol az Egyesült Államok, az akkori Szovjetunió, az Európai Közösség, Japán és Kína hozná létre a legitim nemzetközi rendet. (Kiss J. [2003] pp. 167-169). E szereplők részvételével *Rengger* is egy többpólusú politikai rendszer eljövételét jósolta, azt állítva, hogy a világ rendjét csak a nagyhatalmak biztosíthatják, azok együttműködését viszont csak egy bonyolult struktúra részeként lehet értelmezni, melynek eszközei még ma is a hagyományosak: befolyásolás, kényszerítés, és ha szükséges, háború. Az új nemzetközi rendszer azonban szerintem kevésbé lesz stabil, mert a kialakult hatalmi központok közötti gazdasági versengés és a kereskedelmi politikában tapasztalható eltérések konfliktushoz vezetnek (Rengger [1993] pp. 147-162).

Mearsheimer már jóval több pólussal számol, Kína természetesen ezek között is ott van, e pólusok interakciójában pedig a hatalmi versengés szerinte is jellemző lesz a továbbiakban. *Mearsheimer* álláspontja Kínával kapcsolatban amúgy sem pozitív, Kína felemelkedése szerinte nem lehet békés, s a távol-keleti hatalom – már csak hatalmi súlyának tehetetlenségi ereje miatt is – ugyanúgy uralni akarja majd Ázsiát – Oroszországot is beleértve – mint ahogy az USA uralta/uralja a nyugati féltekét (*Mearsheimer* [2005]).

Végezetül, mivel Kína civilizáció-állam, melyet civilizációs tudata formál (*Jacques* [2009] pp. 414-435), érdemes megnézni Kína helyét a huntingtoni civilizációs elméletben is. Ezen elmélet szerint az új világrendben „az emberiséget megosztó nagy ügyek, illetve a konfliktusok kiváltó okai kulturális természetűek lesznek”, mégpedig a nagyobb kulturális egységek, azaz civilizációk között (*Huntington* [1993] p. 22). A globalizáció folyamata révén a különböző kultúrák közelebb kerülnek egymáshoz, de ez nem eredményez harmonikus együttélést, ellenkezőleg, a civilizációs ellentéteket erősíti. *Huntington* is veszélyt lát Kínában, mivel a nyugati civilizáció gazdasági és demográfiai szempontból hanyatlik, s erre az iszlám világ mellett a kínai civilizáció jelenti a legnagyobb fenyegetést, nagy ívű gazdasági növekedésével és terjeszkedésével.

A huntingtoni paradigma szerint Kína a térségbeli országokat (Észak-, és Dél-Korea, Vietnam, Szingapúr, Thaiföld stb.) a civilizációs összetartó erő segítségével kovácsolná egységbe a Nyugattal szemben, s a konfliktus végül egy „civilizációs világháborúba” torkollna. Ez ellen szól azonban, hogy katonai tömbösödéssre, a Nyugattal való komolyabb konfliktusra utaló jelek nincsenek, az egyetlen jelentősebb – ilyen jellegű – konfliktusforrás Kína és az Egyesült Államok között a Tajvan-kérdés, ami azonban a huntingtoni civilizációs logika szerint nem is létezik, vagy legalábbis idővel magától megoldódik.

A fentieket végigolvasva egyértelműen kiderül, milyen nehéz is a nyugati paradigmák felől vizsgálni, megérteni Kínát. A Nyugat kétszáz éven át tartó dominanciája során tulajdonképpen el is szokott attól, hogy megértsen, megismerjen más kultúrákat, civilizációkat, hiszen ha kellett, erővel is kikényszeríthette, amit akart. Ezzel szemben azok a kultúrák, civilizációk (köztük Kína is), melyek sokáig nyugati elnyomás alatt álltak, kénytelenek voltak megismerni a Nyugatot, így – paradox módon – ma ők jóval többet tudnak a Nyugatról, mint a Nyugat róluk. Talán

ez lehet az oka annak, hogy a nyugati kutatók jelentős része, évek, sőt évtizedek óta Kína összeomlását, széthullását, vagy épp fenyegető szándékát jósolja, míg Kína csak békésen fejlődik, s halad tovább nagyhatalommá válásának ösvényén, melyet saját maga tapos ki.

2. Kínai külpolitika, hatalmi politika 1949-től

E fejezet a kínai külpolitika, külgazdaság-politika fejlődését, kinyílását tekinti át: a kezdeti befelé forduló, izolacionalista politikától a reform és nyitás alapozó külgazdasági lépésein keresztül a „békés fejlődés” napjainkban is érvényes doktrínájáig. Az elmúlt hatvan év kínai külpolitikájának áttekintése már csak azért is hasznos, mert ennek révén kiderül, hogy a folyamatosság fenntartása (és hangoztatása) ellenére is mennyit változott az az elmúlt évtizedekben, és hogyan alakult át hatalmi politikává az utóbbi tíz évben. Bár véleményünk szerint Kína kezdettől fogva készült – a hetvenes évek végétől céltudatosan is – a nagyhatalmi szerepre, ennek során a fontolva haladás útját választotta, így kínai hatalmi politikáról csak az ezredforduló óta beszélhetünk. Gazdasági befolyásának növekedése, kereskedelmi kapcsolatainak erősödése és a külföldi tőke Kínába (és Kínából) áramlása azonban már a kilencvenes évektől jelentős világgazdasági szereplővé emelte az országot.

A kutatás során, több szerző munkájának (lásd Sutter [2010], Vámos [2006], Zhu [2005]) megismerését követően saját periodizációt alkalmaztunk a kínai külpolitika szakaszainak meghatározásakor. Ennek alapján – jelen elemzés szempontjából – külön szakasznak tekintjük a Kínai Népköztársaság megalakulását követő, 1949 és 1970 közötti első két évtizedet, mely időszakot a Szovjetunió, illetve a szocialista blokk felé való orientálódás, majd a fokozatos elszigetelődés jellemzett. Az elszigeteltségből való kitörés, bár a „reform és nyitás” időszakában teljesedett ki, valójában az ENSZ-tagság megszerzésével és a kínai–amerikai kapcsolatok normalizálásával már a hetvenes évek elején megindult. E második szakaszt 1989 zárja, több okból is, hiszen Kínának ekkor nem csupán a demokratikus átalakulások folyományaképpen létrejött új világrendhez kellett alkalmazkodnia, hanem a Tienanmen téri diákmegmozdulások leverése miatt keletkezett izolációból is ki kellett törnie, ugyanis a gazdasági reformok végrehajtásához a belső nyugalom mellett a békés nemzetközi környezet biztosítása is kiemelkedően fontos volt (Vámos [2006]). Az alkalmazkodás olyannyira sikeresnek bizonyult, hogy a következő szakaszhatár már a kínai globális hatalmi politika időszakát nyitja meg. E napjainkban is tartó korszak nyitódátumának 2001-et tekinthetjük, amikor Kína a

Kereskedelmi Világszervezet tagjává vált, de ebben az évben nyerte el Peking a 2008-as nyári olimpiai játékok rendezésének jogát is. E hatalmi politika kínai deklarálásának jele a „békés felemelkedés” és a „harmonikus világrend” doktrínáinak kulcsfogalmakká emelése, s annak felismerése, hogy ma már „Kína nem fejlődhet tovább a világ többi részétől elzártan, mint ahogy a világ többi részében sem lehet jólét és stabilitás Kína nélkül”² (Hu [2007]).

2.1. Szovjet orientáció és elszigetelődés (1949-1970)

1949. október elseje, a Kínai Népköztársaság (KNK) kikiáltása új fordulópontra volt Kína történelmében. A nyugati világnak ekkor ez annyit jelentett, hogy a keleti blokk tovább bővült, az ázsiai ország a kommunizmus bástyájává vált. Geopolitikai szempontból azonban Kína speciális helyzetben volt a két szuperhatalom számára, mert bár versengésük tekintetében nem volt olyan létfontosságú terület, mint Nyugat- vagy Kelet-Európa, de azért nem számított perifériásnak sem, mint a harmadik világ országai. Sőt, valójában talán Kína volt az egyetlen entitás a hidegháborúban, mely a mérete és népessége folytán neki tulajdonított jövőbeli potenciálja miatt túske volt mindkét szuperhatalom szemében.

A fenti folyamatoktól függetlenül a kínai lakosság a polgárháború és a japán megszállás utáni időszakban a KNK megalakulását felszabadulásként élte meg, végre esélyt láttak arra, hogy újra prosperáló korszak köszöntson be Kínában. Az új kínai vezetés feladata a gazdaság és a nemzet biztonságának helyreállítása volt, ily módon a külpolitika elsődleges célja a gazdasági fejlődést elősegítő külgazdasági reorientáció, illetve az ország függetlenségének és szuverenitásának visszaállítása lett. Kínában megszokott, hogy a politikai programok, stratégiák hangzatos, jelentésükhöz jól társítható, gyakran szépirodalmi ihletésű neveket kapnak; nem volt ez másképp a korabeli külpolitikai irányvonalak tekintetében sem. A Mao Ce-tung (Mao Zedong) elnök által megfogalmazott három irányvonalat („újrakezdés”, „egy oldalra hajlás”, „a szoba nagytakarítása után lehet csak vendégeket hívni”) ma együttesen az „egy oldalra hajlás” (*jipientao/yibiandao*) politikájának nevezik, holott ez csupán az akkori külpolitika egyik aspektusára utal, tudniillik, hogy a külpolitika

---

² Hu Csin-tao kínai államelnök-pártfőtitkár beszéde a Kínai Kommunista Párt 17. kongresszusán, 2007. október 15-én.

tekintetében a Szovjetunió felé kell fordulni, és az általuk vezetett béke és demokrácia táborába kell lépni (Zhu [2005] p. 37). Az „újrakezdés” lényege a gyökeres szakítás a régi Kína külpolitikájával, azaz az akkor kötött külkapcsolatok el nem ismerése; a „szoba nagytakarítása után lehet csak vendégeket hívni” irányelvként pedig arra utalt, hogy felül kell bírálni a régi Kína által kötött államközi szerződéseket, az egyenlőtlen megállapodásokat hatályon kívül kell helyezni, és egy új, az egyenlőségen és kölcsönösségen alapuló diplomáciai kapcsolatrendszer kell kiépíteni (Zhu [2005] pp. 37-38).

A társadalmi, gazdasági, politikai és ideológiai szempontból is átalakuló Kína – bár egyik blokkhoz sem kívánt csatlakozni – nem maradhatott egyedül a hidegháborús légkörben: szövetségesre volt szüksége az ország biztonsága, a fejlődés zavartalansága érdekében is. Ezért 1950 februárjában barátsági, szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött a Szovjetunióval, és a szocialista országok felé orientálódott. Ez egyrészt természetes velejárója volt a Kínában végbement átalakulásnak, másrészt azonban nemzetközi szükségszerűségekből is adódott, hiszen az Egyesült Államok elkötelezte magát Tajvan mellett, s hozzá hasonlóan, a nyugati országok jelentős része sem volt hajlandó elismerni a KNK-t, nem is beszélve arról a Kínát is érintő kereskedelmi embargóról, melyet szintén az Egyesült Államok kezdeményezett, s amely a Szovjetunió és szövetségesei ellen irányult. Mao tehát ebben a szerződésben látta Kína egyetlen lehetőségét, főként, hogy kezdetben, a diplomáciai kapcsolatépítésen túl, a szovjetek gazdasági mintaként is szolgáltak az ország számára.

A kínai külgazdaság-politika átalakítása eközben gyorsan haladt: a szocialista országokkal folytatott külkereskedelem bonyolítására Kínában állami vállalatokat hoztak létre, de a devizagazdálkodás és a vámügyek intézése is állami kézbe került, s ennek folyományaként megszűnt az ország külkereskedelmi és fizetési mérlegének hétévtizedes passzívuma. A KNK külkereskedelmi forgalma a Népköztársaság megalakulását követő években, 1950 és 1952 között 55,5%-kal bővült, miközben változott annak áruösszetétele³ is (Jordán-Tálas [2005] pp. 158-159, p. 433).

Kína és az USA, valamint a nyugati országok kapcsolata ezalatt – a kínaiaknak a koreai háborúba történő bekapcsolódásával – még tovább romlott. Az Egyesült

---

³ A kínai behozatalban immáron a termelési eszközök domináltak, a kivitelben pedig a mezőgazdasági nyerstermékek mellett az ipari termékek is egyre jelentősebbek lettek.

Államok 1954-ben – miután a Kínai Népköztársaság támadást indított a Tajvani-szoros szigetei ellen – kölcsönös védelmi szerződésben rögzítette, hogy őrködik Tajvan biztonsága felett. A Nyugat az indokínai háborút lezáró, 1954-es genfi béketárgyalásokon már elfogadta ugyan tárgyalópartnerként a kommunista Kínát (Vámos [2006]), valódi enyhülés még ekkor sem következett be, az csupán jóval később, a hetvenes évek elején kezdődött meg. Ezzel párhuzamosan Kína és a Szovjetunió között a kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötését követően baráti, de zökkenőmentesnek nem nevezhető kapcsolatok alakultak ki. Az első nézeteltérésre már 1950-ben, a koreai háború kapcsán sor került, a kínai „önkénteseknek” adandó szovjet támogatás akadozása miatt (Salát [2000]), de a kapcsolat 1956 után kezdett ténylegesen hűvössé válni. Hozzájárultak ehhez a lengyel és a magyar események, melyekben Kína a szovjetek felelőtlenségének jeleit látta, illetve a szovjet–amerikai viszony átmeneti enyhülése is, de az elsődleges ok a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa és Hruscsov Sztálin-ellenes kampánya volt, melyben Mao saját pozícióját látta fenyegetve. Az ötvenes évek második felétől Kína és a Szovjetunió egyre többször konfrontálódott egymással.⁴

Ugyanakkor a Kína által folytatott külkereskedelemben eleinte továbbra is a Szovjetunió és a szocialista blokk országai domináltak: az első öt éves terv időszakában (1953–57) a kínai import közel háromnegyede ezekből az országokból származott, és ugyanezen államok fogadták a Kínából érkező export kétharmadát is. A külkereskedelmi forgalom ez idő alatt dinamikusan növekedett: 1957-re már 62%-kal haladta meg az 1952-es színvonalat. 1960-ban azonban a kínai–szovjet viszony annyira megromlott, hogy a Kínában dolgozó szovjet szakértőket hazarendelték, s ezt követően jelentősen visszaesett a két ország közötti kereskedelem is. A külkereskedelmi forgalom folyó áras összege 1960-ra ugyan tovább nőtt, de már kisebb mértékben: az 1957-es 3,1 milliárdról 3,81 milliárd dollárra (Jordán-Tálas [2005] pp. 185-193, p. 433). Kína mindemellett már a Szovjetunióval való szakítást követően, azaz a hatvanas évektől, kereskedelmének átorientálása mellett döntött, bár ez eleinte nem vont maga után jelentős változásokat. Ennek oka egyrészt az a gazdasági depresszió volt, ami a „nagy ugrás” (1958–1960) utóhatásaként jelentkezett, s amelynek következményeként az ország külkereskedelme is jelentősen

---

⁴ Kína például megakadályozta, hogy a szovjetek hosszúhullámú rádióállomást és tengeralattjáró-flottát telepítsenek Kínában, míg a szovjetek nem támogatták Kínát az 1959-től egyre feszültebbé váló indiai–kínai konfliktusban.

visszaesett; másrészt, a kínai–szovjet viszony romlása ellenére, Kína továbbra is exportált a Szovjetunióba, mivel ki kellett egyenlítenie azokat a szovjetektől származó hiteleket, melyeket különböző gépek és felszerelések formájában még az ötvenes években kaptak a kínai iparosítási tervek kivitelezéséhez.

Miután a szocialista tábor szétszakadt, az „egy oldalra hajlás politikája” többé – értelemszerűen – nem állta meg a helyét, így Mao elnök megalkotta a „két ököllel verekedés” (*liangko csüantou tazsen/liangge quantou daren*) stratégiáját, illetve ennek részeként a „két közbülső zóna” elméletét (Zhu [2005] p. 38.), mely a két szuperhatalom mellett két zóna létezésével számol. Az első zónába Ázsia, Afrika és Latin-Amerika gazdaságilag elmaradott országai tartoznak, míg a másodikba a gazdaságilag fejlett nyugati (főként európai) tőkés országok; e két zóna közös jellemzője ugyanakkor, hogy nincs ilyükre sem az Egyesült Államok, sem a Szovjetunió hegemonizmusa. Mao úgy vélte, Kína külpolitikájának éppen ezért szembe kell helyezkednie a két szuperhatalom hegemonizmusával úgy, hogy az első zónára támaszkodik, miközben kis mértékben a másodikkal is összetart.

Kína tehát már az ötvenes-hatvanas évek fordulójára belátta, hogy a szovjet megszállás alatt álló országok nem fogják őt követni, így új orientációt választott külpolitikájának, midőn a szocialista tömb vezetése helyett igyekezett a fejlődő országok élére állni (Salát [2000]). E stratégia – melyet minden bizonnyal részben az 1955. áprilisi, bandungi konferencián való részvétel ihletett – azonban ekkor még kevésbé volt sikeres, mivel Kína sem jelentős gazdasági támogatást, sem fejlett katonai eszközöket nem tudott ajánlani a fejlődők számára. Így Mao terve, hogy a harmadik világot harmadik erővé formálja, a hatvanas években (majd a hetvenes években is) rendre kudarcot vallott, Kína és a fejlődő országok kapcsolata csupán néhány állam- és pártközi relációban merült ki. Mindezek folyamányaként Kína külpolitikailag tulajdonképpen a hatvanas évek közepére elszigetelődött – a kulturális forradalom romboló hatása e téren már nem is igazán játszott szerepet.

2.2. A külpolitika reformja (1970-1989)

A hetvenes évek elejére a Kínai Kommunista Párton (KKP) belüli pragmatikus vezetőknek, élükön Csou En-laj (Zhou Enlai) miniszterelnökkel, sikerült meggyőzniük Mao elnököt arról, hogy Kína további fejlődése nem lehetséges a

kétfrontos harc mellett, illetve hogy az ország nemzetközi státuszának elismertetéséhez és a Szovjetunió feltartóztatásához szükség van valamiféle megegyezésre az Egyesült Államokkal. Így született meg – tulajdonképpen a „két közbülső zóna” stratégiájának továbbfejlesztett változataként – a „három világ” elmélete (Zhu [2005] p. 39), ahol az első világ az Egyesült Államokat és a Szovjetuniót foglalta magába, a harmadik a fejlődő országokat, míg a második minden további – elsősorban fejlett – államot. Kína külpolitikája ekkor a harmadik világgal való együttműködésre koncentrált, de távlatilag már a második és a harmadik világ egyesítésére irányult.

Mao tehát továbbra is következetesen kiállt addigi célja mellett: a világ elnyomott nemzetei számára Kína modellként szolgálhat. Egy Japántól Európán át az Egyesült Államokig tartó „lineáris stratégiát”, egységfrontot (*jitiaohszien/yitiaoxian*) képzelt el, amelyben a szovjet hegemonia visszaszorítása érdekében Kína bárkivel, még az Egyesült Államokkal is hajlandó volt együttműködni (Cheng-Zhang [1999] pp. 96-97). Ennek jegyében látott hozzá Peking a Washingtonnal és Tokióval ápolt viszony rendezéséhez, valamint felvette a kapcsolatot több nyugat-európai állammal, majd később az Európai Közösséggel is. E diplomáciai nyitást nagyban segítette, hogy huszonkét évvel megalakulását követően – 1971. október 25-én – a Kínai Népköztársaság az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagjává válhatott, s elfoglalhatta helyét a Biztonsági Tanács állandó tagjai között is.

Az ENSZ-tagság révén visszanyert nemzetközi státusz, majd az amerikai, japán és az európai kapcsolatfelvétel folyamányaként a kínai külkereskedelmi forgalom ugrásszerű növekedésnek indult: az 1970-es 4,59 milliárd dollárról 1974-re 14,6 milliárd dollárra nőtt (Jordán-Tálas [2005] p. 433). Ehhez nyilvánvalóan hozzájárult az 1973-as olajárrobbanás és a dollár leértékelődése, de kétségtelenül a forgalom volumenének növekedése adta e gyors emelkedés legfőbb alapját. Ezt követően, 1975-től enyhe, míg 1976-tól már jelentősebb visszaesés következett be a kereskedelmi forgalomban, elsősorban belpolitikai okokból kifolyólag⁵ (Jordán-Tálas [2005] pp. 225-229).

---

⁵ 1976 januárjában meghalt a KKP mérsékelt és pragmatista szárnyát képviselő Csou En-laj miniszterelnök, a „kulturális forradalom” második szakasza ekkor érte e tetőpontját, a szélsőbalos „négyek bandája” pedig egyre erőteljesebben támadta a pragmatista vezetőket, köztük Teng Hsziao-pinget, miközben a Tienanmen téren egyre nagyobb tömeg gyűlt össze Csou En-lajt méltatandó. 1976. szeptember 9-én elhunyt Mao Ce-tung is.

Mao halálát és a korábban háttérbe szorított és ártatlanul meghurcolt vezetők – közöttük Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping) – rehabilitálását követően sor került a reform és nyitás politikájának meghirdetésére, így Kína a fél évszázados forradalmi politikától a stabilabb, pragmatikusabb rezsim felé mozdult, s kezdetét vette a „sajátosan kínai színezetű szocializmus” építése. A program a politikai élet minden pontját érintette, célja az ország gazdasági erejének és nemzetközi befolyásának növelése volt, alapját pedig az a „négy modernizálás” (a mezőgazdaság, az ipar, a honvédelem és az oktatás modernizációja) képezte, melyet még Csou En-laj hirdetett meg 1964-ben, s amely a világ leghatalmasabb piacának megnyitását vetítette előre (Vámos [2006]).

Az új programhoz természetesen új külpolitikai koncepció tartozott, mely azonban több volt egyszerű „nyitásnál”, alapját az önállóság, a függetlenség (*tuli csecsu tö hoping vajcsiao/duli zhizhu de heping waijiao*) és a két szuperhatalomtól való egyenlő távolságtartás jelentette (Cheng-Zhang [1999] pp. 99-100). Teng, aki Mao halálát követően a KNK de facto vezetője lett, a külpolitika alapvető céljait – Kína egyenlősége és régi dicsőségének helyreállítása – tekintve egyetértett Maóval, két szempontból mégis alapvetően megváltoztatta a korábbi külpolitikai stratégiát. Egyrészt elvetette azt a régi nézetet, mely szerint az imperializmust a kihalás veszélye fenyegeti, és a szocializmus totális győzelme közeleg, illetve azt a Mao által megfogalmazott doktrínát is, amely elkerülhetetlennek vélte egy újabb világháború kirobbanását. Másrészt – mivel az előbbiek folytán a világbéke megteremtése reális lehetőség – Teng megváltoztatta a „lineáris stratégiát”, s a hegemonia elleni harcot, valamint a világbéke védelmét tűzte a kínai külpolitika zászlajára.

Az 1982 decemberében elfogadott új alkotmány is ezt erősítette meg, midőn kiemelte: „Kína kitart a független, önálló külpolitika, a szuverenitás és a területi integritás kölcsönös tiszteletben tartása, a kölcsönös meg nem támadás, az egymás belügyeibe történő be nem avatkozás, az egyenlőség és a kölcsönös előnyök, azaz a békés egymás mellett élés öt alapelve mellett, és kész ezek alapján a világ bármely országával diplomáciai kapcsolatot létesíteni, valamint gazdasági és kulturális kapcsolatokat folytatni. Kína következetesen ellenzi az imperializmust, a hegemonizmust, a kolonializmust, erősíti a világ népeinek összefogását, támogatja, hogy az elnyomott nemzetek és a fejlődő országok kivívják és megtartsák nemzeti

függetlenségüket, fejlesszék nemzetgazdaságukat, továbbá törekszik a világbéke megvédésére és az emberiség fejlődésének elősegítésére.”⁶

Teng tehát nem fogadta el azt a hagyományos maoista nézetet, miszerint Kína nyitása az ország gyengüléséhez vezet majd. Sőt, úgy vélte, Kína szegénysége, a kínaiak tudatlansága a hosszú izolációra vezethető vissza. Sor került a szocializmus és a kapitalizmus viszonyának újrafogalmazására is: a két rendszer együttműködése ugyanis az új irányvonal szerint lehetséges, sőt szükséges. Feladták a kétpólusú világról alkotott nézeteiket, helyette elfogadták az „egy világ”, illetve az egységes gazdasági világrendszer létezését, ahol ideológiától függetlenül, minden ország érvényesülhet. Az új stratégia szerint nemcsak a belső, hanem a külső akadályokat is el kell távolítani a gazdasági fejlődés útjából, a külgazdasági kapcsolatokat pedig az egyenlő és kölcsönös haszonra kell alapozni. A nyitás politikájának lényege tehát az önerőre támaszkodás politikájának elvetése, s helyette egy aktív külgazdaság-politika bevezetése volt, melynek legfőbb eleme a külföldi tőke és technológia nagyarányú behozatala és egy exportorientált fejlesztési stratégia lett (Jordán [1999] pp. 409-415), vagyis az együttműködés előterébe az ideológia helyett a gazdasági érdekek kerültek.

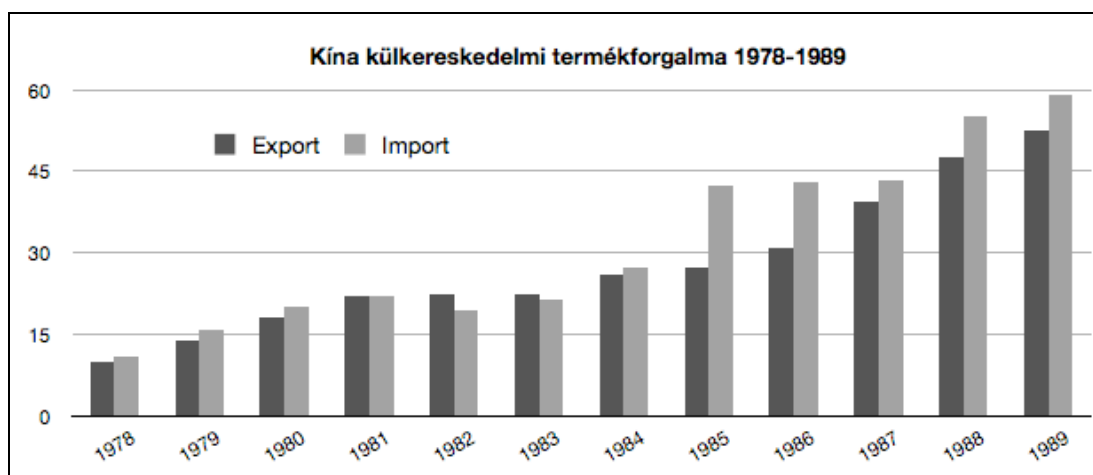
Az 1980-as évek elején a külpolitika intenzitása tovább nőtt: 1981-ben például 883 különböző szintű külföldi delegáció látogatott Kínába, onnan 493 küldöttség külföldre (Vámos [2006]). Kína igyekezett rendezni korábbi határvitáit, ennek érdekében tárgyalásokat kezdett a Szovjetunióval, Mongóliával és Észak-Koreával. Az új külpolitika első igazi sikere a Hongkong visszatérését szabályozó, 1984-ben megkötött kínai–brit megállapodás volt, de az 1980-ban megszerzett Világbank-, illetve Nemzetközi Valutaalap-tagság révén az ország nemzetközi beágyazottsága is tovább mélyült.

A bevezetett piaci és árreformok következtében hatalmas mértékű fellendülés következett be Kína külkereskedelmében is. Ahogy a 2.1. ábrán is látható, a reformok kezdete óta az ország kereskedelmi forgalma – az 1982-es esztendő kivételével – minden évben jelentősen bővült, mind az export, mind az import tekintetében. A hazai gazdasági reformok fontos változásokat idéztek elő a kereskedelem irányát és áruszerkezetét illetően is, főként a kínai export területén.

---

⁶ Idézet a Kínai Népköztársaság Alkotmányának Preambulumából (<http://english.peopledaily.com.cn/constitution/constitution.html>), saját fordítás.

2.1. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

A kereskedelem áruszerkezetével kapcsolatban Teng Hsziao-ping nyitási stratégiája leginkább a szén és a nyersolaj exportjának növelésén nyugodott. 1977 és 1985 között a nyersolaj- és kőolajszármazékok exportja megháromszorozódott, miközben e termékek világpiaci ára is nőtt. Az 1980-as évek folyamán növekedésnek indult Kína iparcikkexportja is, amit – kisebb mértékben ugyan – követett az agrártermékek kivitelének növekedése is. Az évtized második felétől némileg ismét átalakult a kereskedelem áruszerkezete, részben annak is köszönhetően, hogy a hazai valuta túlértékeltségét valamelyest csökkentették. Ekkor csökkent az ország nyersolajexport-függősége, azon termékek – elsősorban iparcikkek⁷ – javára, melyek előállításában az ország komparatív előnyt élvezett (Lardy [1994] pp. 30-31), azaz Kína exportja egyre inkább munkaintenzívvé vált.

Bár kevésbé jelentős mértékben, de az import áruszerkezete is változott a reformok első évtizedében. A legészrevehetőbben az agrárszektor termékeinek a teljes importhoz való hozzájárulása esett vissza; elsősorban amiatt, hogy az élelmiszer- és élőállat-kivitel ezen időszak alatt alig növekedett, míg a teljes import megnégyszereződött (Dietrich [1994] pp. 262-264). Mindent összevetve, a kereskedelem áruszerkezetének változása – akár az export, akár az import oldaláról vizsgáljuk is – hozzájárult ahhoz, hogy Kína kereskedelmi rendszere sokkal inkább

⁷ Az említett iparcikkexport-növekedés mögött egyrészt az olyan munkaintenzív iparcikkek exportjának növekedése állt, mint a textil-, ruházati, cipőipari termékeké, illetve a játékoké és sportszereké. E termékek 1990-re már a teljes export több mint 40%-át adták. További fontos tényezője volt e folyamatnak az elektromos berendezések exportjának lendületes növekedése is.

megfeleljen az ország alapját alkotó komparatív előnyöknek, ez ugyanis a reform előtti korszakban kevésbé volt jellemző.

Kína – ahogy az az előző fejezetből is kiderül – már a Szovjetunióval való szakítást követően úgy döntött, hogy új irányt szab külkereskedelmének: távolodik a tervgazdaságoktól a piacgazdaságokkal folytatott kereskedelem felé. Kína kelet-európai országokkal folytatott kereskedelme – egy kivételtől eltekintve⁸ – jelentős mértékben visszaesett már a hatvanas években is (Lardy [1994] p. 33). A reformok kezdetekor tehát Kína kereskedelme elsősorban már piacgazdaságokkal bonyolódott.

Ami a külföldi tőkebefektetéseket illeti, a reformokat megelőzően, illetve azok első szakaszában szerepük kevésbé volt jelentős, de a bennük rejlő lehetőségeket már ekkor felismerték, s megtették az első szükséges lépéseket is: 1980-ban megkezdtek például az ún. különleges gazdasági övezetek⁹ kiépítését, továbbá több tengerparti várost megnyitottak a külföldi tőkebefektetők előtt. Ezekben az övezetekben kedvezményes feltételeket teremtettek a külföldiek számára, leginkább adókedvezményekkel, melynek eredményeként 1982 végéig a külföldi cégek összesen 140 millió dollár értékben fektettek be Kínában, és nyolcvanhárom vegyesvállalat létesült¹⁰ (Tálas [1990] pp. 119-120). 1985-től tovább szélesítették a „nyitást”,¹¹ emellett rengeteg – különböző elnevezésű – fejlesztési és vámszabad övezet jött létre (Bahry-Moses [1990] pp. 135-144).

A felkínált lehetőségekkel a külföldi tőke eleinte csak óatosan élt, ebben több tényező is közrejátszott: a törvényi szabályozás és a jogi garanciák hiányosságaitól az anyag- és energiaellátás, valamint az infrastruktúra problémáin keresztül, a bürokrácia és a profit-hazautalás nehézségeiig. A külföldi befektetők számára ugyanakkor – az általános profitszerzési szándék mellett – kezdettől fogva vonzerőt

---

⁸ E kivétel Románia volt, amely szintén a szovjet szférából való kitöréssel próbálkozott. Érdekesség, hogy 1970-re a kínai-román kereskedelem több mint tízszerese volt az 1962-es szintnek, miközben a kínai-szovjet kereskedelem szintje a tizedére esett vissza ugyanezen időszak alatt.

⁹ A különleges gazdasági övezetek félúton helyezkedtek el a szocialista rendszer és a kapitalista világ között, teret engedve a piaci mechanizmusoknak, a nyugati kultúra pozitív aspektusainak megtartásával és negatívumainak kiiktatásával párhuzamosan. Teng Hsziao-ping „egy ország – két rendszer” elnevezésű doktrínája alapján az említett övezetek mintegy ellenőrzött csatornaként kell, hogy működjenek Hong Kong kapitalista és Kína többi részének szocialista gazdasága között.

¹⁰ E vállalatok túlnyomó része (55 vegyesvállalat) hongkongi érdekeltségű volt, ezek tőkebefektetései tették ki a külföldi tőkebefektetések 44 %-át. Utánuk az amerikaiak következtek 11 vegyesvállalattal és a befektetések 37 %-ával. Japán mindössze 5 vegyesvállalattal és az összbefektetések 5,4 %-ával szerepelt a listán.

¹¹ Ekkor jött létre az egész Hajnan-szigetre kiterjedő övezet, továbbá a külföldi befektetések számára megnyitották a Jangce- és a Gyöngy-folyó deltáját és Fucsien (Fujian) tartomány déli részét is.

jelentett a viszonylag olcsó és bőségesen rendelkezésre álló munkaerő, a Kínában található természeti kincsek, nyersanyagok és az óriási potenciális piac előnyeinek kihasználása. A külföldi befektetések alakulása az itt felsorolt pro és kontra érvek következményeként sokáig ciklikus jellegű volt: az 1979 és 1982 közötti viszonylag szerényebb befektetett tőke mennyiséget 1985-ig fellendülés követte, majd a gazdasági problémák és politikai feszültségek miatt átmenetileg ezen a téren is visszaesésre került sor (Gittings [1990] pp. 236-237).

2.3. Alkalmazkodás az új világrendhez (1989-2001)

A kilencvenes évek kínai külpolitikáját a 89-es események jelentősen és hosszú távon meghatározták. Nemzetközileg is mélyreható változások mentek végbe a kétpólusú világrend felbomlásával, a közép-kelet-európai államok demokratizálódásával és a Szovjetunió széthullásával, melyek önmagukban is a külpolitikai stratégia újragondolására készítették volna a KNK vezetőit, azonban mindehhez egy belpolitikai esemény – a június 4-i, Tienanmen téri diákmegmozdulások leverése – nemzetközi megítélése is nagyban hozzájárult. Pekinget váratlanul érte, hogy a korábbiakhoz képest sokkal nagyobb nemzetközi figyelem övezte a tüntetőkkel való leszámolást (Vámos [2006]), ahogy meglepte a Tienanmen téri események kapcsán bevezetett nyugati szankciók garmadája is. Az amerikai és főként az európai kormányok ugyan próbáltak egyensúlyozni saját közvéleményük nyomása és gazdasági érdekeik között, a szankciók mégis újabb – ezúttal azonban nem önként vállalt – elszigeteltségbe taszították Kínát. A fegyverembargó részeként leállították a fegyverszállítást, befagyasztották a haditechnológia átadását, de bevezettek számos gazdasági jellegű szankciót is, sőt a műszaki-tudományos és a kulturális együttműködéseket is csökkentették, a diplomáciailag jelentősebb találkozók pedig lemondták.

A kínai vezetés a szankciókra nyugodt visszafogottsággal reagált, mivel úgy ítélték meg, hogy a gazdasági fejlődés szempontjából a nyugalom és a békés nemzetközi környezet elemi érdekük. Ahogyan Teng Hsziao-ping ezt három pontban megfogalmazta: „Először is higgadtan kell értékelnünk a helyzetet. Másodszor, ki kell tartanunk eredeti álláspontunk mellett. Harmadszor pedig, higgadtan kell cselekednünk.” (Cheng-Zhang [1999] p. 100). E stratégia helyessége már az

elkövetkező években beigazolódott, mivel európai és amerikai részről egyaránt sor került a szankciók fokozatos feloldására. A legtöbb esetben már a kilencvenes évek első felében; az Európai Közösséggel például már 1993-ra teljesen normalizálódott a kapcsolat, egyedül a fegyverembargó maradt fenn napjainkig is.

1990. december 4-én Teng további elveket határozott meg Kínának a fennálló nemzetközi helyzetben tanúsítandó magatartása kapcsán: „Számos kiszámíthatatlan tényező befolyásolja ma a nemzetközi rendszert, és az ellentmondások egyre nyilvánvalóbbá válnak. A jelenlegi helyzet sokkal komplexebb és kaotikusabb mint a múltban, amikor két hegemon hatalom küzdött a világhatalomért. Senki sem tudja, hogyan lehet felszámolni ezt a rendetlenséget. [...] Mindazonáltal, nem tehetjük meg, hogy nem cselekszünk nemzetközi ügyekben.[...] elő kell segítenünk egy új nemzetközi politikai és gazdasági rendszer kialakulását. Senkitől sem kell félnünk, de megsértenünk sem szabad senkit. A békés egymás mellett élés öt alapelvének mentén kell cselekednünk, ezektől soha nem térhetünk el.” (Cheng-Zhang [1999] pp. 100-101)

A fentiek alapján Teng stratégiája pontokba szedve a következőkben foglalható össze (Zhao [2001] pp. 114-115):

- higgadtan megfigyelni és elemezni – lengcsing kuancia (lengjing guancha);
- biztosítani saját helyzetünket – vencesu csencsiao (wenzhu zhenjiao);
- türelemmel és bizalommal kezelni a változásokat – csencsou jingfu (chenzhuo yingfu);
- elrejtteni képességeinket és elkerülni a reflektorfényt – taokuang janghuj (taoguang yanghui);
- fenntartani az „alacsony profilt” – sangjü soucso (shangyu shouzhuo);
- soha nem válni vezetővé – csüepu tangtou (juebu dangtou);
- eredményekre törekedni – juszou covej (yousuo zuowei).

Az új külpolitikai stratégia a „*taokuang janghuj*” (*taoguang yanghui*) nevet kapta, melynek lényege, hogy az erősségeket, képességeket elrejtve kell várakozni annak érdekében, hogy Kína nyugodt körülmények között, minden adódó lehetőséget kihasználva tudja fejleszteni gazdaságát. Az új stratégia szerint tehát kerülni kell a

konfrontációt, és – továbbra is ideológiától függetlenül – minden országgal keresni kell az együttműködést. Teng elképzelése szerint, ha Kínának a 20. század végéig sikerül megnégyszereznie GNP-jét, akkor a következő három-öt évtizeden belül az ország minden szempontból a világelső közé tartozhat, s ez fogja csak igazán demonstrálni a szocializmus felsőbbrendűségét (Zhao [2001] p. 115). A béke és a fejlődés természetesen továbbra is a külpolitika prioritása maradt, bár az előbbi tényező primátusa némileg megkérdőjeleződött az 1995 és 1996 között, a Tajvani-szorosban tartott hadgyakorlatok és rakétakisérletek során.¹² Pár évvel később, ha Tajvan kapcsán nem is, de Hongkong (1997. július 1.) és Makaó (1999. december 20.) esetében Kína helyreállíthatta szuverenitását.

A fenti folyamatokkal párhuzamosan, Kína egyre aktívabban kezdett dolgozni az új nemzetközi politikai és gazdasági rend kialakításán, melynek végcélja ekkor már deklaráltan egy multipoláris világrend létrehozása lett (*sicsie tocsihua/shijie duojihua*) (Cheng-Zhang [1999] pp. 101-102). Ennek jegyében került sor a kínai-orosz stratégiai együttműködési partnerség kialakítására (1996) és az új világrendről és a multipoláris világról szóló közös nyilatkozat¹³ aláírására (1997). Hasonló céllal kötött átfogó együttműködési partnerséget Franciaországgal, miközben normalizálta viszonyát az Egyesült Államokkal is.

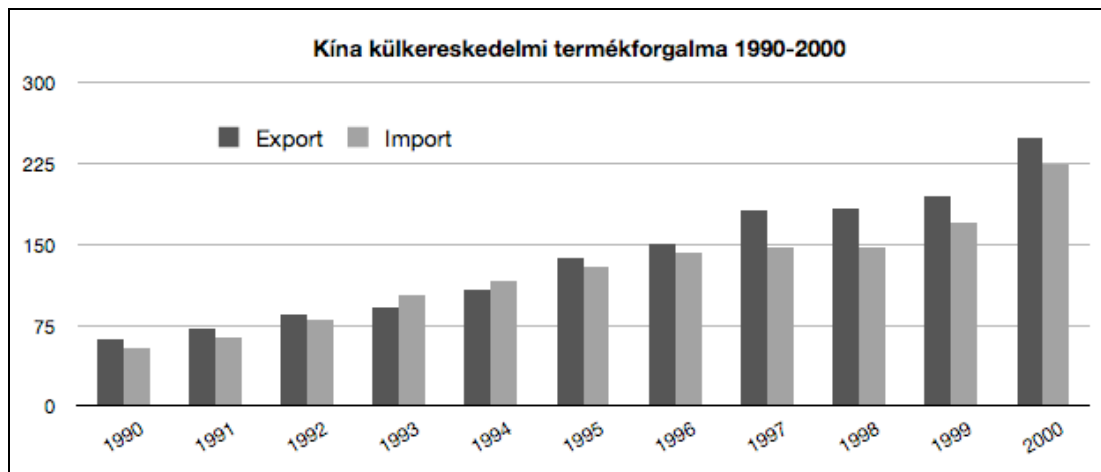
Az erősségek, képességek elrejtésének stratégiája kínai szempontból valóban ésszerű volt, azonban a hatalmas kínai fejlődést nem lehetett teljesen eltitkolni a világ előtt: a kiszélesedett külgazdasági kapcsolatok révén ugyanis Kína egyre inkább szerves részévé vált a világ gazdaságnak, ezáltal nemzetgazdaságának növekedése is egyre többekben tudatosult. Az ország külkereskedelmi forgalma a reformok kezdetekor, 1978-ban alig 21 milliárd dollár volt, 1999-re azonban folyó árakon mérve tizenhétszeresére, 360,7 milliárdra emelkedett, mellyel Kína a világ 11. legnagyobb kereskedő nemzete lett (Jordán-Tálas [2000] p. 174). Ahogy az a 2.2. ábrán is jól látható, a kínai külkereskedelmi mérleg a kilencvenes években – 1993 és 1994 kivételével – mindvégig aktívummal zárult. Ekkoriban a növekedése valamelyest lefékeződött, de 1999-től újra lendületet vett.

---

¹² 1995-ben Li Teng-huj akkori tajvani elnök az Egyesült Államokba látogatott; Peking pedig a szigethez közeli rakétakisérletek folytatásával fejezte ki nemtetszését. 1996-ban, az első demokratikus tajvani elnökválasztás kampányidőszakának idején újabb kínai rakétakisérletek következtek.

¹³ Kínai-Orosz Közös Nyilatkozat a Multipoláris Világról és az Új Világrend Megalapításáról/Sino-Russian Joint Declaration on the Multipolar World and the Establishment of a New World Order

2.2. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

A reformok melletti elköteleződés a kilencvenes években további változásokat eredményezett a kereskedelem terén. Elsősorban Hongkong szerepének növekedése figyelemreméltó: míg a hetvenes évek végétől a nyolcvanas évek közepéig a kínai export kevesebb mint egynegyedét fogadta, addig a kilencvenes évektől már a teljes kínai kivitel fele érkezett ide, bár ezeknek a termékeknek a nagy része – hongkongi vállalatokon keresztül – jellemzően ma is továbbexportálódik a világ más országaiba (Lardy [1994] pp. 33-34). A régió országaival – Japán, Dél-Korea, a hattagú Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN) – tovább erősödött a kereskedelmi kapcsolat, az export irányát tekintve pedig további jelentős változás volt az Egyesült Államok és Európa szerepének növekedése. A kereskedelem áruszerkezetében is jelentős változások mentek végbe, az iparcikkexport és a tőkejavak importja nagymértékben növekedett¹⁴.

A közvetlen külföldi tőkeberuházások szerepe is egyre jelentősebb lett a kínai gazdaságban, ennek révén ugyanis Kína nem csupán a gazdaságfejlesztéshez szükséges tőkét tudta beszerezni, hanem a fejlettebb technológiához és szakismeretekhez is hozzájutott. A szerződésben lekötött működő tőke 1999 végére meghaladta a 600 milliárd dollárt, bár a ténylegesen felhasznált mennyiség 300 milliárd körül mozgott. (Jordán-Tálas [2000] p. 174). Hongkong szerepe a

¹⁴ Ha a teljes export összetételét vizsgáljuk, abban az élelmiszer- és üzemanyagexport is jelentős növekedést mutat a nyolcvanas évektől kezdődően, mindez azonban eltörpül az iparcikkek exportjának növekedése mellett (1982 és 2002 között ez több mint huszonnégyszeres növekedést jelent). A teljes import összetételében is fontos helyet foglal el az energia- és üzemanyag-, illetve élelmiszerimport, bár az utóbbi növekedése kevésbé jelentős. A legfontosabb tétel itt a tőkejavak importja: ez esetben – az előbbi húszéves periódus alatt – negyvenháromszoros növekedés ment végbe.

kilencvenes évek jelentős részében ezen a téren is meghatározó volt: a ténylegesen befektetett tőke közel felét adta. 1997-től azonban Japán, Tajvan és Szingapúr jelentősége számottevően megnövekedett, akárcsak az Egyesült Államoké és az európai országoké. A kilencvenes évek elején a legtöbb külföldi-kínai vegyes vállalat a feldolgozóiparban tevékenykedett, 1992-től azonban újabb szektorokat¹⁵ is megnyitottak a külföldi tőkebefektetések előtt, és Kína kikötővárosai ugyancsak hozzáférhetővé váltak. E liberalizáció folyamányaként ugrásszerűen nőtt a külföldi befektetésű cégek exportja: Kína teljes kiviteléből e cégek a nyolcvanas évek közepén még csak egy százalék körül részesedtek, 1993-ra már az egynegyedét adták (Lardy [1994] pp. 66-71).

2.4. Globális hatalmi politika (2001-)

Míg az ezredforduló előtt Kína esetében valódi hatalmi politikáról nem beszélhetünk, addig az új évezred már a globális hatalmi politizálás korszakát nyitotta meg. Ennek oka, elindítója azonban ez esetben nem egy újabb külpolitikai stratégia bevezetése, hanem sokkal inkább a kínai gazdasági csoda révén ekkorra elért világgazdasági pozícióból eredő státusz tudatosulása, illetve az erre való reagálás volt. E folyamat első és leglátványosabb eleme, egyben a hatalmi politika egyik alapköve a Kereskedelmi Világszervezethez (WTO) történő 2001-es csatlakozás volt.

A számos konvencionális rendszabály ellenére, Kína gazdasága valójában a WTO-tagság nélkül is nyitott volt. Csupán strukturális okokból valószínűleg soha nem választották volna a többi kelet-ázsiai ország által követett, exportorientált stratégiát, de minthogy a kínaiak elsődleges célja mindig is az ország felvirágoztatása volt, nem hagyhatták figyelmen kívül, hogy egy hatalmas, kontinentális gazdaság esetében a külkereskedelem jelentős mértékben hozzájárulhat a GDP növekedéséhez. Kína WTO-csatlakozása ily módon meghatározó lépés volt a piacgazdasággá történő átalakulás útján, egyszersmind annak felismerése is, hogy az ország csak így stabilizálhatja külkereskedelmi környezetét, elősegítve a további növekedést, biztosítva a pragmatista pártvezetők által kijelölt irányvonal folytatását. Az ország e

---

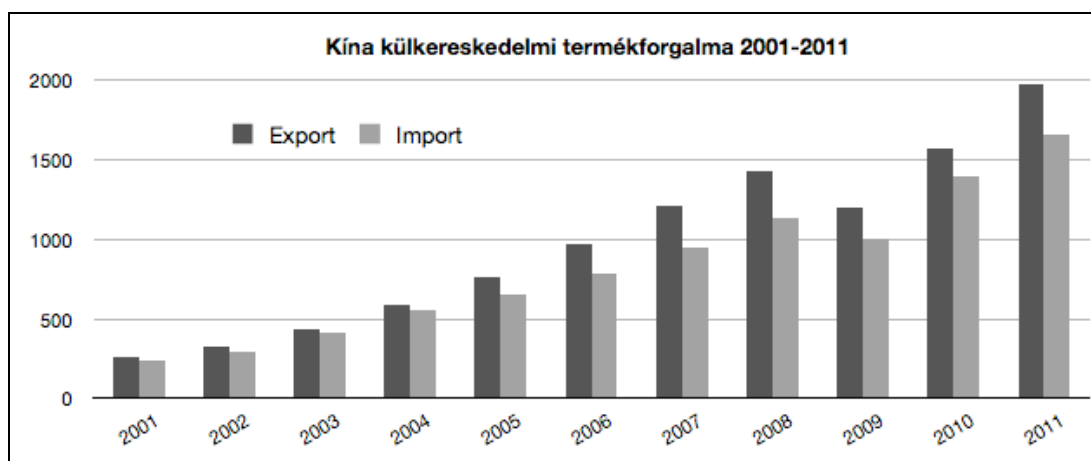
¹⁵ Lehetővé vált vegyesvállalatok létrehozása a kiskereskedelemben, csakúgy, mint a szállítás-fuvarozás területén, de az elektromosáram-fejlesztés, és az olajfeltárás, illetve -kitermelés szektorában is megjelenhetett a külföldi tőke. Fontos lépésnek számított Kína szolgáltatói szektorának megnyitása is, a biztosítási szektorban megjelent a hong kong-i mellett az amerikai tőke is, és létrejöttek az első vegyes-, illetve teljesen külföldi tulajdonú bankok is.

tagság folytán nemcsak a legnagyobb kedvezmény elvének (MFN) alkalmazásában részesülhetett, hanem megerősítette reformjait is, sőt újakat generált, miközben nagyobb hitelek és jobb hitellehetőségek, még több külföldi piac (EU, USA) és befektetés vált elérhetővé.

Kína WTO-tagsága ma már túl van az első tíz éven. Ez időszak alatt az ország sok szempontból pozitív változásokon esett át: a csatlakozás felgyorsította Kína gazdasági nyitását és a reformokat, az ország a gazdasági liberalizáció és a globalizáció szilárd támogatójává lépett elő. A kínai kormány komolyan vette a WTO-kötelezettségek teljesítését, több ezer törvényt és szabályozást vizsgált felül és módosított, hogy biztosítsa azok konzisztenciáját a WTO-szabályokkal. A tagság révén az ország globális kereskedelemben betöltött szerepe tovább erősödött, akárcsak a kínai külkereskedelem volumene (lásd 2.3. ábra).

2.3. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

A beáramló külföldi tőke tovább mélyítette az ország globális integrációját, a KNK a világ egyik legfőbb gyártóközpontjává vált. Kína saját külföldi beruházásai is jelentős növekedésnek indultak, elsősorban azért, hogy biztosítsák a növekvő energia- és nyersanyagszükségleteit, valamint hozzáférését a külföldi piacokhoz. Kína importja is fellendült, többek között az Egyesült Államokból is. A két ország emellett 2006 decemberétől rendszeres egyeztetést folytat a stratégiai gazdasági kérdésekről (*Strategic Economic Dialogue*). Az utóbbi időszakban Kína egyre aktívabban vesz részt a regionális integrációkban is; ezek legjelentősebbike a 2002-ben, az ASEAN-nal megkötött szabadkereskedelmi egyezmény, de hasonló jellegű megállapodást írt alá számos további országgal is.

Az elmúlt évtizedben ugyanakkor nemcsak Kína változott, hanem jelentősen átalakult a globális gazdasági helyzetkép, s benne Kína szerepe is. Az ország tartani tudta rendkívül dinamikus, 9-10% körüli növekedési ütemét, még a 2008-as válság is csak kisebb fékezésként hatott. 2011-re Kína már a világ második legnagyobb nemzetgazdasága, vezető exportőre lett, amely mintegy 11 százalékban részesedik¹⁶ a világkereskedelemből, miközben a világ legnagyobb valutatartalékával is ő rendelkezik. Az országba szakadatlanul áramló, ténylegesen felhasznált külföldi tőkeberuházások összege a kínai statisztikák szerint 2011-ben már elérte a 116 milliárd dollárt, ami közel 10 százalékos növekedés az előző évihez képest.¹⁷ Emellett Kína külföldi befektetései is jelentős növekedésnek indultak, 2010-ben ezek értéke rekordot döntött, 68 milliárd dollár volt, s ezzel a KNK a világranglista ötödik helyére került, megelőzve Japánt is. A növekedés nem állt meg 2011-ben sem, bár csak szolidabb mértékű volt, de így is 72 milliárd dollárt ért el.¹⁸

A mai kínai külpolitikát tehát erőteljesen meghatározza a kínai gazdasági csoda elmúlt két évtizede. Ebből eredően – az egyre erősödő interdependenciák folytán – Kínának sem érdeke a nemzetközi feszültség növekedése, de a nyugati hatalmak is belátták, hogy az ázsiai országot nem lehet és nem is kell megfékezni, sokkal inkább támogatni szükséges abban, hogy a nemzetközi rendszer felelős tagjává, kiszámítható partnerre válhasson (Vámos [2006]). A 2003 tavaszán bevezetett „békés felemelkedés” (*hoping csüecsi/heping jueqi*) doktrínája részint az 1978 óta tartó kínai külpolitika leírására szolgál, részint az országnak a 21. században követendőként meghatározott külpolitikai stratégiáját jelöli, egyszersmind reflektál a kínai növekedésben fenyegetést látó – elsősorban nyugati – országok félelmeire is. 2004 óta e kifejezést egyre inkább felváltja a „békés fejlődés” (*hoping facsan/heping fazhan*) megfogalmazás, éppen azért, hogy az előbbi kifejezés „felemelkedés” része ne hogy azt a látszatot keltse, hogy Kína bármilyen szempontból is a fennálló rendet fenyegetné. A doktrína lényege, hogy Kína felelős hatalom, amely igyekszik elkerülni a nemzetközi konfliktusokat, saját belső feladataira, jólétére koncentrálni, ugyanakkor nyit a külvilág felé is, ennek során azonban a – kulturális és gazdasági –

---

¹⁶ A Kínai Kereskedelmi Minisztérium (MOFCOM) közlése szerint.

¹⁷ A MOFCOM közlése szerint.: „Statistics of January–December 2011 on National Absorption of FDI”, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201202/20120207948411.html>

¹⁸ A MOFCOM közlése szerint. „2010 Statistical Bulletin of China’s Outward Foreign Direct Investment”. <http://hzs.mofcom.gov.cn/accessory/201109/1316069658609.pdf>, illetve „China’s Jan.–Nov. ODI Reaches 50 bln U.S. Dollars”. *People’s Daily Online*, 2011. december 15, <http://english.peopledaily.com.cn/90778/7678364.html>

puha hatalom módszereivel operál, és nem avatkozik mások belügyeibe. E doktrína jegyében Peking több szomszédjával rendezte határvitáit, csatlakozott számos multilaterális és regionális együttműködéshez, tovább építgeti, erősíti bilaterális kapcsolatait a fejlődő világ országaival, és egyenrangú, sőt stratégiai partner akkor is, ha az Egyesült Államokkal vagy az Európai Unióval ül tárgyalóasztalhoz.

A fenti doktrínát kiegészítendő, Hu Csin-tao (Hu Jintao) elnök 2005-ben, az ENSZ 60. jubileumi csúcstalálkozóján ajánlotta az egybegyűltektől figyelmébe a „harmonikus világ” ősi elméletét¹⁹ (Bell [2008] pp. 8-13), melyet felélesztve, napjainkra alkalmazva egy mindenki számára kívánatos világrend jöhetne létre. E „harmonikus világrend” kialakítása természetes folyamánya a „harmonikus társadalom” ugyancsak régi-új kínai belpolitikai céljának. Harmonikus világrenden a kínai vezetés olyan multipoláris nemzetközi rendszert ért, mely mentes a konfliktusoktól, a kooperációra épít, és megfelelő körülményeket biztosít a békés fejlődéshez a világ nemzetei, köztük természetesen Kína számára is.

Az új évezred kínai külpolitikájának egyik további fontos jellemzője, hogy az ország egyre rugalmasabb, alkalmazkodóbb magatartást tanúsít, proaktívan alakítja bilaterális és multilaterális kapcsolatait. A külpolitikai döntéshozatal és annak végrehajtási mechanizmusai is intézményesültek, decentralizáltabbak lettek, így mára kevésbé függenek egyetlen vezetőtől, mint Mao és Teng idején (Jordán [2007] pp. 94-95). Ugyanakkor továbbra is központi döntések, jó előre meghatározott stratégiák születnek, amelyek biztosítják a folyamatosságot és az akár évtizedekkel ezelőtt kitűzött célok elérését. Bár e stratégiákról a külvilág többet tudhat meg ma, mint korábban, a külpolitikai döntéshozatalba változatlanul nem lehet belelátni.

---

¹⁹ Több ezer évvel ezelőtt született meg a „he” kínai karakter, mely egyszerre harmóniát és békét is jelent. Konfuciusz (i. e. 551-479) ebből hozta létre a „harmónia uniformitás nélkül” fogalmat, mely szerint a világ tele van különbségekkel, és ellentmondásokkal, de az igaz ember ezeket egyensúlyban tartja és eléri a harmóniát.

3. Kína a nemzetközi porondon: potenciális partnerek

14 évvel ezelőtt *Zbigniew Brzezinski*, „Geostratégia Eurázsia számára” című, *Foreign Affairs*-ben megjelent cikkében Kínát „keleti erőként” („Eastern anchor”) írta le, kiemelve, hogy Eurázsiaiban nem lehet hatalmi egyensúly Kína és az Egyesült Államok közötti stratégiai megállapodás, illetve Japán geopolitikai helyzetének tisztázása nélkül. *Brzezinski* feltételezte egy kínai befolyási övezet kialakulását, melyben a gyengébb államok gazdasági és politikai értelemben alárendelődnek Kína politikai akaratának, e „Nagy Kína” geopolitikai befolyása pedig – a szerző szerint – nem áll szemben Washington érdekeivel és az Eurázsiaiban megvalósítható geopolitikai pluralizmussal. Mindezekből következően *Brzezinski* szerint egy kínai-amerikai stratégiai szövetség nem csak szükséges, hanem nagyon is valószínű (*Brzezinski* [1997] pp. 58-61).

Míg a fenti állítások némelyike vitathatatlanul igaz, hiszen Kína jelentősége nagy mértékben megnőtt az utóbbi évtizedben, és a régió országai lassanként valóban felsorakoznak Kína mögé, a cikkben szorgalmazott kínai-amerikai szövetség még nem igazán született meg sem világpolitikai, sem pedig világgazdasági szinten, sőt, még csak regionálisan sem, véleményünk szerint nem is véletlenül. Ha ugyanis közelebbről megvizsgáljuk Peking és Washington kapcsolatát, abban számos ellentmondást, problémás kérdést találunk, melyek leginkább az eltérő gondolkodásmódra és ideológiákra, kölcsönös félreértésekre, hatalmi aszimmetriákra vezethetők vissza, s melyek gátolják a kapcsolatok szorosabbra fűzését. Ezen ellentmondások, „egyet nem értések” olyan kérdésekben csúcsosodnak ki mint a tajvani kérdés, az emberi jogok helyzete, az alulértékelt jüan, a kereskedelmi deficit, vagy a kínai haderőfejlesztés.

A Kínai Népköztársaság ma olyan domináns szereplője a világgazdaságnak, a globális biztonságnak és politikának, amely elkezdett tudatosan hatást gyakorolni a nemzetközi rendre. De vajon a kínai állam minden területen elegendő felkészültséggel rendelkezik ehhez? Míg számos, a saját régióját érintő kérdés kapcsán valóban ő lehet a legautentikusabb döntéshozó, addig kevésbé képes adekvát válaszokat, megoldási lehetőségeket adni olyan globális kérdésekben, mint a szegénység, a klímaváltozás, a tömegpusztító fegyverek leszerelése, vagy az emberi

jogok kérdése. Kivel működhet együtt hatékonyan e „keleti erő”? Ki tudná leginkább kiegészíteni, segíteni a Kínai Népköztársaságot a fent említett globális kérdések tekintetében? Mely hatalmakkal, országokkal ápol közös célokat Kína, s melyek azok, amelyek támogatják Kínát a multipoláris világ létrehozásában?

Bár Kína és az Európai Unió között is akadnak problémás területek – elsősorban a piacgazdasági státusz, az emberi jogok és a fegyverembargó kérdése – ezek terén a felek rugalmasabbak, s a kérdések kapcsán kevesebb a feszültség, mint az amerikai-kínai reláció esetében. Kína és a fejlődő országok kapcsolata pedig jelentős múltra tekint vissza, hiszen – ahogy az előző, a kínai külpolitika történetét feldolgozó fejezetből is kiderül – a hatvanas évek óta folyamatosan a kínai külpolitika naprendjén szerepel a fejlődőkkel ápoltság fejlesztése, a közös célok és érdekek megfogalmazása. A kínai-amerikai összefogás ellen, és a kínaiak európai, ill. fejlődő világbeli szövetségkeresése mellett szól továbbá, hogy míg az amerikaiak nem szívesen adnák fel a maguk kényelmes hegemon világrendjét, addig a „multipolaritás” közös szándékként köti össze Kínát, Európát és a harmadik világot.

Az alábbiakban három alfejezetre bontva (Egyesült Államok, Európai Unió, fejlődők) kívánjuk megvizsgálni, hogy kiből, kiből válhat a jövőben valódi nemzetközi partner a nagyhatalmi Kína számára. Az egyes alfejezetekben a kapcsolat történetének rövid áttekintését követően kerül sor az adott reláció szempontjából fontos területek, aspektusok vizsgálatára, majd – mindezeket összegezve – annak megállapítására, milyen esélyei vannak a stratégiai együttműködésnek, szövetségnek, vagy éppen rivalizálásnak.

3.1. Egyesült Államok

Az Egyesült Államok és Kína kapcsolatát évtizedek óta a kölcsönös vonzás-taszítás, félelem és bizalom pólusai közötti ingadozás jellemzi. A negyvenes évek második felében Washington részéről még elképzelhetetlen volt egy újabb, ezúttal távol-keleti kommunista óriás létjogosultsága, elismerése, a hatvanas évek végén, elsősorban a hetvenes években mégis megtörtént az áttörés: az Egyesült Államok hozzájárulásával a Kínai Népköztársaság végre „helyet cserélhetett” a Kínai Köztársasággal az ENSZ-ben, sor került a diplomáciai kapcsolatok felvételére is, és a nyolcvanas évek elejétől az Egyesült Államok még a legnagyobb kedvezmény elvét is kiterjesztette Kínára. A

kétpólusú világrend felbomlása újabb szakaszt nyitott a kínai-amerikai kapcsolatokban, melyben a felek egymáshoz való viszonya továbbra is széles skálán mozgott, partneri viszonytól a versengésen át egészen a konfrontációig. A 2001. szeptember 11-i terrortámadás és az azt követő események, majd a ez elmúlt évek gazdasági válsága tovább formálta, bizonyos szempontból közelítette az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság kapcsolatát, mely azonban felhőtlennek továbbra sem nevezhető.

Kína ma egyszerre jelent veszélyt az Egyesült Államok számára gazdasági, biztonsági, de – a növekvő kínai energiaéhség folytán – még energetikai szempontból is, ugyanakkor az egyre erősödő gazdasági interdependenciák miatt és annak érdekében, hogy az Egyesült Államok Ázsiában továbbra is meghatározó szerepet tölthessen be, Washingtonnak partnerként is szüksége van Pekingre, nem is beszélve arról, hogy az amerikai vállalatoknak Kína ma is az egyik legfontosabb piaca. Minthogy a kínai-amerikai reláció két legjelentősebb területe ma kétségtől a gazdaság, illetve a biztonság- és védelempolitika, e fejezet célja az, hogy – a kapcsolat történetének áttekintését követően – e két fő kérdéskör aktualitásain keresztül elemezze a reláció sarkalatos pontjait, főbb problémagócait, úgymint

- a kereskedelmi deficit és árfolyamvita témakörét, valamint
- a kínai haderőfejlesztés kérdését.

E területek ismeretében válik ugyanis eldönthetővé, mennyire jelent ma Kína kihívást az Egyesült Államok számára, illetve van-e esély a tényleges stratégiai partneri viszony kiépítésére.

3.1.1. A kapcsolat története

A Kínai Népköztársaság létrejöttét követő közel két évtized folyamán Kína és az Egyesült Államok kapcsolatában nemigen történt előrelépés. Kínai oldalról a szélsőséges forradalmi retorika, amerikai részről viszont a szélsőséges antikommunizmus gerjesztette az ellentéteket (Vámos [2003] pp. 88-90). A kettejük közötti diplomáciai kapcsolatok egyetlen fórumát azok a nagyköveti szintű találkozók jelentették, melyeket eleinte Genfben, majd Varsóban rendeztek meg, s elsősorban a koreai háború, illetve a Tajvani-szorosban lezajló állandó katonai incidensek következtében kialakult feszült helyzet rendezésére hívtak életre (Gömöri

[1983] pp. 240-245). Ahogy azonban az ötvenes évek második felétől távolodott egymástól a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság, úgy – még ha araszolva is – közeledtek az amerikai és kínai törekvések. A folyamatot azonban megzavarták a délkelet-ázsiai események, az amerikai vezetés figyelmét egyre inkább a vietnámi konfliktus kötötte le, azonban a felek, a köztük lévő ellentétek nagysága ellenére is igyekeztek nem tovább élezni azokat.

A hetvenes évek elején – Kissinger és Nixon látogatásának, és a sanghaji egyezmény megkötésének következtében – több évtizedes hidegháborús ellenségeskedés után megtörtént az áttörés: a konfrontációt együttműködés váltotta föl, a magas szintű kapcsolatokig azonban az Egyesült Államoknak és Kínának hasonlóképpen nagy utat kellett megtennie. Richard Nixon már elnöki jelölését megelőzően, 1967-ben a *Foreign Affairs*-ben publikált, „Ázsia Vietnám után” címet viselő cikkében kifejtette, hosszú távon mennyire irracionális a Kínai Népköztársaság elszigetelésére irányuló amerikai politika. Úgy látta, hogy az Egyesült Államoknak sokkal inkább elő kellene segítenie Kína visszaillesztését a nemzetközi közösségbe, semmint a „világforradalom epicentrumának” bélyegezni és kitaszítani azt (Nixon [1967]).

1969-re a kínai kulturális forradalom hevülete alábbhagyott, tovább romlott a szovjet-kínai viszony, így Nixon és Kissinger is megtették az első lépéseket. Az ezt követő időszakban számtalan amerikai intézkedés született, melyek gyakorlati fontossága igencsak kérdéses volt, de politikai jelentőségük már sokkal inkább egyértelmű, nem véletlenül kapta később ez az intézkedéssorozat az „apró lépések politikája” elnevezést (Medvedev [1986] p. 95).

1970. október 27-én például egy – Ceausescu román elnök tiszteletére rendezett – fogadáson Nixon először ejtette ki száján a „Kínai Népköztársaság” kifejezést, azaz a kínai forradalom győzelme óta ez volt az első eset, hogy egy amerikai elnök hivatalos nevén nevezte Kínát (Gömöri [1983] p. 266). 1971 áprilisában, a Tokióban megrendezett asztalitenisz-világbajnokságon a kínai csapat baráti mérkőzésre hívta ki az amerikai válogatottat, a delegációt pedig már a miniszterelnök, Csou En-laj fogadta. Következő lépésként a kínai asztalitenisz-válogatott kapott meghívást Amerikába (Vámos [2003]). A pingpong-diplomácia sikereit követően már maga Kissinger folytatott titkos tárgyalásokat Pekingben; második alkalommal – hivatalosan először – 1971 októberében tárgyalt a kínai vezetéssel. E megbeszélések alkalmával Kína tárgyalási listájának élén – természetesen – Tajvan kérdése szerepelt,

míg az amerikaiaknál Vietnám problémája élvezett elsőbbséget. Kissinger ugyanakkor kezdettől fogva egy általános stratégiai egyensúlypolitika keretébe illesztette a Kínával kialakítandó viszonyt. Felismerte, hogy – a két szuperhatalom jelenléte mellett is – a többpólusú világban Kína lényeges szerepet játszhat, mindenekelőtt a Szovjetunióval folytatott globális versengésben²⁰.

Nixon 1972 februárjában érkezett Pekingbe, ezt követően adták ki a Sanghaji Kommunikét, mely a közös álláspontot tartalmazó részek mellett külön részletezte a kínai és az amerikai fél álláspontját. A közös véleményt kifejező kijelentések közül Kína számára nagy fontosságú volt annak leszögezése, hogy egyikük sem törekszik hegemoniára az ázsiai-csendes-óceáni régióban, és ellenzik más országok ilyen irányú erőfeszítéseit, valamint nem vesznek részt a másik fél ellen irányuló egyezményekben, és elutasítják a világ érdekövezetekre történő felosztását is. A Kommuniké hangsúlyozta Kína és az Egyesült Államok viszonyának normalizálását, külön kiemelve a közös érdekeket a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésében. A tárgyalásokon a régió valamennyi fontos problémáját érintették Vietnámtól Koreán át az indiai-pakisztáni viszonyig,²¹ a tajvani kérdés megoldására ugyanakkor nem került sor, csak egy kétértelmű kijelentés született, miszerint az Egyesült Államok tudomásul veszi, hogy a Tajvani-szoros két oldalán élő valamennyi kínainak az a véleménye, hogy csak egyetlen Kína létezik, és Tajvan Kína része. A kínaiak mindenesetre ezt az „egy Kína elv” elfogadásaként értelmezték.

A kínai vezetés számára a kapcsolatfelvétel történelmi jelentőségű volt, és stratégiai győzelmet jelentett, mivel lényegében egyetlen kérdésben sem kényszerültek álláspontjuk feladására. Az esemény további fontos hozadéka volt, hogy elismerésre került Kína globális szerepe, az ország kitört a nemzetközi elszigeteltségből és nemzetbiztonsági szempontból is megszilárdította pozícióját. A kínai-amerikai kapcsolatok ezt követően tovább javultak, Kissinger 1973. februári újabb látogatásakor összekötő irodák megnyitásában egyeztek meg, amelyek a diplomáciai viszony létesítése előtt nagykövetségi funkciókat láttak el (Harding [1992] pp. 44-45).

---

²⁰ A hetvenes évek elejétől erre utalt a „kínai kártya” kifejezés.

²¹ Japán kérdésében volt a feleknek némi ellenérdekeltsége: míg az Egyesült Államok hangsúlyozta Japánhoz fűződő baráti kapcsolatainak fontosságát, addig Kína kijelentette, hogy határozottan szembeszáll a japán militarizmus újraélesztésével, és hogy független, demokratikus, békés és semleges Japánt szeretne.

A kapcsolatok fejlődése később kissé megakadt a Watergate-ügy és Nixon lemondása következtében. Az amerikai külpolitika főbb vonalai ugyan a Ford-adminisztráció alatt sem változtak, de a szovjet-amerikai détente megerősítette a kínaiak kezdetől táplált gyanúját, miszerint az amerikaiak fontosabbnak tekintik a Moszkvához fűződő viszonyt a kínai-amerikai relációnál.²² Mindez azt eredményezte, hogy 1977-78-ig a kínai-amerikai kapcsolatokban stagnálási periódus következett be.

Bár Kínával kapcsolatban a Carter-adminisztráció sem volt egységes – elsősorban Brzezinski nemzetbiztonsági főtanácsadó szorgalmazta a kapcsolatok javítását a „kínai kártya” eredményesebb felhasználása érdekében – a kínai-amerikai együttműködés esélyei a hetvenes évek végén újfent javulásnak indultak. Hozzájárult ehhez a szovjet-vietnámi viszony látványos javulása,²³ amely Peking és Washington részéről egyaránt aggodalomra adott okot, illetve az is, hogy Washington hajlandó volt bizonyos engedményekre Tajvan kérdésében, amit a Kínai Népköztársaság és az Egyesült Államok közötti diplomáciai kapcsolatok 1979. január 1-i felvételét bejelentő közös közlemény, illetve a hozzáfűzött amerikai kormánynyilatkozat is tartalmazott. A sanghaji közleményhez képest ez a dokumentum már sokkal egyértelműbben ismerte el a Kínai Népköztársaság kormányát Kína egyedüli törvényes kormányának (ez egyben újabb megerősítése volt az „egy Kína elv” elfogadásának is), tartalmazott továbbá egy hegemoniaellenes klauzulát, illetve az amerikai fél ígéretét arra vonatkozóan, hogy egyidejűleg megszakítja a diplomáciai kapcsolatok Tajvannal.²⁴

A Szovjetunió afganisztáni intervenciójának is közvetlen következménye lett a kínai-amerikai biztonsági együttműködés erősödése (az amerikaiak Tajvan-politikája és folytatódó fegyverszállításai ellenére is). Az Egyesült Államok 1980 januárjától kiterjesztette Kínára a legnagyobb kedvezmény elvét (Harding [1992] pp. 95-96), bejelentette, hogy engedélyezi magas színvonalú, katonai célokra is alkalmas technológia eladását Kínának, emellett vállalta légvédelmi radarok, harci

---

²² A SALT II, mint az enyhülés újabb jele, csak fokozta a kínaiak aggodalmát, mivel abban a szovjetek stratégiai megerősödését látták, ráadásul az 1975-ös helsinki záróokmány aláírásával, az európai status quo szentesítésével a Szovjetunió elvileg lehetőséget kapott arra, hogy nagyobb figyelemmel forduljon Ázsia felé.

²³ 1978 novemberében a Szovjetunió barátsági és együttműködési szerződést kötött Vietnámmal.

²⁴ Az Egyesült Államok 1979-ben megszakította hivatalos diplomáciai kapcsolatait Tajvannal. Ugyanebben az évben az amerikai külügyminisztérium megalapította a Tajvani Amerikai Intézetet, azóta ezen keresztül zajlik a nem hivatalos kapcsolattartás.

helikopterek és repülőgépek szállítását is. Ez tulajdonképpen azt jelentette, hogy az Egyesült Államok feladta az egyenlő távolságtartás elvét, amit még annak idején Kissinger fogalmazott meg Kínát és a Szovjetuniót illetően.

Kína azonban a korábbi, külpolitikáról szóló fejezetben leírtaknak megfelelően nem kívánt egyoldalú stratégiai szövetségre lépni az Egyesült Államokkal. Ezzel kapcsolatos fenntartásait csak megerősítette az 1980. novemberi elnökválasztás, amelyen az élesen antikommunista, a kampány során egyoldalúan Tajvant támogató – és ezáltal az egész addigi Kína-politikát megkérdőjelező – Ronald Reagan győzött. A későbbiekben azonban Kína örömmel nyugtázhatta, hogy a Reagan által hirdetett kommunista-ellenesség, az Egyesült Államok stratégiai érdekeinek képviselete sokkal inkább a Szovjetunió ellen irányult. Bár tény, hogy a kínai-amerikai kapcsolatok nem lettek szorosabbak ebben az időszakban, de különösebb konfrontációra sem került sor.

A reláció történetének újabb határvonala 1989-nél húzható meg, részben, mert ez a bipoláris rend felbomlásának időpontja, részben pedig, mert ez év júniusában számolt le a pekingi vezetés a kínai diákok demokrácia-mozgalmával a Tienanmen téren, a katonaság bevetésével. A Szovjetunió széthullásával az Egyesült Államok addigi legfőbb ellenlábasra szűnt meg létezni, szárnyait bontogatta viszont egy új kommunista hatalom, amely már csak méreténél és népességénél fogva sem volt elhanyagolható tényező, ráadásul akkoriban már igencsak fejlődött gazdasága a tenghsziao-ping-i reformoknak köszönhetően. A nyugat-európai országokhoz hasonlóan az Egyesült Államok is számos szankciót vezetett be Kínával szemben a Tienanmen téren történt eseményekre reagálva, s bár azok jelentős részét – európai társaival egyetemben – Washington is hamar megszüntette, egyhez – a fegyverembargóhoz – még ma is szigorúan ragaszkodik.

A kínai vezetés felfogásában lassanként előtérbe került az a meggyőződés, miszerint a hidegháborús időszakhoz hasonlóan az Egyesült Államok továbbra is a kommunista rendszerek felszámolására törekszik. Kína gyors külkereskedelmi expanziója ugyanakkor az amerikaiakban keltett kétségeket, s táplálta a két ország közötti konfliktusokat. Évente visszatérő viták tárgyát képezte a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény újabb meghosszabbítása, ehhez ugyanis mindig kapcsolódott Kína magas vámjainak, beviteli korlátozásainak kifogásolása, vagy épp

a börtönexport ²⁵ kérdése. További feszültséget gerjesztett a bilaterális kereskedelemben fennálló, évről évre növekvő kereskedelmi többlet is, részben emiatt akadályozta sokáig az Egyesült Államok Kína Kereskedelmi Világszervezetbe történő felvételét is.

Clinton elnök – megtörve a konfliktusos évek gyakorlatát – sűrűn hangoztatta, hogy külpolitikájának középpontjában a gazdaság áll, és miután a világgazdaság leggyorsabban növekvő régiója Ázsia, ez a terület kínálja a legnagyobb lehetőséget az amerikai export kiterjesztésére, és új munkahelyek teremtésére az Egyesült Államokban. Külpolitikájában az ázsiai kereskedelmi expanzió szolgáltatott alapot ahhoz, hogy az amerikai gazdaság növekedése új lendületet kapjon, versenyképességük globális szinten is növekedni tudjon. Clinton tehát – Nixon elnök és Kissinger kezdeményezéseit folytatva – a stratégiai partnerség pozícióját kínálta fel Pekingnek, ²⁶ ellentétben az őt követő Bush elnökkel, aki már realisabbnak tartotta stratégiai rivalizálásról beszélni. ²⁷

Már a kilencvenes években is olyan kérdések nehezítették a kétoldalú viszonyt, mint az amerikaiak újabb korszerű fegyvereladásai Tajvannak, az Iraknak nyújtandó kínai katonai támogatás, a belgrádi kínai követség elleni amerikai rakétatámadás, vagy épp a kínai főváros olimpiai rendezési joga elleni amerikai tiltakozás. A kínai-amerikai kapcsolatok újabb, súlyosabb válságát okozta a 2001 tavaszán lezajlott „hajnani incidens”, amikor egy kínai vadászpilóta összeütközött egy amerikai felderítő repülőgéppel ²⁸ (Shirk [2007] pp. 212-239). Az itt említett, az utóbbi két évtizedre jellemző problémák köre azonban korántsem teljes, elég csak számba venni milyen kérdésekkel kapcsolatban vizsgálódott az amerikai-kínai relációval szemben hagyományosan amúgy is szkeptikusabb Kongresszus az érintett időszakban Kínával kapcsolatban. Ezek például – a teljesség igénye nélkül – az emberi jogok, a tajvani helyzet, Tibet, a kémkedési botrányok, a vallási elnyomás, a szellemi tulajdonjogok védelmének helyzete, fegyverek eladása Iránnak, nukleáris technológia továbbadása

---

²⁵ Az amerikaiak meggyőződése szerint Kína nagy mennyiségben exportál olyan termékeket, amelyeket ingyenes rabmunkával állított elő.

²⁶ 1997 októberében, Clinton kínai látogatásakor erről közös nyilatkozatot is kiadtak.

²⁷ Bush elnök a kampány során és a megválasztását követő első időszakban is számos alkalommal hangsúlyozta, hogy Kína nemcsak stratégiai versenytárs, hanem egyben a legnagyobb kihívás is Ázsiában Amerika számára.

²⁸ A sérült amerikai gép kényszerleszállást hajtott végre a dél-kínai Hajnan (Hainan) szigetén, de a legénység csak azt követően hagyhatta el az országot, hogy a kínai fél kihallgatta őket, és a sérült gépet is alapos vizsgálatnak vetette alá.

Pakisztánnak, szerzői jogbitorlás, árfolyamvita, abortuszok erőszakos kikényszerítése, és csempészés.

Kína és az Egyesült Államok kapcsolatában végül 2001. szeptember 11. után állt be pozitív irányú változás, mivel a terrorizmus elleni harc őket is összefogásra ösztönözte (Sutter [2010] pp. 145-146). A megbékélés jegyében napra pontosan harminc évvel Richard Nixon történelmi kínai látogatása után – 2002. február 21-én – érkezett George W. Bush Pekingbe. A kínai pártfőtitkár-államelnök Csiang Cö-minnel (Jiang Zemin) folytatott tárgyalását elsősorban a terrorizmus elleni háború határozta meg, de nem mulasztották el kinyilvánítani, hogy bár bizonyos kérdésekben továbbra sem értenek egyet, ez nem vet árnyékot együttműködésükre, és a számos területen eddig felépített – és a jövőben továbbépítendő – kapcsolataikra. Tajvan kérdésének említése sem maradhatott el, ennek kapcsán kiderült, hogy ezen a téren az elmúlt harminc évben tulajdonképpen semmi sem változott: Bush továbbra is tartja magát az „egy Kína elvhez”, de ellátja Tajvant a védelemhez szükséges fegyverekkel.

Az elmúlt egy évtizedben komolyabb konfliktusokra nem került sor, annak ellenére, hogy problémás kérdések ebben az időszakban is bőven akadtak. Ezt a kettősséget az amerikai sajtó a „sárkánygyilkosok” (dragon-slayers) és a „pandaölelők” (panda-huggers) harcaként írja le. Azaz, míg egyes amerikai kormányzati politikusok nagyobb gazdasági együttműködést és diplomáciai távolságtartást tartanak szükségesnek (ők a „pandaölelők”), addig a konzervatív csoportok a kínai térhódítás aggasztó jelenségére helyezik a hangsúlyt, és keményebb politikát javasolnak (ők a „sárkánygyilkosok”).

Mind a Bush-, majd az azt követő Obama-adminisztráció, mind pedig a kínai vezetés – Csiang Cö-minnel, majd Hu Csin-taoval az élen – igyekezett kerülni a konfrontációt. Amerikai részről az Afganisztánnal, majd Irakkal szembeni fellépés mellé békés távol-keleti kapcsolatokra volt szükség, így Washington még Tajpejt is a Kínát provokáló intézkedések visszaszorítására kérte (Sutter [2010] p. 147). Obama elnök esetében még az elnöki kampányok során hagyományosan megszokott Kína-ellenesség sem volt jellemző, hiszen külpolitikai (Közel-Kelet, Észak-Korea) és belpolitikai (gazdasági válság) szempontból is más kapott prioritást ezekben az években.

Peking természetesen üdvözölte az amerikai Kína-politika új irányvonalát, mivel az saját – a békés fejlődést és együttműködést célzó – stratégiáját is jól szolgálta. Hu elnök 2011. januári amerikai útja számos új üzletet hozott,²⁹ mely a válság éveiben különösen jól jött az Egyesült Államok számára, miközben Kína is profitált, illetve profitál azokból. Hszi Csin-ping (Xi Jinping) kínai alelnök, egyben Hu Csin-tao legvalószínűbb utódja 2012 februárjában járt Washingtonban, ahol államfőnek kijáró fogadtatásban részesült és a két ország közötti barátság elmélyítéséről beszélt Obama elnökkel, azonban mindkét fél hangot adott aggályainak is: Hszi alelnök jelezte, hogy az Egyesült Államoknak tiszteletben kell tartania Kína érdekeit, például Tajvan és Tibet esetében, míg amerikai részről az emberi jogok helyzetével és a kínai kereskedelmi gyakorlattal kapcsolatos kritikák hangzottak el (Madhani [2012]).

Előrelépések tehát vannak, azonban számos területen – kereskedelmi deficit, a kínaiak állampapír-vásárlásában rejlő kockázatok, a jüan alulértékelttsége, emberi jogok helyzete, Kína térhódítása a fejlődő régiókban,... – továbbra sem történt előrelépés, így a reláció jövőjét illetően nehéz jóslatokba bocsátkozni. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai ugyanakkor azt mutatják, hogy bár Washingtonnak számos problémája akad Kínával kapcsolatban, amennyiben külpolitikai, vagy gazdasági céljaihoz épp szüksége van Pekingre, ezeket kevésbé hangoztatja. Ha azonban ezek az érdekek megszűnnek – ami valószínűleg a válságból való fokozatos kilábalással párhuzamosan előbb-utóbb be is fog következni –, az újfent a Kínával való konfrontálódás felé billenti majd a mérleget, függetlenül attól, hogy épp demokrata vagy republikánus elnöke van-e az Egyesült Államoknak.

3.1.2. A partnerséget meghatározó témakörök

Kétség sem fér hozzá, hogy Kína és az Egyesült Államok kapcsolata meghatározó reláció, mely már jó ideje a kölcsönös függőségen alapul, azonban az e kapcsolatot átszövő szálak szinte egytől egyig vitákat gerjesztenek hol az egyik, hol a másik oldalon, megnehezítve – már-már ellehetetlenítve – a felek közötti feszültségektől mentes együttműködés, valódi partneri viszony megteremtését.

Az amerikaiak Kínával kapcsolatos aggályai számos területet érintenek a gazdasági és politikai kérdésektől kezdve a kül- és biztonságpolitikai témákon át a szuverenitás

---

²⁹ A 2011. januári Hu Csin-tao-látogatás során az Egyesült Államok és Kína 45 milliárd dollár értékben kötött export-megállapodásokat, mely egyes becslések szerint közvetve 235 ezer új munkahely létrejöttéhez járulhat hozzá az Egyesült Államokban.

témaköréig. A teljesség igénye nélkül, a gazdasági kérdések középpontjában a kereskedelmi deficit, a kínai árfolyam-politika, az amerikai államadósság kínai finanszírozása³⁰, valamint a szellemi tulajdonjogok védelme áll, míg a politikai jellegű témák közé sorolható a kínai emberi jogok kérdése, a vallásszabadság és demokrácia hiánya. Külpolitikai vitákat gerjeszt például az, hogy Kína támogatja, illetve támogatja az úgynevezett „látor államokat” – Szudánt, Burmát, Iránt, Kubát, Zimbabwét, Venezuelát –, valamint intenzív kereskedelmi, befektetési és segélyezési tevékenységet folytat egyes nyersanyagban gazdag, de demokratikus intézmények szempontjából fejletlen afrikai államokban, ellensúlyozva ezzel azon nyugati szankciókat, melyek épp reformokra sarkallnák ezen országok kormányait (Sutter [2010] p. 151). Washington biztonságpolitikai aggodalmai elsősorban a kínai haderőfejlesztés kérdésére fókuszálnak, hiszen ez veszélyezteti az amerikaiak érdekeit mind Tajvan, mind pedig a szélesebb értelemben vett ázsiai-csendes-óceáni régió esetében. A szuverenitással kapcsolatos vitákat pedig a már említett Tajvan-kérdés mellett Tibet, Hszincsiang (Xinjiang) és Hongkong státusza is gerjeszti időről időre.

Ha Kína oldaláról szemléljük a reláció sarkalatos pontjait, a fentiekhez képest kevés új téma kerül elő, sőt, a kínai aggályok elsősorban Washington állandó beleszólási és befolyásolási szándékaival kapcsolatosak: Kína rossz néven veszi, hogy az Egyesült Államok rendszeresen beavatkozik olyan kérdésekbe, melyek Peking szerint Kína belügyének számítanak (Tajvan kérdése, Kína politikai rendszere, ...), nem tetszik nekik az sem, hogy Washington domináns szerepet kíván betölteni abban a régióban, melynek Kína is része, de ellenzik az amerikai befolyás, nyomásgyakorlás erősödését a világ más – például a fenti bekezdésben már sorolt – országainak esetében is.

A fentiekben leírt problémák mindegyikének részletes kifejtésére e dolgozat terjedelmi korlátai nem adnak lehetőséget, így ehelyütt csak a két legfontosabbal kívánunk foglalkozni. Elsőként a kereskedelmi deficit problémáját ismertetjük, összekapcsolva azt a fent említett egyéb gazdasági problémákkal, részletesebben az árfolyamvita kérdéskörével is, ezt követi a kínai haderőfejlesztés, illetve az azzal kapcsolatos amerikai félelmek elemzése, melyek szorosan kötődnek Tajvan kérdéséhez és a felek ázsiai-csendes-óceáni régióban betöltendő szerepéhez is.

---

³⁰ A több mint 15 ezer milliárd dolláros amerikai államadósság legnagyobb külföldi tulajdonosa Kína, melyet – egyébként meglehetősen szorosan – Japán követi.

3.1.2.1. A kereskedelmi deficit és az árfolyamvita

Kína és az Egyesült Államok gazdasági kapcsolatának legtöbbet vizsgált aspektusa a kétoldalú kereskedelem kiegyensúlyozatlansága. Az utóbbi évtizedben a deficit mértéke – leszámítva a 2009-es évet – évről évre újabb és újabb rekordokat döntött, legutóbb, 2011-ben már 295,5 milliárd dollárt tett ki, ami 8,2 százalékos növekedés az előző évihez képest. Egyes becslések szerint ez a növekmény tehető felelőssé az Egyesült Államok nem-olajjellegű termékkereskedelmében kialakult deficit háromnegyedéért, de e deficitet okolják többek között 2,8 millió amerikai munkahely megszűnéséért is, 2001 és 2010 között (Scott [2011]).

A kínai export irányát tekintve – ahogy az a kínai külpolitika és külgazdaság-politika fejlődését ismertető fejezetből is kiderült – az Amerikai Egyesült Államok szerepe eleinte nem volt jelentős, majd a kilencvenes évek elejétől, Kína új világrendhez történő alkalmazkodásával egyre inkább azzá vált. A két ország közötti kereskedelem – amerikai statisztikai adatok szerint – 1983 óta deficitese. A kínai statisztikák ugyan csak 1993-tól mutatják a hiányt – ennek oka minden bizonnyal a két ország eltérő statisztikai rendszerében rejlik³¹ – annyi azonban biztos, hogy a nyolcvanas években a hiány mértéke még nem volt kiugró, a kilencvenes évek elejétől azonban igencsak meglódult a kereskedelmi forgalom, ezzel párhuzamosan a deficit mértéke is. Az amerikai számítású deficit 2000-ben lépte át a „képzeltbeli” 100 milliárd dolláros küszöböt, 2009-ben – a válság hatására – volt ugyan némi csökkenés az import visszaesése miatt, de a kínaiak már a következő évben „behozták a lemaradást”.

2006 óta az Egyesült Államok második legjelentősebb kereskedelmi partnere – Kanada után – Kína. Az USA Kína legfontosabb exportpiaca, ugyanakkor a KNK importpiacai között az Egyesült Államok pozíciója kevésbé impozáns, 2011-es kínai statisztikák szerint³² az Európai Unió, Japán, az ASEAN, Dél-Korea és Tajvan is

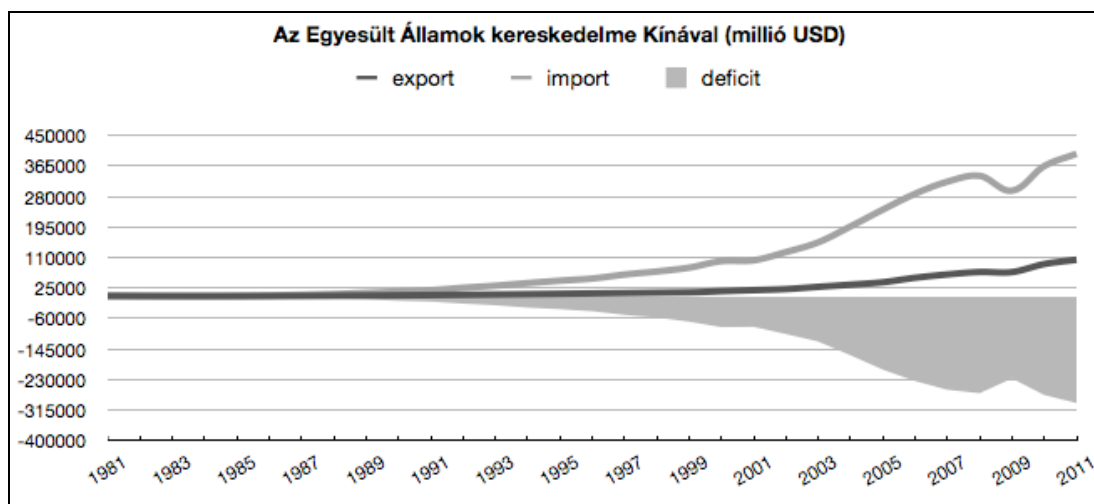
---

³¹ A kereskedelmi adatok kapcsán meg kell említeni, hogy sokszor a különböző amerikai forrásból származó adatok sem fedik tökéletesen egymást (FAS, illetve FOB árakon való számítás eltérései miatt), azonban a kínai és amerikai adatok összehasonlításakor már egészen jelentős eltérés mutatkozik, a kínai statisztikák például az amerikaiaknál lényegesen kisebb deficitet jeleznek. Az elemzők többsége a kínai adatokat megbízhatatlannak tartja, azonban az eltéréseknek vannak ennél „prózaibb” okai is, például az eltérő számítási módszerek (FOB, FAS és CIF árak használatának eltérései), illetve az a tény, hogy az Egyesült Államok a Hongkongon keresztül reexportra kerülő termékeket is kínai eredetű termékeként tartja számon, míg a kínai statisztikák nem.

³² Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal/National Bureau of Statistics of China (NBSC) – „Statistical Communiqué on the 2011 National Economic and Social Development”, 2012. február 22., http://www.stats.gov.cn/english/newsandcomingevents/t20120222_402786587.htm

megelőzi őket. Amerikai elemzők hajlamosak Kína WTO-csatlakozásától eredeztetni a problémát, mivel a deficit – ahogy a 3.1. ábra is mutatja – a 2001-es 84 milliárd dollárról 2011-re 295,5 milliárdra nőtt (Scott [2011], [2012]).

3.1. ábra

Forrás: U.S. Census Bureau, Foreign Trade Division

Az ugyan valóban igaz, hogy 2001-et követően erőteljesebben nőtt a kínai export mint az azt megelőző időszakban, de ez nem írható egyértelműen a Kereskedelmi Világszervezethez történő csatlakozás számlájára (Szilágyi [2009] p. 105), hiszen egyrészt a többlet már ezt megelőzően is jelentős volt (lásd a 3.1.-es ábrát), másrészt a kínai külkereskedelem expanzív jellege megvolt már a kilencvenes években is (lásd az előző fejezet 2.2.-es ábráját), tulajdonképpen részben ennek folyománya volt a 2001-es WTO-csatlakozás is.

A növekvő amerikai kereskedelmi deficit mindenesetre valóban súlyos problémákat okoz az Egyesült Államoknak: a rendszeresen hangoztatott vádak szerint a Kínából származó növekvő behozatal – és az amerikai cégek egyre nagyobb kínai befektetései – miatt nő a munkanélküliség. Scott közel 2,8 millió munkahely elvesztésével számol 2001 és 2010 között, ami két százaléka az adott időszak teljes amerikai foglalkoztatottságának. E 2,8 millióból 1,9 millióan a feldolgozóiparban tevékenykedtek, ez utóbbi szám pedig már a 2001 és 2010 között megszűnt feldolgozóipari – elsősorban a számítástechnikai és elektronikai alkatrész-gyártó – munkahelyek közel felét teszi ki. A munkahelyek elvesztése azonban csak a leglátványosabb jele a folyamatnak, mivel a Kínával való verseny alacsonyabb béreket, csökkenő alkupozíciót eredményezett a feldolgozóipari dolgozók körében (Scott [2011]).

További aggodalomra ad okot amerikai részről, hogy míg korábban Kína elsősorban a munkaintenzív termékek kivitelében jeleskedett, addig mára nagy jelentőségre tett szert a tudásintenzív és high-tech ágazatokban: az Egyesült Államokba érkező kínai elektronikai és számítástechnikai export növekedési üteme ma már messze felülmúlja a munkaintenzív, és egyben olcsóbb termékekét (mint a cipő, műanyagáru, bútor és ruházati cikkek). Amerikai statisztikák szerint³³ az Egyesült Államokba irányuló kínai exportban ma már az elektromos gépek és berendezések, erőművi berendezések és gépek alkotják a domináns csoportokat. Itt azonban meg kell említeni, hogy ez sem csupán a kínai-amerikai relációra jellemző egyedülálló vonás: Kína az utóbbi másfél-két évtizedben elsősorban a fejlett országokba exportál, alapvetően feldolgozóipari termékeket, egyre inkább előnyben részesítve a tudásintenzív termék kategóriákat, míg – elsősorban nyersanyag-, energiahordozó- és ipari – importjának jelentős részét a fejlődő országokból fedezi. Helytálló tehát *Csáki György* azon megállapítása, mely szerint bár Kínát a nemzetközi szervezetek és statisztikai kiadványok rendre a fejlődő országok közé sorolják, export- és importstruktúrája alapján egyáltalán nem illik oda, ellenben sok hasonlóságot mutat a japán és délkelet-ázsiai újonnan iparosodott országok külkereskedelmi szerkezetével (Csáki [2011] p. 296). Az Egyesült Államok alapvetően ugyancsak feldolgozóipari termékeket exportál Kínába: gépek, elektronikai eszközök, gabonafélék és járművek alkotják a főbb kategóriákat³⁴.

A tetemes kereskedelmi deficit lehetséges okainak száma igen jelentős. Az alapkoncepció amerikai részről értelemszerűen az, hogy a Kínából érkező export mértéke túlságosan magas, annak irreálisan nagy versenyképessége folytán, az okokat éppen ezért a kínai export versenyképessége mögött kell keresni. Az egyik ilyen tényezőt a WTO szabályai szerint tiltott exporttámogatások jelentik, azaz a kínai export versenyképességét jelentős mértékben növeli, hogy a kínai kormány – közvetlenül, vagy közvetve – exporttámogatásokat nyújt a kínai vállalatoknak. Ehhez kapcsolódik a bankok azon „kötelezettsége” is, hogy kedvezményes hitellehetőségeket nyújtsanak a növekedés szempontjából fontos iparágakban tevékenykedő vállalatok részére, de a kínai adórendszer is biztosít kedvezményeket

---

³³ A US Department of Commerce - US International Trade Commission (ITC) 2011-es adatai a US-China Business Council összesítése alapján, <https://www.uschina.org/statistics/tradetable.html> (2012. június 3.)

³⁴ Office of the United States Trade Representative adatai alapján, <http://www.ustr.gov/countries-regions/china> (2012. június 3.)

az exportra termelő vállalatok számára. E vádak egyetlen szépséghibája, hogy – elméleti szinten – mindezen kedvezmények nem csupán kínai, hanem akár Kínában tevékenykedő amerikai vállalatok számára is hozzáférhetőek.

A kínai export versenyképességét növelhetik a szellemi tulajdonjogok megsértése révén előállított termékek is. A kínai szabályozási rendszert ma már kevésbé lehet mindezt hibáztatni, mivel az – a WTO-konformitás jegyében – számos pozitív változáson esett át, a szabályok értelmezésével, végrehajtásával és betartatásával azonban továbbra is akadnak problémák. Egyes becslések szerint a Kínában készült termékek közel 20 százaléka hamisítvány, míg más források ennél is nagyobb arányról szólnak (Szilágyi [2009] p. 109). Ezen a téren számos ígéret hangzott el kínai részről, a WTO-n belül több vitarendezési eljárás is irányul e probléma megoldására, de a fejlett országok többsége – köztük elsősorban az Egyesült Államok – nagy valószínűséggel még jó darabig kénytelen lesz elviselni az ebből adódó károkat.

Folytatva a kereskedelmi deficit lehetséges okainak sorát, a magas megtakarítások is (túl)pörgetik az exportot, hiszen jelentős forrást biztosítanak a kínai vállalkozások számára, de a versenyképességet és ezáltal a kereskedelmi deficitet növelő tényezők között említhetőek az alacsony kínai munkabérek, a munkavállalók jogainak korlátozása, és a rossz munkakörülmények is. E tényezők azonban önmagukban ismételtelen nem magyarázzák a deficitet, mivel más országok a kínainál is alacsonyabb munkabérekkel dolgoznak, illetve magas megtakarítási hajlandóság is előfordul más – elsősorban távol-keleti – országokban, melyek azonban mégsem váltak Kínához hasonló vezető exportőrökké. A kínai többletet előidéző okok között meg kell említeni továbbá azt is, hogy a Kína által exportált termékek jelentős része nem „minden ízében” kínai, hiszen a kínai kivitel import-tartalma igen magas: az exportra szánt feldolgozóipari termékek több mint felét Kínában csupán összeszerelik az importált – gyakran amerikai – alkatrészekből, majd újraexportálják azokat – gyakran épp az Egyesült Államokba. Megemlítendő továbbá az is, hogy Kínában, a jellemzően exportra termelő feldolgozóiparban sok a külföldi – bár elsősorban nem egyesült államokbeli, hanem inkább ázsiai – beruházás.

A fenti felsorolás igen széles spektrumot fed le, az amerikaiak által leggyakrabban emlegetett kínai exportösztönző azonban mégsem ezek közül kerül ki. A mesterségesen magasan tartott kínai külkereskedelmi mérlegtöbblet fő oka az ő

olvasatukban az árfolyam-manipuláció, azaz a jüan árfolyamának mesterségesen alacsonyan tartása. Az amerikai álláspont szerint ugyanis, mivel a kínai valuta a dollárhoz van rögzítve – ahelyett, hogy szabadon lebegne –, mesterségesen alacsony szinten van, ami egyszerre teszi olcsóvá a kínai, és drágítja az amerikai exportot. Az amerikai fogyasztók értelemszerűen az olcsóbb, kínai termékeket választják a drágább hazai helyett, az amerikai termékek pedig kevésbé versenyképesek Kínában, illetve mindazon országokban, ahol kínai exportárakkal kerülnek versenybe (Scott [2011]). Ennek oka, hogy az Egyesült Államok legfőbb versenytársa a harmadik országok piacain is Kína, jelentősebb mint Németország, vagy az Unió összes többi tagállama együttvéve.

Az amerikai álláspont szerint kezdettől fogva a kínai termelékenység növekedéséhez kellett volna igazítani a jüan árfolyamát, azaz a kiegyensúlyozott kereskedelem érdekében hagyni felértékelődni azt. Ehelyett azonban a kínai valuta mesterségesen alacsonyan maradt, mivel Kína dollár- és egyéb valutavásárlásaival tartotta alacsonyan annak értékét, hatékonyan támogatva ezzel a kínai exportot. *Cline* és *Williamson* becslései szerint az alulértékelttség mértéke 28,5 százalék még annak ellenére is, hogy tavaly a jüan már némileg erősödött (Cline-Williamson [2011]).

Kína még a kilencvenes évek közepén³⁵ valóban az amerikai dollárhoz rögzítette valutájának árfolyamát, így több mint tíz éven keresztül egy dollár megközelítőleg 8,28 jüant ért, egy szűk, plusz-mínusz 0,3 százalékos sávban történő eltérést engedélyezve csupán. 2005-ben azután óvatosan engedték felértékelődni a jüan árfolyamát, majd a válság hatására 2008-tól újra fixálták azt. A köztes időszakban, tehát 2005 és 2008 között nominális szinten a jüan 17 százalékkal erősödött (Schott [2010] pp. 91-92). 2010 júniusában a Kínai Központi Bank ismét bejelentette, hogy rugalmasabb árfolyam-politikára tér át, de az azóta eltelt időszak is azt bizonyítja, hogy a valódi pénzügyi reform csak lassan, fokozatosan fog végbemenni.

A mesterségesen alulértékelt jüan valóban az egyik forrása a kínai gazdaság rendkívüli versenyképességének, a bővülő GDP-nek és az óriási külkereskedelmi aktívumnak, másik oldalról viszont gátja a kínai társadalom jövedelmi felzárkózásának, és mindemellett inflációgerjesztő hatása is van, ezt már a kínai

---

³⁵ Hivatalosan 1994-ben szüntették meg a népi valuta kettős árfolyamát, és az 1USD=5,7 RMB hivatalos árfolyamot a vállalkozói devizabörzéken – a kereslet és kínálat akkori viszonyainak megfelelően – kialakult 1USD=8,28RMB árfolyamszintre emelték, vagyis a „népi jüant” több mint 45%-kal leértékelték.

vezetés is felismerte (lásd például Törös [2012] pp. 34-38). Az amerikai vezetést Kína belső problémái ebből a szempontból kevésbé foglalkoztatják, ők azért sürgetik a jüan felértékelődését, mert az általuk áhított forgatókönyv szerint ezáltal válnának az amerikai cégek versenyképesebbé, mérséklődne a deficit, új munkahelyek teremtnének, ráadásul a folyó fizetési mérleg hiánya is csökkenne. De valóban így történne? Egyre több elemző int ugyanis óva attól, hogy túlfönt sokat várjunk egy lehetséges árfolyam-korrekciótól (például: Huang [2010], Evenett-Francois [2010], Schott [2010]). A feltevés hibás voltát történelmi tények is alátámasztják, hiszen annak idején sem a japán jen, sem a német márka felértékelése nem szolgálta hosszú távon a bilaterális kereskedelemben fennálló hiány csökkenését. Az intézkedések következménye Japánban és Németországban defláció, míg az Egyesült Államokban infláció volt, miközben az említett kereskedelmi deficit csak tovább növekedett. *Huang* például, vitába szállva *Krugmannal* és *Bergstennel*, a probléma gyökerét nem a torzított árfolyamban látja, hanem a túlzott kínai megtakarítás és a túlzott amerikai költekezés együttesében, melyek csökkenése nélkül az egyensúlytalanságok véleménye szerint nem fognak megszűnni (Huang [2010], Bergsten [2010], Krugman [2010]).

Az Egyesült Államok és Kína között fennálló kereskedelmi egyensúlytalanságot nem kizárólag, s talán nem is elsősorban a két ország valutájának árfolyama okozza, sokkal inkább a termelés különböző tényezői – mint például a munkabér – árszintjének eltérései a két országban (illetve a fentebb már sorolt tényezők összessége). Ebből az aspektusból tehát az alulértékelt jüan nem okozója, hanem éppen eredménye a kereskedelmi egyensúlytalanságnak. Kína számára a kontrollált valutaárfolyam ugyanakkor nem csak a kereskedelem szempontjából hasznos, hanem a pénzügyi stabilitást is szolgálja. A kínai valuta kontroll nélküli szabad lebegtetése destabilizációs hatásokkal járhatna Kína számára például a munkahelyteremtés, vagy az ország ingatag bankrendszere terén is.

A fent ismertetett állásponthez hasonlóan a kínai vezetés is váltig állítja, hogy nem a jüan árfolyama a hibás a kínai-amerikai kereskedelemben fennálló egyensúlytalanságokért. Az amerikai gazdasági problémák szerintük is az alacsony megtakarításokkal és a túlfogyasztással magyarázhatók és a kínai import elleni támadás véleményük szerint csak figyelemelterelés a hazai gondokról. A kínai-

amerikai kereskedelmi viták amerikai kezelése kapcsán mindenesetre tisztán látható egyfajta „Kína-fóbia”, Peking szerepének túlértékelése.

Valójában nem arról van szó, hogy Kína „ellopná” amerikaiak millióinak munkáját, vagy tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatával szándékosan aláásná az amerikai gazdasági érdekeket, sőt: ahogy feljebb már utaltunk rá, az Egyesült Államokba irányuló kínai export jelentős részét nem kínai, hanem külföldi, például amerikai cégek termelik, ezek a cégek pedig éppen a túl magas termelési költségek miatt hagyták el Amerikát, és helyezték termelésüket a tengerentúlra a nagyobb profit reményében. Azon amerikai importőröknek, melyek erős pozícióval rendelkeznek Kínában – mint például a Wal-Mart – pedig érdekükben áll (és lehetőségük is megvan arra), hogy kényszerítsék kínai partnereiket a költségek alacsonyan tartására. Ki is hibáztatható akkor valójában az árak lenyomásáért, vagy a kínai export egyre növekvő tömegéért: talán az amerikai importőrök, vagy a fogyasztók, akik olcsón veszik a kínai árukat? Egy tartós kereskedelmi háború Kínával épp e csoportok érdekeit sértené leginkább.

A kínaiak „go global” stratégiája, és az erősödő amerikai protekcionista hangulat folytán azonban egyre több az esély a kereskedelmi viták sűrűsödésére. Összességében elmondható, hogy Kínának ugyan nem áll érdekében a nemzetközi feszültségek növekedése, de a belügyeibe való beavatkozást továbbra is igen rosszul éli meg, így arra nem számíthatunk, hogy meghátrál és fejet hajt az Egyesült Államok akarata előtt. Ugyanakkor az Egyesült Államok sem hajlandó más aspektusból nézni, árnyalni a Kínával kapcsolatos fenntartásait. Egy mindenre kiterjedő kereskedelmi háború elkerülése érdekében Pekingnek és Washingtonnak egyrészt meg kellene tanulnia tisztelni a különbözőségeket, másrészt meg kellene találnia a viták kezelésének közös bázisát. Erre azonban jelenleg nem sok esély van.

3.1.2.2. A kínai haderőfejlesztés

Kína hatalmának növekedése nemcsak gazdasági részről jelentős, hanem katonailag is, és az is vitathatatlan, hogy Peking hatása napról-napra erőteljesebb az ázsiai régióban, mindezek együttesen pedig csak tovább fokozzák Washington Kínával kapcsolatos aggodalmait, ennek folyományaként pedig Kínával szembeni vádjait is. Tény, hogy a kínai katonai költségvetés az utóbbi egy-két évtizedben rendre kétszámjegyű növekedést produkált, sőt, gyorsabban nőtt, mint az ország GDP-je,

ami egyrészt valóban a fejlesztési hangsúlyoknak a védelmi szféra irányába történő elmozdulására utal, másrészt azonban jelzi Kína fenyegetettség-érzésének növekedését is (Rácz [2011b] p. 106), ami viszont már felveti annak kérdését, vajon mi volt előbb: a tyúk, vagy a tojás?

Kína hagyományosan mindig is jelentős szerepet szánt önmagának az ázsiai régióban, de a multipoláris világról, világrendről alkotott elképzeléseinek is része, hogy hatalmi pólusként elsősorban saját régiójáért felelős, így értelemszerűen nem nézi jó szemmel, ha az Egyesült Államok saját befolyását igyekszik erősíteni a térségben. Ha azonban a másik oldalról nézzük, Washingtonnak is számos érdekeltsége van itt, elsősorban az ázsiai-csendes-óceáni régióban, így érthető módon őket is aggasztja a kínai térhódítás, főként Peking haderő-fejlesztési törekvései kapcsán. A washingtoni vezetésben tulajdonképpen jogosan merül fel a kérdés, vajon milyen hosszú távú tervei vannak Pekingnek a regionális és kétoldalú kapcsolatokat illetően: kooperál, vagy diktál? Hiszen Kína mélyíti ugyan a Nyugattal fenntartott együttműködést, de mindeközben fejleszti katonai erejét egy Kína ellen irányuló katonai vagy politikai kényszer esetére.

A fentiek tükrében természetesen nem meglepő, mért nem szorgalmazza az Egyesült Államok a fegyverembargó feloldását, illetve miért próbál nyomást gyakorolni az Európai Unióra is e kérdés tekintetében: egyaránt tartanak ugyanis a biztonsági és a politikai következményektől. Az előbbieik között elsősorban a Tajvani-szoros biztonságát említik – mely csak hangsúlyosabbá vált az ún. „elszakadás-ellenes törvény“ elfogadásával –, míg az utóbbiak között azt, hogy Kína talán elbízza magát, amennyiben egy esetleges pozitív döntést eddigi politikájának (emberi jogok, Tibet, Tajvan, ...) elismeréseként értékel.

Ami a kínai haderő aktuális helyzetét, illetve annak vizsgálatát illeti, a Pentagon 2000 óta készít jelentéseket a Kongresszus számára Kína katonai és biztonsági fejlődésének állásáról. Ezek a jelentések rendszeresen kiemelik Kína növekvő katonai erejét, és sorolják az ezzel kapcsolatos nyugtalanító tényezőket: kitől kap és kinek ad át épp nukleáris technológiákat, milyen országokat, csoportokat segít fegyverekkel, ... Természetesen e jelentések hangvételén is érezhető a washingtoni kormányzat aktuális viszonyulása Pekinghez, de az utóbbi években a KNK katonai fejlődése mellett hangsúlyosan szerepel Kína politikai felemelkedésének jelentősége és nemzetközi befolyásának növekedése is. Az utóbbi jelentések – az aggodalomra

okot adó tényezők mellett – pedig már kiemelik az amerikai-kínai együttműködés „kooperatív, nyílt és konstruktív” jellegét a 2001. szeptember 11. óta eltelt időszakban, és méltatják Peking szerepét a nemzetközi kérdések rendezésében is.³⁶

A legújabb, 2011-es jelentés³⁷ például már meglepően pozitív hangot üt meg Kínával kapcsolatban: dicséri az ország tudományos és technológiai fejlődésen alapuló átfogó és folyamatos katonai modernizációs programját, s kijelenti, hogy az Egyesült Államok pozitívan viszonyul egy olyan erős, virágzó és sikeres Kínához, amely megerősíti a nemzetközi normákat és elősegíti a biztonságot és békét mind regionális, mind globális szinten. Ugyanakkor a jelentés már bevezető összefoglalójában kiemeli, hogy bár a kínai Népi Felszabadító Hadsereg (Peoples's Liberation Army, PLA) küldetési egyre szélesedő skálán mozognak, annak továbbra is Tajvan a fő stratégiai célpontja, annak ellenére, hogy a szorosközi kapcsolatok javultak az utóbbi időszakban. A kínai hadsereg ugyanis olyan képességeket fejleszt, melyek alkalmassá teszik arra, hogy megakadályozzák Tajvan függetlenedését, illetve ellehetetlenítsék, késleltessék, esetleg visszaverjék a szigetnek nyújtott amerikai támogatást egy esetleges konfliktus során. A szorosközi fegyveres erők és képességek tekintetében tehát az egyensúly továbbra is a KNK javára billen.

Az elmúlt évtizedben a kínai haderő valóban jelentős fejlődésen ment keresztül, új technológiák, modern rendszerek kerültek, illetve kerülnek folyamatosan alkalmazásra. Az elkövetkező tíz év kritikus lesz ezen új platformok összehangolása és az új működési koncepciók kidolgozása szempontjából is. A Pentagon jelentése ennek kapcsán kiemeli, hogy Kína szerény, de mégis észlelhető fejlődést ért el hadseregének és biztonsági ügyeinek átláthatósága terén, de továbbra is sok a kérdőjel azzal kapcsolatban, Kína hogyan és mire fogja használni a most megszerzett új képességeket. A Kína jövőjéről alkotott amerikai elképzelések egyik központi megállapítása az, hogy Kína – bár regionális hatalomként fejlődik – felemelkedése jelentős globális hatásokkal jár együtt. Egy békés és prosperáló Kínát szívesen üdvözlő partnerként az Egyesült Államok, de számos olyan tényező akad, melyek – a Pentagon elemzői szerint – letéríthetik Kínát erről a békés útról. A tényezők sorában a szokásos gazdaságpolitikai kifogások mellett megtalálható az erőszakos külpolitika,

---

³⁶ Lásd például: Annual Report to Congress: The military power of the People's Republic of China – 2005. Department of Defense, <http://www.dod.mil/news/Jul2005/d20050719china.pdf> (2012. június 3.)

³⁷ Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2011. Department of Defense, http://www.defense.gov/pubs/pdfs/2011_cmpr_final.pdf (2012. június 3.)

és a nagyhatalmi törekvések, de dobogós helyet kapott az egyre gyarapodó kínai fegyverzet-fejlesztési programok széles skálája is.

Az amerikai félelmek nyilvánvalóan nem alaptalanok, de a kínai haderőfejlesztés mögött valójában többes cél áll. Erőteljes kül- és egyben belpolitikai üzenete például az, hogy a párt hatalma stabil, a további sikeres gazdasági növekedés és fejlesztések stratégiai környezete garantált. Feladata az országon belüli „elégedetlenek” különböző akcióktól való eltántorítása is, egyfajta rendőrséget kiegészítő szerepkörben, azaz a haderő biztosítja a folyamatosságot, védi a nemzetet és a belső rendet is. Kapcsolódva az előbbiekhöz, *Rácz* – citálva számos kínai szakértőt – kiemeli, hogy bár tény az, hogy hadereje fejlesztésének szempontjából tekintve Kína egyre nagyobb figyelmet fordít a nem hagyományos biztonsági kihívásokra – természeti katasztrófákat követő fellépés, békemissziókban való részvétel³⁸, terrorizmus-ellenes együttműködés, ... – is, de biztosak lehetünk abban, hogy az ország a jövőben a tradicionális biztonsági problémákat sem fogja elhanyagolni, hiszen az ország egyesítésének folyamata – Tajvan kérdése – még nincs befejezve, ráadásul a pekingi vezetésnek rendre országon belülről – Tibetből, vagy Hszincsiangból – érkező felforgató törekvésekre is reagálniuk kell (*Rácz* [2011b] pp. 95-98).

Természetesen részben helytálló az az amerikai elképzelés is, mely szerint az erőfitogtatás, megfélemlítés táplálja a haderő-reformot, hiszen Kína – területét tekintve is – hatalmas ország, gyakorlatilag minden szomszédjával van, vagy legalábbis volt területi viszálya. Ami pedig Tajvan kérdését illeti, nyilvánvalóan szerepet játszik ez is, hiszen Kína soha nem titkolta, hogy a szigetet Kína részének tekinti. A 2005 tavaszán kiadott ún. elszakadás-ellenes törvény (Anti-Secession Law) így csak megerősítette a Tajvan kínai lerohanásával kapcsolatos amerikai félelmeket. E törvény révén ma már Pekingnek is van hivatalos „forgatókönyve” arra, hogy mit kell, illetve lehet tenni Tajvannal a különböző lehetséges szituációkban. Ez azonban kevésbé meglepő annak tükrében, hogy az Egyesült Államoknak is van régóta egy hasonló helyzetre szóló scénáriója, sőt, törvénye (Taiwan Relations Act - 1979), amellyel önmaga kötelességévé teszi a sziget biztonságának garantálását, ami viszont a kínaiak szemét szúrja már évtizedek óta. A kínai törvény „védelmében”

---

³⁸ A Stockholmi Nemzetközi Bék kutató Intézet (SIPRI) 2012-es jelentése külön kiemeli Kína békefenntartó akciókhoz történő hozzájárulásának növekedését a 2007 és 2011 közötti időszakban.

elmondható, hogy a pekingi vezetők eddig is elmondták mindazt, ami az elszakadás-ellenes törvényben benne van, vagyis nem az álláspont változott, hanem annak a súlya. Ami azonban a leginkább változott-változik, az Kína súlya, s a kínai vezetők szavainak a súlya, hiszen Kína világpolitikai emancipációjának éveit éljük.

A hivatalos pekingi magyarázat szerint a védelmi kiadások kétszámjegyű növekedése semmiféle háborús készülődést nem jelez, egyszerűen csak az elavult katonai felszerelések korszerűsítése, a hadsereg modernizálása zajlik. A Kongresszus számára – az elszakadás-ellenes törvényt követően – készített Pentagon-jelentés magyarázata persze már kevésbé békés, szerintük ugyanis a beszerzések között hatszáznál is több rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta és jó pár vadászgép is szerepel, melyeket nemcsak Tajvan, hanem akár számtalan más célpont ellen is bevethetnek.³⁹ Ami azonban a realitásokat illeti, azzal minden bizonnyal Kína is tisztában van, hogy egy Tajvannal való esetleges konfliktus során szembe kerülne az Egyesült Államokkal, ez viszont Kínának távolról sem érdeke – sem gazdaságilag, sem politikailag – még akkor sem, ha haderő tekintetében készen is állna egy ilyen jellegű összecsapásra. Ráadásul az amerikai félelmek – akár Tajvannal összefüggésben, akár attól függetlenül is – kevésbé megalapozottak, ha a kínai ütőerőt az amerikaival vetjük össze, és eltekintünk a Pentagon jelentéseinek időnként túlzó megállapításaitól. Az Egyesült Államok védelmi kiadásai elérik a 700 milliárd dollárt, míg a kínai védelmi kiadások ennek csupán egyötödét teszik ki. Kína várhatóan csak 2020-ig fejezi be a fegyveres erők gépesítését, és ez után még további 30 évre lesz szüksége a haderő teljes informatizáltságának megteremtéséig (Rác [2011b] p. 96).

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) legfrissebb adatai⁴⁰ szerint az amerikai katonai kiadások egészen pontosan 711 milliárd dollárt tesznek ki, míg a kínaiak 143-at. Őket Oroszország követi 71,9 milliárddal, majd az Egyesült Királyság és Franciaország 62,5 illetve 62,7 milliárd dollárral. Ha ugyanezen jelentés nemzetközi fegyvereladásokkal foglalkozó fejezetét tekintjük át, nem meglepő módon az Egyesült Államok a legjelentősebb exportőr, míg Kína – akit az Egyesült Államok rendszeresen vádol növekvő fegyvereladásai miatt – az első ötbe sem került

---

³⁹ Annual Report to Congress: The military power of the People's Republic of China – 2005. Department of Defense, <http://www.dod.mil/news/Jul2005/d20050719china.pdf> (2012. június 3.)

⁴⁰ SIPRI Yearbook 2012, <http://www.sipri.org/yearbook/2012/files/SIPRIYB12Summary.pdf> (2012. június 3.)

be, igaz, a jelentés kiemeli, hogy 2007 és 2011 között jelentősen nőtt a kínai fegyverexport is. Ami a hagyományos fegyverek 2007 és 2011 közötti globális importjának célállomásait illeti, ezek közel fele Ázsia és Óceánia térségében található, de India, Dél-Korea és Pakisztán után Kína csak a negyedik legjelentősebb fogadó ország volt. Ugyancsak a SIPRI adatai szerint, a nukleáris robbanófejek számát tekintve – 8500 darabbal – ismét az Egyesült Államok vezeti a listát, míg a kínaiak jóval hátrébb kullognak a maguk 240 robbanófejével, még ha az ő esetükben az átláthatóság problémáját is említi a jelentés. Ettől függetlenül, ez az eredmény alátámasztja azt a sokak által vallott megállapítást, mely szerint nem valószínű, hogy az elkövetkező évtized folyamán Peking egy potenciális első csapást is túlélni képes nukleáris ütőerőt fejlesztene, a kínai katonai modernizációs törekvések ugyanis elsősorban a hagyományos haderőfejlesztésre koncentrálnak, a nukleáris modernizáció ennek megfelelően csak igen lassan halad. Az Egyesült Államok ezzel szemben évtizedek óta rendelkezik az első csapás képességével.

A fentiekből jól látszik tehát, hogy bár a kereskedelmi vitáknak nem sok köze van a haderőfejlesztéshez, egy dolog mégis közös a két problémában: a felek álláspontjai nem közelednek, az Egyesült Államok ragaszkodik a saját elképzeléseihez, megközelítéseihez, míg Kína sem hajlandó feltétel nélkül behódolni az amerikai akaratoknak. A viták kezeléséhez szükséges közös bázis megtalálása jelentené a megoldást ebben az esetben is, jelenleg azonban ilyen bázist nehezen találni, így a jövőre vonatkozó kilátások e reláció esetében nem túl pozitívak.

3.2. Európai Unió

Az Európai Unió és Kína bő három és fél évtizeddel ezelőtt, éppen időben ismerték fel az együttműködésben rejlő lehetőségeket. A kapcsolattartás minősége és volumene azóta oly mértékben megnőtt, hogy 2003-tól Kína stratégiai partnere lett az Uniónak, s ma már Kína – az Egyesült Államok mögött – az EU második legjelentősebb kereskedelmi partnere és legnagyobb importpiaca, míg az EU Kína legnagyobb kereskedelmi partnere⁴¹. Bár a kínai-uniós reláció ma is jelentős, messze

---

⁴¹ Megjegyzendő, hogy a Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal 2012 februárjában közzétett adatai szerint 2011-től Kína – megelőzve az Egyesült Államokat – már az Unió legjelentősebb kereskedelmi partnere: http://www.stats.gov.cn/english/newsandcomingevents/t20120222_402786587.htm (2012. március 3.)

nem annyira az, mint amennyire lehetne. Itt is sok ellentmondás, egyet nem értés nehezíti a kapcsolatok elmélyülését, azonban ezek feloldása könnyebben elérhető, az amerikai–kínai együttműködéssel szemben az Európai Unióhoz fűződő kapcsolatokat komoly feszültségek nem veszélyeztetik, Kína számára az európai térség felértékelődőben van.

Az előbbi fejezethez hasonlóan a kapcsolatok történetének áttekintését követően itt is megvizsgáljuk az úgynevezett „érzékeny kérdéseket”, azaz azokat a területeket, melyek hátráltatják a reláció további fejlődését, s amelyek megoldása a közeljövőben mindenképp szükséges lenne az együttműködés mélyítése érdekében. Továbbá, az előbbi – a kínai-amerikai relációt vizsgáló – fejezettel ellentétben, itt már az együttműködésre jó alapot adó kérdésnek is szentelhető fejezet. Bár számos terület van, melyben mindkét fél érdekelt – a területi korlátokból kifolyólag – ehelyütt is csak a legfontosabbakkal kívánunk foglalkozni, úgymint:

- a piacgazdasági státusszal és annak kereskedelmi aspektusaival,
- az emberi jogokkal, és ehhez kapcsolódva a fegyverembargóval, valamint
- a fenntartható fejlődés kérdéskörével.

Végző soron azt vizsgáljuk, milyen esélyekkel indulhat Kína és az Unió hatékony együttműködése egy új, multipoláris világban.

3.2.1. A kapcsolat története

A kínai-európai kapcsolatok mai fejlődésének gyökerei részben a múltból erednek. A legtöbb kommunista országgal ellentétben Kínának ugyanis nem voltak fenntartásai az Európai Gazdasági Közösséggel kapcsolatban, épp ellenkezőleg, már ekkor egy potenciális gazdasági partnert láttak az új entitásban. 1975-ben, mikor a Kínai Népköztársaság és az Európai Közösség (EK) felvette a diplomáciai kapcsolatokat, mindkét fél éppen azon volt, hogy megerősítse saját nemzetközi helyzetét és szerepét, ennél fogva a kapcsolatfelvétel ekkor sokkal inkább egymás jövőbeni potenciáljának elismerése volt, semmint a nemzetközi hatalmi egyensúly megváltoztatására irányuló kísérlet (Möller [2002] p. 11).

Valójában az 1975 és 1989 közötti kínai-európai kapcsolatokat politikai és gazdasági szükségszerűségek irányították, de nevezhető ez mindkét fél részéről akár stratégiai megfontolásnak is, mivel közös cél fűzte össze őket: a Szovjetunió feltartóztatása

anélkül, hogy ennek nyomán egy unipoláris világ alakulna ki. Ugyanakkor egyik stratégia sem tekinthető valódi globális stratégiának, mivel kezdeményezésük elsősorban az aktuális politikai környezet diktálta taktikai megfontolásból, vagy gazdasági szempontból eredt. Sem Kína nem volt képes megbontani az Európán belüli détente-et, sem Európa nem tudta átvenni az Egyesült Államok, mint stratégiai partner szerepét politikai, vagy akár katonai értelemben, de ami igazán fontos: ezt nem is akarták. Sem Kína, sem az Európai Közösség nem volt felkészülve a későbbi nagy változásokra, ennek oka pedig az, hogy még mindketten híján voltak a globális perspektíváknak.

Ami a kezdeti gazdasági kapcsolatokat illeti, a kínai piac az 1970-es évek közepéig nemigen érdekelte az Európai Közösséget, a kapcsolatok megélénkülésére csak Kína 1971-ben visszakapott ENSZ-tagsága után került sor. Az egyes európai államoknak, főként az Egyesült Királyságnak és Portugáliának megvoltak a maguk kapcsolatai Kínával, és általában is jellemző volt, hogy a Közösség tagállamai megtartották maguknak a Pekinggel folytatott kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatokat, és csak olyan témákat utaltak közösségi hatáskörbe – mint például az emberi jogok – melyek épp az előbbi területek fejlődését gátolták volna, ha saját hatáskörben maradnak.

Európa a kínai vezetők részéről azonban már a nyolcvanas évektől egyre inkább különleges figyelmet kapott; ezt jelzi a Teng Hsziao-ping által 1980 áprilisában, a legnagyobb kínai napilapban, a Zsenmin Zsipaoban (Renmin Ribao) publikált cikk is: „A nemzetközi helyzetet vizsgálva különleges figyelmet kell fordítanunk Európára, mivel kulcsszerepet játszik annak eldöntésében, hogy háború lesz-e, vagy béke. Kapcsolatunk Kelet-Európával az elmúlt években abnormális szinten volt. Most, hogy az objektív bíraskodás alapján állunk, úgy látjuk, hogy mind Nyugat-, mind Kelet-Európa a béke fenntartásának, megőrzésének terepe. Európa mindkét felének fejlődnie kell, és minél inkább fejlődnek, annál erősebb lesz a béke, melyet kialakítanak.”(Idézi: Harish [1990] p. 164)

A nyolcvanas évek közepétől a kínai vezetők körében Nyugat-Európa jelentősége egyre kevésbé merült ki a „Szovjetuniót feltartóztató védőbástya” szerepében, sokkal inkább egy új potenciális pólust láttak benne az általuk áhított multipoláris világban (Möller [2002] p. 13). Ennek oka egyrészt a korábbi fejezetben már említett kínai fordulatban, azaz a Szovjetuniótól való elfordulásban keresendő, másrészt pedig azon a felismerésen nyugszik, hogy bár az európai integráció még jó darabig nem fog

tudni egységes „nemzetállamként“ fellépni, de komoly szerepet játszhat a kelet-európai országok Moszkvától való függetlenedésében. Az egységes Európa gondolata már ekkor számos alkalommal jelent meg kínai politikusok, köztük Teng nyilatkozataiban is ⁴², kiemelve azt, hogy eme egységes Európa és Kína kooperációjának fontos szerepe lesz az új világrendben. Ezzel egy időben a növekvő gazdasági és technológiai együttműködés kiszélesítette a kapcsolatok működési területét. Az 1978-as kereskedelmi-, majd az 1985-ös kereskedelmi és együttműködési egyezmény⁴³ nyomán létrejött vegyes bizottság szolgáltatott keretet az évenként tartandó igazgatósági szintű találkozókhoz, de 1983-tól miniszteri szintű konzultációkat is indítottak.

1989-ben a kapcsolatok addig felépített szintje jelentősen visszaesett. Ennek okai elsősorban a Tienanmen téri tüntetések vérbefojtása, illetve az azt követően az EK részéről bevezetett szankciók voltak, ugyanakkor hiba lenne csupán erre visszavezetni a reláció intenzitásának alábbhagyását, hiszen a kelet-európai kommunista rezsimek szétesőben voltak, a Szovjetunióban is dűledezett a rendszer, a berlini fal leomlott, és erős volt a bizonytalanság Európa részéről abból a szempontból is, hogy vajon számíthat-e a jövőben is az Egyesült Államokra a kontinensen. Európa egyszerre próbált megfelelni saját közvéleményének, midőn elítélte a Tienanmen téren történeteket, illetve saját érdekeinek, midőn ügyelt arra, hogy a pekingi kapcsolat kisiklása csak átmeneti legyen, és semmiképpen se sérüljön hosszú távon.

Megjegyzendő, hogy a szankciók gazdasági szempontból is meglehetősen rosszul érintették a Közösséget: az EK kereskedelmi mérlegének hiánya már a Tienanmen téri eseményeket megelőző évben elérte az 1,2 milliárd ECU-t, miközben 1987-ben még 3 milliárdos többlettel zárt. A hiány az 1988-at követő három évben átlagosan 95 százalékkal emelkedett évente, és 1991-re elérte a 10 milliárd ECU-t (Majoros-Kovács [2001] p. 4). Így annyira nem is meglepő, hogy az európai országok már a kilencvenes évek elején megtették az első lépéseket a kapcsolatok helyreállítása érdekében, melynek eredményeként a kilencvenes évek közepére a '89-ben

---

⁴² 1987 májusában a China Daily angol nyelvű kínai napilap hasábjain Teng Hsziao-ping egyenesen egy „egységes, erős és fejlődő Európa“ megalapítására szólított föl.

⁴³ A kooperációs egyezményt 1985. május 21-én kötötték, hatálya három területre terjedt ki: kereskedelmi, gazdasági és fejlesztési együttműködésre.

bevezetett intézkedések és szankciók jelentős része hatályát veszítette, csak a fegyverembargó maradt érvényben továbbra is.

A kínai-európai kapcsolat ezt követően tovább mélyült az évenkénti csúcstalálkozók bevezetésével, melyet egyre több és több magas-szintű diplomáciai és üzleti találkozó egészített ki. Ahogy a kapcsolat stabilizálódott, a kínai tőke Európába áramlása is megkezdődött, és a kereskedelmi kapcsolatok is normalizálódtak. 1995 októberében az Európai Bizottság kiadta első, Kínával kapcsolatos stratégiai dokumentumát, „Hosszú távú politika a kínai-európai kapcsolatokra” címmel (EC [1995]), melyben deklarálta, hogy konstruktív kapcsolatra törekszik Kínával, egyúttal kifejezte abbéli reményét, hogy Kína a nemzetközi közösség aktív tagjává váljon, ennek érdekében pedig megnyíljon az út az eszmék szabad áramlása és az együttműködés előtt.

Az ezredfordulót követő években a kínai-uniós kapcsolat a korábbiaknál is jelentősebb mértékben fejlődött: a gazdasági kapcsolat mellett a politikai és kulturális együttműködés is egyre jelentősebbé vált. A 2003 júniusában megjelent Európai Biztonsági Stratégia már stratégiai partnerként tekint Kínára, akárcsak a szintén 2003-ban kiadott, „Érett partnerség: közös érdekek és kihívások az EU és Kína kapcsolatában” címet viselő bizottsági stratégiai dokumentum (EC [2003]). Mindez európai részről egyértelmű elismerése volt Kína sikeres fejlődésének: a dinamikus gazdasági növekedésnek és a WTO-csatlakozásnak, a nemzetközi kérdésekben tanúsított növekvő aktivitásnak, és az Európa irányába elkötelezett kínai vezetés új generációjának.

A következő években tovább szélesedett az együttműködés, amely immár kiterjedt a klímaváltozás, a regionális kooperáció, az energetikai és közlekedési stratégiák, a mezőgazdaság és élelmiszerbiztonság kérdéseinek együttes megvitatására, közös deklarációk kiadására. 2004 „Európa éve” volt Kínában. Ennek keretében kapott az Unió hivatalos turisztikai célpont-státuszt (Approved Destination Status, ADS) Kínától, újabb dialógusok megnyitására került sor, többek között az űrtechnológia, a polgári légi közlekedés, és a textilkereskedelem területén, a Hágában megrendezett, sorban a hetedik EU-Kína csúcstalálkozón pedig közös deklaráció született a fegyverzet-leszerelésről, a nukleáris technológia békés felhasználásáról, aláírtak egy vámügyi együttműködést, és – 61 millió euró értékben – egy pénzügyi megállapodást

újabb együttműködési programokra⁴⁴. Ugyanebben az évben vált az Unió Kína legjelentősebb, Kína pedig az Unió második legfontosabb kereskedelmi partnerévé.

2006-ban az Európai Bizottság megjelentette legújabb – ma is érvényben levő – Kína-stratégiáját, „EU-Kína: Szorosabb partnerség, növekvő felelősség” címmel (EC [2006a]), illetve egy kereskedelmi és befektetési kérdésekkel foglalkozó tanulmányt, mely a sokat ígérő „Verseny és partnerség” címet kapta (EC [2006b]). Az új stratégia Kína globális gazdasági és politikai hatalomként történő felemelkedésére kívánt ismét reagálni, leszögezve, hogy az Unió Kínával szembeni alapvető hozzáállását továbbra is az elkötelezettség és a partnerség jellemzi, a „szorosabb” jelző pedig azt hivatott közvetíteni, hogy mindkét oldalnak növekszik a felelőssége, míg a közös felelősség közös feladatokat és célokat is jelent. A Bizottság időről-időre kiadott stratégiai dokumentumai mellett 2007 óta az Uniónak külön hivatalos stratégiája is van Kínával kapcsolatban („EU-China Strategy Paper 2007-2013”)⁴⁵, mely kiemeli, hogy bár a hagyományos mutatók alapján Kína fejlődő ország, mindemellett világ gazdasági és -politikai tekintetben is jelentős szereplő. E kettőség fel- és elismerése mellett pedig az Unió hozzá kíván járulni Kína reformprogramjához, és segíteni kívánja őt a globális kihívások elleni küzdelemben⁴⁶ is.

Míg tehát az Unió már a kilencvenes évek végétől hozzákezdett a Kínával kapcsolatos stratégiai dokumentumok készítéséhez, addig a Kínai Népköztársaság hivatalosan csak 2003 októberében hozta nyilvánosságra az EU térségére vonatkozó stratégiáját, melynek lényegét az „aktív részvétel” adja (PRC [2003]). A kapcsolat jelentőségének méltatását és a közös értékek felsorolását követően Kína itt lényegében felsorolja azokat a politikai igényeket, melyek követését elvárja az Uniótól, illetve amelyek lefedik mindazon ágazatokat, tevékenységeket, ahol sikeres együttműködés alakult ki az Unió és Kína között.

⁴⁴ Az együttműködési projektek a következő négy területet érintették: információs társadalom, menedzserek csereprogramja és tréningje, szociális biztonság, Erasmus Mundus ösztöndíj-program.

⁴⁵ Megjegyzendő, hogy e stratégia egyes megközelítések szerint már igencsak elavulttá vált, mivel továbbra is felemelkedő hatalomként kezeli Kínát, holott az azóta globális tényezővé vált. A Pekingben meghozott döntések globális hatásúak, míg a kínai gazdaság- és iparpolitika az EU gazdasági jólétét is befolyásolja. Fox és Godement tanulmánya szerint el kell vetni azt az anakronisztikus nézetet, mely szerint Kína – az Unió hatására – majd liberalizálja gazdaságát, joguralmat épít ki és demokratizálja politikai rendszerét. A jelenlegi rendszer helyett a szerzők a „kölcsönös elkötelezettséget” (reciprocal engagement) ajánlják megfelelő ösztönzők és kiegyenlítő mechanizmusok beépítésével (Fox-Godement [2009]).

⁴⁶ A stratégia szerint az Unió célja, hogy hozzájáruljon Kína reformprogramjához szektorális dialógusok útján, továbbá támogatni kívánja az országot a környezettel, klímaváltozással és energiagazdálkodással kapcsolatos globális kihívások elleni küzdelemben és az emberi erőforrás-fejlesztésben is.

Az utóbbi időszak jellemzője, hogy Kína előtt, amennyiben „Európával” készül kapcsolatba lépni, két megközelítési lehetőség áll: Európa, mint a nyugati iparosodott országok egyvelege, vagy az Európai Unió, mint az azt alkotó tagállamok konkrét, de Kína számára sokszor még kusza és zavaró technikai szerkezete. Kína világnézete és politikai tradíciói folytán az előbbi megközelítést érzi közelebb magához, ugyanakkor nem tekint, és nem is tekinthet el attól az általa már felismert tényről, hogy az Unió jövőbeli globális szerepe később meghatározó lehet Kínára nézve is. Az EU-Kína reláció gerincét az egyre jelentősebb mértékben jelen lévő interdependenciák adják. Ezek ma még elsősorban gazdasági jellegűek, a kereskedelem területére összpontosulnak – bár a szorosabb monetáris együttműködés sem kizárt, tekintve, hogy Kína az erős euróban érdekelt (Inotai [2011] p. 95) –, azonban egyre több jel mutat arra, hogy a gazdasági kérdéseken túl, egyéb globális kérdésekben (pl. energia, klímaváltozás) is hasonló mértékű kölcsönös függőség alakulhat ki.

Az EU-Kína reláció alakulása – a felek szándéka mellett – ma számos világ gazdasági és világpolitikai körülménytől függ, beleértve a nemzetközi közösség hozzáállását, a globális gazdaság körülményeit, a kínai-amerikai kapcsolatok dinamizmusát, és számos egyéb tényezőt. Kína és az Unió kapcsolatának ugyanakkor különleges jelentőséget ad annak strukturáló szerepe: míg az Unió az országok közötti együttműködés működőképes modelljét kínálja, addig Kína a fejlődő országoknak szolgáltat mintát. Az együttműködés érdekében persze még sokat kell fejlődnie Kínának és az Uniónak egyaránt, de a gesztusértékű intézkedések sem maradhatnak el: az Uniónak fel kell oldania a '89 óta érvényben lévő embargót, és meg kell adnia Kínának a piacgazdasági státuszt, míg Kínának is lépéseket kell tennie, például a szellemi tulajdonjogok és az emberi jogok védelme területén.

3.2.2. A partnerséget meghatározó témakörök

A kapcsolat történetének áttekintése után már nem lehet kérdés, hogy a KNK napjainkra az Unió legfontosabb partnerei közé tartozik, miközben az EU is egyre fontosabbá válik Kína számára, bármilyen területről, kérdéskörrel legyen is szó. A felek elkötelezettek a reláció további fejlesztése mellett, s minden esély megvan arra, hogy a kapcsolat bővítésével és mélyítésével egy, a jelenleginél is érettebb, erősebb kapcsolat jöjjön létre a két entitás között. Mindazonáltal ma is akadnak olyan

ellentmondások, események, melyek kapcsán időről-időre feszültség keletkezik Kína és az EU között, ezáltal a reláció szorosabbra fűzésének folyamata megakad.

Mérleget vonva az utóbbi évtized eseményeiből, jelenleg három kérdéskör dominálja, illetve – főként az első két esetben – hátráltatja a fenti folyamatot és teszi a reláció fejlődésének előremenetelét bonyolultabbá:

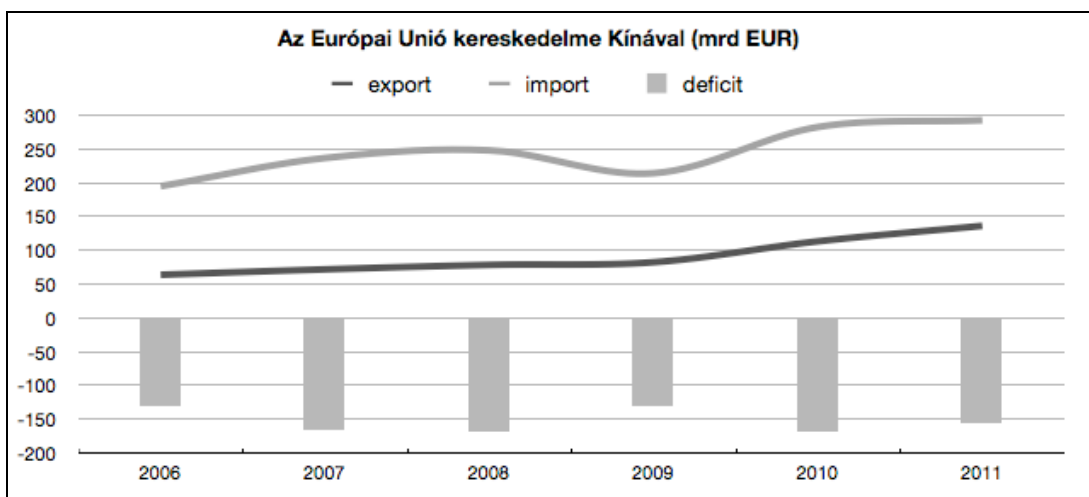
- Először is, a kínai-európai gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok évek, sőt évtizedek óta feszültségektől terhesek. A piacgazdasági státusz Kínának való oda nem ítéltése, az EU kereskedelmi protekcionizmusa, vagy a szellemi tulajdonjogok védelmének helyzete jól példázzák ezt.
- Másodszor, a politikai és biztonságpolitikai jellegű kérdések, konfliktusok mint az emberi jogok helyzete, vagy a fegyverembargó gyakran ugyanakkora, illetve egyes esetekben nagyobb figyelmet kapnak, mint a kereskedelmi jellegű problémák.
- Harmadszor, létezik a kapcsolatoknak olyan területe is, ahol az Unió és Kína kölcsönösen kiegészíthetik egymást. A fenntartható fejlődés kérdéskörére – elsősorban a klímaváltozás és az energia-kérdés kapcsán – mindkét fél nagy hangsúlyt fektet az utóbbi időben, és nyitottak az együttműködésre, igaz, ellentmondások itt is akadnak.

3.2.2.1. A piacgazdasági státusz kérdése

Ha a Kína és az Unió közötti kapcsolat stratégiai, akkor kereskedelmi kapcsolataik még inkább azok, hiszen a relációnak ez az egyik legjelentősebb aspektusa. Kína a 2008-as válság előtt, illetve alatt is növelni tudta részesedését mind az uniós export, mind az import tekintetében. Az Eurostat adatai szerint, 2008 és 2010 között Kína részesedése a teljes uniós exportban 6-ról 8,4 százalékra, míg az import esetében 15,8-ról 18,9 százalékra nőtt (lásd a 3.2. ábrát). Bár továbbra is az Egyesült Államok az EU legfőbb kereskedelmi partnere, az amerikai-uniós (2010-ben 412 milliárd euró) és a kínai-uniós (2010-ben 395 milliárd euró) kereskedelmi forgalom közötti különbség egyre csökken (Inotai [2011] p. 85). Ha az EU és a KNK közötti kereskedelmet tagországok szerinti bontásban vizsgáljuk, úgy elsősorban Németország szerepe emelhető ki, innen származik ugyanis a Kínába tartó uniós export közel fele. A németeket Franciaország követi, de már sokkal alacsonyabb

részesedéssel. A közép-kelet-európai régióból Magyarország és Lengyelország említhető jelentős partnerként, bár ez inkább csak a régió szintjén igaz, az Unió egészét tekintve nem képviselnek jelentős súlyt.

3.2. ábra

Forrás: Eurostat

A Kínával folytatott kereskedelemről adódó, ahogy láthattuk, az Egyesült Államok számára is komoly problémát jelentő kereskedelmi deficit – Finnország kivételével – minden országot érint az Unióban is, igaz, nem ugyanolyan mértékben. Az Eurostat adatai alapján viszonylagosan kiegyensúlyozott kereskedelem jellemzi – azaz az export fedezi az import több mint kétharmadát – Németországot, Írországot, Svédországot és Ausztriát. A másik végletet – Szlovákia kivételével – Közép-Kelet-Európa országai jelentik, ezen országok Kínába irányuló exportja az onnan érkező import csupán alig 20 százalékat fedezi. Megjegyzendő továbbá, hogy az Unió és Kína közötti kereskedelem meghatározó részét a készáruk, elsősorban a gépek és szállítóeszközök exportja és importja adja. Az utóbbi tétel az Unió kínai exportjában 62, míg importjában több mint 50 százalékat képvisel.

A kereskedelmi kapcsolatok szerepének növekedésén és a deficit kérdésén túl azonban vannak a reláció gazdasági aspektusának egyéb árnyoldalai, megoldatlan feszültségforrásai is, melyek időről-időre jelentős konfliktusokat gerjesztenek a felek között. Míg a politikai párbeszéd az Unió és Kína között folyamatos, és az emberi jogok megsértését rendszeresen elítélő európai nyilatkozatok mellett is alapvetően szívélyes, addig a gazdasági kapcsolatok – az abban rejlő feszültségek miatt – sokszor viharosak. Az Unió elsősorban az alulértékelt árfolyam, az imént említett kereskedelmi többlet és rejtett exporttámogatások révén kialakuló tisztességtelen

verseny miatt vádolja Kínát, továbbá a kínai piacra való bejutás feltételeit is számon kéri rajta a szellemi tulajdonjogok védelmének hiánya, az eltérő szabványoknak való megfelelés, valamint a beruházások, a közbeszerzés és a különböző szolgáltatások korlátozása kapcsán. Mindeközben a kínaiak – a piacgazdasági státusz iránti igényük folyamatos hangoztatása mellett – az EU protekcionista vám- és kvótarezsímjét illetik komoly kritikával a magas tarifák, szabvány-korlátozások és a kereskedelmi jogorvoslati eljárások miatt (Sally [2009]).

Mivel Brüsszel – Kína piacgazdasági státusza kapcsán tanúsított – elutasító hozzáállása tulajdonképpen összefügg minden egyéb, a felek között fennálló, gazdasági jellegű problémás kérdéssel, az alábbiakban elsősorban Kína piacgazdasági státuszért vívott küzdelmét, az elutasítás okait és a megoldási lehetőségeket kívánjuk megvizsgálni.

Jelenleg 97 WTO-tagország ismeri el Kína piacgazdasági státuszát, de az Európai Unió, az Egyesült Államok, Japán, és Kína néhány további jelentősebb kereskedelmi partnere nincs közöttük. Az Európai Közösség korábban az állami kereskedelmű országok közé sorolta Kínát, azaz a kínai termékekkel szemben olyan eljárást alkalmaztak, mely a kínaiak megítélésében jócskán diszkriminációnak minősült. Az Európai Unió végül 1998-ban, részint a kínai panaszokra reagálva, részint a kínai gazdasági fejlődés elismeréseként, törölte Kínát ebből a kategóriából, de a piacgazdasági státuszt továbbra sem adta meg, helyette az átmeneti gazdaságok csoportjába sorolta be az országot. Ez a gesztus ekkor ahhoz elegendő volt, hogy Kína és az Unió megkezdjék a gazdasági kapcsolatok normalizálását, de végső megoldásként a kínaiak semmiképpen nem fogadták el azt. E megoldás a korábbiakhoz képest ugyanis annyi könnyítést jelentett csupán, hogy a panaszok eseti elbírálás alá estek, azaz eseti alapon döntöttek el, hogy egy kínai cég (amellyel szemben a dömping-eljárást kezdeményezték) piacgazdasági környezetben működik-e. Bár ez az eljárás még mindig jóval kedvezőbb, mint az Egyesült Államoké, amely a nem piaci alapon működő gazdaságok között tartja számon Kínát, Peking továbbra is ragaszkodik a piacgazdasági státuszhoz, és megpróbálja meggyőzni az Uniót arról, hogy vessen véget a kínai vállalatok ellen irányuló diszkriminatív antidömping eljárásoknak.

Az Unió számos antidömping eszközt vet be annak érdekében, hogy megakadályozza az EU-n kívüli országokat abban, hogy olcsó termékeikkel

elárásszák az európai piacot. Hogy eldöntsék, egy megvádolt vállalat valóban áron alul exportál, vagy egyszerűen csak versenyképesebb a hazai versenytársaknál, az uniós tisztségviselők először azt vizsgálják meg, vajon a vállalat származási országa rendelkezik-e piacgazdasági státusszal. Ha a vállalat anyaországa piacgazdaság, akkor feltételezhető, hogy a vizsgált termék belföldi ára tükrözi a valós termelési és marketing-költségeket, így azt kell úgynevezett „rendes értéknek” tekinteni, vagyis a hazai ár és az exportár egyszerű összehasonlítására van csupán szükség. Ezzel szemben, ha az érintett ország – esetünkben Kína – nem minősül piacgazdaságnak, már azt feltételezik, hogy az árak és költségek mesterségesen kerültek megállapításra, így a vizsgálódást végző hatóságok nem használják azokat. Ebben az esetben, a WTO joganyaga értelmében, egy harmadik – piacgazdaságként elismert – „helyettesítő” ország hasonló termékét veszik alapul, hogy megállapítsák az exportár elfogadhatóságát. Elméleti szinten ez teszi lehetővé annak meghatározását, hogy milyenek lennének a költségek és árak az adott országban, ha az valóban piacgazdaságként működne, gyakorlatilag azonban mindez azt jelenti, hogy az EU tisztségviselői de facto szabadon eldönthetik, melyik árazási rendszert ismerik el megfelelőnek vizsgálataik során, azaz tetszésük szerint választhatnak akár olyan helyettesítő országot is, ahol az árak viszonylagosan magasak, figyelmen kívül hagyva fejlettségi szintjüket, a termék minőségét és komparatív előnyeit (Rémond [2007] pp. 346-348).

A fenti bekezdésből egyértelműen kitűnik, hogy a piacgazdasági státusz megszerzése Kína számára nem presztízskérdés, hanem nagyon is valós, érthető igény, mivel a státusz megadásával a WTO rendje szerint megváltoznának a Kínával kapcsolatos dömpingszabályok. A piacgazdasági státusz odaítélését követően ugyanis sokkal nehezebb lenne megindítani Kína ellen az eljárásokat, mivel ekkor már a KNK árrendszerét kellene viszonyítási alapnak tekinteni az antidömping-vizsgálatok során. A jelenlegi rendszer a kínai hatóságok szerint mindemellett több szempontból is diszkriminatív. A legtöbb kínai vállalat, elsősorban az exportszektor területén, már ma is piacgazdasági körülmények között működik. Az input termékeket valós árakon szerzik be, és az árazás is kereskedelmi alapon történik. Szerintük a munkaerő alacsony költsége – mely komparatív előnyük is egyben – felelős elsődlegesen az olcsó exportért, s nem az állami támogatás, vagy a nemzeti valuta manipulációja (Rémond [2007] p. 347). Ennél fogva, ha az EU a jelenleg piacgazdasági

besorolással rendelkező országok közül választ helyettesítő országot, akkor a költségek minden esetben magasabbak lesznek a valós helyzetnél, azt a látszatot keltve, hogy a kínai export dömpingelt.

Mikor Kína 2001-ben csatlakozott a Kereskedelmi Világszervezethez, természetesen azt szeretne volna, ha automatikusan piacgazdaságként ismerik el, erre azonban végül nem került sor. A csatlakozási dokumentum 15. cikkelye szerint a többi tagország 2015-ig továbbra is megteheti, hogy nem tekinti Kínát piacgazdaságnak, 2016-tól azonban a KNK automatikusan megszerzi a státuszt⁴⁷. Mivel nem akart addig várni, Kína már 2003 júniusában az Unióhoz fordult, és hivatalosan kérte a piacgazdasági státusz megadását, azonban Brüsszel visszautasította ezt az igényt. Válaszában⁴⁸ az Unió elismerte ugyan, hogy Kína gazdasága jelentős fejlődésen esett át az elmúlt időszakban, sok szempontból felzárkózott, azonban továbbra is fennáll néhány olyan hiányosság, illetve nem piacgazdasági elem négy⁴⁹ kiemelt területen (állami beavatkozás, vállalatirányítás, tulajdonjog és csődtörvény, pénzügyi szektor), melyek nem teszik lehetővé e státusz megadását Kínának. A jelentés kiemeli, hogy döntése nem tekinthető véglegesnek, csupán egy előzetes konklúzió, az értékelési folyamat folytatódni fog. Ennek eredményeként 2004-ben egy piacgazdasági státuszt vizsgáló munkacsoport alakult, elősegítendő a kínai hatóságok és a Bizottság közötti információcserét, melyek a későbbi, 2008-ban elkészített részletes értékelés alapját képezték. E 2008-as dokumentumban⁵⁰ a Bizottság már elismerte Kína kereskedelemvédelmi vizsgálatok során tanúsított, a piacgazdasági státusz technikai feltételeinek teljesítése érdekében tett igyekezetét, s megállapította, hogy a szükséges jogi keret már rendelkezésre áll, így most arra kell törekedni, hogy a törvények hatékony végrehajtása akadálytalanul végbemehessen.

---

⁴⁷ A WTO joganyagát 25 éve tanulmányozó *Bernard O'Connor* szerint ez azonban nem így van. Az ő meglátása szerint a kínai – és ebből eredően az uniós és az amerikai – jogértelmezés is téves, és a csatlakozási dokumentumban, illetve annak 15. cikkelyében nincs benne a státusz 2016-os automatikus megadása. Ő a 15. cikkely egy alpontjának 2016-os hatályon kívül helyeződését olvassa ki a szövegből, mely azonban nem befolyásolja a 15. cikkely további részeinek hatályosságát (O'Connor [2011]).

⁴⁸ Preliminary Assessment of the People's Republic of China's Request for Graduation to Market Economy Status in Trade Defence Investigations, Európai Bizottság, 2004. június

⁴⁹ Eredetileg öt területet említettek, az ötödik az „állam által a privatizáció területén okozott torzulások” címet viselte, de az előzetes értékelés elkészítése előtt Kína teljesítette az azzal kapcsolatos eljárásokat, így a hivatalos válaszba már csak négy terület került be.

⁵⁰ Commission Staff Working Document on Progress by the Peoples Republic of China towards Graduation Market Economy Status in Trade Defence Investigations, Európai Bizottság, 2008. szeptember 19.

2004-ben elsőként Új-Zéland ismerte el Kína piacgazdasági státuszát, amit Szingapúr és Malajzia elismerése követett, igaz, az ő döntésük nem igényel különösebb magyarázatot. Azóta azonban 70-nél is több ország csatlakozott ehhez a körhöz, beleértve Oroszországot, Ausztráliát, Dél-Afrikát, a Koreai Köztársaságot és az ASEAN-t. Sőt az utóbbi években néhány uniós tagállam is felvetette már a státusz odaítélésének szükségességét: korábban az Egyesült Királyság, de 2010-ben már az EU legjelentősebb gazdaságaként számon tartott Németország is: Berlin egy Pekinggel közösen kiadott közleményben fogadta meg, hogy aktívan közre fog működni abban, hogy az Unió végre piacgazdaságként ismerje el Kínát.

Azok, akik a piacgazdasági státusz megadása mellett vannak, azzal érvelnek, hogy Kína exportja már ma is részben külföldi tulajdonú vegyes vállalatokon, vagy kínai magáncégeken keresztül bonyolódik, melyek piacgazdasági körülmények közt működnek. Egy, az egész gazdaságot górcső alá vevő vizsgálat minden bizonnyal több nem-piaci elemet fedez fel, mintha az elemzés fókuszába kizárólag a kínai export-szektor kerülne. Ráadásul, a megindított vizsgálatok sok időt és pénzt emésztene fel mind a vizsgált cégek, mind pedig a Bizottság részéről, holott, a piacgazdasági státusz odaítélését követően is lenne lehetőség dömpingellenes eljárások megindítására, csak akkor nem lenne szükség helyettesítő országok bevonására, és a megvádolt cégek elbírálása sokkal reálisabb költségek alapján történhetne. Az Unió és Kína közötti problémák megoldására – *Fox és Godement* tanulmánya szerint – a jelenleginél több esély kínálkozna, ha azok viszonyossági alapon történnének (Fox-Godement [2009] pp. 14-15). Fel kellene számolni az európai cégek Kínában történő beruházásai előtt álló akadályokat, miközben bátorítani kellene a kínaiak európai befektetéseit is. Ennek érdekében persze mindkét oldalon szükség lenne a jogszabályok és a szabályozási gyakorlat fejlesztésére elsősorban a tulajdoni viszonyok, beruházások, szellemi tulajdonjogok és a technológia transzfer területén. Ugyanígy, Kína megkaphatná a piacgazdasági státuszt, ha cserébe megszüntetné a nem-vámjellegű kereskedelmi és befektetési korlátokat, javítaná a szellemi tulajdonjogok védelmének helyzetét, és hatékonyabb jogvédelemben részesítené a Kínában megtelepülő európai cégeket. Ha Kína megnyitja infrastrukturális projektjeit az uniós vállalatok előtt, az EU is megkönnyíthetné a kínai beruházásokat néhány szektorban, például a közlekedés, az energiaellátás és a telekommunikáció területein. Az EU-nak fejlesztenie kellene a

Kínába irányuló technológia transzfer feletti ellenőrzést, Kínának pedig meg kellene nyitnia a jelenleg zárt szektorokat is a külföldi tőke előtt.

A globális gazdasági válság a Kína és Európa közötti gazdasági kapcsolatok egyensúlyának helyreállítását még sürgetőbbé tette. Egyértelmű ugyanis, hogy az idő múlásával egyre kevésbé áll majd Kínának érdekében, hogy lépéseket tegyen a piacgazdasági státusz megszerzéséért, hiszen 2016-ban úgyis automatikusan megszerzi azt. Ha az Unió valóban el akarja érni az általa javasolt változtatásokat Kínában, most kell lépnie, amíg a lépéseknek tétje van.

3.2.2.2. Fegyverembargó és emberi jogok

Az Egyesült Államokkal ellentétben az Európai Uniónak nincsenek geopolitikai érdekei, pontosabban komolyabb érdekellentétei Kínával szemben. Ha Tajvan, a Koreai-félsziget, vagy bármilyen hasonló, amerikai szempontból kritikus terület szóba is kerül, az Unió nem bocsátkozik konfliktusokba, és a katonai beavatkozással való fenyegetőzés, a kemény erő használata helyett a puha hatalom eszközeivel operál. Biztonságpolitikai szempontból egyetlen vitatott kérdés van csupán a felek között, mégpedig az 1989 óta érvényben levő fegyverembargó, amely szorosan és elválaszthatatlanul kapcsolódik az emberi jogok kérdéséhez és a Tienanmen-incidenshez. Az emberi jogi kérdés 1989 júniusáig csak minimális szerepet játszott a kínai-európai kapcsolatokban, bár korábban is voltak bizonyítékok az emberi jogok kínai megsértésére. 1989 előtt a Kínába irányuló fegyvereladásokat sem korlátozták, bár Kína bizonyítottan már a 70-es és 80-as években is adott el fegyvereket a harmadik világ országainak⁵¹. 1989 júniusa óta azonban az emberi jogi kérdés az uniós-kínai reláció legbonyolultabb és legérzékenyebb kérdéseinek egyike, mivel annak eltérő aspektusai és értelmezései kapcsán a reláció történetében számos alkalommal keletkezett feszültség. Részben ennek köszönhető az is, hogy a fegyverembargó ma is érvényben van.

Az Európai Parlament már 1989 májusának végén határozatban sürgette a pekingi kormányt, hogy kezdjen párbeszédet az akkor már a téren demonstráló diákokkal. A június 4-i fegyveres beavatkozást követő napon pedig a Bizottság állásfoglalásában

---

⁵¹ A koreai háború után a nyugati blokk szervezetének, a Multilaterális Export Ellenőrzési Koordináló Bizottságnak (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls, COCOM) a listáján Kína embargó sújtotta orszákként szerepelt. Ekkoriban a Kínába irányuló fegyvereladásokat szigorúbban ellenőrizték, mint a Szovjetunióba, vagy a Kelet-Európába tartó fegyverexportot. A 70-es, 80-as évek folyamán azonban a korlátozások enyhültek, gyakorlatilag meg is szűntek.

ítélte el a megmozdulás „brutális elfojtását”, külön kiemelve, hogy az romboló hatással lehet a Közösség és Kína kapcsolataira, és veszélybe sodorhatja mindazt, amit a kínai reform és nyitás politikája addig elért (Feege [1992] p. 65). A következő napon, június 6-án a Tizenkettek hivatalosan is elítélték a kínai demokrácia-mozgalom erőszakos vérbefojtását, és felfüggesztettek minden magas szintű kapcsolatot Kínával. Felszólították a kínai vezetést, hogy ne alkalmazzon erőszakot fegyvertelen civilekkel szemben, a krízist pedig párbeszéd segítségével számolja föl. Június 7-én a tagállamok a gazdasági és kulturális kapcsolatok felfüggesztését is tervbe vették, de Németország tiltakozása miatt ez végül csak nem-kötelező egyoldalú kötelezettségként lépett életbe (Feege [1992] p. 66).

1989. június 27-én, az események hatására az Európai Tanács a madridi csúcson – egy politikai és gazdasági szankciócsomag részeként – elrendelte a fegyverembargót: felszólította Kínát, hogy tartózkodjon a további kivégzésektől, bejelentette, hogy szándékában áll egy emberi jogi vita kezdeményezése nemzetközi intézmények bevonásával, valamint felfüggesztette a KNK-ba irányuló fegyverexportot. Csökkentették a kulturális, tudományos és technológiai együttműködési projektek számát és szintjét is, a tagállamok pedig kedvezőbb elbírálásban részesítették a kínai diákok vízumkérelmeit (Baker [2002] p. 49). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy már e döntés meghozatalakor sem értett egyet a tizenkét tagállam, Franciaország például keményebb intézkedéseket sürgetett, míg Németország enyhébb eszközöket preferált volna.

Mivel a tagállamok között nem volt teljes egyetértés a kérdésben, a '89-ben bevezetett intézkedés-csomag hamar széthullott. A magas szintű kapcsolatok befagyasztására vonatkozó határozatot már a következő évben feloldották, s döntés született a gazdasági kapcsolatok újraélesztéséről is. A kilencvenes évek közepére – a fegyverembargó kivételével – gyakorlatilag minden szankciót megszüntettek. Az Európai Unió azonban nem tekinthetett el a kapcsolatok emberi jogi aspektusától, mint ahogy nem is tette, tagállamai viszont annál inkább: praktikus megoldáshoz folyamodtak, és az emberi jogi kérdést a Közös Kül- és biztonságpolitika (CFSP) szintjére utalták, vagyis valójában mentesítették e teher alól kétoldalú – elsősorban gazdasági jellegű – kapcsolataikat. Sajátos helyzet alakult ki, mivel számos alkalommal előfordult, hogy miközben Kína gazdasági érdekei alapján épp jó viszonyt ápolt az egyes tagországokkal külön-külön, addig Brüsszellel való

kapcsolata vitákkal volt terhes, kvóták, antidömping-intézkedések, vagy épp az emberi jogok kérdése miatt. A kilencvenes évek közepére már Peking is tudatosan e szabályok szerint játszott, így nem a véletlen műve volt, hogy 1994 szeptemberében Csiang Cö-min akkori pártfőtitkár Brüsszel helyett Párizsban tette közzé „A kínai és nyugat-európai kapcsolatok fejlesztésének négy alapelvét⁵²”.

A kérdés tisztázása érdekében 1995-ben a felek létrehozták az EU-Kína Emberi Jogi Párbeszédet⁵³. E párbeszéd, mely évente kétszer kerül megrendezésre, lehetőséget ad az Uniónak arra, hogy kifejtse véleményét olyan, tisztázásra váró kérdésekben, mint például a halálbüntetés, az etnikai kisebbségek jogai, vagy a civil és politikai szabadságjogok, s mindezt egy olyan fórumon, ahol Kínának mindezt kötelezően reagálnia kell. E dialógusnak, illetve az ennek kapcsán kialakult nemzetközi együttműködésnek – bár végső célját még messze nem érte el – számos eredménye van, a sok együttműködési projekt mellett például az, hogy Kína aláírta a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányát, valamint aláírta és ratifikálta a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmányát is. Az Unió mindazonáltal még számos kérdésben vár el előrelépést Kína részéről.

Az emberi jogi dialógus hatékonyságának hiányosságai ugyanakkor nem feltétlenül a kínai oldalon keresendők, sokkal inkább az EU emberi jogi kérdéssel kapcsolatos elkötelezettségének változékonyságában, sőt ennek folyamatos csökkenésében. Ha ugyanis megvizsgáljuk az emberi jogi kérdés kezelését az Unió Kínával kapcsolatos dokumentumaiban (EC [1995], [1998], [2003], [2006a]), jól nyomon követhető, hogyan mozdultak el a szigorúbb, határozottabb fellépés felől a lazább, elnézőbb megközelítések felé. Ha összevetjük, az első, 1995-ben megalkotott bizottsági dokumentumot a 2006-ossal, vagy a 2007-2013-ra szóló uniós stratégiával (EU-CFR [2007]), egyértelműen megállapítható, hogy az emberi jogi kérdést lesöpörték a gazdasági lehetőségek és a globális kérdésekben való együttműködés. Utóbbi dokumentum kiemeli például, hogy az EU támogatja a jog uralmát és az emberi jogok tiszteletben tartásán alapuló nyitott társadalom kialakulását, és a kínai

---

⁵² Az 1994. szeptember 12-én közzétett négy elv a következő: (1) a kapcsolatok fejlesztése felkészülve a 21. századra, (2) kölcsönös tisztelet, közös elvek keresése, ellentétek kiküszöbölése, (3) kölcsönös előnyök, és (4) a nemzetközi viszályok és problémák rendezése párbeszéd és együttműködés útján.

⁵³ Kína 1996 májusa után felfüggesztette az Unióval folytatott emberi jogi dialógusát, mikor kiderült, hogy az EU továbbra is támogatja az ENSZ Emberjogi Bizottságának Kínát elítélő határozatát. A Dialógus 1997 októberében újraindult.

gazdasági növekedés véleményük szerint hozzájárul ehhez a folyamathoz, hiszen csökken a szegénység, javulnak az egyes emberek életkörülményei. Hozzáteszik ugyanakkor, hogy továbbra is jelentős rés tátong a nemzetközi standardok és a kínai emberi jogi körülmények között, ennek érdekében javasolják Kínának a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának ratifikálását, illetve további, a jog uralmának eléréséhez szükséges intézkedés megtételét. Míg korábban Kína feladatain, az EU elvárásain volt a hangsúly, addig az újabb dokumentumok már elsősorban az Unió számára fogalmaznak meg feladatokat, például a független kínai civil társadalom kialakulásának elősegítése érdekében. Tehát az uniós álláspont is módosult valamelyest, ami azonban még szembetűnőbb, az az, ahogyan a hangnem változott.

Összességében tehát az Unió továbbra is napirenden tartja az emberi jogi kérdést, de ennek érdekében csak diszkrét, diplomáciai eszközöket használ konkrét intézkedések és részletes megoldási javaslatok helyett. Gazdasági szempontból ez persze érthető, de az önellentmondások és meg hasonlások elkerülése érdekében hatékonyabb megoldás lenne, ha az EU nem saját normáihoz és gyökereihez mérné a kínai emberi jogi helyzetet, és olyan területeken – például az oktatásban – nyújtana technikai segítséget, ahol valóban ő szolgáltathatja a legmegfelelőbb megoldást. Az emberi jogi párbeszéd fenntartása mellett hasznos lenne újabb dialógusok beindítása is, például a joguralom, vagy a bírósági eljárások témakörében.

Visszatérve a fegyverembargó kérdéséhez, az továbbra is szorosan összefügg az emberi jogi kérdéssel, mégis egyre több ország gondolja úgy, hogy már megérett a feloldásra. 1998 júniusa óta az Európai Uniónak van egy fegyverexportra vonatkozó etikai kódexe (Code of Conduct on Arms Exports), amely egy politikailag kötelező erővel bíró eszköz azzal a céllal, hogy a fegyverexportra vonatkozóan közös standardokat teremtsen a tagállamok számára. Ebben a kódexben különféle kritériumok szerepelnek, s csak az ezeknek való megfelelés esetében adható ki exportengedély. Nem adható ki engedély például olyan ország esetében, ahol fennáll a veszélye annak, hogy az eladott fegyverek a belső elnyomás eszközévé válhatnak, de a kódex szerint különös óvatossággal kell eljárni azon országok esetében is, amelyeknél megállapítható az emberi jogok komoly megsértése⁵⁴. Bár a kódex már

---

⁵⁴A “European Union Code of Conduct on Arms Sales” (Európai Tanács, 1998. június 5.) című dokumentum alapján.

évek óta hatályban van, számos kritika érte például az ellenőrzéssel kapcsolatos hiányosságai miatt

Az európai vezetők közül elsőként Jacques Chirac, francia elnök vetette fel a fegyverembargó feloldásának szükségességét már a kilencvenes évek elején. 1993-ban elvileg megállapodás is született a tagállamok között, mely azonban a részletek tisztázása során elbukott. Franciaország azonban nem adta fel, és német támogatással visszatért a kérdésre az ezredforduló után, úgy gondolták ugyanis, hogy az embargó konfrontációt közvetít Peking felé, holott az Unió szándéka ezzel épp ellentétes. Az érvelést támogatta Jack Straw volt brit külügyminiszter is. A Tanács 2004 decemberében el is kezdett dolgozni az embargó feloldásának körülményein, de 2005 folyamán az Európai Parlament és néhány nemzeti parlament is a határozat ellen szavazott az emberi jogi helyzetre való hivatkozással (Mészáros [2005]). A feloldást természetesen az Egyesült Államok is ellenezte, amely új feszültségforrást és diplomáciai vitákat eredményezett az EU és az USA között (Austin [2005]).

Keresgélve az okok között, hogy miért kell az embargót továbbra is fenntartani, az Egyesült Államok álláspontja tulajdonképpen elfogadható: szerintük az embargó feloldása veszélyeztetné a kelet-ázsiai regionális biztonságot, elsősorban Tajvan szigetét, melynek védelmére őket 1979 óta a Taiwan Relations Act is kötelezi. Az Unió esetében azonban – ahogy korábban is utaltam rá – nem beszélhetünk geopolitikai érdekekről, vagy követelésekről, vagyis miért ragaszkodik az embargóhoz az Unió? Az unalomig ismételt válasz erre az emberi jogi helyzet, de a fenti oldalakon már ugyancsak kiderült, hogy a gazdasági és globális érdekek egyre gyakrabban felülírják azt.

Ha a feloldás mellett keresünk érveket, már sokkal könnyebb dolgunk van. A gazdasági kapcsolatokkal foglalkozó fejezetben említett viszonyossági megoldást választva mindenki jól járhat, az embargó feloldása, vagy a feloldás támogatása jó alap Peking számára ahhoz, hogy egyes tagországokat, vagy magát az Uniót, előnyben részesítse egyes kereskedelmi szerződések elbírálásánál, vagy gazdasági együttműködés esetén. Erre már számos példát láthattunk az elmúlt időszakban. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Kínával folytatott fegyverkereskedelem jó üzlet, a kereslet jelentős, és a megfelelő forrás is rendelkezésre áll, hiszen a kínai védelmi költségvetést minden évben jelentősen megemelik, Európában pedig rendelkezésre áll mindaz a fegyvermennyiség, katonai felszerelés és technológia, melyre Kínának

szüksége van. E rövid gondolatsor már több tagállami vezető fejében szöveget ütött, s arra készítette őket, hogy elhagyják az elvek és normák világát, és a kereskedelem oldaláról közelítsék meg a kérdést, ahol – mint tudjuk – az emberi jogi aspektus már sokkal rugalmasabb elbírálás alá esik.

Itt szükséges megjegyezni, hogy Kína és az Unió közötti fegyvereladásokról tulajdonképpen ma is beszélhetünk, mivel a 89-es embargó nem vonatkozott a „nem-halálos” fegyverekre, azaz például helikopterekre, radarokra, vagy tengeralttjárókba készült dízelmotorokra. Ezek a fegyvereladások jelentős növekedésnek indultak az ezredfordulót követően, de minden bizonnyal ennél is jelentősebb hasznot hozna a valódi fegyverekkel való kereskedelem. Nem is beszélve arról, hogy az embargó bizonyos szempontból még sértő is Kínára nézve, hiszen olyan országokkal teszi egy sorba a KNK-t, mint Zimbabwe, Burma vagy Szudán, és a tilalom amúgy sincs egyensúlyban az EU és Kína közötti gazdasági és politikai kapcsolatok intenzitásával, legfőképpen pedig az Unió azon szándékával, hogy Kínával globális együttműködést alakítson ki, közösen létrehozva a multipoláris világrendet.

Kína mindeközben azt hangoztatja, számára csupán gesztusértékű lenne a 22 éves embargó feloldása, igazából nincs is szükségük fegyverekre. Ez persze nem feltétlenül igaz, de Kína a világ gyártóközpontja, maga is képes fegyvereket gyártani, illetve máshonnan beszerezni azokat. A hidegháború vége óta Kína elsősorban Oroszországból szerzi be a szükséges fegyvereket, ily módon a kínai katonai berendezések között az orosz fegyverzet aránya igen magas. Ha fel is oldanák az embargót, minden bizonnyal felmerülne a kompatibilitás problémája az európai védelmi eszközök és az orosz platformok és berendezések között. Sőt, Kína arra is számít, hogy ha az embargó feloldását követően be is indul a fegyverkereskedelem, az nem lesz állandó, hiszen minden alkalommal, ha a KNK fellép egy tibeti vagy ujjgur tüntetéssel szemben, esetleg vadászgéppel elrepül Tajvan felett, az Unió átmenetileg befagyasztja majd azt (Wang [2010] p. 53). Tény ugyanakkor, hogy bár Kínának nincs szüksége az uniós fegyverzet-rendszerekre ahhoz, hogy védelmének jelenlegi szintjét fenntartsa, jövőbeni fejlődését mindenképp visszafogja a külföldi, ez esetben uniós, együttműködés hiánya.

A fegyverembargó jövőjét vizsgálva egyértelműnek látszik, hogy a 22 éves tilalom megszüntetése előbb-utóbb elkerülhetetlen: Kína egyre fontosabb partnere az Uniónak, mindemellett egyre határozottabb globális szereplő. Ugyanakkor az is

biztos, hogy az Unió és tagállamai továbbra is korlátozni fogják fegyverzet-, és fegyverkezéssel kapcsolatos technológiaexportjukat mindaddig, míg az emberi jogi helyzet, illetve a tajvani kérdés nem tisztázódik. Azonban még egyszer hangsúlyozni kell azt is, hogy a Kína és az EU között formálódó globális együttműködéssel és a közösen építendő új világrenddel az embargó fenntartása nem, csak annak feloldása lehet egyensúlyban.

3.2.2.3. Fenntartható fejlődés

Napjaink egyik legfontosabb globális kérdése a fenntartható fejlődés biztosítása, ennek részeként a klímaváltozás a világ egyik legfőbb kihívásává vált a 21. században. Kína egyszerre oka és alanya mindazon problémáknak – mint a túlnépesedés, az élelmezési nehézségek, a környezetrombolás, a túlzott mértékű urbanizáció, a hagyományos társadalmi-gazdasági keretek bomlása, a migráció – melyek a fenntartható fejlődést veszélyeztetik. Az ország számára éppen ezért ma a fenntartható fejlődés kérdésköre jelenti az egyik legkomolyabb problémát, hiszen számos környezettel kapcsolatos problémával küzd. Az industrializáció, a magas népsűrűség és az autók növekvő számának eredményeképpen például a keleti parti városok légszennyezettségi mutatói a világ legrosszabbjai közé tartoznak, a világ tíz legszennyezettebb városa közül öt Kínában található. Mindez napjainkra a mutatóktól függetlenül is nyilvánvalóvá, láthatóvá és érezhetővé vált azok számára, akik ellátogattak valamelyik keleti parti városba, például Pekingbe, vagy Sanghajba. Egy kínai állami kutatás szerint több mint kétmillió kínai fiatal hal meg évente a légszennyezettséggel összefüggő egészségügyi problémák miatt.

Ugyanakkor a kínai vezetőkben mindez nem most tudatosult, már a hetvenes években felismerték a gazdasági növekedéssel együtt járó környezetszennyezésből eredő kockázatokat, és már ekkor kialakították a nemzeti környezetvédelmi politikát. Igaz, ők sem tudták megkerülni az „előbb fejlődni, aztán védeni a környezetet” vagy az „egyidejűleg fejlődni és óvni a környezetet” dilemmáját, s végül egyértelműen az előbbi győzedelmeskedett. Azóta azonban az állami és regionális törvényhozók több mint 2000 jogszabályt adtak ki a környezetvédelemmel kapcsolatban (Feldhof [2010] pp. 8-10), 2007-ben a kínai kormány megalapította az Éghajlatváltozás Nemzeti Vezetőcsoportját (National Leading Group on Climate Change), Ven Csia-pao (Wen Jiabao) kínai miniszterelnök vezetésével, és még ugyanebben az évben – a fejlődő

országok közül elsőként – Kína megalkotta nemzeti éghajlatváltozás-programját is. E programmal a kormány elkötelezte magát az olyan intézkedések meghozatala és jogszabályok elfogadása mellett, melyek révén csökkenthetővé válik az üvegházhatású gázok kibocsátása és megváltozik az ország éghajlatváltozással kapcsolatos hozzáállása is. A fenntartható fejlődés érdekében tett legutóbbi jelentősebb intézkedéseként pedig az Országos Népi Gyűlés 2011 márciusában elfogadta a 12. Ötéves Tervet, mely a klímaváltozás elleni küzdelem esetében a megelőzést emeli ki kulcsfogalomként. A terv szerint Kína az elkövetkező öt évben jelentősen csökkenteni fogja energiafogyasztását és széndioxid-kibocsátását is, előbbi esetében a bruttó hazai termék (GDP) 16 százalékaival, utóbbi esetében a GDP 17 százalékaival (Xuequan [2011]).

Kína mellett az Európai Unió is felismerte, hogy a fenntartható fejlődés elleni küzdelemben a KNK-nak központi szerepet kell betöltenie. Éppen ezért, az energia és a környezetvédelem kérdéseiben az EU és Kína szoros és hatékony együttműködésére van szükség, ezek közül is kiemelkedik azonban az éghajlatváltozás megfelelő kezelésének feladata, mivel a globális fenntarthatóság és a jövő generációinak szempontjából ennek van a legnagyobb jelentősége. A globális éghajlati rendszer komplexitása, széleskörű gazdasági és társadalmi kapcsolódásai miatt azonban a probléma megoldása szisztematikus megoldást igényel. Kína mint a leggyorsabban fejlődő és gyorsan iparosodó ország ipari fejlődésének és gazdasági növekedésének további fokozására törekszik, nagy valószínűséggel saját környezetét károsítva ezzel. A Kína előtt álló egyik legfőbb kihívást ma az jelenti, hogy alacsony széndioxid-kibocsátású gazdaságot fejlesszen, ami egyébként összhangban van a KNK azon törekvésével, hogy újrastrukturálja gazdaságát és fenntartható fejlődést valósítson meg.

Az Unió és Kína kapcsolatát vizsgálva ma a fenntartható fejlődés területe kínálja a legtöbb együttműködési lehetőséget a két ország számára, hiszen az Unió rendelkezik a szükséges és átadható tapasztalattal e téren, míg Kína ezek fogadására és implementálására is nyitott. A fenntartható fejlődés terén tapasztalt intenzív együttműködés egyben annak bizonyítéka is, hogy az Unió elismerte Kína fejlődési modelljét, azaz felismerte azt, hogy Kínát nem hibáztatni kell a gazdasági fejlődéséből adódó környezetszennyezés miatt, hanem abban kell segíteni, hogy megismerhessék a hatékonyabb technológiákat és alkalmazzák is azokat.

Már az 1995-ös „Hosszú távú politika a kínai-európai kapcsolatokra” című bizottsági dokumentum is kitér a környezetvédelem és a technológiai együttműködés kérdéskörére, melyeket a jövőbeli együttműködés szempontjából tart fontosnak (EC [1995]). Előbbi esetében utal a fenntartható fejlődésre, valamint arra, hogy Kína lemaradása e téren részben a rendszerben rejlik, részben technológiai eredetű, részben pedig onnan ered, hogy Kína úgy érzi, nem engedheti meg magának a magas technológiai standardok költségeit. A tervezett technológiai együttműködés éppen ezért már ekkor azt célozta, hogy a közös globális problémákra megfelelő megoldás születhessen. A Európai Bizottság 2006-os, „Szorosabb partnerség, növekvő felelősség” címet viselő dokumentuma viszont minden korábbinál átfogóbb megközelítést tartalmaz Kínával kapcsolatban, kiemelt területnek tekinti a fenntartható fejlődést, beleértve az energiaügyi kérdésekben, valamint a klímaváltozás és a nemzetközi fejlődés terén folytatott együttműködést (EC [2006]).

A 2007 és 2013 közötti időszakra szóló uniós Kína-stratégia kiemeli annak jelentőségét, hogy a kínai döntéshozók egyre inkább a környezetvédelmet tekintik a legfőbb kihívásuknak, míg a kínai környezetvédelmi fejlesztéseknek egyre gyakrabban van globális hatása is (EU-CFR [2007]). Kiemeli továbbá, hogy Kínában ma valós igény mutatkozik az uniós tapasztalatok megismerésére, az elmúlt évtizedben a Bizottság és Kína közötti környezetvédelmi és energetikai együttműködés jelentős mértékben megnőtt a miniszteri-szintű párbeszéd, munkacsoport egyeztetések és együttműködési programok révén. A főbb dialógusok jelenleg a fenntartható fejlődés, az éghajlatváltozás és a környezet és energia kapcsolatának témaköreire koncentrálnak, de a napjainkban is érvényben lévő stratégia kiszélesítette azt számos további irányba, úgy, mint a fenntartható termelés és fogyasztás, a légszennyezettség-ellenőrzés, a természeti erőforrások és a biodiverzitás megőrzése.

A fentiek alapján tehát kijelenthető, hogy az Unió jelentős erőfeszítéseket tett a Kínával folytatott párbeszéd és kooperáció érdekében, melynek már ma is számos eredménye van: a klímaváltozás ma a reláció egyik fő témája, és az EU hozzájárult ahhoz is, hogy Kína hazai klíma-politikája átalakuljon. Kína már felismerte az éghajlatváltozás veszélyeit és elkezdett lépéseket tenni gazdasága szén- és energiafüggőségének csökkentése érdekében. A kihívás most elsősorban abban áll, hogy Kínának össze kell egyeztetnie az alacsony széndioxid-kibocsátású gazdaságba való

átmenetet a gazdasági növekedés fenntartására irányuló intézkedésekkel. Egyelőre ennek a feltételnek Kína – még a gazdasági válság körülményei között is – meg tudott felelni (Fox-Godement [2009] p. 10). Az EU fenntartható fejlődés iránti elkötelezettségének külön hozadéka, hogy Kína nagyobb biztonságban érzi magát, hiszen a klímaváltozással összefüggő szerepvállalása nemhogy hátráltatja, hanem egyenesen támogatja Kína gazdasági fejlődését.

A klímaváltozás kérdéséhez szorosan kapcsolódik az energiakérdés, az energiabiztonság terén pedig Kínát és az EU-t közös kihívások is összekötik. Becslések szerint 2030-ra mindketten importból fedezik majd olajszükségletük 80 százalékát, közösen a globális energiafogyasztás közel 30 százalékáért és a globális kibocsátás közel egyharmadáért felelősek, de míg az uniós tagállamok jó eséllyel zéró széndioxid-kibocsátású gazdasággá alakulhatnak az elkövetkező egy-két évtizedben, addig Kína 2030-ra a globális széndioxid-kibocsátás 27 százalékáért lesz felelős. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy Kína egy főre jutó CO₂-kibocsátási szintje csupán a harmada az uniós átlagnak, és hatszor kisebb az Egyesült Államok hasonló adatánál (Chatham House [2007]).

Kínában ma is a kőszén az egyik legjelentősebb energiaforrás, azonban a kőolaj szerepe folyamatosan növekszik. Bár az egyéb energiaforrások, mint a földgáz, víz-, vagy épp a nukleáris energia szerepe az elkövetkező időszakban határozottan nőni fog, a szén továbbra is Kína legfőbb energiaforrása marad. A megújuló energiaforrások jelenleg a teljes energiamix kis százalékát adják, de a kormányzat célja a víz-, szél- és napenergia, valamint egyéb megújuló energiaforrások szerepének növelése 15, vagy akár 20 százalékra 2020-ra (Pan-Zhu [2006] p. 15). E cél elérése érdekében Kína még inkább sürgeti az uniós együttműködést, hogy az európai energiaforrások, technológiák és beruházások révén gyorsíthassák a fejlődést. Igaz, az Unió befolyása ezen a téren korlátozott, s az együttműködés sokkal inkább a tagállami kormányok és vállalatok hajlandóságától függ. Az EU fő feladata itt az, hogy Kínát rábírja egyrészt energiahatékonyságának fejlesztésére, másrészt arra, hogy nyitottabbá váljon az energiabiztonság megőrzését szolgáló intézkedések irányába.

A Chatham House „Változó Éghajlatok – Interdependenciák az energia- és éghajlatbiztonság területén Kína és Európa számára” című jelentése rövid távú lehetőségeket javasol arra vonatkozóan, hogyan kellene közösen dolgoznia az

Uniónak és Kínának az éghajlatváltozás körülményei között. Először is „alacsony széndioxid-kibocsátású gazdasági övezetek” létrehozását javasolják, ami később mintát szolgáltat az új módszerekre való hatékony áttéréshez. A második javaslat az „energiahatékony termékek”, azaz az energiahatékonyság globális szabványainak bevezetéséről szól. Mivel az EU és Kína a jövőben is kénytelen lesz a szénre támaszkodni, a harmadik ajánlás a szén fenntarthatóbbá tételének lehetőségével foglalkozik, a szén életciklusának hatékony növelése, és a fenntartható fejlődésre vonatkozó hatásainak csökkentése révén. A legutolsó javaslat szerint Kínának és az EU-nak létre kell hoznia egy hatékony kutatási platformot a teljes ipari ágazat, a kutatóintézetek és a kormány bevonásával, hogy az új anyagok, konstrukciós technikák és szabványok terén minél gyorsabb előrehaladás legyen elérhető (Chatham House [2007] pp. 69-72).

Végezetül megjegyzendő, hogy az Unió nem csupán globális környezeti tudatossága miatt hajlik a Kínával való együttműködésre, hanem jól felfogott érdekei is ezt diktálják. Néhány szakértő kiemeli, hogy az Unió úgy tekint a fenntartható fejlődés érdekében tett lépéseire, hozzájárulásaira, mint a puha hatalom egyik forrására, más szóval, az európai technológiák és üzleti gyakorlatok révén az EU befolyást és nemzetközi elismerést szerez (Pan-Zhu [2006] p. 12). Szintén magától értetődik, hogy egy fenntarthatóbb módon fejlődő és prosperáló Kína nagyobb piacot jelent az európai termékek számára, miközben csökkenti az ipari termelés globális externáliáit. Mindenesetre, ha a világ legnagyobb egységes piaca és leggyorsabban növekvő gazdasága együtt tud működni, hogy globálisan csökkentsék a klíma-barát termékek és szolgáltatások költségeit, abból mindenki profitál. Míg egyes szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy a gazdasági nyitottság eltolja a felelősséget a politikai döntéshozóktól a vállalatvezetők felé (pl. Feldhof [2010] p. 24), véleményünk szerint továbbra is az Európai Unió és intézményei a leginkább esélyesek arra, hogy segítsék Kínát abban, hogy aktív és felelős partnerre válhasson.

3.3. Fejlődő országok

Ahogy a külpolitika fejlődését áttekintő fejezetből is kiderült, Kína már az ötvenes-hatvanas évek során – párhuzamosan a Szovjetuniótól való elfordulással – a fejlődő országokkal ápolt kapcsolat erősítése mellett határozta el magát. Bár kezdetben az

ehhez szükséges forrás és befolyás még nem állt a kínai vezetés rendelkezésére, ez a politika újabb megerősítést kapott a hetvenes években, új értelmet nyert a bipoláris világrend széthullását követően, az ezredforduló óta pedig egyre jelentősebb sikereket könyvelhet el.

Bár e stratégia kiválóan illeszkedik mind a már említett „harmonikus világrend” koncepcióhoz, mind a multipoláris világról alkotott kínai elképzelésekhez, emellett hatékony terepe a – későbbiekben kifejtésre kerülő – kínai puha hatalomnak is, mégis egyre többen emlegetik Kína fejlődő világbeli működését egyfajta „új kolonializmusként”. Kína megnövekedett befolyása e területeken ugyanis kétségtől érdekeket sért: elsősorban más – leginkább nyugati – hatalmak érdekeit, melyek befolyása az egyes fejlődő országokban Kína megjelenésével háttérbe szorul(hat), másrészt egyes – elsősorban persze nyugati – források szerint a Harmadik Világ országai sem új lehetőségeket, csupán egy újabb elnyomó, erőforrásaikat kegyetlenül kiaknázó hatalmat kapnak Kína megjelenésével.

A következőkben azt kívánjuk megvizsgálni,

- hogyan viszonyul Peking gondosan megtervezett külpolitikája ezen területekhez – elsősorban Ázsia, Afrika és Latin-Amerika egyes részeihez – az utóbbi időszakban;
- hogyan vált a „Globális Dél” kiváló tereppé Kína számára ahhoz, hogy nemzeti imázsát javítsa, regionális politikai befolyását növelje, egyszersmind hazai gazdasági fejlődését is támogatni tudja;
- mely területek jelentősek Kína szempontjából, s hogyan profitálnak – profitálnak-e egyáltalán – mindebből a fejlődő országok.

A kapcsolatok áttekintését követően a partnerséget – elsősorban kínai oldalról – meghatározó területeket vizsgáljuk meg: a kereskedelmi és befektetési kapcsolatok erősödése vitathatatlan, ezen országok egyre jelentősebb helyet foglalnak el a kínai áru és tőkeexportban, de a folyamatosan növekvő kínai energia- és nyersanyag-éhség csillapítására is egyre inkább ezen területek jelentik a gyógyírt. A fejezet végén külön alfejezetet szentelünk a BRIC-országok együttműködésének, Kína e csoportban elfoglalt pozíciójának is, hiszen a kínaiak multipolaritásról alkotott elképzelései szerint ezen országok, azaz pólusok szerepe – és a köztük lévő

harmonikus kooperáció – meghatározó lesz a világ jövőbeli működése szempontjából.

3.3.1. A kapcsolatok áttekintése

A reform és nyitás időszakában, amikor Kína rendezte diplomáciai kapcsolatait a nagyhatalmakkal, a pekingi külpolitika egyre pragmatikusabbá vált a fejlődő országokkal szemben is. Ugyanakkor míg Ázsia, főként a távol-keleti régió⁵⁵, bár némileg háttérbe szorult – földrajzi közelsége és a közös gyökerek folytán – folyamatosan viszonylag jelentős szerepet töltött be a kínai külpolitikában, addig a hetvenes-nyolcvanas években Afrika és Latin-Amerika országai kevésbé játszottak központi szerepet Peking diplomáciájában. A hidegháború végét követően, a nemzetközi rendszer átalakulása után azonban Kína és a fejlődő országok szövetsége új lendületet kapott: egyrészt Kína gazdasági és politikai érdeklődése jelentősen megnőtt ezen területek irányába, és Peking számos új erőfeszítést is tett annak érdekében, hogy átfogó partnerségi kapcsolatokat építsen ki mind a régi ázsiai barátokkal, mind pedig az új afrikai és latin-amerikai partnerekkel; másrészt számos fejlődő ország – különösen azok, amelyek épp rossz viszonyt ápoltak az Egyesült Államokkal, vagy a nemzetközi rendszer szélére sodródtak – Kína felemelkedését egyre inkább új lehetőségként kezdték szemlélni, de pozitív várakozásaik voltak abban a tekintetben is, hogy Kína esetleg hozzájárulhat egy számukra is előnyös multipoláris világ kialakulásához (Ding [2008] p. 198).

Kína Ázsiához, azon belül is Kelet- és Déleket-Ázsiához fűződő viszonya bizonyos szempontból a legősibb, legfontosabb reláció, hiszen az ország növekedésének következményei, nagyhatalmi működésének hatásai itt érződtek/éreződnek elsőként, itt csapódnak le legerőteljesebben. Mindemellett az, hogy Kína hogyan kezeli saját növekedését, s gyakorolja növekvő hatalmát ebben a térségben, az fontos mutatója annak is, miként jár majd el globális hatalomként a későbbiekben (Martin [2009] p. 273), vagyis amennyiben meg akarjuk érteni Kína növekedését, célszerű vizsgálódásunkat innen kezdeni.

---

⁵⁵ Távol-Kelet alatt jelen esetben Kelet-, Északkelet-, és Déleket-Ázsia országait értjük, azaz Dél-Koreát, Észak-Koreát, Japán, Kínát, Tajvant, a Fülöp-szigeteket, Indonéziát, Kambodzsát, Laoszt, Malajziát, Mianmart, Szingapúrt, Thaiföldet és Vietnámot, valamint Mongóliát. A felsoroltakon kívül itt említhető még Oroszország keleti része (az „Orosz Távol-Kelet”) is.

Kína történelme során szinte mindig saját térsége meghatározó, vezető hatalma volt, területének és népességének méretei is e régió legjelentősebb tényezőjévé emelték, ezért legújabbkori felemelkedésével párhuzamosan ma már egyre többen várják tőle, hogy a régió problémáinak megoldásában is aktívan szerepet vállaljon. A Távol-Keletet, azon belül is elsősorban Kelet-Ázsiát ma átformálja Kína növekedése, és a régió napirendjét is közvetve-közvetlenül tulajdonképpen Pekingben határozzák meg. Kína egyfajta gravitációs erőterként hat a régió többi államára, amelyek közül – bár feszültségforrások bőven akadnak – ma már egyiknek sem áll érdekében, hogy súlyosan megromoljon viszonya az új nagyhatalommal.

Az említett történelmi és kulturális gyökerek ellenére azonban Kínának egyáltalán nincs könnyű dolga a Távol-Keleten: e térség ad otthont a világ teljes népessége több mint egyharmadának, miközben a Kínai Népköztársaságnak két riválisával – a régióban gazdaságilag is jelentős Japánnal és a katonailag befolyásos Egyesült Államokkal – is szembe kell néznie, úgy, hogy északon Oroszország, délnyugaton India – azaz két, szintén hatalmi potenciállal bíró szereplő – határolja. A kínai regionális felemelkedést tehát számos kérdés nehezíti, melyek közül jelenleg a határviták gerjesztik a legtöbb feszültséget Kína és fent sorolt szomszédjai viszonyában. Bár a súlyosabb területi viták még ma is megoldásra várnak, Kína regionális hatalmi törekvéseivel párhuzamosan több – elsősorban orosz, illetve közép- és belső-ázsiai – határvitáját is sikeresen rendezte az utóbbi évtizedekben, és – amennyiben stratégiai érdekei engedik – továbbra is törekszik e kérdések megoldására⁵⁶.

A térséget érintő, ma is megoldatlan fontosabb területi viták esetében természetesen első helyen említendő Tajvan szigete, mely mindig is a kínai birodalom része volt, bár Japán 1895-ben megszállta. A sziget 1949 óta ad otthont a Kínai Köztársaságnak, azonban Kína – ahogy a világ országainak jelentős része is – egyértelműen a Kínai Népköztársaság részének tekinti a területet. Míg azonban ez a határkérdés elsősorban történelmi-politikai okokra vezethető vissza, addig a Dél-kínai-tengerben lévő

---

⁵⁶ A kínai-orosz relációban több sziget hovatartozása is kérdéses volt, például az Usszuri, Amur és Argun folyókon, de a kilencvenes években ezekben az ügyekben jórészt sikerült megegyezni, majd a 2000-es években végleg pont került a határvitákra. Ha kifejezett határviták nem is voltak, a határvonalak pontos meghatározása a közép-ázsiai országok esetében is gerjesztett némi feszültséget, de a kilencvenes évek végére ezeket is sikerült rendezni. Mongóliával 2005-re véglegesítették a határvonalat. A tengeri határokat nem számítva, ma már az indokínai országokkal is gyakorlatilag felhőtlen Kína viszonya határkérdésekben (Zentai [2010] pp. 68-73).

Paracel- és Spratly-szigetekkel kapcsolatos viták már gazdasági-geopolitikai jellegűek, mivel e szigetek/zátonyok közelében jelentős kőolaj-lelőhelyek találhatók, valamint halászati szempontból is fontosak. A Paracel-szigetek esetében, azok 1974-es kínai elfoglalása óta, a kínai jelenlét folyamatos, de Tajvan és Vietnám is igényt tart a szigetcsoportra. A Spratly-szigetek esetében is e három ország érdekelt, de rajtuk kívül Brunei, Malajzia és a Fülöp-szigetek is benyújtotta igényét a szigetcsoport egy részére. Az érdekelt országok katonai helyőrségekkel képviseltetik magukat, s bár a konfliktusok elkerülése érdekében folyamatosan vannak a helyzet megoldásra irányuló kísérletek, jelenleg egyik fél sem hajlandó lemondani igényeiről (Zentai [2010] pp. 76-79).

Japán és Kína (valamint Tajvan) között a Senkaku- (kínai nevén Diaoyutai-) szigetek hovatartozása jelent megoldhatatlan problémát. E lakatlan szigetek jelenleg Japán részei, a Japán Császársághoz tartoztak a 19. században is, de az ókorban és a középkorban – a kíniaiak szerint – Kína részei voltak. Sajátos vita tárgya az Ieodo-zátony is, mely ugyan ki sem emelkedik a tengerből, a kínaiakat mégis felháborította, mikor a Koreai Köztársaság kutatóállomást épített rá. (Zentai [2010] p. 79). Ez utóbbinál lényegesen komolyabb határviták helyszíne az indiai-kínai határterület, ezek kifejtésére azonban nem itt, hanem a BRIC-országokkal foglalkozó alfejezetben kerítünk sort.

Jól látható tehát, hogy a térség országaival fennálló feszültségek elsősorban biztonságpolitikai jellegűek, Kína azonban törekszik a jószomszédi viszony kialakítására, ezért Peking elsősorban a bizalom erősítés, a gazdasági integráció, valamint a – közös érdekek és a regionális stabilitás érdekében életre hívott – multilaterális kooperáció módszereit használja fel a jó kapcsolat fenntartására (Bergsten et al. [2009] pp. 220-221). Kedvelt eszköz a regionális identitás és szolidaritás kiépítésében például az infrastrukturális fejlesztések révén kialakított együttműködés. Ilyen jellegű kooperáció az utóbbi években számos országgal valósult meg Észak- és Délkelet-Ázsián át Közép- és Dél-Ázsiáig. Ennél is jelentősebb azonban Kína regionális szerveződésekbe való bekapcsolódása: az ASEAN+3 (ASEAN tagországok valamint Dél-Korea, Japán és Kína), az ASEAN+6 (az előbbieken kívül Ausztrália, India és Új-Zéland) és az Oroszországot és Közép-Ázsia országait összefogó sanghaji együttműködés (Shanghai Cooperation Organisation, SCO) mind Kína regionális kooperációs törekvéseit bizonyítják. A

fejlesztési és regionális együttműködés jelentőségét azonban felülmúlja a gazdasági kapcsolatok intenzitása, a régió belüli kereskedelem virágzásával Kína és a régió közötti interdependenciák egyre erősebbek: az ASEAN és Kína közötti kereskedelem például évente több mint 20 százalékkal nő 2002 óta (Tran [2010] p. 89).

Mivel a régió országainak egy része – ellentétben az afrikai és latin-amerikai országokkal – gyakran félelemmel kíséri Kína regionális befolyásának növekedését, Peking a „mosolydiplomácia” eszközeit használja, hogy eloszlassa ezen aggodalmakat (Ding [2008] p. 203). E stratégiai elsősorban olyan puhahatalmi eszközöket, lépéseket takar, melyek révén a térség országai meggyőzhetőek arról, hogy Kína szándékai békések, az ország nem törekszik hegemoniára a régióban, ellenben jószomszédi kapcsolatokat, harmóniát építene a térségben. Ennek érdekében Peking számtalan alkalommal kifejtette már, célja csupán annyi, hogy a régió biztonságos legyen és prosperáljon, ennek érdekében pedig erősíteni kell a közös bizalmat és együttműködést, fel kell oldani a meglévő feszültségeket és meg kell akadályozni újabb problémagócok kialakulását. Épp e stratégia jegyében nyújtott gazdasági segítséget Kína a 97-es ázsiai pénzügyi válságot követően, vett részt aktívan a 2002-ben kirobbant észak-koreai nukleáris krízis feloldásában, s igyekszik a fennálló határviták esetében is mérsékelni a katonai jelenlétet, illetve csak demonstratív módon, rövid ideig használni azt. E stratégia része a multilaterális és intra-regionális szervezetekben tapasztalható egyre aktívabb kínai szerepvállalás a régió érdekében, de a kínai-tajvani viszony utóbbi években tapasztalható javulása sem független e folyamattól.

A fentiekben vázolt módszer kétségtelenül sikeresnek mondható, mivel a régió országai az utóbbi években egyre pozitívabban viszonyulnak Kínához, a Kína-fenyegetés ereje halványul, miközben egyre inkább kezdenek ők is a lehetőségek forrásaként tekinteni az országra. *Deng* idéz például olyan 2005-ös dél-koreai közvélemény kutatást, amelyben a válaszadók többségének véleménye szerint az Egyesült Államok és Japán sokkal veszélyesebb az országra nézve, mint Kína, így a koreai külpolitikának inkább Kína felé kellene fordulnia (Deng [2008] p. 205). Peking befolyása egyre jelentősebb a régióban, egyre több kelet-ázsiai ország diplomatája kéri ki a kínai diplomaták véleményét a különböző nemzetközi fórumokon (Cody [2005]), és az egyes országok is egyre inkább figyelembe veszik Kína érdekeit döntéseik meghozatalakor.

Érdemes röviden kitérni Közép-Ázsia szerepére is, hiszen míg a 90-es években úgy tűnt, Közép-Ázsia az Egyesült Államok és Oroszország közti növekvő verseny helyszíne lesz, addig ma már egyre valószínűbb az a scenárió, amely – az előbbi két hatalom háttérbe szorításával – Kína befolyásának további erősödésével számol ebben a régióban is. Ez számos geopolitikai vonatkozású kérdést vet fel, a politikailag sokáig csak sodródó közép-ázsiai államok ugyanis ma főszerepet játszhatnak olyan jelentős kérdések eldöntésében, mint az energiapolitika, vagy a terrorizmus elleni háború, és mindezt úgy, hogy Kína válik a régió fő partnerévé, így ő érvényesítheti befolyását e kérdések tekintetében is.

Peking ma minden erejével azon van, hogy saját ázsiai-csendes-óceáni érdekszférájához csatolja a térséget: próbálja ellenőrzés alá vonni a Xinjiang-Afganisztán-Tádzsikisztán-Kirgizisztán négyszögben bonyolódó fegyver- és drogkereskedelmet, hiszen a térség jövője nagyban függ attól, el tudják-e kerülni a szomszédos Közel-Keleten tapasztalt destabilizációt, továbbá gazdaságilag és kulturálisan is egyre jelentősebb hatást gyakorol e területre. Kína közép-ázsiai jelenléte mára igen széleskörűvé vált, megtelepszik minden lehetséges szektorban, kitöltve a volt Szovjetunió által hátrahagyott vákuumot. Peking számára Közép-Ázsia nem csupán egy stabilitása szempontjából fontos határövezet és jelentős közvetítő szerepet betöltő tranzitrégió Irán, Afganisztán, India és Pakisztán felé, hanem – ahogy később látni fogjuk – a térségben található jelentős földgáz- és kőolaj-lelőhelyek folytán a kínai energiaéhség csillapításában is fontos szerepet kap.

Afrika esetében a kapcsolat – ahogy ezt Peking rendszeresen hangoztatja is – szintén nem új keletű, bár az ázsiai relációhoz képest fiatalnak mondható. Már az ötvenes-hatvanas években is ideológiai szolidaritást vállaltak a kontinens fejletlen országaival, hogy a kínai típusú kommunizmust népszerűsítsék a szovjet és amerikai ideológiákkal szemben. Afrika déli részén például jó néhány felszabadítási mozgalmat is támogattak diplomáciailag, sőt, katonailag is, ha ezen mozgalmak értékrendje a maoizmust helyezte előtérbe (Alden [2010] pp. 29-33). Peking átfogó szövetségekre törekedett a térség országaival, ennek eszközéül pedig nagy-volumenű projekteket, segélyeket választott (Vári [2009] p. 225). Ezen országok azonban ekkoriban főként diplomáciai – nem pedig gazdasági, vagy politikai – szempontból

voltak fontosak Kína számára, elsősorban Tajvan el nem ismerésének kérdésében⁵⁷, s a diplomáciai együttműködést – ekkor még – nem követték jelentősebb gazdasági, politikai megállapodások (Kiss-Tétényi [2009] p. 267).

A kínai kulturális forradalmat követően a Tengerentúli Fejlesztési Segély (Official Development Assistance, ODA) vált a kapcsolatok meghatározó eszközévé melyet leginkább infrastrukturális fejlesztésekre használtak. Ennek keretében 1957 és 1989 között Kína összesen 4,9 milliárd dollárnyi támogatást adott afrikai országoknak, melyek többségének volt ugyan valamilyen feltétele a kínai cégek, beszállítók érdekeinek megfelelően, de egy kisebb része nemzetközi csatornákon (WHO, ill. egyéb ENSZ-szervezetek) keresztül jutott el a kontinensre (Alden [2010] pp. 34-35).

A nyolcvanas évektől jellemzően a gazdasági hasznot hozó együttműködések és támogatások kerültek előtérbe Kína részéről. Ettől az időszaktól kezdődően számos kínai vállalat vetette meg a lábát Afrikában, hogy közvetlenül részt tudjanak venni például a – kínai pénzből finanszírozott – építkezésekben. A kínai cégek bevonása mellett a kínai alapanyagok felhasználása is már a kezdetektől jellemzővé vált, azaz – a közhiedelemmel ellentétben – mindig is a kínai segélyezési program fontos eleme volt. Bár ma is sokan vádolják mindezért Kínát, azt azonban nem szabad elfejtenünk, hogy Kína nem jószolgálati indíttatásból kezdte Afrika támogatását, de arra kezdettől fogva ügyelt, hogy az együttműködés mindkét fél számára – ha nem is azonos mértékben – hasznot hozzon. E kínai segítség pedig valóban segítette a kontinens országait, ezek a fejlesztések más módon ugyanis nem valósulhattak volna meg ezekben az országokban. A kínai segélyek további hozadéka az volt, hogy Kína-baráttá tette az afrikai politikai-gazdasági elitet. Ennek következménye volt az is, hogy az 1989-es események nemzetközi reakciója nem talált visszhangra Afrikában, a kontinens vezetői ugyanis nem ítélték el a pekingi kormány Tienanmen téri beavatkozását. De az afrikai országokra – akik hajlamosak egy blokkban szavazni a multilaterális fórumokon (Alden [2010] p. 34.) – azóta is számítani lehet minden olyan esetben, mikor Kína, a kínai külpolitika, vagy az emberi jogi helyzet megítélése a vitatéma.

A hidegháború végét követően Afrika veszített korábbi stratégiai vonzerejéből a szuperhatalmak számára, így a külföldi segélyek egyre fontosabbá váltak a kontinens

---

⁵⁷ Az afrikai államoknak végül valóban nagy szerepük volt abban, hogy Pekingnek sikerült „kiszavaztatnia” Tajvant az ENSZ Biztonsági Tanácsából 1971-ben.

számára. Peking tehát úgy indíthatta meg „diplomáciai offenzíváját”, hogy gyakorlatilag nem akadt kihívója: az Egyesült Államok és Oroszország térségtől való elfordulása az európai országok közömbösségével párosult. A kínai gazdasági eszközök ezt követően kiegészültek a nyilvános diplomácia, például a kulturális diplomácia eszközeivel: megjelent a térségben a Kínai Nemzetközi Rádió (China Radio International, CRI), több Konfuciusz Intézet, évről évre több ezer afrikai diák kap ösztöndíj-lehetőséget a kínai kormánytól, számos kulturális megállapodást kötöttek, és a kínai turizmus is jelentősen fellendült. Napjainkban, bár növekszik a kínai multilaterális segélyek mértéke is, a támogatások jelentős részét Peking ma is bilaterálisan nyújtja. A kínai segélyek közel fele Ázsiára irányul, mintegy harmada azonban Afrikára, s csak tíz százaléka jut Latin-Amerikára (Vári [2009] p. 230).

Afrika folyamatos felértékelődésének legfőbb oka természetesen a kontinens nyersanyag- és energiaforrásokkal való ellátottsága, illetve Kína növekvő éhsége e forrásokra – melyről a következő alfejezetben ejtünk szót – Peking azonban nem csupán ezért erősíti kapcsolatait a régióval, megbízható szövetségeseket is keres. Ennek érdekében elsősorban ott segít, ahol mások nem hajlandók: mikor Etiópia a kilencvenes évek végén háborúba bonyolódott Eritreával, az Egyesült Államok válaszul csökkentette diplomáciai jelenlétét az országban, Kína viszont újabb diplomátákat, mérnököket, tanárokat küldött. A polgárháború utáni gazdasági újjáépítésben Kína adta a szükséges hitelt és technikai segítséget Angola számára is, de Nigéria esetében is számos alkalommal nyújtott már segítséget. Ezen országok pedig ma ott vannak Kína legjelentősebb partnerei között.

Kína egyre intenzívebb afrikai jelenléte kontinens-szerte reményeket ébreszt: mindazok az infrastrukturális beruházások, melyekre a térség országai évtizedek óta várnak, most megvalósulnak, Afrika globális státusza végre helyreáll, a politikai és piaci verseny intenzívebbé válik. A kontinens külkapcsolatai diverzifikálódnak, erősödnek, a gazdasági növekedés is új erőre kap, és a térség – szintén kínai segítséggel – végre hatékonyabban veheti fel a küzdelmet a malária és az AIDS ellen (Gill-Huang-Morrison [2007] p. 3). Kína továbbá hajlandó egyenlő partnerként kezelni az afrikai országokat, s gyakran felemlegeti közös történelmi hátterüket is, hiszen a gyarmati kor mindnyájukban mély nyomott hagyott. A nyugati hatalmakkal ellentétben nincsenek politikai elvárásaik, sőt: lépten-nyomon hangoztatják, hogy Kína tiszteletben tartja és támogatja az afrikai országok függetlenségét,

szuverenitását, politikai rendszerét és hagyományait. Ez a stratégia pedig – ahogy *Ding* is rámutat – nem csupán az afrikai vezetők és a média szimpátiáját váltja ki, hanem olyan képet fest Kínáról, a kínai vállalatokról, ami bizalmat kelt az afrikai emberekben is: a kínai üzletemberek célja nem Afrika kizsákmányolása, hanem a kölcsönös haszon megteremtése (*Ding* [2008] pp. 200-201). Ezek az országok pedig nemzetközi fórumokon is kiállnak Kínáért, elég ehelyütt arra utalni, hogy a kontinensről jelenleg csupán négy⁵⁸ – elmaradott és diplomáciai szempontból súlytalan – ország ápol diplomáciai kapcsolatokat Tajvannal, míg a többiek a KNK-t ismerik el.

Az afrikai kontinensen belül ugyanakkor fontos különbséget tenni a Szaharától északra és délre fekvő régiók között. Míg ugyanis Észak-Afrikában – főleg a Maghreb-államok között – a különböző partnerségi és szomszédsági programok Európához láncolják az egyes országokat, mérsékelve annak esélyét, hogy Kína itt komoly vonzerővel bírjon, addig délen sokkal pozitívabban viszonyulnak Pekinghez. Ezt támasztja alá egy 2011-es felmérés is, mely szerint míg Kenyában és Nigériában 5-ből 4 válaszadó tartotta öröndetesnek Kína világgazdasági erősödését, addig Egyiptomban és más észak-afrikai országban már csak a megkérdezettek fele vélekedett így.⁵⁹

Ami Kína Közel-Kelet-politikáját illeti, erről ehelyütt csak röviden ejtünk szót, egyrészt mivel annak legjelentősebb aspektusa az energia-kérdés, melyről később lesz szó, másrészt pedig a kapcsolatok amúgy is csak az utóbbi egy évtizedben lettek igazán aktívak, elsősorban épp az előbbi okból kifolyólag. Kína számára a Közel-Kelet sokáig túltúl távol volt a jelentősebb beruházásokhoz, ráadásul mindig is erős amerikai érdekek fűződtek e régióhoz, így a kínai diplomáciai erőfeszítések csupán arra korlátozódtak, hogy meggyőzzék a térség országait arról, szakítsanak meg mindennemű együttműködést Tajvannal, és Pekinget ismerjék el Kína egyedüli vezetőjeként (*Jin* [2005]). Kína elsőként – 1956-ban – Egyiptommal létesített diplomáciai kapcsolatot, legvégül – 1990-ben – pedig Szaúd-Arábiával, jelentősebb gazdasági összefonódások azonban nem kísérték ezen lépéseket. A kínai gazdasági fellendülés azonban új jelentőséget adott e régiónak a növekvő kínai energiaéhség

---

⁵⁸ Szváziföld, Gambia, Burkina Faso, valamint Sao Tomé és Príncipe.

⁵⁹ Rising concern about China's increasing power. BBC World Service Poll, 2011. március 29. http://www.worldpublicopinion.org/pipa/articles/views_on_countriesregions_bt/683.php?lb=brglm&pnt=683&nid=&id (2012. június 30.)

folytán, így Peking a 2000-es évek elejétől Közel-Kelet-politikájának átformálása, aktivizálása mellett döntött. E kínai szándék találkozott számos arab ország elképzeléseivel is, főként 2001. szeptember 11. után, illetve az azt követő afganisztáni és iraki amerikai katonai beavatkozásokat követően, mivel többen – e térségből is – úgy érezték, hogy a kínai segítség jól jöhet az erősödő amerikai nyomás ellensúlyozására. *Jin* idézi például Bashar al-Assad szíriai elnök 2004. júniusi Zsenmin Zsipaonak adott nyilatkozatát, melyben az elnök kiemeli, hogy „Kína ma már nagyhatalom, és [szerepe] különösen fontos a Szovjetunió megszűnését követően. Kína szerepe bővült szerte a világon, és egyre fontosabbá vált, főként az olyan kis országok számára, mint Szíria” (*Jin* [2005]). És valóban, Kína azóta számos esetben bizonyította a térség országainak, hogy megbízható szövetséges, amely sokban különbözik az Egyesült Államoktól: nem csak a katonai fellépéstől tartózkodik, de a belügyekbe való be nem avatkozás jegyében nemzetközi fórumokon is rendszeresen ellenzi, vagy tartózkodásával ellehetetleníti a beavatkozást⁶⁰.

Míg a távol-keleti országok földrajzi közelségük és történelmi gyökereik folytán már a kezdetektől szorosabban kötődtek Kínához, az afrikai országokkal pedig már az ötvenes-hatvanas években megkezdődött a kapcsolatok elmélyítése, addig Latin-Amerika esetében a hatvanas-hetvenes években csupán a retorika szintjén jelent meg a kínai diplomáciai támogatás, illetve esetenként a kínai maoista ideológia tünt még fel a térség forradalmi mozgalmaiban. A kapcsolatok intenzív felfutására csak a 90-es évek közepétől került sor, elsősorban a Latin-Amerikába irányuló kínai export jelentős növekedésével párhuzamosan. Az okok között természetesen most is elsőként említendő, hogy Kína dinamikusan fejlődő gazdasága számára a térség megbízható energia-, nyersanyag- és élelmiszerforrást jelent, csakúgy, mint az, hogy a latin-amerikai piacok megbízható felvevői az olcsó kínai késztermékeknek is (*Lehoczki* [2008] p. 178).

Ahogy Kína minden egyéb relációjában, úgy a latin-amerikaiban is fontos szerepet játszott/játszik Tajvan elismerésének kérdése is, e régió súlyát azonban ebben a tekintetben némileg növeli az a tény, hogy a Kínai Köztársaságot elismerő országok

---

⁶⁰ Szíria esetében például Peking már 2004-ben is tartózkodott az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1559-es határozatának megszavazásakor, mely Szíria kivonulását követelte Libanonból, de a legutóbbi, 2012-es események kapcsán is – bár a kínai kormány a leghatározottabban elítélte a szíriai mészárlásokat – Oroszországgal együtt rendre megvétózta a Szíriát elítélő ENSZ BT határozatokat.

közel fele Latin-Amerikában – azon belül is főként Közép-Amerikában és a karibi térségben – található. Tajvan élénk kapcsolatot ápol a régióval, és gazdasági segélyek révén igyekszik fenntartani ezen államok lojalitását, cserébe pedig ezek az országok rendszeresen fel is vetik az ENSZ Közgyűlése előtt Tajvan világszervezetbe történő visszavételének kérdését. A Tajvan által alkalmazott „dollár-diplomácia” azonban erős kihívóra talált Pekingben az utóbbi években: Grenada például azután döntött Tajvan helyett Peking elismerése mellett, hogy közel 5 milliárd dolláros segítséget kapott a kínai államtól a 2004-es hurrikán pusztítását követően (Sutter [2010] p. 332), de az utóbbi években számos, egyelőre még Tajvant elismerő ország írt alá turisztikai együttműködést Pekinggel, melynek értelmében a kínai turisták korlátozások nélkül utazhatnak ezen országokba.

Kína számára a térség jelentőségét növeli az is, hogy a régió országainak számos szavazata van nemzetközi fórumokon, elsősorban az ENSZ-ben, illetve annak bizottságaiban. Ez nem csupán Tajvan esetében számít Pekingnek, hanem akkor is, ha épp egy Kínát – például emberi jogi kérdések kapcsán – elítélő nyilatkozat megszavazásáról van szó. A legtöbb ilyen esetben ugyanis – mikor többnyire az Egyesült Államok a kezdeményező fél – az elítélés mellett szavazók is a (Tajvant elismerő) latin-amerikai országok közül kerülnek ki. Kína éppen ezért aktívan dolgozik a kapcsolatok javításán: számos latin-amerikai szervezetben rendelkezik megfigyelői státusszal⁶¹, egyre erősebb kapcsolatot ápol Latin-Amerika – elsősorban baloldali – vezetőivel, s közös pontként hangoztatja a „harmadik világbeliséget”, és a feltartóztatandó washingtoni dominanciát.

Peking eszköztárában Latin-Amerika esetében is hangsúlyosak a puhahatalmi tényezők az utóbbi egy-másfél évtizedben. A kínai politikai értékek és a gazdasági fejlődési modell ugyanis egyre vonzóbbak a régió országaiban: a térség jelentős politikai és gazdasági átalakuláson esett át az utóbbi időszakban, minek folytán sok helyen baloldali, vagy közép-baloldali kormányok kerültek hatalomra⁶², ezekkel

---

⁶¹ Kína megfigyelői státusszal bír például az Amerikai Államok Szervezetében (Organization of American States), Latin-amerikai Integrációs Társulásban (Association for Latin American Integration, ALADI), a Latin-amerikai Parlamentben (Latin American Parliament) és a Karibi Fejlesztési Bankban (Caribbean Development Bank) is, valamint hivatalos kapcsolatot tart fenn olyan szervezetekkel is, mint a Riói Csoport (Rio Group), az Andok Közösség (Andean Community), Karibi Közösség és Közös Piac (Caribbean Community and Common Market), és a Dél-amerikai Közös Piac (South American Common Market).

⁶² Kuba és Venezuela mellett így Kína olyan „új barátokra” tett szert, mint Bolívia, Argentína, Brazília, Uruguay és Chile.

összefüggésben pedig felerősödött az Egyesült Államok- és szabad piac-ellenesség, de a gazdasági fejlődés tekintetében is egyre inkább a sajátos kínai fejlődési út, a – későbbi fejezetben bemutatásra kerülő – „pekingi konszenzus” válik szimpatikussá a washingtonival szemben (Ding [2008] p. 207). Ez a folyamat azonban nagy valószínűséggel nem csupán a sikeres kínai imázs-építés eredménye, hanem jórészt azokból a kudarcokból adódik, amelyekhez a nyugati neoliberális gazdasági elvek alkalmazása vezetett Latin-Amerikában az elmúlt időszakban. Ennek eredményeként mindenesetre Peking saját utas fejlődési modellje ígéretes alternatíva lehet a legtöbb latin-amerikai kormány számára.

A 2000-es évek elejétől – 2001-ben tett látogatást Csiang Cö-min számos térségbeli országban – a diplomáciai vizitek száma is jelentős növekedésnek indult Kína és a régió országai között, s e diplomáciai delegációkat egyre sűrűbben egészítették ki üzletember-küldöttségek is. A 2000-es évek közepén a jelenlegi elnök, Hu Csin-tao is végiglátogatta a térségben lévő szövetséges országokat, ennek során kapott például Kína piacgazdasági státuszt Argentínától és Brazíliától. E két ország mellett Kína stratégiai szövetségre lépett Mexikóval, Venezuelával és Chilével is, miközben továbbra is szoros baráti kapcsolatokat ápol Kubával, mindemellett négy békefenntartó csapatot küldött például Haitire, ahol segédkezett a választások lebonyolításában is.

Kína latin-amerikai jelenlétének mottója tulajdonképpen ugyanaz, mint Ázsia, vagy Afrika esetében: gazdasági együttműködés politikai beavatkozás nélkül. Ez pedig pont az ellentéte mindannak, amit e területek a nyugati országoktól kaptak az elmúlt időszakban, hiszen ezekben az esetekben – legalábbis a kínai és latin-amerikai nézőpont szerint – a gazdasági együttműködés mindig eszköz volt a politikai befolyásolásra, a nyugati típusú politikai reformok „kicsikarására”. Peking a régió és Kína kapcsolatban is a győztes-győztes (win-win) pozíciót hangsúlyozza, azaz az együttműködés mindkét fél számára előnyös és hasznos kell legyen. A latin-amerikai országok – különösen azok, amelyek elszigeteltek, azaz nem élvezik az Egyesült Államok támogatását – Kína révén hozzáférést kapnak az egyik leggyorsabban növekvő piachoz, miközben hozzájutnak a szükséges befektetésekhez is, politikai elvárások nélkül, de övék a felemelkedőben lévő nagyhatalom figyelme, szimpátiája is. Kína mindezekért cserébe hozzájut azon energiaforrásokhoz, nyersanyagokhoz, mezőgazdasági termékekhez, illetve egyéb tényezőkhöz, melyekre további gazdasági

fejlődéséhez szüksége van, ráadásul újabb szövetségeseket nyer meg saját maga számára a tajvani függetlenedési törekvések feltartóztatására, illetve Kína nemzetközi pozíciójának erősítésére. Kínai látószögből tehát Kína és e három régió számára éppen ettől lesz harmonikus a világrend.

3.3.2. A partnerséget meghatározó témakörök

Ahogy a korábbi fejezetekből is kiderült, Kína önmagát felelősségteljes fejlődő országnak tartja, s szívügyének tekinti a fejlődő országok felkarolását, beleértve a kereskedelemi terjeszkedést, és az egyre jelentősebb mértékű befektetéseket is a fejlődő országok körében. Az utóbbi évtizedekben, különösen a kilencvenes évektől kezdődően, illetve az ezredfordulót követően az ország ennek fényében is cselekszik, de természetesen nem csupán jó szándékból, hanem saját jól felfogott érdekeinek, (nyersanyag- és energia-) szükségleteinek megfelelően is, egyre intenzívebb gazdasági, kereskedelmi és befektetői kapcsolatokat ápolva a fejlődő világ országaival.

Tény ugyanakkor, hogy ez a térnyerés számos vitát gerjeszt nemzetközileg is, leginkább azzal kapcsolatban, vajon mik lehetnek Kína szándékai mindezzel. A viták jelentős része a kínai-afrikai relációra koncentrálódik, tárgya pedig az, hogy Kína – hagyományos gyarmatosító hatalom módjára – kizsákmányolja Afrika természeti kincseit. Sokak szerint csupán arról van szó, hogy a két fél egymás komparatív előnyeit kihasználva lép kapcsolatra, hiszen Kína rendelkezik az Afrika fejlődéséhez nélkülözhetetlen technológiákkal és tőkével, míg Afrika a Kína számára szükséges nyersanyag- és energiaforrásokkal. Érdekes ugyanakkor, hogy bár az előbb vázolt forgatókönyv tulajdonképpen Kína számos más – például ázsiai, latin-amerikai, vagy éppen orosz – relációjára is igaz, a kritikák jelentős része mégis az afrikai-kínai gazdasági kapcsolatokra irányul. Ennek valódi és pontos okát, okait biztosan nem tudhatjuk, de talán ez esetben sérülnek leginkább nyugati érdekek, talán itt a legszembetűnőbb Kína befolyásának erősödése, bár ahogy a következő oldalakon látni fogjuk, az utóbbi egy évtizedben Kína a többi fejlődő országhoz fűződő relációjában is egyre aktívabb lett, így csak idő kérdése, hogy a kritikák kiegyensúlyozottabbá váljanak, szűnni ugyanis nagy valószínűséggel még jó darabig nem fognak.

A következő két fejezetben Kína és a fejlődő országok kapcsolatának meghatározó dimenzióit vizsgáljuk. Először a kereskedelmi kapcsolatok bővüléséről, sajátosságairól esik szó, kiegészítve azt a befektetések alakulásának jellemzőivel, ezt követően pedig a gazdasági kapcsolatok egy – Kína szempontjából legjelentősebb – aspektusa kerül részletesebb kibontásra: a kínai energiaigény, illetve az, ahogy ez az aspektus formálja Kína és a fejlődő világ relációját.

3.3.2.1. Kereskedelem és befektetések

A reform és nyitás politikájának meghirdetését követően – a korábban leírtaknak megfelelően – a külkereskedelem minden korábbinál fontosabb szerepet kapott Kína fejlődésében. E folyamatnak része volt az is, hogy a KNK a világ minden országával, régiójával kereskedelmi kapcsolatot létesített, melyeket folyamatosan fejlesztett is: sor került a már létező – ázsiai, amerikai és európai – relációk megerősítésére, a kereskedelmi kapcsolatok mélyítésére is, de ezek mellett fokozatosan megjelentek Afrika és Latin-Amerika fejlődő országai is. Utóbbiak inkább a kilencvenes évektől, még hangsúlyosabban az ezredfordulót követően kezdtek egyre fontosabb szerepet betölteni Kína kereskedelmében, tőkeexportjában.

Kínai statisztikák szerint⁶³ az ország termékkereskedelmében, 2005-ről 2010-re a kereskedelem aránya az ASEAN esetében 9,2-ről 9,8 százalékra, a BRIC-országokkal 4,9-ről 6,9-re, Latin-Amerikával 3,5-ről 6,2-re, Afrikával pedig 2,8-ről 4,3 százalékra nőtt, s nő dinamikusan azóta is. A sikeres kereskedelmi kapcsolatokat egyre jelentősebb kínai befektetések is kísérték/kísérik, melyek azonban – az ily módon megszerzett nyersanyagok és energiaforrások révén – nem csupán Kína számára fontosak, hanem a fejlődő országokat is segítik abban, hogy a fejlődésükhöz szükséges forrásokhoz hozzájussanak. Ahogy pedig arra korábban is utaltunk, sok esetben olyan mértékű és jellegű forrásokról van szó, melyekre az egyes – például afrikai országok – évtizedek óta hiába vártak máshonnan, elsősorban nyugatról.

Mivel Ázsia a legnagyobb és egyben legnépesebb kontinens, ráadásul egyes részei igen eltérő képet mutatnak a gazdasági fejlettség, vagy akár a kereskedelem szerkezetének tekintetében, így ebben az esetben nem adható olyan komplex és összefoglaló jellegű kép, mint azt Kína afrikai vagy latin-amerikai relációi esetében a

---

⁶³ A Kínai kereskedelmi Minisztérium adatai, a China Daily összefoglalója alapján: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2011-12/08/content_14232230.htm (2012. július 5.)

későbbiekben látni fogjuk. Ehelyütt éppen ezért célszerűbbnek tartjuk kiemelni Kína kereskedelmi és befektetői kapcsolatainak alakulását a földrész két jelentősebb kapcsolatrendszerével, az ASEAN-nal, illetve az SCO közép-ázsiai tagállamaival⁶⁴. Általánosságban ugyanakkor elmondható, hogy Ázsia mindig is Kína legfontosabb exportpiaca volt, bár részesedése a kilencvenes évek végén, illetve a WTO-csatlakozást követően csökkenni kezdett: csúcspontját – 62 százalékot – a MOFCOM adatai szerint 1995-ben érte el, 2001-ben már „csupán” a kínai export 53 százalékát fogadta ez a régió. Kína kereskedelmének Ázsia-központúságát jól példázza az ország behozatala is: Kína 2001-ben importjának 60 százalékát Ázsiából szerezte be (Fung et al. [2002]).

Kína és az ASEAN országok közötti gazdasági kapcsolatok a kilencvenes évektől indultak intenzív növekedésnek, azt megelőzően Kínának még csak hivatalos kapcsolata sem volt a közösséggel, csupán bilaterális alapon az egyes tagországokkal. *Völgyi* három szakaszra bontja a Kína-ASEAN kapcsolatok fejlődését: az átfogó dialógus kibontakozása 1991 és 1996 közé tehető, a kölcsönös bizalmon nyugvó partnerség 1997 és 2002 között épült ki, míg 2003-tól már stratégiai partneri viszonyról beszélhetünk (*Völgyi* [2011] p. 80). A Kína-ASEAN bilaterális kereskedelem az ASEANstats⁶⁵ adatai alapján 1991 és 2000 között éves szinten 20,4 százalékos éves növekedést produkált és az ezredfordulóra 39,5 milliárd dolláros szintet ért el. *Völgyi* adatai alapján az elmúlt két évtizedben Kína és az ASEAN-országok közötti bilaterális árukereskedelem mértéke közel harmincszorosára nőtt (*Völgyi* [2011] p. 83).

Ahogy az a 3.3. ábrán is látható, 2009-ben, a válság hatására megfigyelhető volt ugyan némi visszaesés, azonban ezt 2010-re már jócskán túlszárnyalták. 2011-re, kínai statisztikai adatok szerint a kétoldalú kereskedelem volumene már 362,3 milliárd dollár volt, ezzel Kína megtartotta korábbi pozícióját, mint az ASEAN legjelentősebb kereskedelmi partnere, míg Kínának az ASEAN a harmadik legjelentősebb kereskedelmi relációjává lépett elő, megelőzve ezzel Japánt is. A legtöbb prognózis szerint pedig 2015-re már az 500 milliárd dollárt is átléphetik. Az ASEAN-országok közül Kína számára Szingapúr és Malajzia a két legjelentősebb

---

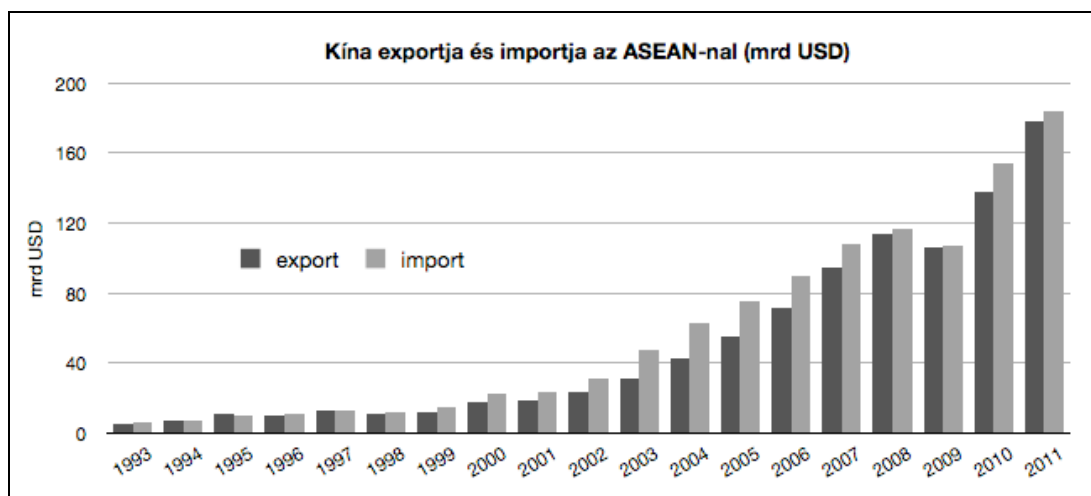
⁶⁴ A BRIC-országokkal – ezen belül Oroszországgal is – külön fejezetben foglalkozunk.

⁶⁵ Az ASEAN hivatalos statisztikai adatbázisa: <http://www.aseansec.org/22122.htm> (2012. június 3.)

kereskedelmi partner, az ASEAN-Kína kereskedelem közel fele ugyanis ezen országokkal bonyolódik.

3.3. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

Ami a kereskedelem szerkezetét illeti, az ASEAN kínai exportjának meghatározó termékei az elektromos gépek, gépi berendezések és alkatrészeik, az atomreaktorok és kazánok, ásványi fűtőanyagok és kőolajszármazékok, gumi és gumitermékek, valamint állati és növényi zsírok, olajok, műanyagok és vegyszerek. Az ASEAN kínai importjának szerkezete sokban hasonlít az exportéhoz, azzal a különbséggel, hogy ez esetben jelentős szerepet kap a vas és acél, illetve a vas- és acéltermékek kereskedelme is (Völgyi [2011] p. 84).

A tőkebefektetések alakulása az afrikai és latin-amerikai relációhoz képest az ASEAN esetében más mintát mutat, amennyiben e két térség jellemzően nem jelenik meg Kínában befektetőként, inkább a kínai tőke fogadójaként szerepel, míg az ASEAN-Kína relációban a felek kölcsönösen jelentős tőkebefektetők egymás régióiban, bár az ASEAN kínai befektetései meghaladják a kínai tőke jelenlétét az ASEAN-országokban. 2010-ben az ASEAN 6,32 milliárd dollárnyi közvetlen tőkebefektetést eszközölt Kínában, ami több mint 35 százalékos növekedés az előző évihez képest. Az ASEAN hivatalos statisztikái szerint a kínai közvetlen tőkebefektetés – a válság következményeként – a 2009-es 3,9 milliárd dolláros szintről 2010-re 2,7 milliárdra csökkent, de még ez az összeg is jelentős, ha összevetjük azzal, hogy e befektetések például 2003-ban csupán 300 millió dollárt tettek ki. A Kínai Statisztikai hivatal 2011-es adatközlése szerint az ASEAN-országokba irányuló kínai tőkebefektetések összességében 12,5 milliárd dollárt értek

el, s ennek közel fele az azt megelőző két évben realizálódott. A kínai tőke főbb célpontjai – mint a legtöbb esetben a fejlődő országokkal ápolt relációkban – a mezőgazdaság, a feldolgozóipar, a bányászat, a turizmus, a villamosenergia és az infrastruktúra-építés.

A Kína és Közép-Ázsia közti kereskedelmi kapcsolat történetileg ugyancsak három szakaszra tagolható. Az első, 1992-1996 közötti időszakot elsősorban a korábbi minimális családi, klán-szintű, illetve regionális kereskedelmi hálózatok folyamányai jellemzik. A kereskedelmi kapcsolatok volumene ezidőtájt éves szinten átlagosan 350 és 700 millió dollár körül mozgott. A második szakaszt (1997-2001) egy lassú, de mégis figyelemre méltó, megközelítőleg 25 százalékos növekedés jellemzi. Az SCO 1996-os megalakulását követően a kínai cégek betelepülését és kezdeti sikereit némileg beárnyékolta a közép-ázsiai államok gazdasági krízishelyzete, majd a 98-as oroszországi gazdasági és pénzügyi válság, illetve pár vitás határkérdés. A harmadik szakasz kezdődátuma éppen ezért 2002 – eddigre sikerült ugyanis megoldani a határvitákat –, mely időszakot már a pragmatikus együttgondolkodás és a közös gazdasági előnyök keresése jellemzi, ezek eredményeként a kereskedelem fellendült, és a kínai vállalkozások is konszolidálták helyzetüket Közép-Ázsia kulcsfontosságú szektoraiban (Fehér-Szunomár [2009] pp. 237-238).

Az ezredforduló óta a kínai–közép-ázsiai kapcsolatok még intenzívebben fejlődnek: már 2002 és 2003 között több mint 200 százalékkal nőtt a kereskedelem, éves egymilliárd dollárról több mint hárommilliárdra, 2004 és 2006 között a kereskedelem növekedés üteme 150 százalékos volt, értéke több mint 10 milliárd dollárt ért el (Peyrouse 2007). A kínai statisztikák alapján a kínai–közép-ázsiai kereskedelem 2006-ban megközelítette a 13 milliárd dollárt, mely *Sebastien Peyrouse* becslései szerint kiegészítésre szorul, s elérhette akár a 18 milliárd dollárt is (Peyrouse [2007]), a MOFCOM adatai szerint pedig 2009-ben már 25,9, 2010-ben közel 30 milliárdra rúgott. Bár Kína teljes kereskedelmében Közép-Ázsia kevésbé jelentős szerepet tölt be (megközelítőleg 1 százalékot), Kína fontos partner a térség számára: 2008-as adatok alapján a közép-ázsiai import 20 százalékáért felel. A térségbe érkező kínai export gyorsabban nő az importnál, ennek eredményeként a reláció kereskedelme deficitese, melynek értéke 7 milliárd dollár körül mozgott az elmúlt években.

A dinamikus növekedés korábban elsősorban a legjelentősebb kereskedelmi partnereket, Kazahsztánt és Kirgizisztánt érintette, az ezredfordulót követően

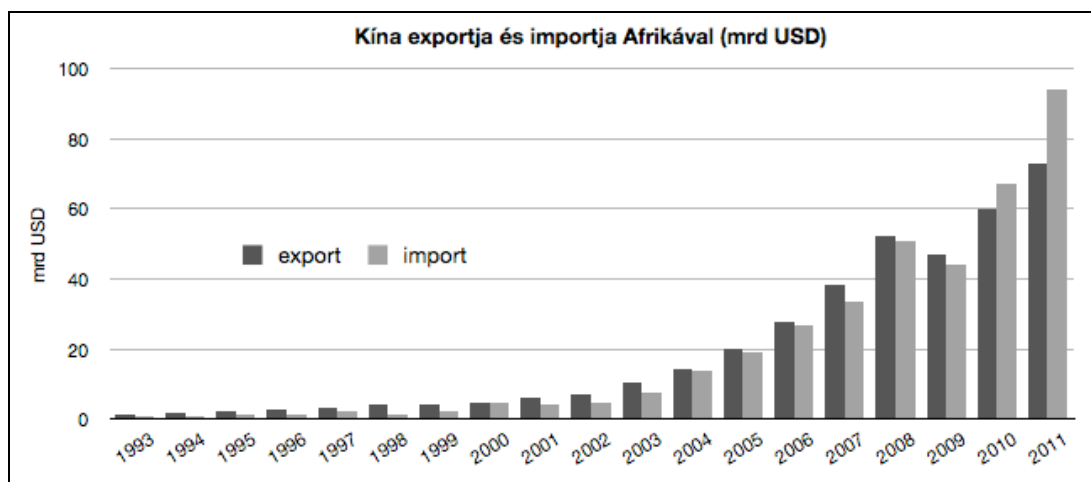
azonban kiterjedt a többi államra is: 2004 óta Tádzsikisztán, 2005 óta Üzbegisztán is élénk kereskedelmet folytat Kínával, és hasonló folyamatok indultak be Türkmenisztán esetében is. A kereskedelem szerkezetét illetően, a kínai export közel 85 százaléka késztermék, míg a közép-ázsiai export hasonló hányadát teszik ki a nyersanyagok, elsősorban a kőolaj, és a vastartalmú- illetve színesfémek. A közép-ázsiai export esetében egyértelmű a diverzifikáltság hiánya: a kazah export egynegyedét a kőolaj, egynegyedét színesfémek, további negyedét pedig vas, acél és egyéb fémek kivitele adja; a kirgiz export esetében annak egyharmadát a fémek kivitele teszi ki. Ezzel ellentétben a Közép-Ázsiába tartó kínai export palettája már lényegesen színesebb, megtalálhatók benne a fogyasztási javak csakúgy, mint a munkagépek, feldolgozott élelmiszerek, textilek, cipők, elektronikai, vagy gyógyszeripari termékek és autóalkatrészek is (Völgyi [2011] p. 103 és Fehér-Szunomár [2009] p. 238).

A kereskedelem egy részét még ma is a határ menti kereskedelem adja, mely sokszor statisztikailag követhetetlen. Gyakori a barterkereskedelem is, mely során elsősorban bőrtermékek és élelmiszerek cserélnek gazdát. A Kína és Közép-Ázsia közti kereskedelem megközelítőleg egyharmadát ugyanakkor a Peking által létrehozott Hszincsiang Termelési és Tervezési Testület szervezi, a fennmaradó részt pedig magánvállalkozások bonyolítják.

A kínai gazdasági jelenlét mindazonáltal nem merül ki csupán a kereskedelemben, a kínai állami és magánvállalatok befektetései révén gyakorlatilag a teljes közép-ázsiai infrastruktúra kiépítéséért felelőssé váltak, mivel az egyes államok ezt – a szükséges tőke hiányában – nem engedhették meg maguknak, a régi, szovjet időkből ottmaradt infrastruktúra viszont a 21. századra meglehetősen elavulttá vált. A kínai állami és magáncégek nemcsak a szükséges tapasztalattal rendelkeznek, hanem lényegesen vonzóbb árakkal dolgoznak, mint más nemzetközi cégek, nem is beszélve arról, hogy a kínai állami bankok rendkívül kedvező pénzügyi kondíciókat, alacsony kamatokat kínálnak a közép-ázsiai államok számára. Cserébe Peking egyre erősebb pozíciókat szerez olyan stratégiai jelentőségű szektorokban, és területeken, mint vastartalmú ásványok, színesfémek, hidroelektronika, vasút, útépités, és telekommunikáció. A kínai tőke jelentős részét ugyanakkor a közép-ázsiai kőolaj- és földgázszektor vonzza, a reláció ezen aspektusával a soron következő fejezet foglalkozik részletesebben.

Az elmúlt években a kínai-afrikai gazdasági és kereskedelmi együttműködés is hatalmas és látványos fejlődésen ment keresztül. E gyors növekedés közös erőfeszítések eredménye, mivel ezen együttműködésből mindkét fél jócskán profitál. Az ötvenes években még csak három ország – Egyiptom, Marokkó és Tunézia – írt alá kormányközi kereskedelmi egyezményt Kínával, ez a szám azonban a hatvanas évekre már 13-ra emelkedett, 1987-ben már 46, 1999-ben pedig már 50 afrikai ország kapcsolódott ily módon Kínához. 2006-ban mind az 53 afrikai ország részt vett a harmadik Kínai–Afrikai Gazdasági Együttműködési Fórumon (China-Africa Economic Cooperation Forum), és még ebben az évben, Franciaországot megelőzve, Kína vált Afrika második legjelentősebb kereskedelmi partnerévé az Egyesült Államok után.

3.4. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal, ill. MOFCOM

Az ötvenes években a gazdasági kapcsolat leginkább a kétoldalú kereskedelemben és a térség országainak nyújtott kínai segélyekben merült ki, de fokozatosan egyre szélesedett az együttműködések köre, s mélyült azok tartalma is. A Kínai Kereskedelmi Minisztérium adatai szerint az 1950-ben produkált 12,14 millió dolláros kereskedelmi volumen 1990-ben már 166,45 millióra nőtt, s ezt követően még erőteljesebben fejlődött: 1999-ben 6,48 milliárd dollárt tett ki, ami 533-szorosa az 50 évvel azelőttinek. A 3.4. ábrán is megfigyelhető, hogy az ezredforduló után ez a növekedés még szembetűnőbb: a 2000-ben elért 10,60 milliárd 2010-re 126,91 milliárd dollárra nőtt – éves szinten átlagosan 28 százalékos növekedési ütemmel az első tíz évben – 2011-ben pedig már 167 milliárd dollár felett volt (MOFCOM [2011]). Ezen említett eredmények eléréséhez nagyban hozzájárult a Kína-Afrika

Együttműködési Fórum (Forum on China-Africa Cooperation, FOCAC) 2000-es megalakulása, ezt követően ugyanis a gazdasági és kereskedelmi együttműködés új lendületet kapott, és a kereskedelem mellett a befektetések, az infrastrukturális és pénzügyi együttműködés, valamint a turizmus is jelentős fejlődésnek indult.

A kereskedelmi expanzióval párhuzamosan a termékszerkezet is átalakult, optimalizálódott. Ami a Kínából Afrikába érkező export struktúráját illeti, az nagyban hasonlít Kína más térségekre, országokra exportált termékszerkezetéhez. A 80-as, 90-es években a kínai export elsősorban könnyűipari termékekből, élelmiszerekből és vegyipari termékekből állt, de az ezredforduló óta ebben a relációban is jelentősen nőtt a – minőségi és technológiai értelemben is egyre fejlettebb – gépek, gépipari termékek, autók és elektronikai termékek exportja. Jelenleg ezen termékek adják Kína exportjának több mint felét (MOFCOM [2011]).

Afrika kínai exportja esetében eleinte olyan elsődleges termékek domináltak, mint a pamut és a foszfát, de az utóbbi időszakban az exportszerkezet jelentősen átalakult. Természetesen az energiahordozók és nyersanyagok dominálnak: a fosszilis tüzelőanyag, kenőolaj és a kapcsolódó alapanyagok adják a Kínába tartó afrikai export több mint hatvan százalékát, a fennmaradó rész jelentős százalékát pedig különböző nyersanyagok, nem-éhető anyagok és késztermékek teszik ki (MOFCOM [2011]), ami tökéletesen illeszkedik az afrikai exportstruktúrába. *Liang* ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy bár sokan Kínát hibáztatják az afrikai erőforrások kizsákmányolása miatt, tulajdonképpen Afrika ipari rendszere a „hibás”, mivel egyoldalúan működik, azaz komparatív előnye túlzottan az energia-, nyersanyag- és egyéb természeti erőforrásaiban rejlik. Megjegyzi, hogy akár az abszolút összeget, akár a részesedést vesszük alapul, Kína még mindig kevesebbet importál Afrikából ezen termékekből, mint Amerika, vagy Európa fejlett országai (*Liang* [2011]).

Hozzá kell tennünk azonban, hogy a kínai behozatal ma már nem kizárólag a fent említett, hagyományosnak mondható energiahordozókból és nyersanyagokból áll, az utóbbi időszakban ugyanis az Afrikában termelt, illetve előállított acél, réz, műtrágya és elektronikai cikkek is megjelentek a kínai piacokon, de az afrikai mezőgazdasági termékek exportja is növekedésnek indult: a helyi specialitások, mint az egyiptomi narancs, a Dél-Afrikából származó bor, a ghánai kakaóbab, ugandai kávé, vagy a Tunéziából származó olívaolaj és etiópiai szezám-mag immár ismertek és népszerűek a kínai fogyasztók körében.

Kína tíz legjelentősebb afrikai kereskedelmi partnere Dél-Afrika, Angola, Szudán, Nigéria, Egyiptom, Algéria, a Kongói Köztársaság, Libéria, a Kongói Demokratikus Köztársaság és Marokkó. Ezen országok együttesen a teljes export és import tekintetében is 70-80 százalék közötti részesedéssel bírnak, illetve nagyrészt közülük kerülnek ki azon – elsősorban olajtermelő – országok is, melyek jelentős kereskedelmi többlettel rendelkeznek Kínával szemben⁶⁶, de azok is, melyek jelentős deficittel küzdenek⁶⁷.

Ami a kínaiak afrikai befektetéseit illeti, azok jelentősebb mértékben a nyolcvanas években indultak meg, s eleinte elsősorban azon kormányzati finanszírozású, támogató jellegű projektek voltak, melyek a helyi piacokon való kínai jelenlét bővítését célozták. A korábban már említett segély-projektek közös vállalat, kooperatív közös vállalat, vagy lízing formájában valósultak meg, de már ezzel párhuzamosan is jellemző volt, hogy azok a vállalatok, melyeket hosszú távú kereskedelmi kapcsolat fűzött a kontinenshez, gyárakat hoztak létre. Ezek a befektetések ugyanakkor – a kínai vállalatok korlátozott ereje folytán – kisebb projektek voltak: 1979 és 1990 között Kína 51,19 millió dollárt fektetett be Afrikában, összesen 102 projektbe, azaz projektenként megközelítőleg félmillió dollárt (FOCAC [2010]).

A 90-es éveket követően nem csupán az afrikai gazdaság indult növekedésnek, hanem – a kormányzati stratégia változásával – a kínai vállalatok is erősebbek, bátrabbak lettek, így a kínaiak afrikai befektetései jelentős lendületet vettek. A 20. század utolsó évtizedében a befektetések célpontjai és a befektetők köre is diverzifikálódott. A kínai tőke megjelent az afrikai textiliparban, az agrár-feldolgozás és a gépi berendezés-gyártás területén, a bányászatban, a feldolgozóiparban és a szolgáltatások szférájában is. A befektetők között pedig éppúgy jelen voltak/vannak az állami tulajdonú vállalatok, mint a magáncégek, a befektetési formák esetében pedig a kizárólagos finanszírozás és a közös vállalati forma egyaránt gyakori.

A FOCAC 2000-es megalakulása a befektetések területén is további növekedést hozott: létrejött a Kína-Afrika Fejlesztési Alap, valamint számos kereskedelmi és

---

⁶⁶ Itt elsősorban Angola, Szudán, a Kongói Köztársaság és Dél-Afrika említhető, de a jelentősebb többlettel rendelkező országok közé sorolható még Líbia és Zambia is.

⁶⁷ A fenti listából elsősorban Nigéria, Egyiptom, Algéria emelhető ki, de jelentős deficittel küzd még Libéria, Marokkó, Benin, Ghána, Togo és Etiópia is.

gazdasági együttműködési övezet is. 2009 végére a Fejlesztési Alap 700 millió dollárt különített el több mint 30 projektre, olyan területeken például, mint a bányászat, mezőgazdaság, építőanyag-gyártás és ipari parkok. A Zambia, Mauritius, Nigéria, Egyiptom és Etiópia területén létrehozott együttműködési övezetek ugyancsak jól működnek, számos infrastrukturális beruházást hajtottak itt végre, az e területeken működő kínai cégek befektetései 2009 végére már megközelítették a 950 millió dollárt (FOCAC [2010]). Afrikában ma már több mint nyolcszáz kínai állami tulajdonú vállalat működik, de jelen van számos kis- és közepes méretű magánvállalat is. Az afrikai átlagember életére ugyanakkor sokkal nagyobb hatással vannak az olcsó termékeket árusító, Európában sem ismeretlen „kínai boltok”, melyek amellet, hogy meglehetősen népszerűek, nagy ütemben terjeszkednek is a térségben⁶⁸.

Latin-Amerika és a Karib-térség esetében, míg 1949 és 1990 között a Kínával folytatott bilaterális kereskedelem – bár évről évre növekvő tendenciát mutatott – nem volt jelentős⁶⁹, addig a kilencvenes évektől igencsak meglódult: 1990 és 2003 között a Kínába tartó latin-amerikai export éves szinten több mint 21 százalékkal nőtt, míg a Kínából érkező import ugyanezen időszak alatt évente átlagosan 30 százalékkal gyarapodott. Az igazán jelentős növekedést azonban az ezredfordulót követő évek hozták, 2000 és 2010 között Kína termékkereskedelme Latin-Amerikával és a Karib-térséggel gyorsabban nőtt, mint bármelyik másik régióval, 2005 és 2010 között pedig a növekedés a kínai export és import tekintetében is kétszer akkora volt mint a világ többi részével bonyolított kereskedelem.

Számokban kifejezve ezt: míg 1995-ben 6,11 milliárd, addig 2005-ben már közel 50 milliárd amerikai dollár volt (Lehoczki [2008] p. 181) a kereskedelem értéke, de három évvel később, 2008-ban már 120 milliárd dollárt tett ki (Sutter [2010] p. 328), 2011-ben pedig a Kínai Statisztikai Hivatal adatai alapján 241,5 milliárdra emelkedett (lásd a 3.5. ábrát). A térség néhány országa már szabadkereskedelmi

---

⁶⁸ E folyamathoz kapcsolódik a kínai migránsok számának növekedése is, azaz a kínai vállalkozások megjelenését egy-egy térségben gyakran a bevándorlás robbanásszerű növekedése kíséri (Alden [2010] pp. 62-63). E kínai telepesek között akadnak szakképzett munkavállalók és kétkezi munkások is, akik egyaránt előfordulnak vidéken, illetve a városokban is.

⁶⁹ 1980-ban például a kétoldalú kereskedelem volumene 1,33 milliárd dollár volt (Lehoczki [2008] p. 181.)

egyezményt is kötött Kínával: elsőként Chile 2006-ban, majd Peru 2010-ben és Costa Rica 2011-ben⁷⁰.

3.5. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

Az ENSZ Latin-amerikai és Karib-térségi Gazdasági Bizottságának (Economic Commission for Latin America and the Caribbean, ECLAC) adatai alapján a térség részesedése Kína teljes exportjában és importjában 6 százalékra nőtt, ami ugyan továbbra is viszonylagosan alacsony, jelentősége azonban növekszik. Ezzel párhuzamosan az Egyesült Államok és az Európai Unió fokozatosan veszít részesedéséből: az ECLAC becslései alapján pár éven belül Kína helyet cserélhet az Európai Unióval, elfoglalva a térség második legjelentősebb kereskedelmi partnerének pozícióját. Kína legfőbb kereskedelmi partnerei a régióban sorrendben: Brazília, Argentína, Chile, és Uruguay, a kereskedelem közel 55 százaléka ezen országokkal bonyolódott 2011-ben. A KNK viszonylag rövid idő alatt a legtöbb térségbeli ország számára jelentős partnerré vált: az export vonatkozásában az öt legjelentősebb célállomás közé került Argentína, Venezuela, Brazília, Chile, Costa Rica, Peru és Uruguay esetében, míg importforrásként az ECLAC által vizsgált 17 ország közül – Honduras kivételével – mindenhol bekerült az első ötbe (ECLAC [2010]).

A térség és Kína közötti kereskedelemben jellemzően váltakozó irányú deficit mutatkozik: eleinte a kínaiak, majd a 2000-es évek első felétől a latin-amerikaiak javára, de az utóbbi két évben – ha minimális mértékben is – ismét a kínai export

⁷⁰ A Chilével megkötött szabadkereskedelmi megállapodás életbe lépését követő év során a bilaterális kereskedelem volumene 100 százalékos növekedést mutatott, ami a megállapodás kibővítéséhez vezetett, de a másik két ország is sokat profitált az egyezmény megkötéséből.

kerekedett felül. E Kína javára keletkező deficit területi megoszlása egyébként nem kiegyenlített, a deficit jelentős része a Közép-Amerika, valamint Mexikó és Kína közötti kereskedelemben keletkezik, míg a dél-amerikai államok és Kína kereskedelme az ECLAC adatai alapján az elmúlt évtized során jellemzően egyensúlyban volt. A kérdés megoldása nyilvánvalóan a közép-amerikai és mexikói kereskedelmi stratégiák átformálásával lehetséges, bár – ahogy az európai és amerikai tapasztalatok is mutatják – ez nem feltétlenül garancia a sikerre, de tény, hogy amennyiben az említett államok most lépnek, elkerülhetik a európai és amerikai esetekben megfigyelhető deficit elharapódzását, a rendszer deficitese jellegének megszilárdulását.

A térség országai által Kínába exportált termékek köre – Latin-Amerika egyéb kereskedelmi relációihoz viszonyítva – kevésbé diverzifikált. A Kínába irányuló export közel 60 százalékát nyersanyagok alkotják, ezt követik a természeti erőforrás-alapú feldolgozott termékek, a feldolgozott ásványi termékek és agráripari termékek. A térségbe érkező kínai termékek köre nem sokban különbözik Kína egyéb relációitól, azok jellemzően ipari termékek és feldolgozóipari késztermékek. Saját iparukat féltve, a 2008-as válságot követően több latin-amerikai ország kezdeményezett anti-dömping eljárást Kínával szemben. A főbb tételek a vas-és acéltermékek, textiltermékek, cipők, háztartási készülékek és a gumiabroncsok voltak. Ezen eljárások közül a legtöbbet Argentína és Brazília indította, holott ezen országok – ahogy feljebb már utaltunk rá – az elsők között adták meg Kínának a piacgazdasági státuszt. Az eljárások száma végül 2010-ben jelentősen csökkenni kezdett.

A kilencvenes évektől kezdődően, a kereskedelmi kapcsolatok fellendülésével párhuzamosan a Latin-Amerikába irányuló kínai befektetések is jelentős növekedésnek indultak. Az ECLAC becslései szerint 2009 végéig a nem pénzügyi jellegű kínai közvetlen tőkeberuházás 17 százaléka érkezett a latin-amerikai és karibi régióba, bár ezek tetemes részét a térség két jelentős pénzügyi központja, a Kajmán-szigetek és a Brit Virgin-szigetek fogadta. 2010-ben már több mint 15 milliárd dollárt fektettek be kínai multinacionális vállalatok térségben, ezzel Kína Latin-Amerika és a Karib-térség harmadik legjelentősebb külföldi befektetőjévé vált az Egyesült Államok és Hollandia után. A 2011-re előirányzott befektetések összege

már 20 milliárd dollár felett volt, ezzel a térség, kínai statisztikák alapján⁷¹, a Kínából érkező közvetlen külföldi tőkeberuházások második legkedveltebb célpontjává lépett elő.

Ha a Kajmán-szigeteket és a Brit Virgin-szigeteket – azok nyilvánvaló újraelosztó szerepe miatt – kihagyjuk a számításból⁷², a kínai tőke legfőbb célpontjai jellemzően Brazília, Argentína, Venezuela és Peru, de jelentősebb mennyiséget fogadnak az olyan kisebb gazdaságok is, mint Ecuador és Guyana. Közép-Amerika és Mexikó esetében ugyanakkor a kínai tőke szerepe elhanyagolható mértékű.

3.3.2.2. A kínai energiaéhség

Kína fejlődő országokkal ápolt és folyamatosan fejlesztett kapcsolatának egyik meghatározó aspektusa, a nyersanyagigény mellett, a növekvő energiaéhség, mely – ahogy feljebb is utaltunk rá – jelentősen meghatározza Kína e régiókkal folytatott kereskedelmét, illetve oda irányuló befektetéseit. Kína számára a további fejlődés szempontjából ezen források megléte nélkülözhetetlen, így komplex stratégiákat dolgoztak ki annak érdekében, hogy a szükséges források folyamatosan rendelkezésre álljanak. E stratégiák jelentős biztonsági vetülete, hogy az energiaforrások biztosításánál – legyen szó akár importról, akár befektetésekről – a diverzifikáltság fontos szerepet kap, azaz Kína nem engedheti meg magának, hogy csupán egy-két piaci szereplőtől függjön, e forrásokhoz minél több helyről, minél több csatornán keresztül kell hozzájutnia.

Am Kína energiaszükségletét és energiaszektorát illeti, az kétségtelenül sokat változott az elmúlt évtizedek során a hatalmas gazdasági növekedésnek köszönhetően. A köszén ugyan ma is az egyik legjelentősebb energiaforrás⁷³, az ország teljes energiafogyasztásának közel kétharmadát adja, azonban a kőolaj szerepe folyamatosan növekszik, és a kínai kormány egyre nagyobb jelentőséget

---

⁷¹ E statisztikákat a China Daily is idézi: http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2012-06/30/content_15538393.htm (2012. július 5.)

⁷² A növekedés ebben az esetben is igen jelentős: 2003 és 2009 között 1500 százalékkal nőtt a térségbe áramló kínai közvetlen tőkeberuházás mennyisége, a 2003-as kevesebb mint 22 millióról 2009-re közel 350 millió dollárra.

⁷³ Kína jelenleg a világranglista élén áll széntermelésben, mely nyersanyagot egyelőre nem áll módjukban teljes egészében felváltani egyéb, kevésbé környezetszennyező energiaforrásokkal. Kína szénkészlete jelenleg bőséges, Peking közvetlen irányítása alatt áll, ráadásul kitermelése nagyon sok kínainak ad munkát. Ennek ellenére jó ideje csökkenteni tervezik a szén szerepét, melynek csak egyik oka a szénbányászat munkaerő-igényessége, mivel Peking deklarált célja a tisztább és hatékonyabb energiaforrások keresése.

tulajdonít például a földgáz és a megújuló energiák szerepének is. Bár a kőolaj, földgáz, víz-, vagy épp a nukleáris energia szerepe az elkövetkező időszakban határozottan nőni fog, a szén minden bizonnyal továbbra is Kína legfőbb energiaforrása marad.

A második legjelentősebb energiaforrás, azaz a kőolaj szempontjából Kína egészen 1993-ig önellátónak számított, sőt, a 80-as években még exportált is. A hatalmas gazdasági növekedés, és a mindenre kiterjedő fejlesztések folyamányaként azonban egyre több kőolajra volt szüksége, egyre inkább behozatalra szorult, olyannyira, hogy Kína ma már - az Egyesült Államok után – a világ második legnagyobb energiafogyasztója, mely energiaszükségleteinek 40 százalékát importból fedezi, ez a szám pedig becslések szerint 2030-ra akár 85 százalékra is nőhet (Peyrouse [2007]). Amerikai kormányzati becslések szerint Kína kőolaj-szükséglete már 2020-ra megduplázódik, elérve a napi 11 millió hordót, míg földgázigénye ugyanez idő alatt háromszorosára nő majd, megközelítve az éves 3,6 milliárd köbmétert (Shuja [2006]).

1997-től, hogy megfeleljen a növekvő energiaszükségleteknek, Peking offenzív stratégiát alkalmazott, melynek legfőbb sarokpontja a külföldi olajmezők felvásárlása, különböző beruházások kivitelezése volt. E téren a főbb állami szereplők a Kínai Nemzeti Olajtársaság (China National Petroleum Corporation, CNPC) és annak leányvállalatai: a külföldi befektetésekre specializálódott Kínai Nemzeti Offshore Olajtársaság (China National Offshore Oil Corporation, CNOOC), a Nemzeti Olaj- és Gázkitermelési, illetve Fejlesztési Társaság (National Oil and Gas Exploration and Development Corporation), valamint a finomítókba fektető Sinopec, azaz a Kínai Nemzeti Petrokémiai Társaság (China National Petrochemical Corporation). A kínaiak ezen stratégiáját csak megerősítette az iraki háború, melyet Peking is az energiabiztonságot fenyegető újabb veszélyként értékelt, így a prioritások egyértelművé váltak:

- 1) Kína továbbra is fejleszti a hazai kőolaj- és gáztermelést. Az országnak jelenleg ugyan vannak tartalékai elsősorban az ország északi és nyugati részein, azaz távol a tényleges felhasználás keleti és déli centrumaitól, ezek a források azonban kezdenek kimerülni, illetve további működtetésük ésszerűtlen költségeket emésztethet fel, így Peking új – elsősorban tibeti és hszincsiangi – mezőket is fejleszt, miközben kísérletezik a Dél-kínai-tengeren történő fúrásokkal is – ha a területi viták épp nem gátolják azt.

- 2) Az import diverzifikálása mellett a külföldi olajmezők kínai felvásárlása biztosítja legjobban a szükséges energiaforrások állandó rendelkezésre állását. Rögtön e stratégia életbelépését követően, már 1997 és 1998 között Kína közel 8 milliárd dollárt költött afrikai, latin-amerikai és közép-ázsiai (elsősorban szudáni, venezuelai és kazah) olajmezők felvásárlására (Kielmas [2005]), melynek elsődleges célja a közel-keleti (szaúd-arábiai, iráni, iraki, kuvaiti, ománi, jemeni) importtól való függés csökkentése volt.
- 3) A kínai energiaiimportban eddig alkalmazott olajszállító hajók, azaz tankerek által történő szállítás is veszélyes, amennyiben azok az aktuális geopolitikai helyzet függvényei. Kína jogosan félhet egy esetleges washingtoni energia-blokádtól, hiszen a Malacca-szorost, mely az Indiai-óceán és a Csendes-óceán közti fő összekötő csatorna, az Egyesült Államok tartja ellenőrzése alatt, miközben a kínai energiaiimport 60 százaléka is itt halad keresztül (Ziegler [2006]). A kínai stratégia célja éppen ezért a tankerek kiváltása kontinentális kőolaj- és földgázvezetékekkel.

A 12. Ötéves Terv – ahogy arra az Európai Unióval foglalkozó fejezet egyik alfejezetében is utaltunk – ugyancsak kiemeli a fenntartható fejlődés irányába tett lépések fontosságát, a fent megfogalmazott célok ott is visszaköszönnek. Kínában ennek alapján a korábbinál hangsúlyosabban kívánják kezelni a földgáz mint energiaforrás kérdését is, mivel Peking úgy látja, az kevésbé függvénye a geopolitikai csatározásoknak, és sokkal inkább összhangban van az általuk követett kontinentális logikával is. A földgáz ellen tulajdonképpen csak annak köszönhető viszonyított magas ára szólhat, valamint az, hogy a szállításához szükséges infrastruktúra kiépítése is meglehetősen költséges, Peking ennek ellenére ragaszkodik a földgáz szerepének növeléséhez a nemzetközi közösség számára jól hangzó környezetvédelmi szempontok hangsúlyozásával. Bár ez a szempont is jelentős, valójában az energiaszektor diverzifikálásának szükségessége indokolja a döntést, az energiabiztonság fenntartása ugyanis jelenleg prioritást élvez.

Ami az egyéb energiaforrások helyzetét illeti, azok ugyan jelen vannak, de szerepük egyelőre kevésbé jelentős. Az atomenergia felhasználásban Kína lemaradt a világátlaghoz képest, első atomerőműve csak 1991-ben épült meg, holott Nyugaton akkor már javában tiltakoztak a nukleáris energia felhasználása ellen. 2020-ra e téren is növelnék a termelést, egyrészt a kapacitás növelésével, másrészt új erőművek

építésével. A megújuló energiaforrásokról külön törvényben rendelkezett Kína, eszerint 2020-ra ezek részesedése a teljes energiaszektorból már el fogja érni a 10 százalékot. A vízenergia jelenleg a középső és nyugati régiókban jut szerephez, de a kínai kormány a szél-, a nap-, és a geotermikus energia szerepét is deklaráltan növelni kívánja.

Kína fejlődő országokkal ápolta energiaforrás-fókuszú kapcsolatait esetében Ázsia, azon belül is a Távol-Kelet szerepe – bár jelen van – kevésbé meghatározó. Az ASEAN-országok is rendelkeznek kőolaj- és földgázforrásokkal, különböző ásványokkal és vízenergia-forrásokkal, így ezen országok és Kína kapcsolatában ez az aspektus is szerepet játszik. Sőt, az ASEAN-országok kínai exportjában – ahogy a fenti alfejezetben láthattuk – meg is jelennek a ásványi fűtőanyagok és kőolajszármazékok, de alapvetően a délkelet-, illetve főként a kelet-ázsiai országok is nettó olaj-, illetve földgáz-importőrök, azaz forrásaik sokszor még saját szükségleteiket sem fedezik.

Korábban szintén utaltunk a Dél-kínai-tenger vitatott hovatartozású szigeteire, melyek közelében komolyabb kőolaj-lelőhelyek találhatók, illetve sejthetők. Ezek kitermelése – legalábbis a jelenleg létező szakértelemmel és technológiával számolva – többnyire jelentős költségekkel járnának, ráadásul – mivel az energiaéhség a régió többi országát is jellemzi – e forrásokra többen is igényt tartanának, Kína azonban előre tekint, s a későbbiek során még lehetségesnek tartja az ezen forrásokhoz történő hozzáférést. A gyakran hangoztatott történelmi tényezők mellett ez az egyik legfőbb oka annak, hogy Kína nem mond le e területekről, még ha az folyamatos feszültségeket is gerjeszt a számára fontos partnerekkel. Természetesen ugyanez elmondható a határvitákban érintett többi félről is.

Ha továbbra is Ázsián belül, de már a Távol-Keleten kívül kutatunk potenciális kőolaj- és földgázlelőhelyek után, már több kiaknázatlan és feszültségekkel kevésbé terhelt lehetőséget találunk. A Közép-Ázsia és Kína közötti kapcsolatok utóbbi évtizedekben tapasztalt, fent már részletezett erősödésének kétségkívül az egyik legjelentősebb oka a kínai energiaéhség. E térség országai pedig jellemzően keresik az új exportlehetőséget szénhidrogénjeik számára, már csak az orosz függés lerázása miatt is. A kitermelés költségei jelenleg ugyan magasabbak, mint a Közel-Keleten, két szempontból mégis előnyösebbek annál a kínaiak számára: egyrészt Peking sokkal megbízhatóbb hosszú távú beruházásként tekint rájuk, másrészt nem

elhanyagolható szempont az sem, hogy e kapcsolat politikai szövetségen és szilárd érdekegyeztetésen nyugszik.

A Közép-Ázsiát Kínával összekötő földgáz- és kőolaj-vezetékek megépítése mind pénzügyi, mind technikai értelemben komplex kérdés: a távolság, melyet e vezetékeknek át kell szelniük 3000 és 10000 km között mozog, a megépítés költségei több milliárd dollárra rúgnak, nem is beszélve arról, hogy Kína kissé megkésve, jó néhány évvel a nagy nemzetközi cégek után érkezett a területre, mikorra azok már lefoglalták a legígéretesebb helyeket⁷⁴. A késői érkezés ellenére azonban Kína még mindig jelentős szereplője lehet a térség kőolaj- és földgáz-kitermelésének, melynek érdekében mindent meg is tesz: egyrészt felvásárol minden ígéretesebb másodosztályú, azaz idősebb, vagy nehezebben kitermelhető mezőt, másrészt a korábban említett állami tulajdonú cégein keresztül megveti lábát olyan – a nemzetközi cégek által kockázatosabbnak tartott – országokban is, mint Üzbegisztán. A kínai cégek nem profitálnak tehát mindazon szakismeretek vagy infrastruktúra meglétéből, mint külföldi társaik, előnyükre válik ugyanakkor Peking pénzügyi és diplomáciai támogatása, mely képessé teszi őket a versenytársak túlcitálására és a „jó szomszédság” kártyájának kijátszására. Ez a gyakorlat ugyan rendszeresen kivívja a versenytársak ellenszenvét, de kétségkívül hatékonynak bizonyul (Fehér-Szunomár [2009] pp. 248-249).

A kínai cégek egyértelmű logikát követnek közép-ázsiai befektetéseik során: a Kaszpi-tengernél fekvő mezőket, illetve a közel 1,2 milliárd hordónyi nyersolaj-tartalékkal rendelkező Aktobe-régiót preferálják, mivel e területek a kínai-kazah vezetékek mentén fekszenek, és nincsenek távol a közép-ázsiai energia-centrumtól sem.

Kína természetesen a Közel-Keleten is megvetette a lábát. 1994-et megelőzően az ország olajimportjának kevesebb mint 40 százaléka érkezett ebből a térségből, de 1996-tól kezdődően ez a részesedés már az 50 százalékot is meghaladta. Míg a kisebb olajtermelő országok esetében a kínai import hol nőtt, hol csökkent az utóbbi években, addig az olyan nagyobb termelőkkel, mint Irán, vagy Szaúd-Arábia, exponenciálisan növekedett. 1994-ben például Irán még csupán a kínai import 1

---

⁷⁴ Peking kimaradt például a világ öt legnagyobbja közé sorolt, 2000-ben feltárt Kashagan-mező kitermeléséből, mely becslések szerint 38 milliárd hordó kőolajat rejt, de a Kaszpi-tenger partján fekvő, ugyancsak ígéretes készleteket rejtő tengizi olajmezőről is lecsúszott.

százalékaért felelt, 2002-ben már 15 százalékáért (Jin [2005] p. 3), napjainkban pedig már 22 százalékáért (Baru [2012]).

Az utóbbi években Kína intenzív üzleti és stratégiai kapcsolatokat épített ki az Öböl-térségben, melynek mára legjelentősebb ázsiai hatalmává vált, sőt, az Öböl Menti Együtműködési Tanács (Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, GCC)⁷⁵ legjelentősebb olajimportőre is – az Egyesült Államokat megelőzve – immár Kína (Baru [2012]). *Baru* egy magas rangú kínai forrást is idéz, mely szerint bár Kína folyamatosan befektet közép-ázsiai és orosz csővezetékekbe, illetve vásárolja az afrikai olajrészvényeket, de az erőforrások bősége, a földrajzi helyzet és a jó közlekedési összeköttetések miatt az elsődleges opció a távol-keleti ország számára továbbra is az Öböl-térség. Bár a kínai stratégia az utóbbi időszakban a források diverzifikálását célozza, az mindenesetre tény, hogy miközben az Egyesült Államok és Európa igyekszik csökkenteni az e térségtől való függőségét, addig Kína, vagy épp India energetikai szempontból továbbra is jelentős mértékben az Öböl-menti országokra van utalva (Baru [2012]). Az utóbbi időben ugyanakkor a térség részesedése valamelyest csökkent, mivel Kína más területek – például Afrika – felé is nyitott.

Az afrikai kapcsolatok erősödésének köszönhetően a kilencvenes évek elejétől Kína nem csupán diverzifikálta olajimportját, hanem csökkenteni tudta Indonéziától, Jementől és Omántól való függőségét is. Az afrikai országok több okból kifolyólag is vonzóak a kínai olajvállalatok számára: Angola, Algéria, Líbia, Nigéria és Szudán, akik a térség legjelentősebb földgáz és kőolajtermelői közé tartoznak, mind rendelkeznek jelentős és még feltáratlan tartalékokkal, ezen kívül alternatívát kínálnak az Öböl-menti országokkal szemben, például azért is, mert lényegesen jobban érdekelték a kínai pénzügyi és technikai együttműködésben a feltárás és kitermelés érdekében. Ha a nyugati vállalatok politikai okokból épp háttal fordítanak ezen országoknak, Kína rögtön megjelenik és „segítő kezet” nyújt. A már említett kínai olajtársaságok alacsony kamatozású hitelek nyújtanak a kitermeléshez, melyhez gyakran kapcsolódik kínai áruk és szolgáltatások megrendelése is (Asche-Schüller [2008] p. 23).

---

⁷⁵ A GCC tagjai Kuvait, Bahrein, Katar, az Egyesült Arab Emírségek, Omán és Szaúd-Arábia.

1992-ben Kína összesen 1,72 milliárd dollár értékben importált kőolajat a világ különböző részeiről, ebben Afrika részesedése csupán 77 millió dollár volt akkor. 2007-ben az összimport értéke már közel 80 milliárd dollár volt, ebben Afrika részesedése pedig már 25,85 milliárd dollárt ért el. Bár az összeg azóta tovább nőtt, a részesedés jellemzően azóta is 30-32 százalék között mozog, amivel Afrika Kína kőolaj-importjának legjelentősebb szereplőjévé vált. Ugyanakkor az afrikai nyersolaj-export felől vizsgálva a kínai relációt, az ország részesedése a 2000-es évek elején az Egyesült Államokhoz, vagy az Unióhoz viszonyítva nem volt jelentős, sőt, 2009-ben is alig haladta meg a 10 százalékot, ami megközelítőleg megegyezik Franciaország, Kanada, vagy Brazília afrikai behozatalával (Liang [2011]). Tény azonban, hogy e részesedés folyamatosan növekszik, ráadásul Afrika szerepe a kínai olajbiztonság szempontjából is elsőrangú fontosságú.

Végezetül Latin-Amerika szerepéről is szükséges említést tenni, hiszen az ide érkező kínai közvetlen tőkeberuházás legfontosabb célpontja ugyancsak a természeti erőforrások, köztük energiaforrások megszerzése. Latin-Amerikában van jelenleg a világ kőolajtartalékainak 13,5 százaléka, míg a teljes kitermelésnek csupán 6 százaléka (Lehoczki [2008] p. 187), a térség energiaszektorának egyik fő hiányossága ugyanis a feltáráshoz, kitermeléshez szükséges tőke, amiben viszont – energiaéhsége folytán – Kína bővelkedik. Az együttműködésből tehát mindkét fél profitálhat, ráadásul a kínai jelenlét további pozitív hatása lehet, hogy a latin-amerikai energiaszektor versenyképesebbé válik például a külföldi energetikai cégekkel folytatott tárgyalások során is. Az ECLAC szerint a latin-amerikai természeti erőforrások megszerzésére irányuló kínai befektetések 90 százaléka elsősorban a kőolaj és földgázszektorba áramlik, illetve kisebb mértékben a bányászatba. 2010 során Kína például 13,3 milliárd dollárt költött olaj és földgázügyletekre Ecuadorban, Venezuelában és Argentínában. A legjelentősebb befektetés a Sinopec névéhez fűződik, mely 7,1 milliárd dollárért szerzett 40 százalékos részesedést a Repsol-YPF⁷⁶ braziliai tevékenységében, de a CNOOC és a Sinochem is jelentősebb felvásárlásokat eszközölt Brazíliában és Argentínában (ECLAC [2011]). Ahogy a korábbi fejezetben is láthattuk, nem csak a befektetések, de az export is elsősorban nyerstermékekre koncentrálódik.

---

⁷⁶ A Refineria de Petróleos de Escombreras Oil - Yacimientos Petrolíferos Fiscales egy multinacionális olaj és gázipari vállalat, jelentős érdekeltségekkel a latin-amerikai térségben.

Bár összességében Latin-Amerika jelenleg elenyésző részesedéssel bír a kínai kőolajimportban: 2003-ban a teljes kínai olajimport csupán egy, 2005-ben pedig három százalékát adta (Lehoczki [2008] p. 187), de e részesedés ez esetben is növekvő tendenciát mutat, a térség szerepe pedig – akárcsak Afrika esetében – az energiabiztonság szempontjából is fontos.

3.3.3. A BRIC-együtműködés

A BRIC ugyan eredetileg egy angol mozaikszó, melyet a legjelentősebb feltörekvő gazdaságok – Brazília, Oroszország (Russia), India és Kína (China) – közös, elsősorban jövőbeni potenciáljának összefoglalására használt először 2001-ben a Goldman Sachs, a betűkből azóta valós, nemzetközi szinten is aktívan együttműködő csoport jött létre. E csoport szerepe azért is egyre fontosabb Kína számára, mert a multipoláris világrend kialakításában Peking egyértelműen szerepet szán az azt alkotó államoknak, mely szándék természetesen találkozik az érintett országok érdekeivel is. Az alábbiakban – a fejlődő országok és Kína kapcsolatát kiegészítendő – éppen ezért fontosnak tartottuk röviden összefoglalni azt, hogyan viszonyul Kína e három országhoz politikai, gazdasági értelemben az utóbbi időszakban, milyen közös érdekek fűzik össze őket, illetve milyen ellentétek hátráltatják – s ha igen, mennyire – az együttműködés szorosabbra fűzését. Ugyanakkor már e fejezet elején fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a BRIC, illetve annak tagjai jelenleg nem jelentenek elsőszámú prioritást Kína számára, és nagy valószínűséggel a jövőben sem válnak – például az Uniót, az Egyesült Államokat, vagy az ASEAN-t megelőzve – Kína elsőszámú partnereivé politikai, vagy épp gazdasági szempontból. A csoport jelentősége mégis markánsan növekszik az utóbbi időszakban – főként az utóbbi évtizedben – párhuzamosan a multipolaritás és a harmonikus világrend koncepciójának kinyílásával, így szerepét, Kínához fűződő kapcsolatát mindenképp érdemes méltatni.

A BRIC-országok jelentős különbségeket mutatnak politikai és gazdasági rendszerük, demográfiai és társadalmi tendenciáik és külpolitikai kilátásaik terén, de már mindnyájan bizonyították kooperációs és regionális integrációs képességüket, közös jellemzőjük továbbá, hogy a jelenlegi egypólusú világrend helyett egy többpólusú kormányzási rendszer kialakításában érdekeltek. Általánosságban elmondható, hogy a BRIC-csoport tagjainak mindegyike szorgalmazza a Kínával való együttműködést,

azonban fenntartásaik, problémáik – ha eltérő hangsúlyokkal is – vannak Pekinggel szemben, főként az utóbbi években, ahogy Kína nagyhatalmi felemelkedése egyre inkább egyértelművé válik. A csoport legjelentősebb gazdasági és politikai hatalma ugyanis ma kétség kívül Kína, holott erre a szerepre Oroszország is örömmel pályázna, míg Brazília és India számára valószínűleg szimpatikusabb lenne egy olyan együttműködés, melyben a felek egyenlő(bb)ek és senki sem diktál. Ennek ellenére mindnyájan tisztában vannak a kooperációban rejlő hatalmas lehetőségekkel, a közös fellépés nyújtotta potenciállal, melyet saját régiójuk vezető hatalmaiként a jövőben ki is kívánnak használni.

A csoport tagjai közül kiemelendő Oroszország, illetve a kínai-orosz kapcsolatok jelentősége, mivel – a brazil és indiai kapcsolatokhoz képest – modernkori együttműködésük gyökerei korábbra nyúlnak vissza, és a reláció felfutása már a kilencvenes évek elején megindult, felelevenítve ezáltal a „sárkány és a medve” szoros barátságának – a Nyugat által esetenként aggodalommal szemlélte – képét. *Ludvig* is kiemeli, hogy a kínai-orosz kapcsolatok több évszázadra tekintenek vissza, melynek során a baráti és az ellenséges viszonyulás egyaránt jellemző volt, azonban a felek mindig jelentős nemzetközi szereplőként és fontos szomszédként tekintettek egymásra (*Ludvig* [2010] p. 274).

Ahogy az a kínai külpolitika fejlődését bemutató fejezetből is kiderül, a kommunista Kína kapcsolata a Szovjetunióval jól indult ugyan, de az ideológiai és személyes ellentétek miatt már az ötvenes évek végére megromlott, e hűvös viszony pedig egészen a gorbacsovi fordulatig tartott. A szovjet pártfőtitkár 1989-ben látogatott Pekingbe, ahol tárgyalópartnerével, Csiang Cö-minnel egy 18 pontos nyilatkozatban új, nyitott, közvetlen és aktív párbeszédet hirdettek (*Ludvig* [2010] pp. 274-275). A kapcsolatok gyors felfutása a kilencvenes években igen szembetűnő volt: a retorika szintjén hangoztatott baráti együttműködést gyors egymásutánban követte 1994-ben a konstruktív, majd 1996-ban a stratégiai partnerség kezdeményezése orosz részről, a kínai fél azonnali pozitív reakciójával. Mindez pedig annak ellenére ment végbe ilyen gyorsan, hogy a reláció ekkoriban számos problémától volt terhes, melyek között elsősorban a határviták, a kínai emigránsok egyre növekvő száma az Orosz Távol-Keleten, illetve az ezekből adódó biztonsági kérdések említhetőek (*Deng* [2008] p. 131). A felek azonban az együttműködés fontosságát tartották szem előtt, és túl kívántak lépni ezeken a kérdéseken. A határviták rendezésének szándékát

például még Gorbacsov nyilvánította ki, a feleknek Jelcin elnöksége idején a legtöbb kérdésben sikerült is megállapodásra jutniuk, Putyin elnöksége alatt pedig az utolsó vitás kérdéseket is lezárták. A kínai migrációs nyomástól⁷⁷ való félelem pedig ma inkább az orosz társadalomban van jelen, a politikai vezetés – a jó kapcsolatok érdekében – kevésbé hangoztatja ezeket, ráadásul e migráció folyamányaként létrejövő kínai gazdasági jelenlét a határ menti területeken némileg segített is fellendíteni a térség gazdaságát.

Az említett akadályok ellenére történő, a kilencvenes évek elejétől végbemenő összefogás okait nyilvánvalóan az új nemzetközi rendhez való alkalmazkodásban, helykeresésben találjuk: Peking a Tienanmen téren történtek folytán vált elszigeteltté, miközben az új körülményekhez is idomulnia kellett, Oroszországnak pedig újra kellett fogalmaznia önmagát egy olyan világban, ahol a Szovjetunió emléke – és bukása – árnyékként vetült rá, miközben korábbi nagyságát sem akarta örökre elveszíteni. Ebben a helyzetben a felek „kölcsonös kapaszkodót” láttak egymásban, lehetőséget az elszigeteltségből való kitörésre, és egy új összefogásra a nagyhatalmi szerep visszaállítása érdekében.

A fenti megállapítást kiválóan példázza az orosz fegyvereladások és technológiatranszfer kilencvenes évekbeli fejlődése is: a nyugati fegyverembargó révén Oroszország ugyanis kulcsszerepet kapott Kína modern fegyverekkel és katonai technológiákkal történő ellátásában, Moszkva pedig élt is e lehetőséggel. Az ezzel kapcsolatos megállapodások még a Szovjetunió végnapjaiban születtek, de az Orosz Föderáció is folytatta, sőt növelte ezen eladásokat. *Deng* szerint az orosz-kínai fegyverkereskedelem értéke éves szinten átlagosan 1-1,5 milliárd dollár között mozog, de kiemeli azt is, hogy a nyugati becslések ennél lényegesen merészebbek (*Deng* [2008] p. 135). Kína és Oroszország, együttműködésüket bizonyítandó, 2005-ben és 2007-ben közös hadgyakorlatokat is tartottak. A kapcsolat ugyanakkor természetesen túlmutat a katonai szférán, számos stratégiai kérdésben értenek egyet, hiszen mindketten megkérdőjelezi az egypólusú világképet, a két ország rendszeresen támogatja egymást nemzetközi fórumokon is, például a WTO-tagság

---

⁷⁷ Egyes becslések szerint a kínai kisebbség létszáma az Orosz Távol-Keleten már a 2000-es évek elején elérte a 200 000 főt, s azóta minden bizonnyal tovább gyarapodott. Mindehhez az utóbbi időben már jelentős kínai gazdasági expanzió is társul, hiszen Peking minden eszközt megragad jelenlétének erősítésére, sőt, annak – a kisebbséget összefogó hivatalos kínai képviselők általi – intézményesítségére is (*Ludvig* [2010] p. 279).

kapcsán, kölcsönösen kiállnak egymás mellett az emberi jogi vitákban, de közösen ítélték el annak idején például az Irak elleni támadást is.

Mindezek ellenére megjegyzendő: a kínai-orosz partnerség távol áll attól, hogy egyfajta „Nyugat-ellenes” összefogásként lehessen értelmezni azt, hiszen a nyugati országokkal való jó kapcsolat fenntartása mindkét entitás számára fontos, sőt, a mindkettejük által áhított nemzetközi pozíció birtoklásához nélkülözhetetlen. Véleményünk szerint éppen ezért nem valószínű az, hogy a kínai-orosz viszony a jelenleginél jelentősebb szerepet töltsön be a jövőben, illetve, hogy – fontosságát tekintve – maga mögé utasítson olyan, Kína számára jelentősebb relációkat, mint az uniós, vagy az amerikai viszony. Ezt bizonyítja az is, hogy a kapcsolat elsősorban stratégiai-politikai jellegű együttműködésekben merül ki – sokszor éppen akkor, amikor a Nyugattal ápolt kapcsolata valamelyik félnek megromlik –, míg a reláció gazdasági aspektusai – főként Kína szempontjából – kevésbé meghatározóak.

A kétoldalú kereskedelem volumene a kilencvenes években 10 milliárd dollár alatt maradt, 2004-ben lépte át a 20 milliárdot, 2011-ben pedig 80 milliárd dollárt ért el a legfrissebb kínai statisztikák szerint, ami mindenképp látványos fejlődésnek mondható, de nem jelenti Oroszország szembeötlő felértékelődését Kína külkereskedelmi partnerei között (Ludvig [2010] p. 281). Oroszország számára – főként importoldalon – ugyan Kína egyre jelentősebb kereskedelmi partner, ugyanakkor Oroszország sem a kínai kivitelben, sem a behozatalban nem képvisel jelentősebb súlyt. Kína számára Oroszország ugyanúgy a kínai fogyasztási cikkek fontos piaca, mint bármely más ország: itt is a gépipari termékek, elsősorban az elektromos gépek, berendezések, kazánok dominálnak a kivitelben, de a kínaiak megjelentek az orosz személyautó-piacon is. Eközben a Kínába irányuló orosz export termékstruktúrája egyre romlik, drasztikusan esnek a korábban jelentősnek számító gépipari szállítások, még a hadieladások volumene is csökkent valamelyest, s egyre inkább a nyersanyagok, elsősorban szénhidrogének játsszák a főszerepet. A határ menti területek szerepe a kétoldalú kereskedelemben természetesen kiemelkedő (Ludvig [2010] pp. 282-283).

Ami a befektetéseket illeti, ezen a területen – az említett határ mentén található területeket leszámítva – látványos eredmények nincsenek. A kínai tőke a fejlődő országok esetébe megszokott szférákban – de kevésbé jelentős mértékben – jelenik meg, elsősorban a nyersanyag-kitermelés, villamosenergia-fejlesztés, vagy ingatlan-

beruházás területén, míg az orosz tőke ennél is szerényebb mértékben van jelen Kínában, ráadásul a befektetések mértéke ez esetben csökkenő tendenciát mutat az utóbbi időszakban (Ludvig [2010] p. 285).

Kína viszonya a másik BRIC-béli szomszédjával, Indiával sem új keletű, ráadásul esetükben számos közös vonást is találunk: népességét és területét tekintve is mindkettő hatalmas ország, „demográfiai szuperhatalom” (Jacques [2009] p. 338), saját területükön – Kína Kelet-, India pedig Dél-Ázsiában – meghatározó szereplők, s a legtöbb prognózis szerint a 21. század közepére globálisan is a legjelentősebb tényezőkké válhatnak. Mindezek ellenére Kína és India modernkori története egészen a nyolcvanas évek végéig meglehetősen antagonisztikusnak, sőt konfliktusokkal terheltnek volt mondható, és a kapcsolatok intenzívebb javulása is csak a kétezres évek elején indult meg. A hűvösebb viszony oka a két entitás között régóta meglévő politikai és kulturális különbségekben keresendő: az államhoz, társadalom, demokráciához fűződő viszonyuk különböző, más a hozzáállásuk az etnikai és vallási sokszínűséghez, ráadásul történelmi fejlődésük is igen eltérő. Bár az első évezredben, illetve azt megelőzően intenzívebb szellemi és kulturális kapcsolat létezett India és Kína között (Jacques [2009] p. 339), a 20. századra ez jócskán feledésbe merült. Az ötvenes években a kapcsolat még viszonylagosan kiegyensúlyozottnak volt mondható, a határvitákból adódó rossz viszony azonban 1962-ben háborús összecsapásba torkollott⁷⁸.

Hosszabb szünet után India a hetvenes évek végén döntött úgy, hogy lazít a Szovjetunióhoz fűződő, túlságosan szorosnak ítélt viszonyán, s megkezdte Kínával a kapcsolat normalizálását. E törekvéseket – a már ismertetett nyitási politika jegyében – a Teng vezette Kína is szívesen fogadta: megkezdtek gazdasági kapcsolataik rendezését, sor került politikai delegációk látogatására, és a határkérdésekben is megindult a közeledés, mely eredménnyel ugyan nem szolgált, de a kölcsönös szándék a problémakör rendezésére megnyitotta az utat a diplomáciai és politikai

---

⁷⁸ Kisebb összecsapások a rendezetlen határviták miatt már korábban is voltak, de Kína 1962. szeptember 8-án lépte át a de facto határként szolgáló McMahon-vonalat, visszavonulni az indiai elnök felszólítására sem volt hajlandó, így Nehru október 12-én parancsot adott hadseregének a támadásra. A jelentősebb ütközetek október és november folyamán zajlottak, három főbb fronton: keleten a bhutáni-kínai-indiai hármas határnál a tawangi körzetben és a burmai-kínai-indiai hármas határnál a walongi körzetben, nyugaton pedig Kasmír keleti részén, Akszai Csin tartományban. A kínai túlerő elsőprő volt, november 21-én Kína egyoldalúan fegyverszünetet hirdetett, amit India de facto elfogadott és megszüntetett minden harci cselekményt. Ezt követően – közvetítő államok segítségével – megkezdődtek a béketárgyalások. A határkérdések egy része a mai napig megoldatlan, bár a felek a korábbiaknál jobban hajlanak a megegyezésre.

közeledés előtt. A nyolcvanas évektől kezdődően Kína számára az indiai kapcsolat már csak azért is egyre fontosabbá vált, mert úgy ítélték meg, hogy kettejük összefogása ellensúlyozhatja az addigra igencsak jelentős amerikai és japán gazdasági dominanciát Ázsiában (Deng [2008] p. 151).

1988-ban, Radzsiv Gandhi miniszterelnök pekingi látogatásával, újabb lépést tettek a kiegyensúlyozottabb kapcsolatok irányába, 1996-ban pedig, mikor Csiang elnök utazott Indiába, már egy konstruktív, együttműködő partneri viszony kiépítésében állapodtak meg. A kapcsolat ígéretesen indult fejlődése azonban ezt követően megakadt az indiai nukleáris ambíciók, illetve a kínai-pakisztáni viszony miatt. A feszültség ugyanakkor rövid ideig tartott, Kína ártértékelt a kérdéshez való hozzáállását, és a kapcsolatok javulása érdekében de facto elismerte India jogát a nukleáris programra, mivel egy erős – Kína-ellenes – indiai-amerikai szövetség semmiképp sem állt volna érdekében. A kapcsolat erősítéséhez szükséges újabb lendületet a 2001. szeptember 11-i terrortámadás, illetve az azt követő események biztosították, mely összefogásra ösztönözte a feleket. Mikor egy pakisztáni gyökerekkel rendelkező terrorista csoport 2011 decemberében támadást intézett az indiai parlament épülete ellen, Kína támogatásáról biztosította az országot, melynek megerősítésére Csü Zsung-csi (Zhu Rongji) kínai kormányfő is az országba látogatott 2002 januárjában. A SARS-vírus pusztítása idején pedig szinte minden külföldi állami delegáció visszamondta tervezett kínai látogatását, a – Kínával szemben egyébként sokszor szkeptikus – indiai védelmi miniszter azonban nem, sőt, jelképes anyagi segítséget is nyújtottak a járvány elleni küzdelemhez.

A két ország közeledése ezt követően felgyorsult: 2003-ban India formálisan elfogadta, hogy Tibet Kína része, Kína pedig közvetve elismerte India fennhatóságát Szikkim felett, azáltal, hogy beleegyezett, hogy a két ország – a 62-es háború óta először – kereskedelmet folytasson a tartományon keresztül. Bár a határkérdéseket azóta sem sikerült teljesen rendezni, ebben az időszakban számos előrelépés történt ezen a területen is. Mikor pedig 2004-ben India – Németországgal, Brazíliával és Japánnal egyetemben – az ENSZ BT állandó tagja kívánt lenni, Kína is támogatta az kezdeményezést. A kölcsönös bizalom erősítő lépések csúcspontjaként Kína és India 2005-ben stratégiai partnerségre⁷⁹ léptek.

---

⁷⁹ Stratégiai és Együttműködési Partnerség a Békéért és Jólétért (Strategic and Cooperative Partnership for Peace and Prosperity)

Ebben az időszakban indult meg a gazdasági kapcsolatok fellendülése is: a kétoldalú kereskedelem volumene a 2004-es 13,6 milliárdról 2005-re 18,7 milliárd dollárra nőtt (Deng [2008] p. 154), 2011-ben pedig – kínai statisztikák szerint – már 73,9 milliárd dollárt ért el. Az Indiába érkező kínai exporttermékek a Kína esetében megszokottaknak megfelelően széles spektrumot fednek le, az indiai kivitel pedig alapvetően elsődleges termékekből, nyersanyagokból tevődik össze, melyek közül a vasérc-kivitel⁸⁰ a legjelentősebb. A kettejük kereskedelmében Kína javára mutató deficit igen magas, a legfrissebb adatok szerint 27 milliárd dollár felett van, ennek leküzdésére az utóbbi időszakban az indiai IT- és gyógyszeripari exportot igyekeznek erősíteni. A kereskedelem fellendülésével párhuzamosan a befektetői kapcsolatok is felélénkültek, a szokásos területeken – infrastruktúra-építés, bányászat,... – túl Kína, például a Huawei révén, megjelent az indiai IT-szektorban is, de az indiai tőke is jelen van Kínában, az ázsiai-csendes-óceáni térség egyik legnagyobb szoftver- és IT-szolgáltatója, a Tata például 2011. folyamán megháromszorozta kínai befektetéseit.

Az együttműködés erősödése ellenére azonban a kínai-indiai viszony sem tökéletes. A történelmi sérelmek továbbra is jelen vannak, a határviták egy része még mindig megoldásra vár, miközben indiai részéről erős a bizonytalanság Kína dél-ázsiai szándékait, politikáját illetően is, de természetesen a Pakisztánnal ápoltságait sem nézik jó szemmel. Kínának sem jelent elsőszámú prioritást India, sokkal inkább az fontos számára, hogy India ne vegyen részt egy Kína-ellenes koalícióban. Ami azonban összefűzi őket, és ezáltal táptalajt szolgáltat együttműködésükhöz, az az évtizedeken át tapasztalt perifériára taszítottság, alsóbbrendűség-érzés a nyugati hatalmakkal szemben (Sutter [2010] p. 254), melyből mindketten ki akarnak törni, hogy elfoglalhassák méltó helyüket a világ nagyhatalmainak sorában. A kínai-orsz relációval összevetve a kínai-indiai kapcsolatot, azt láthatjuk tehát, hogy a felek sokkal óvatosabbak, kevesebb a politikai és stratégiai jellegű megnyilvánulás és annak bizonygatása, mennyire fontos is számukra e partnerség, ugyanakkor jelentősebb gazdasági és technológiai együttműködés fűzi össze őket.

---

⁸⁰ 2011-ben ugyanakkor a vasércexport jelentősen – 54-ről 41 százalékra – visszaesett, szakértők szerint elsősorban azért, mert India egyes részein bányászati tilalmat rendeltek el, míg máshol tiltott kitermelés zajlik, ráadásul Kína – a diverzifikáció jegyében – egyre több vasércet szerez be Dél-Afrikából is.

Míg a fentiekben tárgyalt Oroszország és India szomszédosak Kínával, így e relációkat történelmi aspektusok, például a határvitákból adódó feszültségek, vagy regionális hatalmi csatározások is áthatják, addig Brazília földrajzilag távol esik Kelet-Ázsiától, azaz a kínai-brazil viszonyt nem terhelik ilyen jellegű múltbéli sérelmek. Adottak viszont itt is az Oroszország és India esetében már említett közös pontok – a mellőzöttség érzése, az egypólusú világrend elutasítása és a multipolaritás támogatása – mely tényezők tehát e relációban különösebb feszültségek nélkül párosulhatnak a kölcsönös gazdasági előnyszerzés lehetőségével. Az utóbbi évek jellemzője ugyanakkor, hogy Brazília e kölcsönösséget számon is kéri Kínán.

Brazília Latin-Amerika domináns állama, annak legnagyobb – egyszersmind a világ 6. legnagyobb - gazdasága, s ahogy az e dolgot Latin-Amerika és Kína kapcsolatát vizsgáló részéből is kiderült, Kína legjelentősebb térségbeli kereskedelmi partnere és a kínai tőke kedvelt célpontja is. 2002 óta, Japán helyét átvéve, Kína Brazília legfontosabb ázsiai gazdasági partnere is. Kínai statisztikák szerint a kétoldalú kereskedelem volumene 2011-ben a 80 milliárd dollárt is átlépte, pedig a 2000-es évek elején még 10 milliárd alatt volt csupán. A kereskedelem struktúrája megfelel a fejlődő országok és Kína kapcsolatáról szóló részben leírtaknak: Kína elsősorban ipari, gépipari termékeket exportál, míg a brazil kivitel alapvetően nyerstermékekből áll, azon belül is a vasérc, a szójabab és szójaolaj jelentősek, igaz, az export közel negyedét már ipari termékek adják.

A kapcsolatok fejlődésének intenzívebb szakasza a kínai-brazil reláció esetében is a kilencvenes években vette kezdetét, sőt, Brazília Oroszországot és Indiát megelőzve, már 1994-ben Kína stratégiai partnerévé vált. Az akkori brazil elnök, Fernando Henrique Cardoso a gazdaság diverzifikálásának és az Egyesült Államok befolyásolásának ellensúlyozására kezdett közeledni Kínához, de ezt a kezdeményezést utódja – és politikai ellenfele – Lula da Silva elnök is továbbvitte, s a brazil külpolitika egyik fő irányát a Dél-Dél összefogásban, a fejlődő államok együttműködésének előmozdításában jelölte meg (Lehoczki [2008] p. 193). Ennek jegyében a két ország között jelentős a tudományos és technológiai együttműködés, de a nemzetközi fórumokon való összefogás is – akár csak az előbbi esetekben – gyakran megnyilvánul. Kína például Brazília esetében is támogatta az Indiánál már említett, ENSZ BT állandó tagságra vonatkozó kezdeményezést. A támogatást ugyan egy időre visszavonta, mert Japán is a kezdeményezés mögé állt, de mikor 2004-ben

a brazil kormány a piacgazdasági státusz Kínának való megadása mellett döntött, Peking meggondolta magát. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a piacgazdasági státusz Kínának ítélese kapcsán egyes brazil ipari szervezetek tiltakoztak⁸¹, hangoztatva, hogy a döntés még kiszolgáltatottabbá teszi a brazil ipart: a kínai exportáruk segítettek ugyan fellendíteni a ipart és az olcsó termékek révén az életszínvonal növekedéséhez is hozzájárultak, de a helyi feldolgozóipar nem bírta a versenyt a kínai árukkal, ami sok esetben a gyárak megszűnéséhez, kiszervezéséhez és munkahelyek elvesztéséhez vezetett (Sutter [2010] p. 331).

Az új brazil elnök, Dilma Rousseff asszony hozzáállása annyiban változott Kínával kapcsolatban, hogy elődeihez képest ő már deklaráltan is jóval határozottabban kívánja képviselni a brazil érdekeket, azaz felemeli szavát az egyoldalúan csak Kína számára hasznot hozó megállapodásokkal szemben, és a kölcsönös előnyökkel kecsegtető együttműködési formákat részesíti előnyben. Szó sincs azonban arról, hogy Rousseff asszony háttat fordítana Kínának, ezt bizonyítja az is, hogy a kínai miniszterelnök legutóbbi – 2012 júniusában, a brazil fővárosban tett – látogatása alkalmával egy tíz évre szóló együttműködési tervet írtak alá olyan területeken, mint a technológiai innováció, az űrkutatás, az energia és ásványi anyagok, az infrastruktúra-fejlesztés, a befektetések és pénzügyek, valamint az ipar, kereskedelem, oktatás és kultúra.

Hiába nincsenek tehát múltbéli sérelmek, vannak viszont múltbéli tapasztalatok, melyek folytán Brazília sem hajlandó teljesen alávetni magát a kínai gazdasági expanciónak, azaz a kínai-brazil kapcsolatok esetében is akadnak feszültségre okot adó, illetve megoldandó kérdések. A felek ugyanakkor itt is tisztában vannak az együttműködés jelentőségével, lehetőségeivel, így a felmerülő problémákra jellemzően közösen keresik a megoldásokat, az együttműködés folyamatos, fejlődő tendenciát mutat, nincsenek hosszabb hűvös periódusok, legfeljebb rövidebb „mosolyszünetek”.

---

⁸¹ Később hasonló negatív kampány kísérte a brazil üzleti körök részéről a Kína és Brazília közötti szabadkereskedelmi egyezmény megkötésének szándékáról szóló bejelentést is, melynek hatására végül az ezzel kapcsolatos tárgyalások meg sem kezdődtek.

4. A kínai nagyhatalmiság értelmezése, jellemzése

Kína nagyhatalmi felemelkedése, ezáltal egy új politikai pólus születése ma már gyakorlatilag magától értetődő, napjainkban is zajló folyamat, mely azonban számos, nem csupán a régiót, hanem az egész világot érintő változást von maga után, hiszen – ahogy *Jacques* is kiemeli egy előadásában – először lehet fejlődő ország a világ legnagyobb gazdasága, először kerülhet nem nyugati állam ebbe a pozícióba, mely ráadásul a korábbi nagyhatalmaktól eltérő történelmi és civilizációs gyökerekkel bír (*Jacques* [2010]). Kína utóbbi években, évtizedekben tapasztalt fejlődése kétségtelenül modernizáció, azonban a modernizáció ez esetben nem jelent „westernizációt”, a nyugati minták átvételét: Kína nem olyan, mint a Nyugat és nem is válik olyanná, éppen ezért nyugati nézőpontból, a nyugati eszmék szempontjából szemlélni, értelmezni nem is lehetséges. Kína modernsége a verseny, a piacok és a technológia terméke, de legalább annyira alakítja a történelme és kultúrája is.

A Nyugat, a nyugati országok vezetése és az átlagemberek jelentős része talán még ma is azt várja, hogy Kína előbb-utóbb nyugati mintára átalakul, ugyanazt a sémát, modellt követi majd, azaz konformizálódik, belesimul az eddig megszokott rendbe, rendszerekbe, holott Kína nagyhatalomként épp e modellel szemben kínál alternatívát. Ez az alternatíva azonban nem egyszerűen a kommunista múltból, vagy a szocialista piacgazdaság elmúlt évtizedeinek sikereiből ered, gyökerei lényegesen korábbra nyúlnak vissza, s olyan alkotóelemei vannak, mint az egység fenntartásának elsődlegessége, az ország sokszínűsége, vagy az a sajátos politikai légkör, amelyben a vezető hatalom soha nem osztozott az állam irányításán például az egyházzal, s az államnak mindvégig egyértelmű primátusa volt a társadalom és annak minden egyéb intézménye felett is.

Jacques 2009-es könyvében kiemel pár tulajdonságot, melyek Kínát megkülönböztetik a Nyugattól, illetve a korábbi nagyhatalmaktól, egyszersmind a korábban ismert nagyhatalmi mintáktól. Ezek közé tartozik például, hogy Kína nem nemzetállam, hanem civilizáció-állam, azaz nem klasszikus nemzetállami érdekei, hanem civilizációs tudata formálja, hogy a nacionalizmus szerepe Kína esetében speciális, etnikai egységet is teremtő szereppel bír, hogy az államigazgatásban – de az üzleti életben is – az elszámoltathatóságnál sokkalta fontosabb a hűség, illetve

hogy az ország még jó darabig lesz egyszerre fejlődő és fejlett (Jacques [2009] pp. 414-435), de számos egyéb tényező is kiemelhető lenne még. A nyugati típusú demokrácia hiánya, az állami vezetés központosítottsága, vagy a civil társadalom relatív gyengesége ma jelentősen megkülönbözteti Kínát a Nyugattól. Bár ezeken a területeken az elkövetkező időszakban minden bizonnyal várható előrelépés, fejlődés, Kína továbbra sem lesz a nyugati mintához hasonló. Az ország politikai hagyományai, úgy mint a félgymarmati múlt, a fejlődő világbeliség, a kommunista rendszer, vagy az államvezetés és az államigazgatás tekintélyelvű-konfucianus jellege (Jacques [2009] pp. 396-397) meghatározóak lesznek az ország jövőbeli fejlődésének szempontjából is. Mindebből ugyanakkor nem következik az, hogy a kínai nagyhatalom uralni akarná a világot, sőt...

Jelen fejezet, három alfejezetre bontva arra keresi a választ, mi jellemzi e feltörekvő hatalmat, milyen is a kínai nagyhatalom természete, módszerei, hogyan alakul át, és mi befolyásolja működését, mik a céljai, azaz:

- Hogyan befolyásolják Kína külpolitikáját, nagyhatalmi szándékait az olyan meghatározó ideológiák és eszmerendszerek, mint a nacionalizmus, vagy a konfucianizmus?
- Mi jellemzi Kína nagyhatalmi működését a módszerek terén: a kemény vagy a puha hatalom eszköztárát részesíti előnyben külkapcsolatainak építése során?
- A nagyhatalmi szerep kialakulásával párhuzamosan – a belső stabilitás és a külső elfogadottság érdekében – átalakul-e Kína belülről is: átalakul-e a gazdasági modell, várhatóak-e politikai reformok, lesz-e Kínában demokrácia?

4.1. Ideológiák és eszmék a külpolitikában: nacionalizmus és konfucianizmus

Az ideológiák szerepe a kínai mindennapi életben ma tulajdonképpen elhanyagolható. A reformfolyamat eredményeként már a gazdaság is piacgazdasági, alapvetően kapitalista elvek alapján működik, miközben a szocializmus fogalma fokozatosan kiüresedik, igaz, azért megmarad hivatkozási alapnak és legitimáló tényezőnek. Ugyanakkor a profit vagy a gazdasági hatékonyság ma sokkal többször kerül szóba, mint a kommunizmus vagy az internacionalizmus, és a társadalom figyelme is

elsősorban a gazdasági jólét, illetve a megélhetés kérdéseire koncentrál. *Jordán* kiemeli, hogy a politikai vezetés is ezt az apolitikus magatartást közvetíti, s ez mindaddig jellemző is marad, amíg az emberek gazdasági helyzetük viszonylagos biztonságát remélhetik (*Jordán [2007a]* pp. 2-5). Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne lettek volna – vagy akár lennének ma is – Kínában ideológiai viták, csak ezek az értelmiség, az akadémiai körök szintjén fogalmazódtak/fogalmazódnak meg, s ha közvetett módon is, természetesen hatással voltak/vannak a külpolitikai stratégiák kialakulására.

Számos eszmei, ideológiai áramlat, illetve irányzat lenne sorolható Kína esetében, *Jordán* például ezek között említi a pragmatizmust, az ún. békés evolúció elleni harcot, a neo-autoritarianizmust és a neo-konzervativizmust, a nacionalizmust, a liberalizmust, illetve a szociáldemokráciát is (*Jordán [2007a]*), mi azonban ehelyütt csak a kínai külpolitika szempontjából két legjelentősebb irányzattal, a nacionalizmussal és a konfucianizmussal foglalkozunk. Ennek oka, hogy az általános vélekedés szerint a nacionalizmus az az irányzat, amely a hatalom, s egyben a kínai tömegek gondolkodását is leginkább jellemzi és befolyásolja az utóbbi időszakban, míg a konfucianizmus – az egyik legősibb és legjelentősebb filozófiai irányzat Kínában, mely napjainkban éli új reneszánszát – a harmonikus világrend, a békés felemelkedés és a hegemonia-ellenesség leggyakrabban emlegetett forrása.

A nacionalizmus térhódítása Kínában, főként a kilencvenes évektől kezdődően igencsak szembetűnő, gyökerei ugyanakkor korábbra nyúlnak vissza. A kulturális értelemben vett felsőbbrendűség jelen volt már az ősi Kínában is, a kínai civilizáció tradicionális felfogása szerint ugyanis Kína volt „a” civilizáció, a központi birodalom, melyet adófizető, a kínaiak felsőbbrendűségét elfogadó „barbárok” vettek körül. Ezt csak tovább táplálta az a tény is, hogy kis idő elteltével még a korai hódítók is „elkínaiasodtak”. Erre a világrépre mért aztán fájdalmas csapást az első ópiumháború, mellyel megkezdődött a megaláztatás évszázada, az addig univerzálisnak hitt kínai civilizációba vetett hit megingott. Ez a folyamat vezetett végül a nacionalizmus fejlődéséhez, ez az ideológia ugyanis alkalmas volt arra, hogy alapot szolgáltatson Kína védelméhez és megújulásához (*Jordán [2007a]* pp. 3-4). A kínai nacionalizmus a fentiekből következően tehát a nyugati imperializmus szülötte, bár a meghonosodásához szükséges gyökerek már a nyugati jelenlétet megelőzően is rendelkezésre álltak.

Az 1911-es forradalom is nacionalista indíttatású volt, hiszen az idegen Csing- (vagy mandzsu) dinasztia elűzésével a han többség uralmát kívánta helyreállítani, hogy az ország ismét erős legyen, és elfoglalhassa az őt megillető helyet nemzetközileg is. A nemzeti egység ugyanúgy fontos volt a Kuomintangnak mint a kínai kommunistáknak, csak míg az egyik a nemzetet a *faj* fogalmával azonosította, addig a másik célszerűbbnek tartotta *osztályról* beszélni. Abban mindenesetre mindketten egyetértettek, hogy az államépítés elválaszthatatlan a nemzetépítéstől, így a nacionalizmus – ha nem is hivatalosan – a kínai kommunisták esetében is hatékony eszköznek bizonyult.

A nacionalizmus tehát már 1949-ben is jelen volt a kínai politikában, sőt, a legtöbb elemző szerint a külpolitikában is meghatározó szerepet játszott, hiszen a nemzeti függetlenség volt az akkori vezetés egyik legfőbb célja. A hazafiság érzésének felkeltése, mozgósító hatása később is jó szolgálatot tett az aktuális vezetésnek, sokszor épp a külső hatalmakkal, például Japánnal vagy az Egyesült Államokkal szemben. A hetvenes-nyolcvanas évek folyamán kibontakozó gyors gazdasági fejlődés ismét tovább táplálta a kínaiak nemzeti büszkeségét, öntudatát, ezáltal hazafias érzelmeit is. A nacionalizmus újabb, a korábbiaknál erőteljesebb megjelenése ugyanakkor a kilencvenes évekre tehető. *Jordán* kutatásai szerint három lehetséges magyarázat van arra, minek köszönhető a nacionalizmus átfogó térhódítása ebben az időszakban (Jordán [2007a] pp. 2-3):

1. Az első magyarázat szerint ekkorra egyfajta ideológiai vákuum keletkezett, mivel a szocialista eszmék elvesztették mozgósító hatásukat, így ezek helyettesítésére – illetve saját legitimációja érdekében – fordult a vezetés a nacionalizmushoz a kínai hagyományok és kultúra felélesztésének céljával.
2. Ezzel párhuzamosan alulról is megindult egy folyamat, a hazafiság érzésének feléléde, egyfajta „népi nacionalizmus”, melyet a negatív történelmi tapasztalatok, elsősorban a megaláztatás évszázadának emléke, illetve az abból való kitörés lehetősége táplált.
3. Végül, 1989 ebből a szempontból is határvonalnak tekinthető, mivel egyrészt az új világrend kialakulása, az abban való új szerep keresése, másrészt a Tienanmen téren történeteket követő, Kína elszigetelésére tett nyugati

kísérletek ugyancsak ideológiai átalakuláshoz, a nacionalizmus felerősödéséhez vezettek Kínában.

Az állami nacionalizmus mellett jelenlévő népi nacionalizmust sokszor még az államinál is erősebb megnyilvánulások jellemzik, melyeket sokszor az állami vezetés kénytelen korlátok közé szorítani. A kínai nemzeti öntudat sérült, mikor a Nyugat 1989-et követően szankciókkal sújtotta Kínát, de ugyancsak élénk tiltakozásokat váltott ki a kilencvenes évek közepén kibontakozó – elsősorban az Egyesült Államok által gerjesztett – nemzetközi vita arról, fenyegetést jelent-e Kína dinamikus fejlődése a világra nézve. Mikor 1993-ban Kína Sydneyvel szemben alulmaradt a 2000-es nyári olimpia megrendezéséért folyó versenyben, ismét az Egyesült Államok került célkeresztbe, mivel emberi jogi aggályaival ő akadályozta leginkább a kínai sikert. A már említett területi viták is rendre táptalajt szolgáltatnak a nacionalista érzelmeknek – például a Senkaku-szigetek kapcsán támadt feszültség esetében, 1996-ban –, de a belgrádi kínai követség 1999-es NATO-bombázása⁸² is hatalmas tiltakozásokat váltott ki a kínai nép körében.

Vámos is egyetért azzal, hogy a 20. századi kínai külpolitikát már a modern kínai nacionalizmus által megteremtett új identitás alakította. A szuverenitás, a területi egység és a nagyhatalmi ambíciók érdekében ugyanis a nép egységes, széleskörű támogatására, egy erős „nemzeti azonosságtudatra” volt szükség, melyhez a nacionalizmus szolgáltatott alapot. *Jordán* mellett azonban *Vámos* is felhívja a figyelmet arra, hogy a népi nacionalizmus a kínai vezetés számára kétélű fegyver: egyrészt hozzájárul a párt és az állami vezetés legitimációjának megerősítéséhez, a nemzeti egység megteremtéséhez, kifelé pedig a nemzeti érdekek határozottabb képviselését is lehetővé teszi, másrészt azonban számos veszélyt hordoz magában, s amennyiben eltúlozzák, destabilizáló erővel hathat a kínai társadalomra, azaz az államnak ellenőrzése alá kell vonnia azt. A kínai vezetés retorikájában – nacionalizmus helyett – éppen ezért inkább a patriotizmus (*ajkuocsuji/aiguozhuyi*) kifejezés nyert teret (*Vámos* [2005] pp. 229-234).

Ugyanakkor a nacionalizmus fogalmánál is igaz az, hogy Kína esetében nem célszerű annak nyugati értelmezéséből, megközelítéséből, módszereiből kiindulni. A

---

⁸² A NATO Jugoszlávia elleni légitámadásaiban az egyetlen olyan célpont, amelyet az amerikai Központi Hírszerző Hivatal (CIA) ajánlott megtámadni, a kínai nagykövetség épülete volt. A CIA tévedésből jelölte ki a célpontot, mivel azt hitte, hogy a jugoszláv hadsereg beszerzési igazgatóságáé az épület.

kínai nacionalizmus számos, csak Kínára jellemző sajátossággal bír, melynek éppúgy része a kínai kultúra, illetve az annak felsőbbrendűségébe vetett hit, mint a kínai hazafiság, mely a Nyugattal szemben fogalmazódott meg, vagy az 1949. utáni időszak szellemi öröksége. Kína ráadásul egyre inkább a világ gazdaság szerves részévé válik, nemzetközi gazdasági és politikai interdependenciák hálójába szövi át működését, így a kínai nacionalizmus szélsőségességéről, radikalizmusáról semmiképp sem beszélhetünk, hiszen azzal Kína saját fejlődését lehetetlenítené el (Jordán [2007a] p. 23).

Végezetül meg kell különböztetnünk az itt bemutatott népi, illetve állami nacionalizmust az etnikai nacionalizmustól, legyen szó akár a han nemzetiség felsőbbbségéről, akár az ujjur, vagy tibeti irányzatok szeparatista törekvéseiről, mivel ezek épp a fent többször is említett – és az állami vezetés által is szorgalmazott – egységet ássák alá. A kínai kormány gazdaságpolitikai és szociális intézkedésekkel igyekszik enyhíteni ezeken a problémákon: sok fejlesztést, hazai befektetést visznek az elmaradottabb, nemzetiségek által lakott régiókba, például Tibetbe is, de a han nemzetiséget negatívan érintő szociális intézkedések egy része – például az „egy család-egy gyermek” modell – sem vonatkozott soha a Kínában élő nemzeti kisebbségekre.

Ami a konfucianus hagyományokat illeti, azok évezredek óta meghatározzák a kelet-ázsiai, ezen belül természetesen a kínai társadalom életét, a kínai emberek mindennapjait, de jelentős hatással vannak magára a kínai államra, államfelfogásra, a bel- és külpolitikára, illetve a kínai világnézetre is. Az időszámításunk előtt 6-5. században alkotó Konfuciusz és követőinek⁸³ munkái nyomán egy olyan vallási, etikai, társadalmi és politikai eszmerendszer jött létre, mely egész Kelet-Ázsiában nagy népszerűsége tette szert, Kínában egészen 1911-ig hivatalos állami ideológia volt, ma pedig a mindennapok szintjén, de politikai szempontból is új reneszánszát éli.

---

⁸³ A konfucianizmus – illetve annak legjelentősebb képviselője, Konfuciusz – tanításai az utókor által lejegyzett Beszélgetések és mondások (Lunyu) című munkában maradtak fenn. Az ő követője volt Menciusz (Mengzi, Kr. e. 4–3. sz.), valamint Xunzi (i. e. 4–3. sz.), az ő nevük alatt is fennmaradt egy-egy jelentősebb mű.

A konfucianizmus tehát nem csupán ideológiai irányzat, hanem egy komplex társadalom- és erkölcsfilozófia⁸⁴, mely elsősorban azzal foglalkozik, hogyan lehet harmonikus, ideális társadalmat teremteni. Mivel ez az eszményi állam a múltban egyszer már megvalósult, vissza kell térni a régi bölcs uralkodók kormányzati módszereihez, illetve a régi hagyományokon lapuló társadalmi rendhez. A konfuciánusok szerint ez az ideális társadalom – és maga az állam is – hierarchikus, élén az uralkodóval, minden erény hordozójával. Konfuciusz az erős központi hatalom és az ezt működtető bürokratikus államapparátus szerepének fontosságát hangsúlyozta, illetve azt, hogy a társadalomban mindenkinek megvan a maga megszabott helye, státusza, s az ennek megfelelően meghatározott kötelességei, melyeket el kell látnia. Az alárendeltek tisztelettel és engedelmességgel tartoznak feljebbvalójuk iránt, csak úgy, mint a fiatalabbak az idősek iránt. *Vámos* kiemeli, hogy a konfuciánus hagyomány olyannyira erősnek bizonyult a császárság idején, hogy az idegen hódítók is kénytelenek voltak átvenni a kínai államigazgatási rendszert, módszereket és gyakran még a szokásokat is (*Vámos* [2005] p. 215).

A fentiekből is következően a konfucianizmus alapvetően konzervatív, múltba tekintő, tulajdonképpen „statikus” eszmerendszer, amely azonban nem jelenti azt, hogy távol állna tőle a társadalmi haladás és a modernizáció. *Jordán* kiemeli, hogy a konfucianizmusnak számos alaptétele, vonása van, melyek ösztönözhatték a kelet-ázsiai társadalmak, illetve emberek viszonyát a gazdasági fejlődéshez. A hierarchikus rend iránti tisztelet, az irányítókkal szembeni engedelmisség például bizonyára hasznos vonás volt az ipari fejlődés elindításakor, míg a családközpontú gondolkodás és az idősebbekről való gondoskodás kötelessége révén olyan megtakarítások keletkeztek, melyek biztosították a fejlesztésekhez szükséges tőkét (*Jordán* [1999] p. 10).

Mivel ez az eszmerendszer a régmúltat, a császári korokat idézte, a kommunista vezetés eleinte célzottan törekedett annak gyökeres kiirtására, a kilencvenes évektől azonban elkezdtek újra felfedezni, hasznosítani azt. Ennek oka ismét a nacionalizmus esetében már említett, a szocialista és kommunista eszmék térvesztése nyomán létrejött ideológiai vákuum betöltésében, a rendszer legitimációjának elősegítésében

---

⁸⁴ A konfucianizmus egyes kutatók szerint vallás mivel a rítusok, szertartások fontos szerepet kapnak benne, mások szerint azonban nem vallás, hanem egy átfogó eszmerendszer, mivel alapvetően az emberek közti viszonyt tárgyalja, nem pedig az ember és valamilyen transzcendens hatalom kapcsolatát.

keresendő. Napjainkban egyre több politikai nyilatkozatban – Hu Csin-taotól Ven Csia-paoig – tűnik fel a Konfuciusz különböző tanításaira történő hivatkozás, vagy konkrét idézet. A harmonikus társadalom, majd a harmonikus világrend koncepciója is a konfuciánus hagyományok alapján, az azokra történő konkrét utalással került meghirdetésre.

A konfuciánus értékek népszerűsége Kínában mindezek folytán ma igen jelentős. A konfucianizmus tanulmányozása, megismerése, a jelenlegi időszakra, mai problémákra való aktualizálása élénk érdeklődést vált ki a politikusok és akadémikusok körében is, de a különböző ideológiákat, eszmerendszereket taglaló egyetemi kurzusok között is ez az egyik legnépszerűbb. A Konfuciusz tanításaival, azok napjainkban történő alkalmazhatóságának kérdéseivel foglalkozó könyvek is rendre a sikerlisták élére kerülnek. A Konfuciuszról elnevezett – a német Goethe és a Francia Intézetek mintájára létrehozott – intézetek pedig világszerte tanítják és hirdetik a kínai nyelvet, illetve kultúrát, beleértve a konfuciánus tanokat is. A konfuciánus értékek hirdetése mindezek mellett a kormányzat számára is számos előnnyel jár. A harmonikus társadalom meghirdetése belpolitikailag például azt a jelentést hordozza, hogy a kormányzó párt minden osztállyal törődik, beleértve az addig bizonyos szempontból elhanyagolt vidéki embereket is (Bell [2008] p. 9). A kétezres évek első felében több vidéki megmozdulás igazolta ezen rétegek elégedetlenségét, ráadásul a város és vidék közötti jövedelmi különbségek is egyre jelentősebbek lettek. A harmónia keresésének állami célként való meghirdetése azonban egyben annak elfogadását is jelentette, hogy jelenleg nincs harmónia, ami üzenet végre a vidéknek, illetve az ott élő embereknek is.

A harmonikus világrend koncepciójának esetében ez az üzenet ugyanígy pozitív: nincs szó Kína-fenyegetésről, csak egy – külkapcsolataiban is – harmóniát kereső, békés országról. A Kína növekedésével, nagyhatalmi szárnypróbálgatásaival kapcsolatos félelmek nem új keletűek, de az azokra adandó megfelelő kínai reakció ma fontosabb mint valaha. Mivel a konfucianizmus nem csupán Kínában ismert és népszerű, hanem Kelet- és Délkelet-Ázsiában is, azaz épp ott, ahol Kína nagyhatalmi felemelkedése nagyon is konkrét félelmeket, aggályokat ébreszt, ez csak tovább növeli az üzenet értékét, egyszersmind feleleveníti a közös gyökerek és célok fontosságát. Ez az üzenet ugyanakkor nem csak az ázsiai országoknak szól, hanem a

fejlődő világ többi részének éppúgy, mint az Európai Uniónak és az Egyesült Államoknak is.

A konfuciánus harmónia alkalmazása a külpolitikában *Bell* értelmezése szerint a harmonikus nemzetközi politikai rend és a globális béke promótálását jelenti, úgy, hogy ugyanakkor lehetővé teszi a jogos nemzeti önérderekre történő hivatkozást, de helyet kapnak benne a kulturális különbségek is, ez pedig a szakértő szerint nem csupán Kínának jó, hanem a kínai puha hatalom külföldi népszerűségét is jelentősen növeli (Bell [2008] pp. 26-27).

4.2. A nagyhatalom eszközei: puha hatalom és gazdasági erő

A fentiekben több alkalommal is utaltunk röviden a kínai soft power, magyarul puha hatalom terjedésére, azaz arra, hogyan, milyen módszerek révén válik Kína egyre vonzóbb partnerré a fejlődő országokban, illetve mit tesz annak érdekében, hogy eloszlassa a „Kína-fenyegetéssel” kapcsolatos, fejlett és fejlődő országokban egyaránt jelen lévő félelmeket. Az alábbiakban éppen ezért részletesebben is bemutatjuk az ezzel kapcsolatos nézeteket, folyamatokat, illetve azt, mitől válik a puha hatalom is – a szocializmushoz, vagy a piacgazdasághoz hasonlóan – speciálisan kínaivá, azaz hogyan formálja saját képére Kína az eredetileg Nye által megalkotott fogalmat⁸⁵.

A hard power, azaz a kemény hatalom szerepével, annak katonai aspektusával e fejezetben csak érintőlegesen foglalkozunk, hiszen annak bemutatására a kínai-amerikai kapcsolatokkal foglalkozó fejezetben, a kínai haderőfejlesztés kapcsán már sor került.

A puha hatalom alapvetően adott ország azon képességet jelenti, hogy kényszerítés, vagy lefizetés helyett vonzással, azaz vonzereje révén érje el, hogy egy másik ország a neki tetsző módon cselekedjék. Nye a puha hatalom részének tekinti a kultúrát, a belpolitikát és adott ország diplomáciai lépéseit, külpolitikáját, míg a kemény hatalomhoz sorolja a katonai potenciál mellett a gazdasági hatalmat, erőt is. Véleményünk szerint azonban Kína esetében ez a koncepció kis kiigazításra szorul a

---

⁸⁵ A soft power, azaz puha hatalom fogalma először *Joseph S. Nye*, amerikai professzor 1990-es „*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*” című könyvében vetődött fel, ezt követően az szerző több cikkében is foglalkozott a fogalom kifejtésével, melynek végül 2004-ben önálló könyvet is szentelt, „*Soft Power – The means to Success in World Politics*” címmel.

gazdasági hatalom kemény, illetve puha hatalmi helyét illetően: a kínai gazdasági hatalom megnyilvánulásai ugyanis sokkal inkább kísérik, támogatják, mintegy alátámasztják a puha hatalmi lépéseket, nem pedig fordítva, azaz – a kínai koncepció felől vizsgálva a folyamatot – a puha hatalmi lépések nem azt hivatottak palástolni, hogy Kína gazdasági erejét kihasználva gyakorol befolyást, vagy kizsákmányolja a fejlődő világ országait.

A puha és kemény hatalom természetesen összefügg, ahogy Nye is kifejti, két aspektusa a célok megvalósításának (Nye [2004] p. 7), sőt, a katonai erőhöz képest már Nye szerint is kifinomultabb eszközt képvisel a gazdasági erő: a nyomásgyakorlás lényege itt az, hogy a befolyásoló fél gazdasági ügyletekkel szorítja sarokba, vagy egyszerűen lefizeti a befolyásolás alatt álló országot, akinek nincs más választása, mint hogy együttműködjön (Nye [2004] p. 31). Az eszköz tehát kifinomultabb, míg a hatás lényegében azonos. A kínai gazdasági hatalom esetében azonban épp e sarokba szorítás nem jellemző, hiszen – ahogy a fejlődőkkel foglalkozó fejezetekben is láthattuk – Kína a mindkét fél számára profitot hozó megoldásokra törekszik (még ha ez nem is valósul meg minden esetben), nem kényszeríti a fejlődő országokat az együttműködésre, és – ahogy Brazília esetében is megjegyeztük – egyre inkább nyitott az egyes országok igényeinek, céljainak figyelembevételére is. Ennélfogva, meglátásunk szerint, ha a kínai gazdasági erő nem is szerves része a kínai puha hatalomnak, kemény hatalmi tényezőnek sem tekinthető egyértelműen, inkább valahol e kettő között foglal helyet, egyfajta „kiegészítő szerepkörben”, úgy, hogy az utóbbi időszakban jellemzően a puha hatalom eszköztárát, lépéseit erősíti.

Ami a kínaiak hivatalos puha hatalom-értelmezését illeti, teljesen kiforrott képről, stratégiáról ezzel kapcsolatban még nem beszélhetünk, de hivatalos elképzelések már vannak, a kérdés élénk érdeklődést vált ki akadémiai és állami körökben, sőt, a médiában is egyre többen foglalkoznak ezzel a témával. Abban gyakorlatilag mindenki egyetért, hogy a puha hatalom nagy lehetőség a nagyhatalommá váló Kína számára, egyszersmind kiváló eszköz az aktívabb külpolitika támogatására, a Kína felemelkedésében fenyegetést látók megnyugtatóására és a harmonikus világrend koncepciójának promótálására. A fogalom Kínában hamar nagy népszerűsége tett szert, ennek oka *Glaser* és *Murphy* szerint kettős:

- egyrészt a puha hatalom elmélete sok szempontból összecseng a hagyományos kínai koncepciókkal, például a konfucianizmus egyes elemeivel, ahol a morális erő magasztosabb a fizikainál;
- másrészt a puha hatalom elméletének kilencvenes évek eleji bevezetése épp egybeesett Kína útkeresésének kezdetével, a nagyhatalmak felemelkedésének és bukásának kínai tanulmányozásával, melynek kapcsán a kínai kutatók arra jutottak, hogy a Szovjetunió bukásához is jelentős mértékben hozzájárult, hogy puha hatalmi képességeikben alulmaradtak az Egyesült Államokkal szemben, azaz ha Kína valódi nagyhatalommá akar válni, kemény hatalmi képességei mellett fejlesztenie kell puha erejét is (Glaser-Murphy [2009] pp. 12-13).

Jordán szerint is több forrásból ered a kínaiak puha hatalom iránti érdeklődése, véleménye szerint három időpont is megjelölhető a fordulat kezdeteként:

- Először az 1989-es Tienanmen téri események kapcsán bekövetkezett nemzetközi elszigeteltség készítette jelentősebb külpolitikai aktivitásra Kínát. Bár ezek a lépések ekkor még elsősorban gazdasági és politikai célokat szolgáltak, az imázsépítés, illetve -javítás is része lehetett a koncepciónak.
- 1996-ban, mikor a Tajvan elleni rakétakísérletekre az Egyesült Államok igen erőteljes térségbeli katonai jelenléttel reagált, Kína nem csupán fenyegetve érezte magát, de szembesült katonai erejének gyengeségével is, illetve azzal, hogy azt – a katonai mellett – egyéb területeken is kompenzálnia kell.
- Az 1997/98-as ázsiai pénzügyi válság során Kína végre alkalmat kapott rá, hogy felelős nagyhatalomként viselkedjék, s kölcsönökkel, a jüan árfolyamának fenntartásával segítette a válság által súlytott országokat, ekkor már egyértelműen azzal a céllal, hogy bizalmat keltsen szomszédaiban önmaga iránt (*Jordán* [2010] pp. 51-52). Ezt követően vált a koncepció egyre népszerűbbé.

A kínai kutatók, akadémikusok körében jelenleg két iskola verseng abban a tekintetben, mi alkossa a kínai puha hatalom központi elemét: a többségi vélemény szerint a kultúra, egy kisebb csoport szerint azonban a politikai erő. A kultúra szerepének elsődlegességét hirdető szakértők szerint a puha hatalom részét képezik a kultúrához kapcsolódó gondolatok, különböző eszmék, elvek, valamint az

intézmények és a politikák is, s minél divatosabb egy ideológia, annál többen fogadják azt el, azaz annál inkább növeli adott ország puha erejét. A kínai kultúra és történelem pedig értékes forrása e puha erőnek nem csupán a kelet-ázsiai, illetve konfuciánus hagyományokkal rendelkező országok esetében, hanem az egész nemzetközi közösség számára is. Sokan úgy vélik, hogy a hagyományos kínai értékek képesek arra, hogy alternatívát kínáljanak a nyugati értékekkel szemben, sőt, egyes globális problémák – például a szegénység vagy a környezetszennyezés – elleni küzdelmet is előbbre viheti az, ha a nyugati helyett kínai megközelítést alkalmaznak. Ezt a nézőpontot erősítik a kínaiak amerikai puha hatalommal kapcsolatos megfigyelései is, hiszen még a bel- és külpolitikájában egyaránt népszerűtlen Bush-adminisztráció idején sem csökkent az Egyesült Államok kulturális puha ereje: a külpolitikai lépések és a politikai értékek kritikusai is „nézték az amerikai filmeket, itták a Coca Colát és jártak McDonaldsba” – emeli ki *Glaser és Murphy* (Glaser–Murphy [2009] pp. 14-15).

Az állam politikai erejét középpontba állítók sem vetik el a kultúra szerepének jelentőségét a puha hatalmon belül, ők azonban amellet érvelnek, hogy a puha hatalom esszenciáját nem a kultúra, vagy a vonzás képessége adja, hanem a befolyásolás hatalma, azaz az ország belföldi és nemzetközi mobilizációs képessége. Kínának éppen ezért egységre kell törekednie otthon, aktívabban részt kell vennie a nemzetközi szervezetek munkájában, szövetségeket kell építenie, és multilaterálisabb diplomáciát folytatnia (Glaser–Murphy [2009] pp. 17-18). Bár jelenleg ez a kisebbségi álláspont, a korábbiakban leírtak alapján egyértelműen állítható, hogy ez a megközelítés is hatással volt a kínai vezetőkre, például a harmonikus társadalom, vagy a harmonikus világrend koncepcióinak megfogalmazásakor.

Az utóbbi időben a kínai vezetés egyértelműen a kultúra-központú megközelítést részesíti előnyben, s ennek érdekében aktívan keresi azokat az értékeket, melyek révén Kína nemzetközi népszerűsége növelhető, s amelyek a marxista-maoista ideológia örökébe lépve alternatívát kínálhatnak a nyugati értékekkel szemben. A kulturális rendszer reformját már a 2002-es XVI. Pártkongresszuson elindították, hangsúlyozva, hogy az fontos elem lesz a nemzeti hatalom és a nemzetközi versenyképesség szempontjából is (Liu [2002]), a 2007-es XVII. Pártkongresszuson

pedig már maga Hu Csin-tao emelte ki a „kulturális puha hatalom” (venhua zsuansili/wenhua ruanshili) szerepét, illetve növelésének fontosságát⁸⁶ (Hu [2007]).

A kulturális puha hatalom jelentőségének állami elismerése, illetve a kultúra fejlesztésének politikai szándéka nem csupán elméleti szempontból volt jelentős, hanem annak nagyon is kézzel fogható, gyakorlati haszna is volt, jelentősen növekedtek ugyanis az erre szánt állami költségvetési források. Magas szintű kulturális és nemzetközi események sora bizonyítja a kínai vezetés elhivatottságát: Kína Évad Franciaországban (2003), majd Oroszországban (2007), jelentős kiállítás-sorozatok az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban, a Pekingi Olimpia és az azt kísérő rendezvények, események (2008), valamint a Sanghaji Világkiállítás (2010). A kulturális megjelenésekre szánt állami költségvetés közel 25 százalékkal emelkedett a 2000-es évek közepétől, a diplomáciai jellegű puha hatalmi tevékenységekre szánt összeg pedig 2007-re 37,3 százalékkal emelkedett, 23 milliárd jüant juttatva ezáltal az ilyen jellegű feladatokra (Glaser–Murphy [2009] p. 16).

A kínai nyelvet és kultúrát népszerűsítő Konfuciusz Intézetek alapításának szándékáról 2004-ben született meg az államtanácsi döntés, az első ilyen intézet még ugyanabban az évben meg is nyílt az amerikai Maryland Egyetemen, majd ezen intézetek rövid idő alatt elárasztották az egész világot. Jelenleg világszerte 358 Konfuciusz Intézet és 500 úgynevezett Konfuciusz Osztályterem működik, ebből 112 intézet és 324 osztályterem Észak- és Dél-Amerikában (81 intézet és 299 osztályterem az Egyesült Államokban), 83 intézmény Ázsiában, 122 Európában és 25 Afrikában. A Konfuciusz Intézetek éves költségvetése a legfrissebb hivatalos statisztikák szerint már elérte a 164 millió dollárt, de ezeket még helyi finanszírozási források – például a nyelvtanfolyamokból befolyó összegek – is kiegészítik (Yang-Hsiao [2012] pp. 10-11). Az intézetek száma tovább gyarapszik, ezzel párhuzamosan népszerűségük is nő, népszerűségük folytán pedig egyre inkább betöltik eredeti céljukat Peking puha hatalmi diplomáciájának promótálásában: kínai nyelvtanítás, kiegészítve kulturális, szociális és gyakran diplomáciai ismeretekkel, politikai felhangok nélkül, egy civilizált, nyitott és progresszív ország képét adva át a hallgatónak.

---

⁸⁶ Hu Csin-tao kínai államelnök-pártfőtitkár beszéde a Kínai Kommunista Párt 17. kongresszusán, 2007. október 15-én.

A kultúra szerepe mellett ugyanakkor nem elhanyagolható a kínai diplomáciai lépések, szélesebb értelemben a kínai külpolitika, illetve a kínai belpolitika puha hatalmi szerepe sem, vagyis az ezeken a területeken bekövetkezett változások, reformok úgyszintén nem függetlenek Kína azon törekvésétől, hogy növelje puha hatalmának hatékonyságát. Míg utóbbira, azaz Kína belső átalakulására részletesebben a következő fejezetben térünk ki, előbbire jó példa a békés felemelkedés doktrínájának meghirdetése, melyről a kínai külpolitika fejlődéséről szóló fejezetben már szót ejtettünk. Miközben ugyanis Kínában épp arról folyt a vita, hogy – részben épp a hatékonyabb puha hatalmi szerepvállalás érdekében – szükséges-e aktívabb külpolitikát folytatnia az országnak, a Kína felemelkedésével, fejlődő világbeli törekvéseivel kapcsolatos félelmek új erőre kaptak, ez pedig épp azt a képet kérdőjelezte meg, melyet Kína önmagáról kialakítani igyekezett. A békés felemelkedéssel kapcsolatban még 2005-ben kibocsátott fehér könyv⁸⁷ épp e negatív imázs ellen hirdetett harcot, igaz, az elszakadás-ellenes törvény ugyanebben az évben történő elfogadása némileg árnyalta a kezdeményezés sikerét.

A kínai puha erő mindenesetre fejlődik, melyre 2005-ös cikkében maga Nye is felhívta a figyelmet, kiemelve, hogy bár Kína jelenleg ebből a szempontból is messze az Egyesült Államok mögött helyezkedik el, politikai rendszerének hiányosságai, belső társadalmi problémái jelentősen gyengítik puha hatalmi erejét Nyugaton, új típusú diplomáciája mégis vonzó lehet a fejlődő világ országaiban, ezt pedig hiba lenne figyelmen kívül hagyni (Nye [2005]). A kínai puha hatalom igazi sikereit ugyanis valóban a fejlődő világ országaiban érte el, hatékonyan népszerűsítve a harmonikus világrend koncepcióját is az érintett régiókban. Ahogy a fejlődők és Kína kapcsolatát vizsgáló fejezetből kiderül, Kína jól előkészített, összehangolt lépésekkel került egyre közelebb a fejlődő országokhoz: közös fejlődést és harmonikus együttélést hirdetett a szomszédos Ázsiával, felélesztette és újradefiniálta az Afrikával már meglévő régi kapcsolatokat, gazdasági jelenléte mellett pedig politikai értékeit is promótálta az arra nyitott latin-amerikai országokban. Miközben pedig a különféle befektetések és kereskedelmi megállapodások révén ő maga is hasznot húz az együttműködésből, jelentős segélyeket, infrastrukturális beruházásokat is eszközöl ezen térségekben,

---

⁸⁷ „China's path to peaceful development” – a fehér könyv teljes szövege az alábbi linkre kattintva letölthető: http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-09/06/c_131102329.htm (2012. március 12.)

technológiai segítséget nyújt, és multilaterális, illetve nemzetközi fórumokon is támogatja a fejlődők törekvéseit.

Ding ugyanakkor felveti, hogy bár a harmonikus világrend elképzelésének puha hatalmi módszerekkel történő terjesztése Kína számára sok szempontból sikeresnek bizonyult a globális dél országaiban, hiszen imázsa javult, politikai befolyása nőtt, miközben gazdasági haszonra is szert tett az úgynevezett győztes-győztes (win-win) együttműködések révén, addig az olyan problémák, mint a még rendezetlen határviták egyes ázsiai szomszédokkal, Kína Afrikával kapcsolatos törekvéseinek „gyarmatosító” jellege, illetve Washington rosszallása Peking latin-amerikai működése kapcsán épp ezen új világrend harmonikus voltát kérdőjelezi meg, elsősorban Kína hagyományos kritikussai, tehát Japán, Európa, vagy az Egyesült Államok részéről (*Ding* [2008] pp. 210-211). Ahogy láthattuk, a harmadik világ országaiban is megoszlanak a vélemények azzal kapcsolatban, hogy a kínai segítség és partneri viszony valóban hasznos-e az érintett térségeknek, de a hozzáállás részükről összességében pozitív, hiszen – és ez ismét kiváló példa arra, hogyan segíti a kínai puha hatalom működését a kínai gazdasági erő – ezen országok Kína révén végre hozzájuthatnak mindazon forrásokhoz, beruházásokhoz és fejlesztésekhez, melyekre korábban Nyugatról hiába vártak, azokat önerőből megvalósítani viszont nem tudták/tudják.

A fejlett világban valóban kritikusabban szemlélik Kína törekvéseit, puha hatalmi működését, hiszen a politikai eszmék és értékek terén jelentős különbségek mutatkoznak: a rendszer autoritárius jellege, a demokrácia hiánya és az emberi jogokkal kapcsolatos hiányosságok miatt Kínát ezekben az országokban sokszor elutasítás és bíráló övezi. Míg a gazdaság területén az európaiak már sokkal inkább elismerik Kína sikereit, és lehetőséget látnak a vele való együttműködésben, addig az Egyesült Államokban azonban jellemzően Kína gazdasági erejét is kemény hatalmi expanzióként értékelik. Hogy a fenti kihívásokra reagáljon, Peking a fejlett világ országaiban sokkal inkább kultúrája révén próbál vonzóvá válni, azaz kulturális puha hatalmát részesíti előnyben, ezt jelzi az európai és egyesült államokbeli Konfuciusz Intézetek már említett magas száma, illetve az ezen országokba szervezett kiállítások, fesztiválok, kulturális évadok terjedése is.

Végezetül meg kell jegyeznünk, hogy a kínai vezetésnek a puha hatalom fejlesztése melletti elkötelezettsége korántsem jelenti azt, hogy ne tartanák fontosnak a kemény

hatalom, azon belül is a katonai erő szerepét. A korábbiakban, a fegyverembargóval és a kínai haderőfejlesztéssel foglalkozó alfejezetekben is utaltunk rá, hogy a kínai katonai költségvetést minden évben jelentősen megemelik, a külföldi beszerzések mellett egyre több az önálló fejlesztés, igaz, mindezt hangsúlyozottan védelmi céllal teszik, de a katonai erő szerepének csökkenéséről valóban nem beszélhetünk. *Jordán* is kiemeli, hogy a kínai vezetés egy része még ma is osztja azt a nézetet, mely szerint Kínának továbbra is mindenekelőtt a kemény hatalomra kell összpontosítania, míg a puha hatalmat a gazdaság, a technológia és a védelmi korszerűsítés alapjain kell fejlesztenie (*Jordán* [2010] p. 53). Ami a jövőt illeti, véleményünk szerint a legvalószínűbb scenárió az, hogy Peking párhuzamosan mindkét hatalmi potenciálját fejleszti, de míg a katonai erő esetében – egy bizonyos fejlettségi szint elérését követően – a fejlesztésre szánt összegek akár csökkenhetnek (vagy legalábbis stagnálhatnak) is, addig a puha hatalmi eszközökre szánt források még jó ideig nőni fognak, hiszen a kínai kulturális és diplomáciai jelenlét globális kiépítése még javában zajlik, s annak fenntartása, megőrzése is jelentős összegeket emészt majd fel.

4.3. A nagyhatalom belső átalakulása

Ahogy a fenti fejezetben is utaltunk rá, abban, hogy Kína milyen képet fest magáról nemzetközileg, nagy szerepet játszik az is, milyen a belpolitikai, gazdasági helyzete és társadalmának hozzáállása mindehhez. A puha hatalom kínai megközelítése alapvetően holisztikus, abból indul ki, hogy annak fejlesztése egyrészt nem lehetséges csupán kifelé, másrészt nem is választható el egymástól az ezzel kapcsolatos külföldre és belföldre irányuló stratégia, ennek kiváló példája a harmonikus társadalom és a harmonikus világrend fenti oldalakon többször is citált koncepcióinak párosa is. A külföldön is népszerűsítendő politikai és gazdasági értékeknek tehát a kínai nép számára is vonzónak kell lenniük, egyszersmind bizonyítaniuk is kell, hogy tradíció és progresszió, folyamatosság és változás egyszerre van jelen ezeken a területeken. Az országnak tehát belülről is át kell alakulnia.

Az elmúlt egy-másfél évtizedben Kínában számos súlyos belső probléma – jövedelem-egyenlőtlenség, regionális különbségek, korrupció, környezetrombolás,...

– jelent meg, illetve került felszínre. E folyamatok révén a társadalmi elégedetlenség soha nem látott méreteket öltött, melyet a politikai vezetés már nem hagyhatott figyelmen kívül, elsősorban persze saját stabilitása miatt, részben azonban a Kínáról kialakult – illetve éppen kialakítandó – kép: a civilizált, nyitott és progresszív ország képének megőrzése miatt. Ez a helyzet pedig szélesebb politikai és társadalomgazdasági reformok után kiáltott.

A kínai fejlesztési stratégia újrafogalmazásáról – hosszas egyeztetéseket és komoly kutatásokat követően – hivatalosan a 2007-es pártkongresszuson született döntés. Az úgynevezett „tudományos fejlesztési koncepció”⁸⁸ (kohszüe facsan kuan/kexue fazhan guan) célja, hogy a nép legyen az első helyen, azaz az állam a gazdasági növekedés fenntartása mellett egyenlő mértékben fordítson figyelmet a szociális kérdések megoldására, a társadalmi jólét elérésére, végső célként a harmonikus társadalom⁸⁹ elérését jelölve meg. A program politikai reformokat is ígér, egészen pontosan „demokráciát kínai jellemvonásokkal”. E folyamatot kiegészítendő, az utóbbi években megindult egy gazdasági modellváltási kezdeményezés is, mely az exportorientált növekedés helyett – bár ahogy látni fogjuk sokkal inkább mellett – a belső fogyasztás növelését hangsúlyozza annak érdekében, hogy csökkentse Kína, illetve a kínai növekedés külső függőségét.

Az alábbiakban, két alfejezetre bontva, a fenti változások témánk szempontjából jelentős aspektusait tekintjük át, megvizsgálva először a kínai gazdasági modellváltás esélyeit, majd azt, milyen is a politikai reform kínai jellemvonásokkal, azaz lesz-e, lehet-e Kínában demokrácia. Utóbbi elemzés kapcsán egy új fogalom – a *sinokrácia* – bevezetésére is sor kerül.

4.3.1. Gazdasági átalakulás: modellváltás?

Az elmúlt három évtized kínai növekedése kétségtelenül sikertörténet, nem is beszélve az utóbbi pár év – például 2008 és 2009 – eredményeiről, hiszen miközben a világ jelentős részét recesszióba taszította válság, addig Kína 9 százaléknál is magasabb növekedést produkált (lásd a *4.1. ábrát*). Még ha a legfrissebb adatokat

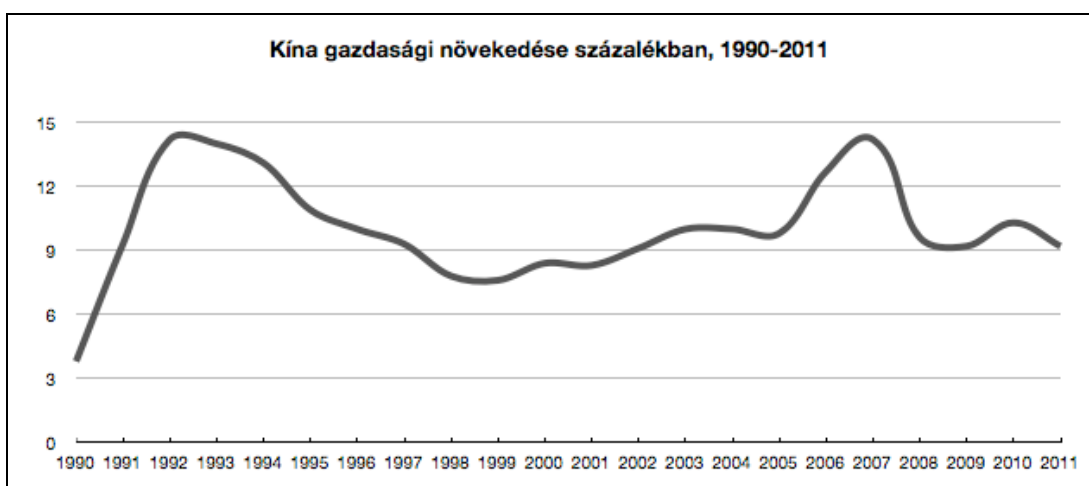
---

⁸⁸ A politikai program része például a vidék és város közötti különbségek mérséklése, igazságos jövedelemelosztás, munkahelyteremtés, a közszolgáltatások helyzetének javítása, a jogrendszer fejlesztése és a fejlődés fenntarthatóbbá tétele az erőforrások hatékonyabb felhasználása és a környezet aktívabb védelme révén.

⁸⁹ A 2020-ig kiépítendő harmonikus szocialista társadalom fő jellemzői hivatalosan a 1) demokrácia és jogállamiság, 2) méltányosság és igazságosság, 3) integritás és testvériség, 4) vitalitás, 5) stabilitás és rend, valamint 6) harmónia az ember és a természet között.

nézzük is, amelyek a kínai gazdaság lassulásáról szólnak, akkor is azt látjuk, hogy az ország 2011-ben is tartani tudta a 9,2 százalékos növekedési ütemet, túlszárnyalva az ezzel kapcsolatos várakozásokat. E téren – a kínai közgazdászok gyakran emlegetett elgondolása szerint – a legnagyobb veszélyt az jelentette volna, ha a növekedés 7-8 százalék alá esik, ugyanis a kínai elmélet szerint ez a szint már nem lenne elegendő a szükséges munkahelyek megteremtéséhez, illetve a meglévők megtartásához. A legtöbb prognózis szerint egyébként Kína 2012-ben sem omlik össze, hanem tovább növekszik, az első becslések szerint megközelítőleg 8,5, míg mások szerint 7,5 százalékos ütemben, ami kevesebb ugyan a korábbi években megszokottnál, de még mindig a fent említett képzeletbeli határvonal fölött található.

4.1. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

Kína elmúlt évtizedekben produkált gazdasági növekedése a 78-ban megkezdett reformok és nyitási politika következménye, mely reformok azonban leginkább a 1978 és 2000 közötti növekedést magyarázzák, míg az azt követő évek gyorsabb, dinamikusabb növekedése már egyértelműen az exportvezérelt stratégia eredménye. Persze ma már nem titok, mi diktálja ezt a hatalmas mértékű fejlődés ütemet: a fejlettségbeli különbségek leküzdése, a szegényebb rétegek felemelése érdekében a gazdasági fejlődést folyamatosan tartani kell, a hatalmas népességből adódóan rengeteg – egyre több és több – embernek kell munkát, megélhetést adni, nem is beszélve a Kína-szerte növekvő szociális problémákról. Kínának tehát a fejlődés elemi érdeke, nem pedig presztízskérdés, ettől azonban még igen látványos folyamat.

A jelenlegi miniszterelnök, Ven Csia-pao ugyanakkor már 2007 tavaszán kijelentette, hogy a fő probléma a kínai gazdasággal az, hogy „instabil, kiegyensúlyozatlan,

koordinálatlan, és nem fenntartható”. A Ven beszéde kapcsán megjelent sajtóösszefoglaló⁹⁰ alapján a kínai gazdaság:

- instabil, mert túl magas a beruházások növekedési üteme, túl sok a hitelnyújtás, és a külkereskedelem és nemzetközi fizetések helyzete sem megfelelő;
- kiegyensúlyozatlan a városi és vidéki területek, különböző régiók között, de rés tátong a gazdasági növekedés és társadalmi fejlődés között is;
- koordinálatlan, mert az elsődleges, másodlagos és harmadlagos iparágak nem működnek összehangoltan, a beruházás és a fogyasztás sem kellően koordinált, és Kína gazdasági növekedése túlságosan is a beruházásokra és az exportra támaszkodik;
- nem fenntartható, mert Kína nem ad megfelelő válaszokat az energiatakarékosság, a kibocsátás-csökkentés és a környezetvédelem kérdéseire.

Ahogy tehát a fentiekből is kiderül, a kínai gazdaság exportorientáltsága olyan strukturális problémák megjelenéséhez járult hozzá, melyek kiegyensúlyozatlanná, instabillá tették a növekedést. A fő kérdés ma éppen ezért az, hogyan lehetne a kínai növekedés hosszú távon kiegyensúlyozottabb. A kérdésre adható válaszok Kínában és külföldön igen széles skálán mozognak, egy valamiben azonban mind – beleértve a hivatalos kínai álláspontot is – megegyeznek: az országnak gazdasági modellváltásra van szüksége, mely valamilyen módon össze kell, hogy függjön a belső fogyasztás növelésével is. A belső fogyasztást Kínában ugyanis lassú növekedés – sőt, a fogyasztás csökkenő aránya a GDP-ben – jellemzi, mivel a háztartások jövedelmei lassabban nőnek mint a GDP, gyors ütemben emelkednek viszont a vállalati és állami bevételek (IMF [2012]).

A fenti problémákat felismerve, illetve részben előre látva Peking hivatalosan 2004-ben jelentette be az új gazdasági irányvonalat, mely szerint az export- és beruházás-vezérelt növekedést a jövőben a belső fogyasztás diktálta fejlődés váltja fel. A lakossági fogyasztás/GDP arány kínai statisztikák szerint egyébként jelenleg relatív alacsony, 36 százalékon áll, de 2015-re 45%-ra tervezik növelni. Reményeik szerint

---

⁹⁰ China Daily: Wen calls for adoption of convention on outer space. 2007. március 16. http://www.chinadaily.com.cn/china/2007-03/16/content_829592.htm (2012. május 10.)

ugyanis, ha a belső fogyasztás – hosszú távon, strukturális reformok révén történő – növelése sikerrel jár, az új lökést adhat a termelés növekedésének és csökkentheti a további piaci részesedés szerzésének szükségességét, továbbá, az ily módon felszabadult termelési kapacitás átirányítható a belső piacra, olyan ágazatokba, melyek a helyi fogyasztókat szolgálják ki.

Bár az elképzelés jó, azonban kezdettől fogva tudható volt, hogy mindez csak egy hosszú folyamat eredménye lehet, melyekre fel kell készíteni az országot és annak társadalmat egyaránt. A híresen magas megtakarítási hajlandósággal rendelkező kínai társadalom ugyanis nem kezdi majd egyik percről a másikra szórni a pénzt, főként nem úgy, hogy a szociális háló meglehetősen gyenge és az utóbbi években az infláció is elkezdett gondokat okozni⁹¹. A kínaiaknak tehát továbbra is a megtakarítás az elsődleges céljuk, csak már nem otthon őrzik a pénzt, hanem befektetési céllal vásárolnak, ahelyett, hogy fogyasztásukat növelnék. Ahhoz, hogy ezen a téren változás következzen be, még számos lépés áll a kormányzat előtt: el kell érniük, hogy egy több száz, sőt több ezer éves beidegződés megváltozzon, olyan feltételeket kell teremteniük, melyek révén a kínai emberek – anyagi szempontból is – biztonságban érezhetik magukat.

A belső fogyasztás növelése tehát továbbra is hivatalos állami cél, de egy, a kínai gazdasági tervezésben részt vevő szakemberrel folytatott magánbeszélgetés során kiderült, hogy a válság, illetve annak következményei némileg háttérbe tolták ezt a folyamatot, s a kérdés most kevésbé számít prioritásnak mint a válság előtti években. Ez csak tovább erősíti azt az általunk is vallott nézetet, mely szerint a belső fogyasztás még jó ideig nem lesz alkalmas arra, hogy pörgesse a kínai gazdaság motorját, így az exportorientált gazdaságpolitika fenntartása továbbra is szükséges, már amennyiben lehetséges. Az export/GDP arány ugyanis csökkenő tendenciát mutat az utóbbi években, a Világbank adatai szerint 2010-ben például már jóval 10 százalék alatt volt, ami mindenképpen kevesebb, mint a korábbi, elsősorban válság előtti években. Az IMF adatai szerint 2009 és 2010 folyamán a nettó export egyáltalán nem járult hozzá a kínai GDP növekedéséhez, sőt, visszavetette azt, míg

---

⁹¹ Míg 2011-ben a kínai infláció 5-6 százalék körül mozgott, addig 2012 második felévére – a kormányzati intézkedéseknek köszönhetően – sikerült olyannyira leszorítani azt, hogy a nyugati elemzések már a defláció veszélyeire hívták fel a figyelmet. Véleményünk szerint ugyanakkor időszakos adatokból messzemenő következtetéseket levonni – főként Kína esetében – nem szerencsés, célszerűbb az egész évre vonatkozó adatokból kiindulni, melyek mindig megnyugtatóbb képet adnak a kínai infláció aktuális állásáról.

2011-re némileg pozitívba fordult a tendencia, prognózisaik szerint ugyanakkor 2013 és 2014 folyamán ismét negatívba csap majd át (IMF [2012] p. 4). Ebben nyilván szerepe van a válság kereskedelmi kapcsolatokra gyakorolt hatásainak is, de a kínai növekedés szempontjából korántsem mindegy, meddig tart még a kilábalás.

Az exportorientált növekedés fenntartásához Kínában gyors exportnövekedés és a piaci részesedés jelentős növelése szükséges, de a globális kereslet lassú fellendülése és alacsonyabb globális növekedési potenciál mellett erre nincs sok esély. A piaci részesedés növelése érdekében a főbb exportágazatok – például az acél- és szerszámgépipar, vagy a hajógyártás,... – esetén középtávon jelentős árcsökkentés kell, a további exportbővülésre pedig az új iparágak bevezetése, az export összetételének diverzifikálása, abban a hazai hozzáadott érték növelése adhatnak teret, például importhelyettesítéssel. Ebbe az irányba már történtek lépések, jelenleg persze még kevés eredménnyel, de elvi szinten tulajdonképpen megvan az esély ezen elképzelés működőképességére, hiszen a ma vezető kínai exportágazatok alig tíz évvel ezelőtt csupán kisebb jelentőségű iparágaknak számítottak Kínában. Az export növelésének további eszköze lehet az új piacok szerzése, itt azonban nem is elsősorban a már meglévő európai vagy amerikai piacokon való terjeszkedés jön szóba, hanem a fejlődő világ országainak kínai árukkal történő „előzönlése”, ahogy azt az utóbbi évek – a korábbi, fejlődőkkel foglalkozó fejezetben kifejtésre került – folyamatai is mutatják.

Az exportorientált gazdaságfejlesztés jövőjével kapcsolatban tehát vannak ugyan kérdőjelek, de egyelőre úgy tűnik, a kínai vezetés nyitott az ezzel kapcsolatos problémák kézben tartására, így az export talán képes lesz betölteni a kínai gazdasági növekedésben játszott szerepét még egy darabig, legalábbis addig, amíg a belső fogyasztás elég erőteljes lesz ahhoz, hogy a növekedés kiegyensúlyozottabbá válhasson. Ugyanakkor a kínai miniszterelnök által említett másik probléma, a beruházások helyzete már jóval több aggodalomra ad okot, mivel a beruházás/GDP arány jelenleg 45%-ot – egyes nem hivatalos becslések szerint még ennél is többet – tesz ki (IMF [2012] p. 8). Ez az arány kétségkívül magas, igaz, nem tekinthetünk el attól, hogy nincs ez másképp más kelet-ázsiai országokban sem. Ráadásul a beruházások gyors felfutása Kínában elsősorban az elmúlt évtized hatalmas lakásépítési láznak köszönhető, amire viszont részben azért volt szükség, mert az azt megelőző időszakban – illetve főként a Mao-érában – erre szinte egyáltalán nem

került sor, ezért van a kínai nagyvárosokban ennyi újjépítésű ház, míg a 20-30 éves épületek kevésbé gyakoriak.

Lardy szerint, mivel a kormányzati pénzügypolitika a bankbetétek kamatlábainak alacsonyan tartásával megakadályozta, hogy a betétesek nagyobb nyereségre tegyenek szert, az emberek elkezdtek ingatlanokba fektetni pénzüket, ott ugyanis az árakat nem, vagy kevésbé szabályozták. Ennek eredménye egy klasszikus spekulatív buborék kialakulása lett: az emberek ingatlanokat vettek⁹², mert bíztak benne, hogy az árak majd felmennek, az árak pedig emelkedtek is, hiszen az ehhez szükséges kereslet bőségesen megvolt. Szerencsére, ahogy világossá vált, hogy az ingatlanárak emelkedését a mesterséges kereslet táplálja, a vásárlások visszaestek, az árak csökkentek, az építkezési láz pedig alábbhagyott (*Lardy* [2012] pp. 11-15).

A fentiekhez hasonló folyamatokra és problémákra hívja fel a figyelmet a Világbank Kínáról szóló, „China 2030” című jelentése is, mely elismeri ugyan a kínai kormány strukturális változásokat célzó erőfeszítéseit, de jelzi azt is, hogy a hirtelen változások, kisebb válságok, vagy a növekedés lassulása veszélyeztethetik a folyamatot. Bizakodó előrejelzéseik szerint 2011 és 2015 között, 8,6 százalékos GDP-növekedéssel számolva, a fogyasztás GDP-hez viszonyított aránya elérheti az 56 százalékot, 2016 és 2020 között, átlagosan 7 százalékos GDP növekmény mellett pedig akár már a 60 százalékot is, úgy, hogy a beruházás/GDP arány 42, majd 38 százalékra esik vissza, és az export aránya is csökkeni fog (*WB* [2012] pp. 8-9).

Az egyik legfőbb kihívást egyébként abban látja a Világbank, hogy Kína vajon el tudja-e kerülni a közepes jövedelmszintű országok csapdahelyzetét⁹³, és sikerül-e végül a magas jövedelmű országok sorába kerülnie. Tapasztalataik szerint ugyanis, ha egy közepes jövedelmű ország továbbra is a korábbi módszer alapján fejlődik, s nem változtat növekedési stratégiáján, akkor két irányból is versenynek teszi ki magát: az egyik az alacsony jövedelmű és bérű országok által támasztott verseny, a

---

⁹² Egy 2010-es felmérés szerint a pekingi háztartások 18 százaléka rendelkezik kettő vagy több ingatlanal, egy másik kutatás szerint pedig a 2010-es ingatlanvásárlások közel 40 százaléka befektetési céllal történt. Az ilyen szándékkal vett lakások jelentős része ugyanakkor ma üresen áll, mert a bérleti árak a főbb nagyvárosokban is alacsonyak.

⁹³ Az úgynevezett „middle income trap” elmélet szerint, amikor valamely országban az egy főre jutó átlagjövedelem eléri a 3000-6000 USD-t, akkor a termelékenység és a jövedelem növekedése stagnáló szakaszba jut: például több latin-amerikai és közel-keleti országban is lelassult a gazdaság növekedésének sebessége, amikor a gazdasági fejlődésnek ebbe a szakaszába jutottak. Világbanki adatok szerint a 60-as években közepes jövedelműnek minősített 101 országból 2008-ra csupán 13 (például Írország, Portugália, Izrael, vagy Japán) vált magas jövedelművé, míg a többiek korábbi státuszukban ragadtak.

másik pedig a magas jövedelmű országok által, az innováción és a technológiai reformon keresztül támasztott verseny. A Világbanki jelentés lát esélyt a sikerre, de csak abban az esetben, ha Kínában a megfelelő reformokat hajtják végre, melynek révén a gazdasági növekedés motorja – az export és a befektetések helyett – a belső kereslet lesz. Ha Kína sikeresen be tudja fejezni a gazdasági szerkezetváltást, jól veszi az akadályokat, akkor várhatóan 2030-ban be is léphet a magas jövedelmű országok sorába (WB [2012] pp. 11-14).

4.3.2. Politikai átalakulás: sinokrácia?

Kína az elmúlt évtizedek során hihetetlen ütemben modernizálódott, gazdasága, infrastruktúrája, nagyvárosai mind hatalmas fejlődésről árulkodnak, de a politikai rendszer – látszólag legalábbis – érintetlen maradt. Amennyiben elfogadjuk azt a tényt, hogy a Kínai Népköztársaság nagyhatalmi szerepre tör, melynek kapcsán – közvetve és közvetlenül is – átformálja a világot, akkor felmerül a kérdés, létezhet-e, működhet-e egyáltalán nagyhatalom demokratikus berendezkedés nélkül, s ha igen, hogyan? Az ezzel kapcsolatos vélemények jellemzően két, egymásnak ellentmondó nézőpontból közelítenek a kérdéshez: az egyik szerint Kínában előbb-utóbb gyökeret ver a nyugati típusú demokrácia, míg a másik szerint a KNK megmarad annak, ami eddig is volt: egy autoritárius berendezkedésű szocialista országnak. Véleményünk szerint azonban mindkét nézőpont hibás, mivel azok nem csupán a jelenleg Kínában zajló folyamatokat hagyják figyelmen kívül, de nem számolnak a kínaiak innovációs és adaptációs képességével sem. Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy a nyugati típusú demokrácia átvétele számos veszélyt rejthet magában Kína számára: leginkább a nemzeti egység sérülhetne, hiszen ha a demokratikus elvek szerint lehetőségük lenne rá, minden bizonnyal függetlenedni akarnának például az ujgurok is, ami akár összecsapásokhoz is vezethetne az ott élő han kínaiak százezreivel, ezt viszont a kínai hadsereg sem hagyná szó nélkül, a nemzetközi közösségről nem is beszélve. Nyilvánvalóan Tibet esetében sem lenne más a helyzet.

Samuel Huntington három demokratizációs hullámot különít el, melyek közül a harmadik, mely a 70-es években kezdődött, de igazán erőteljessé a Szovjetunió szétesését követően, a kelet-közép-európai államok demokratizálódásával vált, minket is érintett (Huntington [1993]). A demokrácia negyedik hulláma már szintén „foglalt”, *Ibrahim* szerint 1998-ban indult Indonéziában és az iszlám világon söpört

végig (Ibrahim [2006] pp. 5-12). A közelmúltban a Közel-Keleten lejátszódó jázmin forradalmak minden bizonnyal e hullám folyamányaként értelmezendők. Lesz-e ötödik hullám, mely „felszabadítja” Kínát, és egyáltalán, fel kell-e szabadítani Kínát? A megváltozott, immáron nagyhatalmi szerep vajon maga után vonja-e a politikai reformokat, a rendszer demokratizációját? Vajon milyen mintát kövessen Kína a reformok során: nyugatit, vagy saját-utast, s ezeknek milyen következményei lennének Kínára, illetve a világra nézve?

A belső politikai átalakulás ma nem egyszerűen Kína globalizálódásából adódó kényszer, hanem egy nagy ívű stratégia része, melynek alapjait még Teng Hsziao-ping fektette le, sőt, valójában már Mao is gondolkodott egy új típusú demokrácia kialakításán. A 2007-es pártkongresszuson azonban a KKP már el is kötelezte magát a demokrácia – hangsúlyozottan sajátos úton és értelemben megvalósuló – fejlesztése mellett. *Jü Ko-ping* (Yu Keping), a híres „A demokrácia jó dolog” című könyv szerzője – egyben Hu Csin-tao egyik tanácsadója – szerint ugyanis „a demokrácia jó dolog, de ez nem jelenti azt, hogy annak minden része jó”, belső elégtelenségekkel és ellentmondásokkal teli, de még sincs szocializmus demokrácia nélkül, ahogy – Hu Csin-taot idézve – a modernizáció sem képzelhető el demokrácia nélkül (Yu [2008] pp. 3-5).

A könnyebb, nyugati/európai megértés érdekében hasznosnak tartjuk egy új fogalom bevezetését, ily módon a kínai „demokratizáció” folyamatát nevezhetjük „sinokratizációnak”, eredményét „sinokráciának”, amely tulajdonképpen – tengi terminussal szólva – demokrácia kínai jellemvonásokkal. A kifejezés azt hivatott érzékeltetni, hogy Kína a demokrácia eszméjét sem fogadja el feltétel nélkül, főként nem annak nyugati értelmében, hanem a saját képére formálja, adaptálja azt, úgy, hogy annak csak egyes – saját maga számára hatékonyan felhasználható és alkalmazható – vonásait, intézményeit veszi át. E folyamat már javában zajlik, azonban a hagyományos demokrácia-felfogásokhoz szokott szemek számára kevésbé látványos formában, lassan és megfontoltan.

A már említett 2007-es pártkongresszust követően is számos megnyilvánulás jelezte e sinokratizációs folyamat előrehaladását. 2010 őszén, Hu Csin-tao egy hongkongi beszéde alkalmával újfajta gondolkodásra szólított fel a kínai demokráciával kapcsolatban, midőn kijelentette „szükség van a szocialista demokrácia kiterjesztésére, a szocialista ország építésének – jogállamiság keretei között történő –

felgyorsítására, a törvényeknek megfelelő demokratikus választásokra, arra, hogy döntéshozatalunk, vezetésünk és kontrollunk demokratikus legyen. Biztosítanunk kell az emberek számára a tudáshoz, a közéletben való részvételhez, a szóláshoz és az ellenőrzéshez való jogot”⁹⁴. Pár hónappal korábban már a kínai miniszterelnök is magára irányította a világ figyelmét azon kijelentésével, mely szerint olyan reformokra van szükség, melyek a nagyobb szabadság és a demokrácia előmozdítását szolgálják⁹⁵.

A jelenlegi kínai helyzet első látásra nagyban hasonlít bármelyik pártállami diktatúrára, amennyiben a kormányzat magasabb szintjein lévő vezetők kinevezik az alattuk lévőket: az országos pártszervezet választja a tartományi⁹⁶ pártszervezet vezetését, ők a prefektúrák vezetőit választják, azok a megyék vezetőit bízzák meg, míg a megyei vezetők a városok, községek vezetőségét nevezik ki. A járási szint alatt azonban létezik még egy szint, a falvaké, mely ugyan formálisan nem jelent kormányzati szintet, szerepe – *Jordán* nyomán – legalább két szempontból mégis jelentős (*Jordán* [2011] p. 153):

- Az egyik szempont – Kína esetében érthető módon – mennyiségi, hiszen Kínában több mint hatszázezer falu van, melyet megközelítőleg kilencszázmilliónyan laknak, azaz a kínai népesség háromnegyede továbbra is a falvakban él, még ha a városokba történő elvándorlás erősödött is az utóbbi években. Kilencszázmillió falusi pedig – még ha közigazgatásilag nem is hivatalos kormányzati szinten él – kétségtelenül kormányzati tényező.
- A másik szempont minőségi jellegű, 1987 óta ugyanis kínai parasztok százmillióinak van lehetősége faluja vezetőit megválasztani, mivel ebben az évben fogadta el az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága a falusi bizottságokról szóló törvényt. E törvény szerint a falusi bizottságokat háromévente választják, fő feladatuk a falusi infrastruktúra működtetése, a

---

⁹⁴ Az idézet saját fordítás a hongkongi The Standard, Hu Csin-tao beszédéről készített cikke alapján: http://www.thestandard.com.hk/news_detail.asp?pp_cat=30&art_id=102660&sid=29497317&con_ty pe=3 (2012. június 3.)

⁹⁵ E mondatai természetesen nem arattak osztatlan sikert a párton belül, Vu Pang-kuo, a kínai parlament elnöke szerint sem a többpártrendszer, sem az ismétlődő választások, sem a hatalommegosztás, sem pedig a föderális rendszer nem kerülhet bevezetésre Kínában. Ha ez mégis bekövetkezne, annak beláthatatlan következményei lennének, az elmúlt három évtized eredményei elvesznének, s az ország elsüllyedne a belpolitikai zavarok tengerében.

⁹⁶ A központi kormányzat alatti legfelsőbb szintet képviselik a tartományok, a nemzetiségi autonóm területek, valamint a közvetlenül a központi kormány hatásköre alá tartozó városok (Peking, Tiencsin, Sanghaj, Csunking).

közrend és közbiztonság fenntartása, vitás ügyek elsimítása és az emberek véleményének és igényeinek közvetítése a felsőbb szintek felé.

Míg tehát a Nyugat, illetve a nyugati értékeket magukénak érzők jelentős többsége folyamatosan követeli Kínától a politikai reformokat, addig sokan nem is tudják, hogy a demokrácia jelei már ma is jelen vannak Kínában. Az autoritáriusnak bélyegzett egypártrendszer országában ma több választást tartanak, mint bárhol a világon, hiszen több százmillió kínai választ helyi vezetőket három évente. A kritikusok szerint ezeket a választásokat ma is manipulálják, de a kutatások mást mutatnak. *Benewick* szerint például a falusi választások egyre tisztábbak, versenyszerűek lettek, egyre több független, azaz párton kívüli jelölt indul, és egyre elterjedtebb a titkos szavazás. Eleinte ugyan a jelöltállítás feltételei nem voltak teljesen biztosítottak, de mára már a falusiaknak lehetőségük van olyan jelölteket állítani, akiket ismernek, akikben megbíznak (*Benewick* [2004] p. 13-15). A demokrácia eme formája pedig bizonyíthatóan pozitív hatással volt a falvak életére, több szempontból is: nőtt az állami források aránya, míg a bürokráciára szánt adminisztratív költségek csökkentek, többet költöttek viszont közszolgáltatásokra, összességében tehát a falusi bizottságok elszámoltathatósága is javult. A jövedelmek újraelosztásának folyamata a várakozásokkal szemben nem nőtt, hanem, épp ellenkezőleg, csökkent. A demokratikus módon megválasztott falusi bizottságok munkájának köszönhetően pedig kimutathatóan csökkent a Gini-koefficiens alapján számolt jövedelem-egyenlőtlenség is, összességében tehát a falusi kormányzás mechanizmusa és a falusiak élete is javult (*Yang* [2006] pp. 30-35).

A demokrácia tehát jelen van a falvakban, de a reform nem állt meg ezen a szinten. A kínai miniszterelnök is több alkalommal hangoztatta, hogy a választás lehetősége pár éven belül megjelenhet az egyel magasabb igazgatási szintet képviselő városokban, községekben is. A terv melletti elkötelezettséget mutatja, hogy e téren is történtek már kísérletek. Mark Leonard könyvében beszámol például egy pingcsang megyei (Szecsuan tartomány) kísérletről, ahol a párttagok szavazással választják meg a megye városainak, községeinek vezetőit (*Leonard* [2008] pp. 69-70). Az ilyen és ehhez hasonló civil kezdeményezések egy idő után a „demokratikus politika Shenzenjeivé” válhatnak. Shenzen volt ugyanis annak idején az első, és mindemelllett az egyik legsikeresebb Különleges Gazdasági Övezet Kínában, s ennek mintájára valóban létre lehetne hozni demokratikus zónákat, enklávákat, hogy kikísérletezzék a

demokratikus intézmények, eljárások működőképességét a gyakorlatban, akár nagyvárosi szinten is (Yu [2008] p. 28).

Jünek kétségtelenül igaza van abban, hogy a nagy ívű, mindenhol egységesen bevezetett reformok sokkolnák az országot, lakosságot: Kínában csak az alulról építkező, fokozatosan bevezetett – akár gazdasági, akár politikai – reformok lehetnek sikeresek, e módszer létjogosultságát bizonyítják az ország gazdasági sikerei is. *Jü* úgy látja, hogy az alulról induló kezdeményezésekkel párhuzamosan a 73 millió tagot számláló pártnak is demokratizálódnia kell, ami a gyakorlatban a párton belüli választások⁹⁷, döntéshozatal és a felügyeleti rendszer reformját jelentheti, de legalább ilyen fontosnak tartja a jogalkotási és bírósági rendszer fejlesztését, a politikai döntéshozatal liberalizálását és az átláthatóság növelését, melyet egyébként már a XVII. Pártkongresszuson is célul tűztek ki (Yu [2008] p. 29).

Kína az utóbbi években – az átalakulás jegyében – százával fogadott el új törvényeket, adminisztratív rendelkezéseket, nem is beszélve a közel kilencezres nagyságrendű, helyi szintű törvényekről, melyek a gazdasági, politikai, kulturális, szociális és ökológiai fejlődés minden területét lefedik, de folyamatban van a már meglévő törvények felülvizsgálata, fejlesztése is. A nem-kormányzati szervezetek száma ma már többszázezerre rúg, holott tizenöt évvel ezelőtt ilyen jellegű szervezetek még nem is léteztek, de az ügyvédek és joghallgatók száma is ugrásszerűen nőtt az utóbbi években, s közülük egyre többen szakosodnak az emberi jogok, illetve kifejezetten egy-egy társadalmi csoport védelmére (Li [2007] p. 22-23). Egyre többen tanulnak – állami támogatással – külföldön, majd hazatérve állást vállalnak, és egyre magasabb pozíciókat töltenek be, elterjesztve és népszerűsítve ezzel a külföldi normákat, ideológiákat is.

Li három lehetséges utat vázol fel Kína jövőbeli fejlődése szempontjából, de érezhetően ő is csak az egyikben bíz: a sok szempontból távolinak tűnő demokratikus Kína felemelkedése mellett a másik véglet a teljes káosz, míg az „arany középút” a rugalmas, de továbbra is autoritárius Kína (Li [2007]). Sokak szerint ugyanis csak egy tekintélyelvű, stabil és virágzó ország kínálhat hiteles

---

⁹⁷ Alacsonyabb szintű pártpozíciók esetében már párton belüli választásokra is sor került, ahol – a korábbiakban megszokottal ellentétben – már 30 százalékkal több volt a jelölt, mint a betöltendő pozíció. Ha a párton belüli demokrácia elterjed, felsőbb szintekre is beszivárog, akár olyan ideológiai „törésvonalak” is létrejöhetnek, melyek mentén párton belüli frakciók szerveződhetnek, tovább liberalizálva, illetve reprezentatívabbá téve ezzel a párt működését.

politikai alternatívát a nyugati demokrácia modelljével szemben, s nem mellesleg csak ez a modell képes felvenni a versenyt az olyan, demokratikus országokban – de ma már Kínában is – jellemző problémákkal, mint például a gazdasági egyenlőtlenségek növekedése, a korrupció, a politikai nepotizmus, vagy a választások eredménytelensége.

A sinokratizáció összességében tehát lassú folyamat, drasztikus és hirtelen változások nem jellemzik, célja sokkal inkább egy speciális „tanácskozó demokrácia” (hsziesang mincsu/xieshang minzhu) létrehozása, mely a párt vezető szerepe mellett valósul meg, s a későbbiekben is annak bábáskodása alatt működik. A nyugati típusú demokrácia kínai meghonosodása a fentiekből következően éppannyira valószínűtlen, mint az ország káoszba süllyedése: a kínai nép – ha már idáig eljutott – nem fog megállni a „demokrácia ajtajában” (Li [2007] p. 29), azonban a „ház” amit az ajtó mögött találunk, nem fog hasonlítani a Nyugaton megszokotthoz. Felépítését, elosztását és berendezését tekintve olyan lesz mint ebben az országban oly sok minden: sajátosan kínai.

5. Konklúzió

Kínát a nyugati világ hol feltörekvő fenyegetésként, hol belső zűrzavaroktól, feszültségektől széteső, potenciális válsággócként jellemzi. Ezek az ellentmondások azonban többet árulnak el a nyugatiakban élő előítéletekről, ismerethiányról, mint magáról Kínáról. Az ópiumháborúk óta a kínai külpolitika elsődleges célja a világ nemzetei közötti egyenlőség megteremtése volt. Ezt a törekvést képviselte korábban Szun Jat-szen, majd Mao Ce-tung és Teng Hsziao-ping, és ezt viszik tovább utódaik is. A gazdasági modernizációt már a kezdetektől a nemzetek közötti egyenlőség előfeltételeként kezelték, ami tükrözte Kína elkötelezettségét függetlenségének megőrzése, szuverenitásának fenntartása és az önerőre támaszkodás elősegítése mellett. Ebbe a sorba illeszthető a politikai modernizálódás első szárnypróbálgatása is.

Bár kívülről szemlélve a kép korántsem ennyire idillikus, alapvetően mégis egy békés szándékú, önmaga számára jogosan helyet kérő hatalomról van szó, amely ma már szinte minden szempontból megkerülhetetlen tényező. Az alábbiakban – összefoglalva a fenti fejezetekben leírtakat – azt vizsgáljuk, milyen céljai vannak és lehetnek Kínának nagyhatalomként, milyen új világrendet képzel el, és ennek során milyen dilemmákkal szembesül. A fejezet lezárásaként pedig értékeljük a dolgozat elején megfogalmazott hipotéziseket.

5.1. Nagyhatalmi célok és ambíciók

Ahogy a külpolitika fejlődését bemutató fejezetben láhattuk, az ötvenes, hatvanas évek kínai külpolitikája számos kudarcot megélt, de grandiózus elképzelésekben már akkor sem szenvedett hiányt. E két évtized stratégiái a mai Kína szemszögéből nézve igencsak távolinak tűnnek, ugyanakkor ezen időszak nyomai – ha egyre halványabban is – még ma is felfedezhetőek a kínai gondolkodásban, döntéshozatalban, hiszen a kommunista Kína olyan történelmi helyzetben alakította ki külpolitikáját, mely rányomta bélyegét a távol-keleti országnak a világról, más hatalmakról kialakított képére. E gondolkodás szerint például a világ tele van versengő és gátlástalan kormányokkal, melyek önző érdekeiket követik mások –

például Kína – rovására. Hogy kikerüljön az elszigeteltségből és fejlődni tudjon, Kínának éppen ezért hatalom kell, melyet stabil gazdaság és politikai egység támogat. Ha ugyanis nincs egység, azt a külföldi hatalmak ki fogják használni, ahogy a múltban is tették. Az országot közel két évszázadon keresztül érték sérelmek a külföldi hatalmaktól, ezért erőre és befolyásra van szüksége, hogy meg tudja védeni azt, ami jog szerint az övé (Sutter [2010] pp. 47-51).

A Mao utáni pragmatikus vezetés a béke és fejlődés kettős céljának meghatározásával az ország modernizálásának sokkal hatékonyabb módját választotta, melynek eredményeként Kína már ténylegesen a világhatalommá válás útjára lépett. Stratégiai érdekei az 1980-as években még nem voltak globális jellegűek: Peking politikai lépéseit inkább egyoldalú taktikai és gazdasági megfontolások, semmint közös stratégiai célok vezették (Vámos [2006]). A Szovjetunió összeomlását és a kétpólusú világrend széthullását követően azonban Kína gyorsan alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez: kitartott korábbi célkitűzései mellett, csak azokat az új világrendre szabta. A kínai vezetés már a hidegháborúban is egy multipoláris nemzetközi rendszer létrehozását sürgette, s a kilencvenes években ezt az álláspontot csak megerősítette az a felismerés, hogy globális politikai befolyást csak régióbeli befolyáson keresztül lehet építeni (Jordán-Tálas [1999] p. 140).

A multipoláris világrendre felkészülve Kína a főbb hatalmakkal ápolt kapcsolatait a stratégiai partnerség kereti közé igyekezett beilleszteni, mivel meggyőződésük szerint ily módon az egyes hatalmak nem válnak egymás ellenfeleivé, hanem az együttműködés lehetőségeit keresik. A stratégiai partnerek esetében a minimális követelmény a „három nem” (szan pu/san bu) elvének elfogadása (Cheng-Zhang [1999] p. 102), azaz:

- el nem kötelezettség (pu csiemeng/bu jiemeng);
- nem konfrontálódni senkivel (pu tujkang/bu duikang);
- nem fordulni harmadik fél ellen (pu csentuj tiszangfang/bu zhendui disangfang).

Kína külpolitikáját az ezredfordulót követően is deklaráltan a béke, a fejlődés és az együttműködés hármasa határozza meg. A nyitás egyre több irányban és rétegben ment és megy végbe, hiszen Kína mára aktív mozgatórugója lett a különböző multilaterális kapcsolatok kialakításának, miközben békés és sokszínű kapcsolatra

törekedett régióbeli partnereivel, új típusú, stabil kapcsolatot épített ki az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval, s tovább erősítette elköteleződését a fejlődő világ felé is. A korábban izolációba burkolódzott Kína ma szót emel a nemzetközi kapcsolatok demokratizálódása, a kölcsönös bizalom és előnyök érvényesítése mellett, és globális együttműködést sürget a régi és az új globális kihívásoknak való megfelelés érdekében. Kína kiállása a békés egymás mellett élés öt alapelve mellett azonban ma is változatlan; így kitart amellett is, hogy békés tárgyalások útján kell megoldani a nemzetközi viszályokat, ellenzi a fegyveres megoldást és a fegyveres fenyegetés módszerét, s ennek – például az ENSZ Biztonsági Tanácsában – rendre hangot is ad.

Ahogy a fejezet elején utaltunk rá, Kína felemelkedésével kapcsolatban számos nézet látott napvilágot az utóbbi időszakban, maguk a kínaiak azonban alapvetően úgy vélik, Kína egy „sokarcú felemelkedő hatalom” (Sun [2012]), azaz helyzete nagyhatalmi fejlődése, céljai és ambíciói tekintetében is igen összetett. E kínai vélekedést mindenesetre alátámasztja az a tény, hogy az ország egyszerre fejlett és fejlődő, hiszen miközben gyors ütemben növekvő gazdasága a világgazdaság fejlődéséhez is egyre nagyobb mértékben járul hozzá, teljesítőképességét a válság idején is bizonyította, bővülő piaca pedig egyre több ország számára meghatározó, addig számos – a korábbiakban már említett és részletezett – gazdasági és társadalmi probléma hátráltatja, nehezíti fejlődését, több szempontból átalakulás előtt áll, ráadásul – Tajvan kapcsán – a nemzeti egység kérdése sem teljesen megoldott. Egy sokarcú hatalom pedig nyilvánvalóan többféle dilemmával is szembesül: egyrészt – ahogy a puha hatalom szerepét vizsgáló fejezetben is láthattuk – nagyhatalomként el kell döntenie, hogyan növelheti befolyását úgy, hogy az saját nemzeti érdekeit is szolgálja, de közben ne vezessen feszültséghez más hatalmakkal, országokkal, másrészt önmagát, önnön szerepét is meg kell határoznia, hogy megfelelően reagálni tudjon az egyre növekvő nemzetközi elvárásokra.

Bár a kínaiak szeretik hangsúlyozni jelentős gazdasági eredményeiket, sosem mulasztják el hozzátenni, hogy alapvetően fejlődő országnak tartják magukat, hiszen több gazdasági mutató – például az egy főre jutó GDP – alapján valóban annak is számítanak, miközben számos közös cél is összeköti őket a fejlődő világgal. E stratégia kevésbé nyilvános magyarázata az, hogy Kína a vele szemben támasztott, egyre növekvő elvárásoknak is fejlődő – nem pedig fejlett – országgént szeretne

eleget tenni⁹⁸. Ha ugyanis Kína nem, vagy nem kellően felel meg a nemzetközi várakozásoknak és kötelezettségeinek, az alááshatja nemzetközi megítélését, vagy akár növelheti a kisebb, fejlődő országok Kínával szembeni bizalmatlanságát is.

Kína növekedése és nagyhatalmi felemelkedése nem egyszerűen Kína, hanem az egész világ számára is kihívást jelent, melyre Pekingnek reagálnia kell: ennek eszköze a békés fejlődés doktrínájának meghirdetése. E doktrína egyik lényegi eleme egyébként a külső függés mérséklése, azaz hogy Kínának elsősorban saját erőfeszítéseire kell támaszkodnia (Sun [2012]), ami tehát egybevág a korábban már bemutatott célkitűzéssel, miszerint Kína gazdasági növekedését egyre nagyobb mértékben kell támogatnia a belső fogyasztás bővülésének. Kína külső függőségének növelése tehát nem cél, de külső befolyásának növekedése már igenis az, mely azonban együtt jár Kína szomszédjai, illetve más hatalmak aggályainak növekedésével. Kína számára ugyanakkor fontos, hogy ezen aggályokat, félelmeket eloszlassa, s amennyiben lehetséges, partnerré tegyen minél több országot, vagy legalábbis megakadályozza azt, hogy azok ellene szövetkezzenek. A fenti fejezetekben számos példát láthattunk erre: Kína fokozta részvételét a nemzetközi szervezetekben, egyre többször lépve fel kezdeményezőként, bi- és multilaterális kapcsolataiban is igyekezett alkalmazkodni a másik fél igényeihez, felelős hatalomként járva el, és saját vállalatát is arra bízta, hogy saját hasznuk mellett tartsák szem előtt az érintett országok fejlődésének előrevitelét is.

Ami Kína deklarált nagyhatalmi céljait illeti, a szuverenitás, stabilitás és fejlődés hármásának biztosítása jelölhető meg stratégiai érdekként. *Wang Jisi*, a Pekingi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Karának dékánja e hármast kibontva, szuverenitás alatt elsősorban a területi integritást és nemzeti egységet érti, stabilitás alatt a politikai stabilitást, azaz a párt és a szocialista rendszer stabilitását, míg fejlődés alatt a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődést. Úgy véli ugyanakkor, hogy ezen célok eléréséhez egy új, a jelenleginél kifinomultabb stratégia szükséges, s e stratégia formálódásának jelei már ma is tetten érhetők: ennek jegyében formálódik a kínai

---

⁹⁸ A fentiekre jó példát szolgáltat a klímaváltozás kérdése. Peking a koppenhágai klímacsúcs előtt is hangsúlyozta a fejlettségi szint figyelembevételének szükségességét a határértékek meghatározásakor. Kína ugyan nemrég leelőzte az Egyesült Államokat az üvegházhatást kiváltó mérges gázok kibocsátásában, de az egy főre jutó fajlagos szennyezés továbbra is elmarad a fejlett országokban egy állampolgárra jutó értéktől. Kína, és a fejlődő országok általában, a klíma melegedéséért történelmileg a gazdag országokat teszik felelőssé, és úgy gondolják, éppen ezért nekik kell anyagilag segíteniük a fejlődőket, hogy azok csökkenthessék széndioxid-kibocsátásukat.

biztonságfelfogás, mely a politikai és hagyományos katonai érdekek mellett immár tekintetbe veszi a gazdasági és nem hagyományos kihívásokat is, ennek szellemében válik multilaterálisabbá, feladat-orientáltabbá a kínai diplomácia, ennek mentén alakul át a gazdasági fejlődés, s jelennek meg új értékek, ideológiák a kínai politikában és mindennapi életben (Wang [2011] pp. 74-77). Mindezekre fenti oldalakon bőségesen láthattunk példát.

Tény, hogy az erősségek és képességek elrejtésének tengi stratégiája ma már a múlté, s Kína egyre aktívabban, tevékenyebben vesz részt a nemzetközi életben, felelős hatalomként lépve fel világszerte. E bizonyos szempontból még napjainkban is kialakulóban lévő nemzetközi felelősség Kína esetében többes gyökerű, hiszen az államok klasszikus értelemben vett felelőssége mellett Kínának helyt kell állnia nagyhatalomként, úgyis, mint hatalmas fejlődő ország, s úgy is, mint az ENSZ Biztonsági Tanácsának egyik állandó – egyben egyetlen fejlődő – tagja. Kína felelősségvállalásának növekedése azonban csak részben adódik az ezzel kapcsolatos várakozások növekedéséből, mert bár igaz, hogy egyre többen – elsősorban a fejlődő országok közül – várják Kínától azt, hogy az ő érdekeiket is képviselje, míg mások – elsősorban a fejlettek – azt, hogy Peking megnövekedett befolyását és erejét a fennálló nemzetközi rendszer stabilizálására használja, Kínának valójában alapvető érdeke is e megnövekedett felelősségvállalás. Ahogy a kínai gazdaság növekszik, globálisan terjeszkedik, úgy terjednek a kínai érdekek is a világ minden részén, ami értelemszerűen maga után vonja azt is, hogy Kína érdekeltté válik mindezen területek, régiók stabilitásában, prosperitásában. A harmonikus világ koncepciója is a békés környezetben történő békés fejlődést hirdeti – egyenlő államokkal, kölcsönös bizalommal és közös biztonsággal – melyhez ugyancsak nélkülözhetetlen a proaktív külpolitika és a „győztes-győztes”-típusú együttműködés révén elérendő jólét célként való meghatározása (Chen [2009] pp. 15-17).

A harmonikus világ koncepciója valójában Kína első hivatalos elképzelése, jövőképe a nemzetközi rendről, arról, hogyan is kellene működnie a világnak, s abban Kínának. A kínaiak felismerték, hogy stabilitásuk és növekedésük pozitív hatással lehet a világra és viszont, hiszen Kína fejlődéséhez ma már nélkülözhetetlen a más országokkal, régiókkal való együttműködés, míg a globális jólét eléréséhez is elengedhetetlen tényező a kínai prosperitás. Erre vonatkozik Hu Csin-ao elnök korábban már idézett mondata is: „Kína nem fejlődhet tovább a világ többi részétől

elzártan, mint ahogy a világ többi részében sem lehet jólét és stabilitás Kína nélkül” (Hu [2007]).

A Kínai Kommunista Párt 17. Kongresszusán elmondott pártfőtitkár-államelnöki beszédben – a fenti mondaton kívül – elhangzott az is, hogy napjainkban, a nemzetközi kapcsolatokban a béke és fejlődés korszakát⁹⁹ éljük, a nemzetközi rendszer stabil, a multipoláris világ kialakulásának folyamata pedig visszafordíthatatlan. Kína számára mindezen fejlemények kétségkívül előnyösek, a nemzetközi erőegyensúly a várakozásaiknak megfelelően változik, de kihívások és nehézségek azért továbbra is akadnak. *Hu* elnök ezekre utalva kiemeli, hogy „a hegemonizmus és a hatalmi politika még ma is létezik, a helyi konfliktusok erősödnek, miközben a világgazdasági egyensúlytalanságok is egyre erőteljesebbek, az Észak és Dél közötti szakadék mélyül, míg a hagyományos és nem-hagyományos biztonsági kihívások összefonódnak”. Ebben a helyzetben kell csak igazán magasra tartani a „béke, fejlődés és együttműködés zászlaját”¹⁰⁰, mely tehát nem csupán a kínai érdekeket szolgálja, hanem az egész világot is (Hu [2007] és Su [2009] pp. 32-33).

5.2. A hipotézisek értékelése

A dolgozat elején megfogalmazott hipotéziseinket a fenti fejezetekben leírtak alapján igazolva látjuk.

I. A kínai nagyhatalom nem lesz egyeduralomra törő hegemon. Módszereit, viselkedését és hozzáállását tekintve is különbözik az előző századok nagyhatalmaitól.

Kínából valóban nem lesz egyedüli hegemon hatalom, de nem csupán azért, mert még maga is fejlődő ország, hanem azért sem, mert Kína nem is tör ilyen babérokra, nem kívánja finanszírozni a világ minden problémáját, csupán ott és akkor segít, ahol az illeszkedik saját stratégiájába. A kínai nagyhatalmiság sajátos hatalomértelmezést tükröz: Kína soha nem volt imperialista hatalom, s ma sem kívánja saját képére

---

⁹⁹ Kínai kutatók szerint a modernkori történelemben beszélhetünk gyarmati korszakról, az imperializmus korszakáról, illetve a háború és forradalom korszakáról, míg napjainkban a béke és fejlődés korát éljük (Su [2009] p. 32).

¹⁰⁰ Hivatalos angol fordításban a mondat így hangzik: "China will always hold high the banner of peace, development and cooperation and remain committed to the path of peaceful development and the win-win strategy of opening-up".

formálni a világot, külkapcsolataiban ma is kooperációt és harmóniát keres, mely tényezők a haszonszerzést természetesen nem zárják ki.

Ahogy a fentiekben többször utaltunk rá, Kína egyszerre fejlődő és fejlett ország, magán viseli a fejlődés és a fejlettség legfőbb vonásait is, így megtalálja a közös hangot mindkét világ szereplőivel. Ezen tulajdonságokat egészíti ki a kínai nacionalizmus és a konfucianizmus egyvelegéből összeálló nagyhatalmiság-tudat, mely határozott és öntudatos, mégis tisztelettel és elfogadással felruházott hatalmat eredményez, olyat, amelyik eszközeiben és a nemzetközi rendszerhez való hozzáállásában is különbözik más hatalmaktól, képes a megújulásra, melynek során egyszerre megfontolt és innovatív.

II. Kína nagyhatalomként keresi az együttműködés lehetőségét más nagyhatalmakkal, ennek során multipoláris hatalmi egyensúlyra törekszik. E kapcsolatépítés folyamán mind az Egyesült Államokkal, mind az Európai Unióval ápolt reláció fontos Kína számára, azonban az Unió sokkal inkább partner lesz, míg az Egyesült Államok versenytárs marad.

A többpólusú világ képe azért is szimpatikus Kína számára, mert vezető szerepre, nagyhatalmiságra törhet anélkül, hogy az unipoláris vagy bipoláris hatalmisággal járó feladatokat és felelősséget el kellene vállalnia.

Egy multipoláris világban az Egyesült Államok és az Európai Unió ugyanúgy hatalmi pólusok lehetnek, mint a BRIC országok tagjai. Ennek jegyében – ahogy a fenti fejezetekben is láthattuk – erősíti Kína bilaterális stratégiai kapcsolatait a főbb hatalmi pólusokkal. E pólusok együttműködési lehetőségeit megvizsgálva arra jutottunk, hogy míg az Egyesült Államok és Kína relációját számos ellentmondást, problémás kérdést feszíti, melyek leginkább az eltérő gondolkodásmódra, kölcsönös félreértésekre, világgazdasági szükségszerűségekre, hatalmi aszimmetriákra és eltérő ideológiákra vezethetők vissza, addig az Unió és Kína kapcsolata – bár feszültségek ott is akadnak – akadálymentesebb, hiszen Európa nyitottabb az együttműködésre. Az Unió sokkal jobban kiegészítheti a Kínai Népköztársaságot olyan globális kérdések tekintetében, mint a szegénység, a klímaváltozás, a tömegpusztító fegyverek leszerelése, vagy az emberi jogok kérdése, ráadásul a „multipolaritás” a kínaiak és az európaiak számára közös cél, míg az amerikaiak nem szívesen borítanak föl a maguk kényelmes hegemon világrendjét. Oroszország, India, Brazília

és Kína együttműködése esetében pedig a felek még inkább tisztában vannak az kooperációban rejlő lehetőségekkel, ennél fogva kölcsönösen hajlandóak gesztusokra, engedményekre is.

III. Kína nagyhatalomként a fejlődő országok hangadója, szócsöve, egyre jelentősebb befektetője, s egyre inkább vezető hatalma is. Közép- és Kelet-Ázsiában Kína szerepe már most megingathatatlan, latin-amerikai és afrikai kapcsolatai során pedig nem csupán energia- és nyersanyagigényét elégíti ki, hanem e térségek gazdasági növekedéséhez is jelentősen hozzájárul.

A főbb hatalmi pólusok mellett a fejlődő országok is egyre jelentősebb szerepet képviselnek a kínai külpolitikában. E téren Peking már évtizedek óta építi bilaterális kapcsolatait, bár az utóbbi tíz-tizenöt év ebben az esetben is meghatározó. Ugyanakkor a jövő nemzetközi rendszere a kínai felfogás szerint sem a nemzetállami kapcsolatokra épül majd, így Kína az utóbbi időszakban aktívan koncentrálna a multilaterális diplomáciára is: e téren Ázsia kiemelt helyet foglal el, de Afrika és Latin-Amerika szerepe is egyre jelentősebbé válik.

Kína a fejlődő világban ma saját befolyási övezetet épít, ahol gazdasági és politikai érdekei alapján maga dönti el, hol és milyen mértékben működik együtt más térségekkel, országokkal, ez az együttműködés azonban minden abban részt vevő fél számára előnyös és hasznos kell legyen.

IV. A nagyhatalmi változást Kínában belső átalakulás is kíséri, a saját-utas kínai fejlődés sajátosan modernizált kínai államot hoz létre. E „demokratizáció” oka nem csupán belpolitikai jellegű, hanem a nagyhatalmi szerepvállalásra való felkészülés is, az ily módon átalakuló Kína ugyanis nemcsak a Nyugat számára lesz elfogadhatóbb partner, hanem adott esetben alkalmazhatóbb modellt kínál a világ többi része számára is.

A belső politikai átalakulás – ahogy láthattuk – ma már nem csupán ábránd, hanem deklarált politikai cél. Míg a gazdasági modellváltás – még ha önálló döntés eredménye is – részben Kína globalizálódásából adódó kényszer, a politikai rendszer demokratizációja egy nagy ívű stratégia része. Kína ugyanakkor a demokrácia eszméjét sem fogadja el feltétel nélkül, főként nem annak nyugati értelmében, hanem a saját képére formálja, adaptálja azt, csak egyes vonásait, intézményeit véve át. A nyugati mintáktól való különbözőségét érzékeltetendő, neveztük e folyamatot

sinokratizációnak, eredményét sinokráciának. A sinokratizáció ugyanakkor lassú folyamat, drasztikus és hirtelen változások nem jellemzik, célja pedig egy speciális „tanácskozó demokrácia” létrehozása, mely a párt vezető szerepe mellett valósul meg, s a későbbiekben is annak bábáskodása alatt működik.

Véleményünk szerint, a dolgozatban megfogalmazott hipotézisek, és az azok igazolását szolgáló – a fenti fejezetekben tett – megállapítások alapján a kínai nagyhatalmiség sok szempontból eltér a korábbi nagyhatalmi mintáktól. Ha azonban a nemzetközi rendszer egyik meghatározó szereplője a korábbiaktól eltérő tulajdonságokkal bír, az minden bizonnyal hatással lesz magára a nemzetközi rendszerre is. Felmerül tehát a kérdés, vajon szolgáltatathat-e mintát Kína más országok számára? Kína gazdasági rendszere – mely egyszerre szocialista, kapitalista és egyben „speciálisan kínai” is – sikert sikerre halmoz, válságokat vészel át és – bár problémákkal is küzd – képes a megújulásra, így példája vonzó lehet számos fejlődő ország számára. A „sajátosan kínai színezetű demokrácia”, azaz sinokrácia pedig mintát szolgáltathat mindazon országoknak, amelyek eddig sikertelenül próbálkoztak – ha próbálkoztak egyáltalán – a nyugati típusú demokrácia átvételével.

De vajon célja Kínának a – mások számára történő – gazdasági vagy politikai modellalkotás, sőt, e modell/modellek exportja? E sorok írója szerint nem valószínű. A sinokrácia mint „politikai modell” még Kínában is csak kialakulófélben van, alkalmazhatóságának kérdése ott sem dőlt el teljesen, a gazdasági modell pedig nem csak kialakulását, de felhasználhatóságát tekintve is „speciálisan kínai”. Az úgynevezett „washingtoni konszenzussal” szembeállított *Ramo*-féle „pekingi konszenzust”¹⁰¹ például számos bíráló érte, s ezek egy része éppen Kínából érkezett. A kínai vezetők ugyanis továbbra is szívesebben beszélnek modell helyett „sajátosan kínai színezetű szocializmusról”, vagy „szocialista piacgazdaságról”, melyről ugyan tudható hogy ma már inkább kapitalista, mint szocialista, sajátosan kínai volta ugyanakkor kétségbe vonhatatlan.

A kínaiak szerint nincs szó „konszenzusról”, sőt, a kínai reformlépések nem is állíthatóak szembe a washingtoni konszenzus alapvetéseivel, mivel annak több eleme Kína esetében is megtalálható, így tehát a kínai stratégia kiegészíti, nem pedig

---

¹⁰¹ *Joshua Cooper Ramo* 2004-es írásában fogalmazta meg a fejlesztés kínai modelljét, az úgynevezett „pekingi konszenzust” melyben három tényezőt emel ki Kína fejlődése kapcsán, ezek (1) az innováció, az új ötletekkel való folytonos próbálkozás, (2) a fenntartható fejlődés és a javak igazságos elosztása, valamint (3) az önmeghatározás és a „különutasság” hangsúlyozása.

helyettesíti azt. Ennek kapcsán *Jordán* is megjegyzi, hogy Kína adaptált módszerei, stratégiája minden ízében sajátos és egyedi, így máshol ugyanez valószínűleg nem, vagy legalábbis nem törvényszerűen vezetne a kínaihoz hasonló eredményre (*Jordán* [2010] p. 64). *Tálas* is utal rá, hogy a kínaiak jellemzően kerülik a „kínai modell” mint kifejezés használatát (*Tálas* [2011] p. 297), amely ugyancsak azt valószínűsíti, nincsenek világmegváltó terveik azzal kapcsolatban. A Washingtoni Konszenzussal ellentétben ez a „felzárkózási modell” (*Tálas* [2011] p. 311) politikai és gazdasági ötletek sajátos halmaza, melyben az államnak, a központi irányításnak kitüntetett szerepe van. A „kínai modell” *Tálas* szerint sem statikus, hanem dinamikus, s hazai – ezáltal potenciális külföldi – sikere nagyban függ attól, mennyire tud majd megfelelni a Kína előtt álló gazdasági és társadalmi problémáknak (*Tálas* [2011]p. 321).

Az mindenesetre tény, hogy a kínai siker titka – legalábbis részben – a már meglévő módszerek vegyítésében, megfelelő adaptációjában rejlik, ez a hozzáállás pedig nagyon is érdemes lehet arra, hogy mások is alkalmazzák. Azaz, amennyiben a kínai gazdasági modell továbbra is megfelel az előtte álló kihívásoknak, a sinokrácia modellje pedig beváltja a hozzáfűzött reményeket, úgy az elkövetkező évtizedek során e módszerek – részben, vagy egészben – jó eséllyel megjelenhetnek a fejlődő világ országaiban is. Ugyanakkor „modelljeit”, módszereit, hozzáállását másokra erőltetni Kína sosem fogja, hiszen azzal épp azok lényegi eleme veszne el.

Irodalomjegyzék

Alden, Chris [2010]: Kína az Afrikai Kontinensen. Publikon Kiadó, Pécs, ISBN 978-615-5001-18-5

Alterman, John B. [2009]: China's Soft Power in the Middle East. In: *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States – Competition and Cooperation in the developing World*. (szerk.: McGiffert, Carola) Center for Strategic and International Studies, Washington DC., pp. 63-76, ISBN 978-0-89206-558-5

Asche, Helmut – Schüller, Margot [2008]: China's Engagement in Africa – Opportunities and Risks for Development. Deutsche GTZ, http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/english/content/ias/pdf/studie_chinas_engagement_in_afrika_en.pdf (2012. május 12.)

Babbie, Earl [1995]: A Társadalomtudományi Kutatás Gyakorlata. Balassi, Budapest, ISBN 9635060394

Bahry, Donna L. – Moses, Joel C. [1990]: Political Implications of Economic Reform in Communist Systems, New York University Press, New York and London, ISBN 0-8147-1140-5

Baker, Philip [2002]: Human rights, Europe and the People's Republic of China. In: *China and Europe since 1978: A European perspective* (szerk.: Edmonds, Richard Louis). Cambridge University Press, pp. 45-63, ISBN 978-0-52152-403-2

Baru, Sanjaya [2012]: Asia's energy, Asia's security. Project Syndicate, 2012. január 16., <http://www.project-syndicate.org/commentary/asia-s-energy--asia-s-security> (2012. február 6.)

Barysch, K., Grant, C. and Leonard, M. [2005], Embracing the Dragon: The EU's Partnership with China, Centre for European Reform, London, ISBN 1-901229-61-0

Bell, Daniel A. [2008]: China's New Confucianism: Politics and Everyday Life in a Changing Society. Princeton University Press, New Jersey, ISBN 978-0-691-13690-5

Benewick, Robert [2004]: Self-Governance and Community - A Preliminary Comparison between Villagers' Committees and Urban Community Councils. In: *China Information*, Vol. 18 no. 1, March 2004, p. 11-28, doi: 10.1177/0920203X04040361

Bergsten, Fred; Freeman, Charles; Lardy, Nicholas R.; Mitchell, Derek J. [2009]: China's Rise: Challenges and Opportunities. Peterson Institute for International Economics, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, ISBN 978-0-88132-434-1

Bergsten, Fred [2010]: We can fight fire with fire on the renminbi. Financial Times, 2010. október 3., <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/070e525c-cf1d-11df-9be2-00144feab49a.html#axzz1xf7u5hbE> (2011. október 5.)

Brzezinski, Zbigniew [1997]: The Geostrategy for Eurasia. In: *Foreign Affairs*, Vol. 76 No. 5 pp. 50-65

Chan, Steven [2008]: China, the US and the Power-transition Theory: A Critique. Routledge, New York, ISBN 978-0-203-94066-2

Chang, Gordon H. [1990]: Friends and Enemies – The United States, China, and the Soviet Union, 1948-1972. Stanford University Press, Stanford, California, ISBN 0804715653

Chen Zhimin [2009]: International Responsibility and China's Foreign Policy. In: *China's Shift: Global Strategy of the Rising Power* (szerk.: Masafumi Iida), NIDS Joint Research Series No. 3, The National Institute for Defense Studies, Japan, pp. 7-28, ISBN 978-4-939034-56-5

Cheng Li [2007]: China in the Year 2020: Three Political Scenarios. In: *Asia Policy*, No. 4, 2007. július, pp. 17-29

Cheng, Joseph Y. S. [2011]: Whither China's Democracy? In: *Commeemoration of the Twentieth Anniversary of the Tiananmen Incident*, City University of Hong Kong, ISBN: 978-962-937-181-4

Cheng, Yu-shek; Zhang, Wakung [1999]: Chinese Foreign Relation Strategies Under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis. In: *Kasarinlan - Philippine Journal of Third World Studies*, Vol 14, No 3, pp. 91-114

Chow, Edward C. [2009]: China's Soft Power in Developing Regions – New Major Player in the International Oil Patch. In: *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States – Competition and Cooperation in the developing World* (szerk.: McGiffert, Carola), Center for Strategic and International Studies, Washington DC., pp. 91-96, ISBN 978-0-89206-558-5

Cline, William R., - John, Williamson [2011]: Estimates of Fundamental Equilibrium Exchange Rates. In: *Policy Brief*, Peterson Institute, 11-5. Washington D.C., <http://w.iie.com/publications/pb/pb11-05.pdf> (2012. június 6.)

Cody, Edward [2005]: China's quiet rise casts wide shadow. Washington Post, 2005. február 26.

Csáki György [2011]: G-2: az USA és Kína gazdasági kapcsolatai a világgazdasági erőviszonyok megváltozott erőterében. In: *Kína és a Világ* (szerk.: Inotai András - Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 289-32, ISBN 978-963-301-562-9

Deng Yong [2008]: China's Struggle for Status – The Realignment of International Relations. Cambridge University Press, New York, ISBN 978-0-521-71415-0

Dietrich, Craig [1994]: People's China – A Brief History, Oxford University Press, New York, ISBN 0195106288

Ding, Sheng [2008]: To Build A "Harmonious World". China's Soft Power Wielding in the Global South. In: *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 13, No. 2, pp. 193–211

Erixon, Fredrik; Messerlin, Patrick; Sally, Razeen [2010]: China's Trade Policy Post-WTO Accession. Focus on China-EU Relations. European Centre for International Political Economy

Evenett, Simon J. – Francois, Joseph [2010]: Will Chinese revaluation create American jobs? VoxEU.org, 2010. április 23., <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/4931> (2010. május 20.)

Feege, Anja [1992]: Internationale Reaktionen auf den 4. Juni 1989 in der VR China, Zwischen Solidarisierung, Schweigen und Sanktionen. Institut für Asienkunde, Hamburg

Fehér Tibor – Szunomár Ágnes [2009]: Kína és Közép-Ázsia, a sanghaji együttműködés értékelése, különös tekintettel az energiakérdésre. In: *A Változó Kína II – Kína a Nemzetközi Politikai Erőtérben* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 229-263, ISBN 978-963-301-521-6

Feldhof, André [2010]: The EU-China Cooperation in Sustainable Development, <http://www.scribd.com/doc/62443268/The-EU-China-cooperation-in-sustainable-development> (2011. május 5.)

Fox, John and Godement, François [2009]: A Power Audit of EU-China Relations, European Council on Foreign Relations. 17 April 2009, http://ecfr.3cdn.net/532cd91d0b5c9699ad_ozm6b9bz4.pdf (2010. február 12.)

Fung, K. C. – Iizaka, Hitomi – Tong, Sarah [2002]: Foreign Trade of China. Hong Kong Institute of Economics and Business Strategy, Working Paper No. 1048., http://www.hiebs.hku.hk/working_paper_updates/pdf/wp1048.pdf (2012. május 12.)

Gallagher, Mary E.[2002]: Reform and Openness. Why China's Economic Reforms Have Delayed Democracy. In: *World Politics*, Vol. 54, No. 3, 2002. április, pp. 338-372

Geeraerts, Gustaaf [2011]: China, the EU, and the New Multipolarity. In: *European Review*, Vol. 19, No. 1, pp. 57–67

Gelb, Leslie [2009]: Power Rules: How Common Sense Can Rescue American Foreign Policy. Harper Collins, New York, ISBN 9780061714542

Gittings, John [1990]: China Changes Face. The Road From Revolution 1949-1989. Oxford University Press, New York, Oxford, ISBN: 0192851659

Glaser, Bonnie S.; Murphy, Melissa E. [2009]: Soft Power with Chinese Characteristics: the Ongoing Debate. In: *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States – Competition and Cooperation in the developing World* (szerk.: McGiffert, Carola), Center for Strategic and International Studies, Washington DC, pp. 10-26, ISBN 978-0-89206-558-5

Gömöri Endre [1983]: A Sas és a Sárkány – Washington-Peking 1844-1982. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, ISBN 9630922401

Gompert, David C. – Godement, Francois – Medeiros, Evan S. – Mulvenon, James C. [2005]: China on the Move – A Franco-American analysis of emerging Chinese strategic policies and their consequences for transatlantic relations. RAND National Defense Research Institute, RAND Corporation, Santa Monica CA, ISBN 0-8330-3676-9

Gosset, David [2002]: China and Europe: Towards a Meaningful Relationship. In: *Perspectives – Overseas Young Chinese Forum*, Vol. 3 No. 7, http://www.oycf.org/Perspectives2/19_123102/ChinaEurope.htm (2012. július 23.)

Greg Austin [2005]: The 1989 China Arms Ban – Putting Europe's Position to Congress. The Foreign Policy Centre, 2005. április, <http://fpc.org.uk/fsblob/444.pdf> (2005. május 15.)

Gregusová, Gabriela [2005]: People's Republic of China in the Global Perspective of International Affairs. In: *Contemporary East Asia Studies* (szerk.: Hromy, B., Skovajsa, J.), Bratislava, pp. 40-46

Halper, Stefan [2010]: The Beijing Consensus: How China's Authoritarian Model Will Dominate the Twenty-First Century. Basic Books, New York, ISBN 978-0-465-01361-6

Harding, Harry [1992]: A Fragile Relationship - The United States and China since 1972. The Brookings Institution, Washington DC, ISBN 0815734662

Harish, Kapur [1990]: Distant neighbours – China and Europe. Pinter, London - New York, ISBN: 0861871227

Holslag, Jonathan [2006]: The European Union and China: The Great Disillusion. In: *European Foreign Affairs Review*, No. 11, pp. 555-580

Huang, Yiping [2010]: A currency war the US cannot win. VoxEU.org, 2010. október 19., <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/5689> (2010. október 21.)

Hu Jintao [2007]: Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive for New Victories in Building a Moderately Prosperous Society in all Respects - Report to the Seventeenth National Congress of the Communist Party of China on Oct. 15, 2007. In: *China Daily*, 2007. október 25. http://www.chinadaily.com.cn/china/2007-10/25/content_6204667.htm (2012. június 7.)

Huntington, Samuel P. [1993]: The Third Wave. Democratisation in the Late Twentieth Century. University of Oklahoma Press, Oklahoma, ISBN-10: 0806125160, ISBN-13: 978-0806125169

Huntington, Samuel P. [1993]: The Clash of Civilizations? In: *Foreign Affairs*, 1993 Summer. pp. 22-49

Hutton, Will [2007]: The Writing on the Wall: China and the West in the 21st Century. Little, Brown Book Group, London, ISBN 978-0-349-11882-6

Ibrahim, Anwar [2006]: Universal Values and Muslim Democracy In: *Journal of Democracy*, Vol. 17, No. 3, pp. 5-12

Inotai András [2008]: Az Európai Unió és Kína Kapcsolatai. Múlt, Jelen, Jövő. In: *Kína: Realitás és Esély* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 74-124, ISBN 978-963-301-502-5

Inotai András [2011]: Impact of the Global Crisis on EU-China Relations. In: *Asian Studies 2011* (szerk.: Matura Tamás), Magyar Külügyi Intézet, pp. 80-102, ISBN 978-963-7039-34-8

Jacques, Martin [2009]: When China Rules the World - The End of the Western World and the Birth of a New Global Order. The Penguin Press, New York, ISBN 978-1-59420-185-1

Jacques, Martin [2010]: Understanding the rise of China. A londoni TED Szalonban 2010. október 9-én tartott előadás elektronikusan elérhető felvétele, http://www.ted.com/talks/martin_jacques_understanding_the_rise_of_china.html (2012. július 23.)

Jakobson, Linda [2006]: The Implications of China's Rise for Asia and Europe. In: *Briefing Paper*, No. 5, The Finnish Institute of International Affairs, 2006. május 2.

- Jin, Liangxiang [2005]: Energy first - China and the Middle East. In: *Middle East Quarterly*, Spring 2005, pp. 3-10, <http://www.meforum.org/694/energy-first> (2010. április 30.)
- Jordán Gyula [1999]: Kína története. Aula Kiadó, Budapest, ISBN: 9789639215191
- Jordán Gyula [2007]: Új főszereplő: Kína. In: Új világrend? In: *Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban* (szerk.: Rada Péter), Grotius Könyvtár, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület – Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, Budapest, pp. 93-110, ISBN 978-963-06-2637-8
- Jordán Gyula [2007a]: A kínai reformfolyamatot kísérő ideológiai áramlatok és viták 1979-től napjainkig (I. rész). In: *Kül-Világ*, V. évfolyam, 2007/3-4, pp. 1-27, ISSN 1785-5284
- Jordán Gyula [2008]: A kínai reformfolyamatot kísérő ideológiai áramlatok és viták 1979-től napjainkig (II. rész). In: *Kül-Világ*, V. évfolyam, 2008/1, pp. 1-28, ISSN 1785-5284
- Jordán Gyula [2010]: A kínai soft power kérdéséhez. In: *Nemzet és Biztonság*, 2010. június, pp. 50-65
- Jordán Gyula [2011]: A kínai kormányzati és adminisztratív reform. In: *Kína belső viszonyai* (szerk.: Inotai András - Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 128-158, ISBN 978-963-301-561-2
- Jordán Gyula; Tálas Barna [1999]: Kína az új évezred küszöbén. In: *Védelmi Tanulmányok*, No. 33, Budapest, ISBN 9638117
- Jordán Gyula; Tálas Barna [2000]: A „Kína-fenyegetés”. In: *Külpolitika*, VI. Évfolyam, 3-4. Szám, pp. 170-196, ISSN 0133-0616
- Jordán Gyula; Tálas Barna [2005]: Kína a Modernizáció Útján a XIX-XX. Században. Napvilág, Budapest, ISBN 9639350508
- Juhász Ottó [2008]: Kína mint Együttműködő Partner. In: *Kína: Realitás és Esély* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 7-19, ISBN 978-963-301-502-5
- Kennedy, Paul [1992]: A Nagyhatalmak Tündöklése és Bukása. Akadémiai Kiadó, Budapest, ISBN: 9630560763
- Kiss J. László [2001]: Biztonságelméletek. In: *Biztonságpolitika*. (szerk. Gazdag Ferenc) SVKH Budapest, pp. 67-98.
- Kiss J. László [2003]: Globalizálódás és Külpolitika. Teleki László Alapítvány, Budapest, ISBN: 9799638629165
- Kiss Judit, Tétényi András [2009]: Kína Politikai és Gazdasági Érdekei Fekete-Afrikában. In: *A Változó Kína III – Kína a Nemzetközi Politikai Erőtérben* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 264-291, ISBN 978-963-301-521-6
- Kielmas, Maria [2005]: China's Foreign Energy Asset Acquisitions: From Shopping Spree to Fire Sale? In: *The China and Eurasian Forum Quarterly*, 3/3, pp. 27-30
- Kissinger, Henry [1997]: Diplomácia. Panem-Grafo, Budapest, ISBN: 9635451997

- Krugman, Paul [2010]: China's Swan Song. In: *The New York Times*, 2010. március 11., <http://krugman.blogs.nytimes.com/2010/03/11/chinas-swan-song/> (2011. május 15.)
- Kurlantzick, Joshua [2007]: *How China's Soft Power Is Transforming the World*. New Republic, Yale University Press, New Haven and London, ISBN 978-0-19-569511-3
- Lardy, Nicholas R. [1994]: *China in the World Economy*. Institut for International Economics, Washington DC., ISBN 0-88132-200-8
- Lardy, Nicholas R. [2012]: *Sustaining China's Economic Growth after the Global Financial Crisis*, Peterson Institute for International Economics, Washington, DC. ISBN 978-0-88132-626-0
- Lawson, Don [1985]: *The Eagle and the Dragon – The History of U.S.-China Relations*. Thomas Y. Crowell, New York, ISBN 0690044860
- Lehoczki Bernadett [2008]: A Kínai-Latin-Amerikai Kapcsolatok Sikerei és Kihívásai. In: *Kína: Realitás és Esély* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 177-196, ISBN 978-963-301-502-5
- Leonard, Mark [2008]: *Mit gondol Kína? Gondolat*, Budapest, ISBN 978-963-693-152-0
- Li, Cheng [2007]: China in the Year 2020 – Three Political Scenarios. In: *Asia Policy*, National Bureau of Asian Research, Number 4, 2007. július, pp. 17-29, DOI: 10.1353/asp.2007.0001
- Liang, Ming [2011]: China-Africa Trade: from China and Africa's Global Trade Perspectives. Report of the Chinese Academy of International Trade and Economic Cooperation, 2011. augusztus 9., http://www.caitec.org.cn/c/en/news/2011-08/09/news_2861.html (2012. április 22.)
- Liu, Yunshan [2002]: Hold high the banner of advanced culture. In: *Zsenmin Zsipao*, 2002. december 11.
- Ludvig Zsuzsa [2010]: Kína és Oroszország - Együttműködés versus rivalizálás. In: *Kína és a válság* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 271-334, ISBN: 9789630589192
- Lum, Thomas; Morrison, Wayne M., Vaughn, Bruce [2008]: China's 'Soft Power' in Southeast Asia. CRS Report for Congress, Congressional Research Service, 2008. január 4., <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34310.pdf> (2011. július 6.)
- Madhani, Aamer [2012]: China's Xi Jinping, Obama exchange polite warnings. In: *USA Today*, 2012. február 16., <http://www.usatoday.com/money/world/story/2012-02-15/xi-jinping-us-visit-continues/53110138/1> (2012. február 15.)
- Majoros Pál; Kovács Réka [2001]: Az Európai Unió és Kína kapcsolatai az ezredfordulón. In: *EU Working Papers*, Budapesti Gazdasági Főiskola. Külkereskedelmi Főiskolai Kar, 2001/1
- Mearsheimer, John J. [2001]: *The Tragedy of Great Power Politics*. Norton, New York, ISBN 978-0393020250
- Mearsheimer, John J. [2005]: The Rise of China Will Not Be Peaceful at All. In: *The Australian*, November 18, 2005

Meisel Sándor; Somai Miklós; Vígvári Gábor; Völgyi Katalin [2009]: Kína Változó Szerepe a Világgazdaságban és a WTO-ban. In: *A Változó Kína IV – Kína a Nemzetközi Gazdasági Erőtérben* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 7-66, ISBN 978-963-301-523-0

Mészáros Klára [2005]: A fegyverembargó feloldásának kételyei – EU-Kína. Műhelytanulmány, MTA-VKI, 2005. február 22.

Mitchell, Derek J.; Harding, Brian [2009]: China and Souteast Asia. In: *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States – Competition and Cooperation in the developing World* (szerk.: McGiffert, Carola), Center for Strategic and International Studies, Washington DC, pp. 77-90, ISBN 978-0-89206-558-5

Möller, Kay [2002]: Diplomatic Relations and Mutual Strategic Perceptions. China and the European Union. In: *China and Europe since 1978: A European Perspective* (ed. Edmonds, Richard Louis), Cambridge University Press, pp. 10-32, ISBN 978-0-52152-403-2

Nixon, Richard M. [1967]: Asia After Viet Nam. In: *Foreign Affairs*, 1967 október, <http://www.foreignaffairs.com/articles/23927/richard-m-nixon/asia-after-viet-nam> (2011. szeptember 6.)

Nye, Joseph S. [2004]: Soft Power: The Means to Success in World Politics. Public Affairs, New York, ISBN 978-1-58648-306-7

Nye, Joseph S. [2005]: The Rise of China's Soft Power. In: *The Wall Street Journal Asia*, 2005. december 29.

O'Connor, Bernard [2011]: Market-economy status for China is not automatic. VoxEU, 27 November 2011, <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/7345> (2011. november 29.)

Pan, Jiahua and Zhu, Xianli [2006]: Energy and Sustainable Development in China. Sustainable Energy Watch, <http://www.helio-international.org/reports/pdfs/China-EN.pdf> (2011. február 13.)

Peng Yuan [2007]: A Harmonious World and China's New Diplomacy. In: *Contemporary International Relations*, Vol. 17, No. 3, 2007 május-június

Peyrouse, Sebastian [2007]: The Economic Aspects of the Chinese-Central Asia Rapprochement, In: *Silk Road Paper*, Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Programme, 2007. szeptember

Pham Quang Minh [2010]: Kína Geopolitikai Stratégiái – Megítélés, Háttér és Valóság. In: *Geopolitika a 21. században*, Vol. I, No 2., pp. 9-24, ISSN 2062-0942

Pleschova, Gabriela [2007].: European Union and China - Economic Priorities of the EU in China and Their Institutional Support. In: *International Issues and Slovak Foreign Policy Affairs*, 3/2007, pp. 18-38

Rácz Lajos [2011a]: Nagyhatalmi Viszonyok Ázsiában: A Kína-USA-Oroszország-India-Japán Ötszög. In: *Kína és a Világ* (szerk.: Inotai András - Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 35-78, ISBN 978-963-301-562-9

Rácz Lajos [2011b]: A kínai biztonságpolitika régi és új elemei. In: *Kína belső viszonyai* (szerk.: Inotai András - Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 94-127, ISBN 978-963-301-561-2

Ramo, Joshua Cooper [2004]: The Beijing Consensus: Notes on the New Physics of Chinese Power. The Foreign Policy Centre, ISBN 1 903558 35 2

Rémond, Mathieu [2007]: "The EU's refusal to grant China 'Market Economy Status' (MES)" In: *Asia Europe Journal*, Vol. 5 No. 3. pp. 345-356

Rengger, N.J. [1993]: No Longer 'A Tournament of Distinctive Knights'? Systemic Transition and the Priority of International Order. In: *From cold War to Collapse: Theory and World Politics in the 1980s* (szerk. Mike Bowker, Robin Brown), Cambridge UP, pp.147-162, ISBN ISBN:9780521426121

Salát Gergely [2000]: A Kínai Külpolitika Néhány Vonása a Kulturális Forradalom Alatt. In: *Terebess Ázsia E-Tár*, <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/salat2.html> (2010. május 4.)

Sally, Razeen [2009]: The EU's view of China. In: *The East Asia Forum - Economics, Politics and Public Policy in East Asia and the Pacific*, 2009. december, <http://www.eastasiaforum.org/2009/12/24/the-eus-view-of-china/> (2010. november 10.)

Schott, Peter K. [2010]: The 2005 to 2008 appreciation of the yuan and US trade. In: *The US-Sino Currency Dispute: New Insights from Economics, Politics, and Law* (szerk.: Evenett, Simon J.), VoxEU.org - Centre for Economic Policy Research, April 2010, pp. 91-100

Scott, Robert E. [2011]: Growing U.S. trade deficit with China cost 2.8 million jobs between 2001 and 2010. Economic Policy Institute, 2011. szeptember 20., <http://www.epi.org/publication/growing-trade-deficit-china-cost-2-8-million/> (2012. március 6.)

Scott, Robert E. [2012]: U.S. trade deficit up in 2011; China accounted for three-fourths of rise in non-oil goods trade deficit. Economic Policy Institute, 2012. február 10., <http://www.epi.org/publication/trade-deficit-2011-china-accounted-fourths/> (2012. március 6.)

Shirk, Susan L. [2007]: China – Fragile Superpower. Oxford University Press, New York, ISBN 978-0-19-537319-6

Shuja, Sharif [2006]: China's energy needs and Central Asia. In: *National Observer - Australia and World Affairs*, 22. 2006. június, pp. 56-65.

Su, Hao [2009]: Harmonious World: The Conceived International Order in Framework of China's Foreign Affairs. In: *China's Shift: Global Strategy of the Rising Power* (szerk.: Masafumi Iida), NIDS Joint Research Series No. 3, The National Institute for Defense Studies, Japan, pp. 29-56, ISBN 978-4-939034-56-5

Sun, Xuefeng [2012]: The dilemmas of the Rise of China. In: *Analysis of the Real Instituto Elcano – Asia-Pacific*, http://129.35.96.158/wps/portal/rielcano_eng/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/asia-pacific/00050_xuefeng_china (2012. február 7.)

Sutter, Robert G. [2010]: Chinese Foreign Relations – Power and Policy since the Cold War. Rowman and Littlefield Publishers, Plymouth, ISBN 978-0-7425-6694-1

Szilágyi Judit [2009]: Az Amerikai Egyesült Államok és Kína Kapcsolatai, Különös Tekintettel a Gazdaságra. In: *A Változó Kína III – Kína a Nemzetközi Politikai*

Erőtérben (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 103-136, ISBN 978-963-301-521-6

Tálas Barna [1990]: Gazdasági reformok és politikai reformkísérletek Kínában 1979-1989, Tervgazdasági Intézet 4209/XVIII/1990, Budapest

Tálas Barna [1994]: A Kínai Kommunisták Újabb „Hosszú Menetelése” a Szocialista Piacgazdaság Felé. In: *Budapest Bank Tanulmányok*, 18. sz., ISBN 963 8134 09 7

Tálas Barna [1995]: Kína Alkalmazkodása a Világgazdaság Változásaihoz. In: *Budapest Bank Tanulmányok*, 21. sz., ISBN 963 8134 12 7

Tálas Barna [1998]: Kína az Ezredfordulón. In: *Keleti Füzetek*, Külkereskedelmi Főiskola, Budapest

Tálas Barna [2008]: A Kínai Népköztársaság és az Egyesült Államok Kapcsolatának Múltja, Közel múltja, Jelene és Jövője. In: *Kína: Realitás és Esély* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 51-73, ISBN 978-963-301-502-5

Tálas Barna [2011]: Mi a „kínai modell”? In: *Kína belső viszonyai* (szerk.: Inotai András - Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 297-332, ISBN 978-963-301-561-2

Törös Ágnes [2012]: A pénzügypolitika szerepe Kína gazdasági növekedésében. Értkezéstervezet, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, Budapest

Tran, Bach Hieu [2010]: Kína Geopolitikai és Geoökonómiai Stratégiái Dél- és Délkelet-Ázsiában. In: *Geopolitika a 21. században*, Vol. I, No 2., pp. 81-97, ISSN 2062-0942

Tsai, Lily L. [2007]: Accountability without Democracy? Cambridge University Press, New York, ISBN 978-0-521-69280-9

Vámos Péter [2003]: Együttműködő ellenfelek - Az Egyesült Államok Kínapolitikája. In: *Külügyi Szemle*, 4. sz., 88-113. o.

Vámos Péter [2005]: Nemzet és azonosságtudat. Megjegyzések a kínai külpolitika értelmezéséhez. In: *Nemzeti Identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában* (szerk.: N. Rózsa Erzsébet), Teleki László Alapítvány, Budapest, pp. 213–243, ISBN 9799637081049

Vámos Péter [2006]: A Kínai Nagyhatalom Születése. In: *História* 2006/1, <http://www.historia.hu/archivum/2006/0601vamos.htm> (2011. május 10.)

Vári Sára [2009]: A Nemzetközi Segélypolitika és Kína Elvei, Érdekei. In: *A Változó Kína IV – Kína a Nemzetközi Gazdasági Erőtérben* (szerk.: Inotai András, Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 223-237, ISBN 978-963-301-523-0

Völgyi Katalin [2011]: Kína regionális kapcsolatrendszerei az ázsiai és afrikai relációkban. In: *Kína és a Világ* (szerk.: Inotai András - Juhász Ottó), MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, Budapest, pp. 79-134, ISBN 978-963-301-562-9

Waltz, Kenneth N. [2006]: A világpolitika anarchikus struktúrája. In: *Nemzetközi biztonsági tanulmányok. Önértelmezés és viták a hidegháború utáni korszakban.* (szerk.: Póti László), Zrínyi Kiadó, Budapest, pp. 113-140, ISBN 9633274125

Wang, Jisi [2011]: China's search for a Grand Strategy. In: *Foreign Affairs*, Vol. 90, Issue 2, 2011. március-április, pp. 68-79.

Wang, Peiran [2010]: A Tough Sell - Overcoming the EU Arms Embargo. In: *China Security Journal*, Vol. 6 No. 2, pp. 50-58

White, Hugh [2009]: The geo-strategic implications of China's growth. In: *China's place in a world in crisis - Economic, Geopolitical and Environmental Dimensions*, (szerk.: Garnaut, Ross; Song, Ligang, Woo, Wing Thye) Australia National University E-Press, Canberra, pp. 89-102

Xuequan, Mu [2011]: China drafting special law on climate change. Xinhuanet, 27 April 2011, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-04/27/c_13847244.htm (2011. május 20.)

Yang, Alan H.; Hsiao, Michael H. H. [2012]: Confucius Institutes and the question of China's soft power diplomacy. In: *China Brief*, Jamestown Foundation, 2012. július 7., pp. 10-13.

Yang, Yao [2006]: Village Elections, Accountability and Income Distribution in Rural China. In: *China & World Economy*, Volume 14, Issue 6, November–December 2006, pp 20–38

Yu, Keping [2008]: Democracy Is a Good Thing: Essays on Politics, Society, and Culture in Contemporary China. Brookings Institution Press, Washington, ISBN 978-0-8157-9694-7

Yu, Wanli [2009]: Breaking the Cycle?: Sino-US Relations under George W. Bush Administration. In: *China's Shift: Global Strategy of the Rising Power* (szerk.: Masafumi Iida), NIDS Joint Research Series No. 3, The National Institute for Defense Studies, Japan, pp. 81-98, ISBN 978-4-939034-56-5

Yue, Jianyong [2006]: Békés felemelkedés - realitás vagy vágyálom (Polonyi Péter ford.). In: *Kül-Világ*, III. Évfolyam, 2006 No. 3-4, pp. 56-75, <http://www.kulvilag.hu/2006/0304/polonyi.pdf> (2012. március 4.)

Zentai, László [2010]: Kína területi vitái. In: *Geopolitika a 21. században*, Vol. I, No 2., pp. 67-80, ISSN 2062-0942

Zhao, Quansheng [1997]: Chinese Foreign Policy in the Post-Cold War Era. In: *World Affairs*, Winter 1997, Vol. 159 No 3, pp. 114-129

Zhao, Suisheng [2008]: China-US Relations Transformed: Perspectives and Strategic Interactions, Routledge Contemporary China Series, Routledge, New York, ISBN 978-0415438674

Ziegler, Charles E. [2006]: The Energy Factor in China's Foreign Policy. In: *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 11, No. 1, pp. 1-23

Zhu Ruichen [2005]: Kína Nukleáris Non-Ploriferációs Szerepvállalása, Különösen a Távol-Keleten. Doktori értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2006/zhu_ruichen.pdf (2012. február 12.)

Egyéb dokumentumok, jelentések:

Chatham House [2007]: Changing Climates - Interdependencies on Energy and Climate Security for China and Europe. http://www.chathamhouse.org.uk/files/10845_1107climate.pdf (2012. július 6.)

Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC) [2011]: People's Republic of China and Latin America and the Caribbean – Ushering in a new era in the economic and trade relationship, UN, Santiago, Chile, 2011 június, http://www.eclac.cl/comercio/publicaciones/xml/4/43664/People_Republic_of_China_and_Latin_America_and_the_Caribbean_trade.pdf (2012. július 6.)

European Commission (EC) [1995]: A long term policy for China-Europe relations. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/china/com95_279en.pdf (2012. július 6.)

European Commission (EC) [1998]: Building a comprehensive partnership with China. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/china/com_98/index.htm (2012. július 6.)

European Commission (EC) [2001]: EU strategy towards China – Implementation of the 1998 communication and future steps for a more effective EU policy. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/china/com01_265.pdf (2012. július 6.)

European Commission (EC) [2003]: A maturing partnership – shared interests and challenges in EU-China relations. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003DC0533:EN:HTML>

European Commission (EC) [2006a]: Closer partners, growing responsibilities, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130875.pdf (2012. július 6.)

European Commission (EC) [2006b]: Competition and partnership, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/130791.htm> (2012. július 6.)

European Union – Council on Foreign Relations (EU-CFR) [2007]: EU China Strategy Paper 2007-2013, http://eeas.europa.eu/china/csp/07_13_en.pdf (2012. július 6.)

Forum on China-Africa cooperation (FOCAC) [2000]: Beijing Declaration of the Forum on China-Africa Cooperation. <http://www.focac.org/eng/ltada/dyjbzjhy/DOC12009/t606796.htm> (2012. július 6.)

Forum on China-Africa cooperation (FOCAC) [2010]: China-Africa Trade and Economic Relationship Annual Report 2010, 2011. június 22., <http://www.focac.org/eng/zxxx/t832788.htm> (2012. július 6.)

International Monetary Found (IMF) [2012]: China Economic Outlook. IMF Resident Representative Office, People's Republic of China, 2012. február 6., <http://www.imf.org/external/country/CHN/rr/2012/020612.pdf> (2012. július 6.)

Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM) [2011]: China-Africa Economic and Trade Cooperation. Information Office of the State Council, <http://english.mofcom.gov.cn/article/subject/minister/lanmua/201102/20110207420927.html> (2012. július 6.)

People's Republic of China (PRC) [2003]: China's EU policy paper. <http://www.mfa.gov.cn/eng/zxxx/t27708.htm> (2012. július 6.)

The World Bank (WB) [2012]: China 2030 - Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society. Development Research Center of the State Council, PRC, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-complete.pdf> (2012. július 6.)

A témához kapcsolódó saját publikációk jegyzéke

Magyar nyelven

Referált folyóiratbeli cikkek

Szunomár Ágnes [2008]: Az Európai Unió és Kína - Új főszereplők egy multipoláris világban. In: *Társadalom és Gazdaság*, 30. kötet, 1. szám, 2008. június, pp. 139-164, ISSN 1588-9734

Szunomár Ágnes [2011]: A magyar-kínai gazdasági kapcsolatok új szakasza: eredmények és várakozások. In: *Külgazdaság*, LV. évfolyam, 2011. november-december, pp. 67-85, ISSN 0324-4202

Szunomár Ágnes [2012]: Kínai külpolitika, kínai hatalmi politika: folyamatosság és változás. In: *Külügyi Szemle*, 2012/2. szám, pp. 125-142, ISSN 1587-9089

Nem referált folyóiratbeli cikkek

Szunomár Ágnes [2004]: Kína és az Egyesült Államok – Se barát, se ellenség. In: *Egyenlítő*, 2004. 2. évf./6. szám, pp. 20-25, ISSN 1589-6714

Szunomár Ágnes [2009]: Kína és Közép-Ázsia gazdasági kapcsolatai. In: *Sinológiai Szemle* (azóta megszűnt online folyóirat), 2009/1, 2009. április, (9 oldal)

Tanulmánykötetekbe írt publikációk

Fehér Tibor - Szunomár Ágnes [2009]: Kína és Közép-Ázsia, a sanghaji együttműködés értékelése, különös tekintettel az energiakérdésre. In: *A változó Kína II., Kína a nemzetközi politikai erőterben* (szerk. Inotai András - Juhász Ottó). pp. 229-263, ISBN 978-963-301-521-6

Szunomár Ágnes [2010]: Magyarország felkészülése a Sanghaji Világkiállításra - stratégiai megközelítésben. In: *Kína és a Válság II., a magyar-kínai gazdasági kapcsolatok kelet-közép-európai regionális összehasonlításban* (szerk. Inotai András - Juhász Ottó). pp. 134-150, ISBN 978-963-301-556-8

Szunomár Ágnes [2011]: A magyar-kínai gazdasági kapcsolatok alakulása az uniós csatlakozás óta eltelt időszakban. In: *Kína és a Világ* (szerk. Inotai András - Juhász Ottó). pp. 387-409, ISBN 978-963-301-562-9

Egyéb (tanulmányok, konferenciakötetek, recenziók):

Szunomár Ágnes [2003]: Kína, avagy a XXI. század szuperhatalma. In: *Tudományos Közlemények - Fiatal kutatók két nemzedéke*, Általános Vállalkozási Főiskola, 2003. szeptember, pp. 175-192, ISSN 1585-8960

Szunomár Ágnes [2008]: Az Európai Unió és Kína. In: *Három éve az ötven éves EU-ban* - konferenciakötet, 2008. április, pp. 230-245, ISBN 978-963-503-373-7

Szunomár Ágnes [2011]: Kína felvásárolja-e Európát? In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk*, 2011. január 18., 215. szám (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2011]: Hu Csin-tao a Fehér Házban: 21 díszlövés-45 milliárd dollár. In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk*, 2011. január 26., 217. szám (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2011]: A kínai Líbia-dilemma, avagy hogyan törjünk egyszerre pálcát és lándzsát. In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk*, 2011. március 24., 225. szám (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2011]: A magyar állampapírok esete a kínaiakkal. In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk*, 2011. május 5., 229. szám (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2011]: Kínai, magyar – két jó barát? In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk*, 2011. június 28., 237. szám (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2011]: Kínai-európai adok-kapok, avagy mit is jelent a piacgazdasági státusz Kínának. In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk*, 2011. szeptember 16., 240. szám (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2011]: A „kiegyensúlyozatlan fellendülés”. In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk*, 2011. november 29., 245. szám (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2012]: Mit hozhat a Sárkány éve Kínában? In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk*, 2012. január 12., 249. szám (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2012]: Válságban Kína is, avagy mi pörgeti tovább a kínai gazdaság motorját? In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk – A Világgazdasági Intézet blogja*, 2012. január 27.

http://vilaggazdasagi.blog.hu/2012/01/27/valsagban_kina_is_avagy_mi_porgesse_a_kinai_gazdasag_motorjat (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2012]: Kína nemzetközi előretörése - multipolaritás, ahogy ők képzelik. In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk – A Világgazdasági Intézet blogja*, 2012. február 22.

http://vilaggazdasagi.blog.hu/2012/02/22/kina_nemzetkozi_eloretorese_multipolaritas_ahogy_ok_kepzelik (2 oldal)

Szunomár Ágnes [2012]: A kínai külpolitika fejlődése: izolációból a globális porondra. In: *MTA-VKI Vélemények, Kommentárok, Információk – A Világgazdasági Intézet blogja*, 2012. május 1.

http://vilaggazdasagi.blog.hu/2012/05/01/a_kinai_kulpolitika_fejlodesez_iszolaciobol_a_globalis_porondra (2 oldal)

Könyvfejezetek

Agnes Szunomar [2012]: EU-China Cooperation in the Field of Sustainable Development: Challenges and Opportunities. (Chapter 6) In: *China-EU Cooperation for a Sustainable Economy* (szerk.: Szilard Podruzsik, Sandor Kerekes), CUB – Aula Press, pp. 143-152, ISBN 978-963-503-497-0

Tanulmánykötetekbe írt publikációk

Agnes Szunomar [2011]: The present and future of the China-EU relationship: Sensitive questions and other current issues. In: *Asian Studies 2011* (szerk. Matura Tamás), Magyar Külügyi Intézet, pp. 171-187, ISBN 978-963-7039-34-8

Egyéb (tanulmányok, konferenciakötetek, recenziók):

Agnes Szunomar [2010]: Book Review - Inotai, András & Juhász, Ottó (eds.), Kína és a válság [China and the World Crisis], Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010, 484pp. In: *Proceedings of the Institute for European Studies*, Journal of Tallinn University of Technology, No 8 December 2010, pp 202-207., ISSN 1736-4949

Agnes Szunomar [2011]: Europe and Asia together against non-traditional security challenges - The results of the Tenth ASEM Foreign Ministers' Meeting. In: *Hungary's EU Presidency Series*, IWE Short Notice on current developments of the European Union, 17 June 2011, No.25. (2 oldal)

Agnes Szunomar [2011]: EU-China Cooperation in the Field of Sustainable Development. In: *IWE Short Notice on current developments of the European Union*, 23 September 2011, No.41. (4 oldal)

Agnes Szunomar [2011]: The roots of Chinese-Central European relations - The case of Hungary. In: *IWE Short Notice on current developments of the European Union*, 22 November 2011, No.34. (2 oldal)

Más témában megjelent publikációk

Agnes Szunomar [2011]: Ageing and implicit debt in Hungary – Is the pension system in Hungary financially sustainable? In: *Implicit Debt in Public Social Security System – The Case of Germany, Bulgaria, Hungary and Poland*, Economic Policy Institute – Hanns Seidel Stiftung, Sofia, pp. 54-69, ISBN 978-954-9359-47-3

Agnes Szunomar [2011]: The past, present and Future of the European Social Model. In: *Hungary's EU Presidency Series*, *IWE Short Notice on current developments of the European Union*, 7 March 2011, No.11. (2 oldal)